STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04057

DI YUDISHE AGODES

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די יודישע אגדות

פאלקסטימליכע ערצעהלונגען, זאגען, לעגענדען, משלים, אפאריזמען
און שפריכווערטער

געקליבען פון תלמוד און מדרשים

נאכ'ן העברעאישען

„ספר האגדה“

בעארבייט און גרופירט נאכ'ן אינהאלט

דורך י. ח. ראבניצקי און ח. נ. ביאליק.

ערשטער באנד.

אדעסא.
דרוק „מוריה“, באזארנא 23.

אלע רעכטע פאָרבעהאלטען.

אינהאלט:

זייט.

פאררוואָרט VI

די „אגדה" איבער אגדה.

אגדה און משל . . XI

הלכה און אגדה . . XII

די ערשטע דורות.

אדם הראשון . . 1

די שעהנע וועלט . . 2

די כלה שבת . . „

גראזען און ביימער . . 3

דאס אייזען . . . „

די זון און די לבנה . . „

אלע בעשעפענישען זענען נוצליך . . . „

חוה . . . 4

דער ערשטער חטא . . 5

דער פעניקס . . 6

די נייגיעריגע פרוי . . „

נאכ'ן חטא . . . 7

אנגעוואוירען א טרייען דיענער „

דער ערשטער זון־אונטערגאנג. „

דאס ערשטע פייער . . 8

די קורצע טעג . . „

קין און הבל . . . „

למך. . . . 11

די געפאלענע מלאכים און די ריעזען . . . „

נח און דער מבול . . 13

זייט.

שקר און פלוך . . 15

שכרות . . . „

נמרוד און דער דור הפלגה . 16

די אבות.

אברהם'ס געבורט . . 18

תרח'ס געטער . . 19

ישמעאל און זיינע פרויען . 22

עקדת יצחק . . . 23

אברהם'ס טויט . . 28

סדום 29

אליעזר אין סדום . . 30

דער סדום'ער מכניס־אורח . 31

סדום'ער נדבות . . 32

דער גזר־דין . . . „

לוט'ס ווייב . 33

יעקב און עשו . . . „

יצחק'ס בלינדקייט . . „

די ברכות . . 34

לאה . . . 36

יעקב ראנגעלט זיך מיט'ן מלאך „

רבקה'ס טויט . . . 37

רחל'ס קבר . . 38

יוסף'ס שעהנהייט . . 39

יוסף אין מצרים . . „

יוסף און זיינע ברידער . . 40

שמע, ישראל! . . 44

יעקב'ס קבורה . . 45

צוריקוועגס ביי יענער גרוב . 46

	זייט.
די יודען אין מצרים.	
די גזירה פון וואסער	47
די גזירה פון ליים און ציגעל	48
אינ'ם זכות פון די פרומע פרויען	„
נאך דער ארבייט	49
די מאס איז איבערעפולט	50
משה'ס עלטערן	„
משה'ס געבורט	51
די פרוב	„
משה געהט־ארויס צו זיינע ברידער	52
אנטלאפען	53
אין לאנד כוש	„
יתרו	54
א טרייער הירט	55
דער דארנבוים	„
משה'ס שטעקען	„
די זקנים האבען זיך אפ־גע־טראגען	56
משה און אהרן ביי פרעה'ן	„
פרעה'ס הארץ	58
פון שטעקענס שלאנגען	59
צווישען הירט און וואלף	„
די מכה „בלוט“	60
פרעש	61
מדה כנגד מדה	„
דער האגעל	62
די דריי טעג פינסטערניש	„
פרעה זוכט משה'ן	63
יוסף'ס ארון	„
יציאת מצרים.	
דער שלים'מזל	65

	זייט.
ביידע זיך געפרעהט	66
שפעט זיך ארומגעקוקט	„
די יודען ביי'ם ים־סוף	67
קריעת ים־סוף	„
דער שר של ים	68
זה אלי !	69
די רויב פון ים	70
די יודען אין מדבר.	
דער מן	71
עמלק	72
מתן תורה	73
דער עגל	78
דער משכן	81
מחנה ישראל	83
משה'ס בילד	84
קורח	85
מי מריבה	88
אהרן'ס טויט	89
אין טהאל ארנון	91
עוג מלך הבשן	92
די קליידער אין דער מדבר	93
דער טויט פון דור המדבר	94
בלעם	95
משה'ס טויט	98
שופטים און מלכים.	
יפתח און זיין טאכטער	107
אלקנה און חנה	108
שאול	109
דוד דער טרייער פאסטוך	110
דוד און דער בופעל	111
חכמה און שגעון	„

	זייט.
הארנים און שפין	112
דוד און מיכל	113
דוד'ם הארפע	115
דוד און ישבי	„
דוד און זיין תהלים	117
דוד'ם טויט	118
שלמה'ם חכמה	„
פאר־קאפ	120
דער משפט מיט דער שלאנג	122
דער משפט מיט די דריי רייזענדער	123
די חכמה פון מצרים	125
פרעה'ם טאכטער	„
שלמה'ם שטול	126
מלכת שבא	128
שלמה המלך'ם אדלער	132
שלמה המלך און דער אשמדי	133
יונה הנביא אין פיש	141
מרודך בן בלאדן	144
מנשה און ישעיה הנביא	145
מנשה'ם טויט	„
יהויקים און יכניה	146

דער חורבן פון ערשטען בית־המקדש.

דער הונגער	149
די שרפה	150
צדקיהו המלך	151
ירמיה נאכ'ן חורבן	152
דער טרויער פון די אבות	154
זכריה הנביא'ם בלוט	158
דאם אכזריות פון ישמעאל'ם קינדער	159
ביי די טייכען פון בבל	„
בענקעניש	161
נחמה	162

צווישען ערשטען און צווייטען בית־המקדש.

חירם מלך צור'ם לופט־שלאם אין מיטען ים	164
דניאל און די שלאנג	165
חנניה, מישאל ועזריה	166
נס פורים: אחשורוש'ם סעודה	167
בגתן ותרש	„
ווי מיט די אויבערשטע אזוי מיט די אונטערשטע	„
המן'ם גדולה	168
המן'ם אונטערנעהמען	„
המן'ם מסירות	169
די גזירה	170
המן'ם מפלה	176
המן'ם תליה	179

פאָרוואָרט.

די יודישע „אַגָדָה" [1] — וואָס פאַר אַ יוד ווייסט נישט ווי פיעל טייערע אוֹצָרוֹת פון שעהנהייט און פאָלקס-שעפפונג, וואָס פאַר אַ ליכטיגע פערלען פון געדאַנקען און טיעפזין געפונט זיך דאָרט, צווייט און צושפּרייט? הונדערטער יאָהרען איז די יודישע אגדה געוועזען די איין-און-איינציגע פרייע שעפפונגס-פאָרם פונ'ם יודישען פאָלקס-גייסט. דאָס בעהאַרצליכסטע און דאָס אינטימסטע וואָס די יודישע נְשָׁמָה פערמאָגט — האָט געפונען זיין אֶמֶת-פאָלקסטימליכען אויסדרוק אין דער אגדה. געשאַפען דורך אַלע קרייזען פון פאָלק זעלבסט, פון זיינע העכסטע פערזענליכקייטען ביז די קלענסטע, איז די אגדה נישט אומזיסט געוועזען לאַנגע הונדערטער יאָהרען דאָס בעליעבסטע לעזען פאַר דעם גאַנצען פאָלק, פאַר גרויס און קליין, פונ'ם גרויסען לַמְדָן ביז גאָר אַ פָּשׁוּט'ען יודען; פון דעם „לעבעדיגען קוואַל" האָט יעדער יוד, לויט זיין הַשָׂגָה, געשעפּט פאַר זיין יודיש האַרץ ערפרישענדעס און ערקוויקענדעס, לעהרע און טרייסט אין אַלע צייטען.

נאָר דאָס איז אַלץ געוועזען אַ מאָל: די לעצטע יאָהרען אָבער איז דאָס פאָלק,

---

[1]) ווערטליך: זאַגע, ערצעהלונג (פונ'ם וואָרט „הגד" — זאָגע, ערצעהל), און אינ'ם פערברייטערטען זין — אַלעס וואָס נישט „הלכה" (דינים), ד. ה. אויך משלים, אַפאָריזמען, סענטענצען איבער מוסר און מדות, שפּריכווערטער א. ז. וו.

הלכה און אַגדה — דאָס זענען די צוויי פערשידענאַרטיגע שריפט-טהיילען, וואָס ביידע צוזאַמען בילדען דעם אינהאַלט פון תורה שבעל-פה (מינדליכע לעהרע) אין ביידע תלמוד'ען, וואָס זענען געשאַפען אין אַ משך פון הונדערטער יאָהרען דורך אונזערע גרויסע געלעהרטע אין ארץ ישראל (תלמוד ירושלמי) און אין בבל (תלמוד בבלי). פאַר דער „אַגדה" עקסיסטירען אויך בעזונדערע זאַמלונגען, עלטערע אונטער'ן אַלגעמיינעם נאָמען „מדרשים", און שפּעטערע פערשידענע צוזאַמענשטעלונגען, ווי עין יעקב, ילקוט, מנורת המאור א. ז. וו.

אין דער צייט וואָס מיט דער שאַרפזיניגער און טרוקינער הלכה האָבען זיך מעהר בעשעפטיגט די בעלי-מוחות און די לומדים פונ'ם פאָלק, — איז די בעהאַרצטע און זאַפטיגע אַגדה געוועזען מעהר בעליעבט ביי'ם פשוט'ען עולם.

צוליעב פערשידענע סבות, ליידער, אפגעריסען און דערוויטערט געווארען פון אט דעם גייסטיגען קוואל זיינעם: די אגדה איז, ווי בעוואוסט, געשאפען צומיינסטען נור אין לשון־קודש און איז צושפרייט אין זעהר פיעל פערשידענע אלטע ספרים, וואו זי איז, חוץ דעם אלעמען, זעהר אפט איינגעפלאכטען און אויסגעמישט, אהן א שום סדר און צוזאמענהאנג, מיט זייטיגע אפגעלעבטע זאכען. כדי ווידער אויפצולעבען זי און ווי אמאל פעראינטערעסירען מיט איהר דאס גאנצע פאלק אין אונזערע צייטען — האט זי געמוזט צונויפגעקליבען ווערען פון טויזענדער פערווארפענע ווינקעליך, אפגערייניגט ווערען פונ'ם לאנגיאהריגען שטויב, געפוצט און געסטיליזירט, און אין א געוויסער ארדנונג, כראנאלאגיש און זאכליך, גרופירט ווערען,—ערשט דאן קען זי בעקומען איהר אייגענטימליכען אויסזעהן און ערשיינען אין איהר פולען גלאנץ און אמת'ען ווערטה פאר'ן פאלק אויך אין היינטיגע צייטען.

און צו אויספיהרונג פון דער אויפגאבע האבען טאקי געשטרעבט די מסדרים פון די אגדות אין יודישען. נאך דעם ווי זיי האבען אפגעגעבען העכער זעקס יאהר שווערע מיה אויף זאמלען און גרופירען אלע בעסטע יודישע אגדות פון תלמוד און אלערליי מדרשים פאר דעם גרויסען „ספר האגדה“, וואס איז ערשינען אין העברעאיש אין זעקס טהייל און האט געהאט גרויס ערפאלג,—האבען זיי אונטערגענומען די נייע אויסגאבע פון די זעלבע אגדות אין דעם זעלבען סדר, מיט קליינע ענדערונגען, אויך אין יודישען, כדי דערמיט צו מאכען דעם טייערען פאלקס־שאץ צוגענגליך פאר יעדען יודען, פאר'ן גאנצען פאלק.

די איבערזעצונג איז אויסגעפיהרט געווארען מיט דער פארזיכטיגקייט און דעם ערנסט, וואס אזא פעראנטווארטליכע ארבייט פערדיענט. אלטע און בפרט פאלקסטימליכע שעפפונגען, ווי קלאסיש און שאצבאר זיי זאלען ניט זיין, זענען דאך צומיינסטען פרימיטיוו מצד דער פארם, סטיל אדער אינהאלט, און איבערגעדיכטעטע אויף דאס ניי אין אן אנדער שפראך, איז גאנץ לייכט איבערצוטרעטען דעם זעהר שמאלען גרענעץ, וואס טיילט־אפ דאס דערהויבענע פון דעם געמיינעם, דאס נאאיווע פון דעם לעכערליכען, דאס אייגענארטיגע פון דעם ווילדפרעמדען. די מסדרים האבען זיך דעריבער בעמיהט, אז דער אלטער וויין פון דער אגדה אין זיין נייער כלי, זאל ווי וויט מעגליך ניט פערליערען זיין העכסט יודישען איידעלען טעם און ריח און בלייבען אויך ביי זיין אייגענארטיגער מראה [1].

---

1) אין דער איבערזעצונג פונ'ם ערשטען טהייל האט גענומען א אנטהייל אויך ה' ח. טשעמערינסקי, אונטער דער רעדאקציאן פון די מחברים.

דיִ גאַנצעָ זאַמלונג פון דיִ יודיִשעָ אַגָדות עָנטהאַלט 4 בּעָנדעָר.

דעָר עָרשטעָר בּאַנד עָנטהאַלט אויסדעָרוועָהלטעָ אגדות איִבּעָר פּעָרזאָנעָן און געָשעָהעָניִשעָן פון דעָר בּיִבּליִשעָר צייַט, פון בְּרִיאַת הָעוֹלָם (וועָלט-שאַפונג) בּיִז דעָר אָנהויבּ צייַט פונ׳ם צווייַטעָן בֵּית-הַמִקְדָשׁ.

דעָר צווייַטעָר בּאַנד—איִבּעָר פּעָרזאָנעָן און געָשעָהעָניִשעָן איִן דעָר צייַט פונ׳ם צווייַטעָן בּית-המקדש בּיִז נאָך זייַן חוּרְבָּן, און איִבּעָר׳ן לעָבּעָן פון דיִ גרעָסטעָ שעָפעָר פונ׳ם תַּלְמוּד, דיִ תַּנָאִים און אַמוֹרָאִים.

דעָר גאַנצעָר אַגָדיסטיִשעָר מאַטעָריִאַל פון דיִ בּייִדעָ בּעָנדעָר איִז גרופּיִרט כראָנאָלאָגיִש (נאָכ׳ן היִסטאָריִשעָן סֵדֶר פון דיִ צייַטעָן).

דעָר דריִטעָר בּאַנד— דיִ שעָהנסטעָ לעָגעָנדעָן און דיִ שאַרפסטעָ אַפאָריִזמעָן איִבּעָר דעָם יודיִשעָן פאָלק און איִבּעָר אַלעָ זייַנעָ טייַעָרסטעָ נאַציאָנאַלעָ וועָרטהעָ (לאַנד, שפּראַך, תּוֹרָה, נְבוּאָה א. ז. וו); וויִ אויך איִבּעָר זייַנעָ וויִכטיִגסטעָ גייַסטיִג-רעָליִגיִעָזעָ אַנשויעָנגעָן (איִבּעָר גאָטהייַט, גוטס און שלעָכטס, זיִנד און תְּשׁוּבָה, יעָנעָ וועָלט א. ז. וו).

דעָר פיִערטעָר בּאַנד — איִבּעָר פּעָרזעָנליִכעָ און סאָציִאַלעָ פּעָרקעָהרונגעָן, גוטעָ און שלעָכטעָ מִדוֹת א. ז. וו.

ערשטער באנד.

די „אַגָדָה" איבּער אַגָדָה.

אַגָדָה און מָשָׁל.

ווילסטו דעם וועלט-שעפּער ערקענען — לערן אַגָדָה. דורך איהר ווערסטו גאָט בָּרוּך-הוּא בּעגרייפען און וויסען זיך צו האַלטען אין זיינע וועגען.

דעם מָשָׁל האַלט נישט פאַר גרינג. מיט אַ גראָשען-ליכטעל זוכט מען אַמאָל אָפּ אַ פערלוירען גאָלדען רענדעל אָדער אַ טייערען פּערעל, און דורך אַ לייכטען איינפאַכען מָשָׁל בּעגעהמט מען אַמאָל דעם טיעפסטען געדאַנק.

„קוֹהֶלֶת [1]) איז נישט נור פאַר זיך קלוג געוועזען, ער האָט אויך דעם פאָלק וויסענשאַפט געלערענט, פיעל מְשָׁלִים צוגעטראַכט"...

—די תּוֹרָה — זאָגט רַב נַחְמָן — איז בּיז שְׁלֹמֹה'ן געגליכען געוועזען צו אַ לאַבּירינט, אַ מין פאַלאַץ פוּ, מיט פערפלאָנטעטע און פערדרעהטע צימערען; איז עמיצער אַהין אַריין האָט ער זיך פערבּלאָנזעט, ניט צו וויסען ווי אַיין און ווי אוים; געקומען שלמה, האָט ער אויפגעטהון דעם משל, וואָס האָט געדיענט ווי יענס קניילכען פאָדעם, וואָס צוגעבּונדען בּיי'ם אַריינגאַנג און געצויגען פון דאָרט—ווייזט עס פאַר יעדען גאָר לייכט דעם וועג אַריין און אַרויס.

נאָך קען מען גלייכען די תּורה בּיז שלמה'ן צו אַ געדיכטען ווילד-פערוואָקסענעם וואַלד; שלמה'ס משל האָט געדיענט ווי דאָס העקיל, מיט וועלכען מ'האָקט דורך דאָס ערשטע שטעגעלע, פאַר יעדען אַ וועג אַריין און אַרויס.

רַבִּי יוֹסִי גלייכט די תּורה בּיז שלמה'ן צו אַ גרויסען קאָרבּ אָנגעפּולט מיט אַלערליי טייערע פרוכט, נאָר אָהן אויערען, קען עס קיינער פון אָרט נישט ריהרען; שלמה'ס משל איז פאַר איהר געוועזען דאָס אויערעל, פאַר וועלכעם יעדער האָט זי געקענט לייכט הייבּען און טראָגען.

רַבִּי חֲנִינָא זאָגט: בּיז שלמה'ן איז די תּורה גלייך געוועזען צו אַ בּרונען פול מיט קאַלטע, זיסע וואַסער, וואָס צוליעב זיין אונגעהייער טיעפקייט קען קיינער

---

[1]) שלמה המלך.

דאָס וואַסער ניִשט געָנוסעָן, ביִז עֶס נעֶמט איַינעֶר און בונדט=צו אַ שטריִקעֶל צו אַ שטריִקעֶל, אַ שניִרעֶל צו אַ שניִרעֶל און לאָזט=אַראָפּ איִן דעֶר טיִעף דעֶם עֶמעֶר און שעֶפּט=אָן וואַסעֶר פאַר יעֶדעֶן. דעֶם זעֶלבעֶן אויפטהו האָט בעֶוויִזעֶן שלמה מיִט זיַינעֶ מְשָׁלִים: משל צו משל, ביַישפּיִעל צו ביַישפּיִעל — און די טיִעפעֶ תורה ווערט דערגרונטעֶוועֶט.

הֲלָכָה און אַגָּדָה.

„ברויט" — דאָס איִז הֲלָכָה [1], „וויַין" דאָס איִז אַגָּדָה [2] — און „ניִט אויף ברויט אַליַין לעֶבט דעֶר מעֶנש"...

רַבִּי אַבָּהו און רַבִּי חִיָא בַּר אַבָּא זעֶנעֶן זיִך צונויפגעֶקומעֶן איִן איַין שטאָדט און דאָרט פאַר'ן עולם געֶ'דַרְשׁ'עֶט, דעֶר עֶרשטעֶר איִן אַגדה, דעֶר צווייַטעֶר איִן הלכה. האָט דעֶר גאַנצעֶר עולם איִבעֶרגעֶלאָזט ר' חיא'ן און זיִך אַ לאָז געֶטוהן צו ר' אַבהו'ס דְרָשָׁה. איִז יעֶנעֶר ביַי זיִך אַראָפּגעֶפאַלעֶן. האָט איִהם ר' אַבהו בעֶרוהיִגט מיִט אַזאַ מָשָׁל:

— איִן אַ שטאָדט זעֶנעֶן אַמאָל געֶקומעֶן צוויי העֶנדלעֶר, איַינעֶר האָט פעֶר=קויפט בריִליאַנטעֶן און פעֶרעֶל, דעֶר צווייַטעֶר—קליַין=צעֶלניִק, ווי נאָדלעֶן, שפּיִלקעֶס און נאָך אַזעֶלכעֶ ביִליִגעֶ אָבעֶר נייטיִגעֶ קליַיניִגקייַטעֶן. אויף ועֶמעֶנס סְחוֹרָה געֶפונט זיִך מעֶהר בַּעֲלָנִים? — פעֶרשטעֶהט זיִך, אויפ'ן צווייַטעֶנס...

רַב אַמִי און רַב אַסִי זעֶנעֶן געֶזעֶסעֶן פאַר זייעֶר רֶבִּי'ן רַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא. האָט איַינעֶר פון זיי ביַי'ם רבי'ן געֶבעֶטעֶן עֶר זאָל עֶפּיִס אַן הלכה=זאַך זאָגעֶן, און דעֶר צווייַטעֶר—אַן אַגדה=זאַך. הויבט ר' יִצחק אָן זאָגעֶן איִן אַגדה — לאָזט דעֶר ניִשט, וויִל עֶר זאָגעֶן איִן הלכה—לאָזט יעֶנעֶר ניִשט. זאָגט זיי ר' יִצחק אויף דעֶם אַזאַ משל:

— עֶס קומט=אוים ווי יעֶנעֶר בעֶיאַהרטעֶר מעֶנש וואָס האָט געֶהאַט צוויי פרויעֶן, אַ יונגעֶ און אַ אַלטעֶ. פליִקט איִהם די יונגעֶ אויס זייַנעֶ גרויעֶ האָר און די אַלטעֶ זייַנעֶ שוואַרצעֶ האָר. לאָזט זיִך אויס, אַז עֶר בלייַבט נעֶביִך גאָר אַ פליִך פון אַלעֶ זייַטעֶן.

---

1) דינים, נאָרמעֶן פונ'ם אַלטעֶגליִכעֶן לעֶבעֶן, נייטיִגעֶ ווי ברויט. 2) זי קוויִקט און עֶרפריִשט ווי וויַין.

די ערשטע דורות.

אָדם הָראשון [1].

גאָט האָט אויף דער וועלט נור איין מענשען בעשאַפען, כּדי איינער אַקעגען צווייטען זאָל זיך דערנאָך נישט קענען איבערנעהמען און זאָגען: „מיין יחוס איז גרעסער פון דיינעם! מיין עלטער-זיידע איז אַ שעהנערער!"
אַלע מענשען זענען גלייך, פון איין טאַטען קומען זיי אַרויס.

* *
*

בעשאַפען האָט גאָט פריהער די וועלט און אַלע ברואים, און דעם מענשען האָט ער ערב-שבת, שוין נאָך אַלעמען, בעשאַפען, כּדי אויב ער וועט זיך וועלען איבערנעהמען, זאָל מען איהם קענען זאָגען: אַ פליגעל אַפילו, אַ קליין ווערעמיל, איז אויך פריהער פאַר דיר בעשאַפען געוואָרען.
און אויך דערפאַר, כּדי ער זאָל קומען אויף דער וועלט צו אַלעם גרייטען, אַזוי ווי בּויעט-אויס אַ קעניג אַ שעהנעם פּאַלאַץ, ציערט איהם אויס, גרייט-אָן אַ רייכע סעודה, און ערשט דערנאָך פיהרט ער אַהין אַריין דעם ליעבען גאַסט.

* *
*

ווען גאָט האָט גענומען דעם מענשען בעשאַפען, רופען זיך אָפּ צו איהם די מלאָכים: „האַר פון דער וועלט! וואָס טויג דיר אָט דער מענש? וואָס מאַכסטו פון איהם אַ וועזען?"
—אויב אַזוי—ענטפערט זיי גאָט—פאַר וועמען זענען שאָף און רינדער בעשאַפען געוואָרען? די פויגעל אונטער'ן הימעל און די פיש אין ים'ען צו וואָס טויגען? בּויעט אַ קעניג אויס אַ פּאַלאַץ און פולט איהם אָן מיט אַלעם

1) דער ערשטער מענש.

גוטס, צו וואָס נוצט דאָס אַלץ, אויב קיין געסט זענען נישטאָ, אויב קיינער וועט קיין הנאה פון דעם נישט האָבען?

—גערעכט ביזטו, מעכטיגער גאָט—זאָגען די מלאָכים—שאַף נאָך דיין ווילען, ווי דיר געפעלט.

די שעהנע וועלט.

בעשאַפען אָדם הראשון, האָט איהם גאָט ברוך־הוא אָנגענומען און אי־בער אַלע ביימער פון גן־עדן ארומגעפיהרט און דערביי אַזוי געזאָגט: זעה די ווערק מיינע, בעטראַכט ווי שעהן זיי זענען, ווי פראַכטפאָל זיי זענען!—און דאָס אַלעס איז פון דיינעטוועגען. זעה־זשע זאָלסט ניט פערזינדיגען; ברייננ נישט אום מיט דיין שלעכט אויפפיהרונג מיין וועלט! וועסטו אין איהר עפּיס פערדאַרבען, בלייבט נישט ווער עס זאָל פעררעכטען.

„און גאָט האָט געזעהן אַלעס וואָס ער האָט געמאַכט און ס'איז זעהר גוט”—אַלעס איז פון גאָט בעשאַפען געוואָרען גוט, אין דער רעכטער צייט. אויך די וועלט איז אין איהר צייט פון גאָט'ס האַנד אַרויס, פריהער האָט זי נישט בעדאַרפט בעשאַפען ווערען.

גאָט ברוך־הוא האָט וועלטען בעשאַפען און אומגעבראַכט, בעשאַפען און אומגעבראַכט, ביז ער האָט זיך אויף דער וועלט אָפּגעשטעלט: אָט די געפעלט מיר!

בעטראַכט די נייע שעהנע וועלט זיינע, האָט גאָט געזאָגט: וועלט מיי־נע, וועלט מיינע! הלואי זאָלסטו תמיד אין אַלע צייטען האָבען אין מיינע אויגען דעם איצטיגען חן!

געשטאָלצירט האָט גאָט מיט זיין וועלט: „זעהט די בעשעפעניש'ען, בע־טראַכט די בילדער! אָט וואָס פאַר אַ הימעל און ערד!”—דער בעשעפער רוהמט זיי, ווער־זשע קען שענדען? דער קונסטלער נעהמט זיך איבער, ווער קען אויסזעצען אַ פעהלער? יאָ, שעהן זענען זיי, פראַכטפאָל זענען זיי!

די כלה שבת.

„און גאָט האָט זיין גאַנצע אַרבייט מיט דעם זיבעטען טאָג פערענ־דיגט” — אַ קעניג האָט געמאַכט אַ חופּה־צימער און עס שעהן פערפּוצט, גע־פעהלט האָט נור איין זאַך—די כלה זאָל אַהין אַריינקומען.

גאָט ברוך־הוא האָט בעשאַפען די וואונדער־שעהנע וועלט, אַלעס איז

אין איהר פארטיג געווען, געפעהלט האט איהר איין זאך — שבת! מיט'ן שבת איז געווארען אלעם פערענדיגט.

גראזען און ביימער.

דאס קלײנסטע גרעזעלע, דאס מינדסטע בלומעלע, האט זיך זיין מלאך אין הימעל, וואס וועקט עם און טרייבט=אונטער: וואקס!

* *
*

גרינע ביימער שמועסען זיך דורך איינער מיט'ן אנדערען, גרינע ביימער שמועסען זיך דורך מיט לייטען. צו'ם מענשען'ס פערגניגען זענען גרינע ביימער בעשאפען געווארען.

דאס אײזען.

א ציטערניש האט אנגעחאפט די ביימער ווען דאס אייזען איז בעשאפען געווארען.

— וואס ציטערט איהר? — האט דאס אייזען זיי א זאג געטהון — ווען איהר אליין וועט מיר האלץ אויף א שטיל נישט געבען, קען מיין האק אייך גאר נישט שאדען.

די זון און די לבנה.

די זון מיט דער לבנה זענען תחלת איין גרוים בעשאפען געווארען, און ביידע האבען געלויכטען גלייך. האט די לבנה גענומען טענה'ן פאר גאט: רבונו=של=עולם, פאסט דען איין קרוין פאר צוויי קעניגען?

— געה=זשע דו און ווער קלענער — האט איהר גאט געענטפערט.

— האר פון דער וועלט — טענה'ט זי ווייטער — צי דערפאר וואס איך האב דיר געזאגט א גלייכע זאך קומט מיר קלענער ווערען?

— האסטו די שטערען דיר פאר א צוגאב.

אלע בעשעפענישען זענען נוצליך.

פון אלע גאט'ס בעשעפענישען איז קיין איינם אוננוצליכעם נישטא.

אפילו די זאכען וואס דיר דאכט זיך, אז זיי זענען אויף דער וועלט גאר איבריג, ווי א שטייגער פליגעליך, פליי און מיקען — האבען אויך זייער ארט

צווישען די בְּרוּאים[1]) אויף דער וועלט. דורך אַלעמען פיהרט גאָט אוים זיין שְׁלִיחוּת, אֲפִילוּ דורך אַ שלאַנג, דורך אַ פראָש, דורך אַ פליגעלע.

מ'האָט געפרעגט אַ מאָל דעם תַּנָא רַבִּי נְהוֹרָאִי: צוליעב וואָס האָט גאָט אויף דער וועלט בעשאַפען שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים[2])?

— מע דאַרף זיי — האָט ער געענטפערט — ווען דער מענש פערזינדיגט זיך פאַר גאָט און ס'קומט איהם אומגעבראַכט צו ווערען, גיט גאָט בָּרוּךְ-הוּא אַ קוק אויף די שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים און טראַכט זיך: מיט וואָס איז דער מענש ערגער פון אָט די בְּרוּאִים? אויב זיי, וואָס נוצען צו גאָר נישט, לאָז איך לעבען, בִּפְרַט דעם מענשען, וואָס קען נאָך ברייננגען דער וועלט אַזוי פיעל נוצען.

חַוָה.

נישט פון אָדָם'ס קאָפּ אַרויס האָט גאָט חַוָה'ן בעשאַפען — זי זאָל נישט פערריַיסען דעם קאָפּ, נישט פונ'ם אויג — זי זאָל נישט זיין קיין נאָכקוקערין, נישט פונ'ם אויער — זי זאָל נישט זיין קיין אונטערהערערין, נישט פונ'ם מויל — זי זאָל נישט זיין קיין פלאַפלערין, נישט פון דער האַנד — זי זאָל נישט זיין קיין חאַפערין, נישט פונ'ם פוס — זי זאָל נישט זיין קיין אַרומלויפערין; נאָר פון דער ריפּ, פון אַזאַ אֵבֶר וואָס איז בעהאַלטען אינ'ם מענשען, כְּדֵי זי זאָל זיין גוט און פרום און בעשיידען.

און דאָך געפונט זיך ביי איהר פון דעם אַלעמען.

* *
*

— אייער גאָט איז אַ גַנָב — האָט אַ רוימישער קֵיסָר געזאָגט דעם תַּנָא רַבָּן גַמְלִיאֵל — ער האָט אָנגעוואָרפען אַ שלאָף אויפ'ן מענשען און אַוועקגענומען ביי איהם אַ ריפּ!

— לאָז, איך וועל איהם גיבען אַ ענטפער — האָט געזאָגט די טאָכטער, און ווענדענדיג זיך צום קֵיסָר האָט זי צוגעגעבען: שיק רופען אַ ריכטער.

— צו וואָס? — פרעגט דער קֵיסָר.

— רויבער זענען אויף אונז ביי-נאַכט בעפאַלען, צוגענומען אַ זילבערנעם קרוג און איבערגעלאָזט אַ גאָלדענעם.

— אַזעלכע גַנָבִים — זאָגט דער קֵיסָר — הַלְוַאי אַלע נאַכט!

---

1) בעשעפענישען. 2) קריכענדיגע אומרייניגע בעשעפענישען.

—נו, און פאַר אָדָם הָראשון איז דען נישט בעסער: צוגענומען האָט מען בײַ איהם אַ ריפּ און געגיבען דערפאַר אַ פרוי.

דער עֶרְשְׁטֶער חֵטְא [1].

אָדָם הָראשון איז זיך געזעסען אין גַן־עֵדֶן און די מַלְאָכִים האָבען פאַר איהם פלײש געבראָטען און ווײַן געזײַעט. דער שלאַנג האָט צוגעזעהן זײַן גרויסקײַט און ס'האָט זיך אין איהם אָנגעצינדען די קִנְאָה.

„דער שלאַנג איז געווען אַ קליגיטשקער"—ווען ער האָט געוואָלט דעם מענשען צום חֵטְא פון עֵץ־הַדַעַת ברײַנגען, האָט ער זיך אַזוי מְיַשֵׁב געווען: זאָל איך אָנהויבען גלײַך פון אָדָם'ן, ווײס איך גוט אַז ער וועט מיך נישט הערען, אַ מאַנסביל איז האַרט. בעסער וועל איך זיך אַ נעהם טהון פאַר חַוָה'ן, זי וועט מיר געוויס פאָלגען, אַ פרוי איז גרינג אויף דער דֵעָה [2].

קומט ער צו חַוָה'ן און נעהמט קודם גאָט בערעדען. „זעהסט איהר—גיט ער אַ זאָג—אָט פון דעם בוים האָט „ער" אַלײן געגעסען און די וועלט בעשאַפען, און דערפאַר טאַקי האָט ער אײַך שטרענג פערבאָטען צו עסען פון דעם בוים, כְּדֵי איהר זאָלט נישט קענען שאַפען, גלײַך ווי ער, וועלטען. יעדער מײַסטער וויל אין זײַן פאַך זײַן אַ יָחִיד" [3]. און נאָך האָט דער שלאַנג געזאָגט: יעדער וואָס איז צום לעצטען בעשאַפען האָט מֶמְשָׁלָה אויף די בְּרוּאִים וואָס ביז איהם. דער מענש איז צום סוף בעשאַפען געוואָרען, ער זאָל אויף אַלעם געוועלטיגען; חאַפט־אַרײַן גיך און פערזוכט פונ'ם עֵץ־הַדַעַת, אײַדער ער וועט בעשאַפען נאָך אַנדערע בְּרוּאִים, וואָס וועלען איבער אײַך געוועלטיגען. דערבײַ נעהמט דער שלאַנג און גיט דעם בוים אַ טרעסעל. —

„רָשָׁע, ריהר מיך נישט אָן!"— האָט דער בוים מיט אַ ציטער אַ געשרעה געטהון. — „זעהסטו — זאָגט דער שלאַנג חַוָה'ן — אָט האָב איך דעם בוים אָנגעריהרט און נישט געשטאָרבען. דו מעגסט איהם אויך אָנריהרען, עס וועט דיר חָלִילָה גאָר נישט שאַדען". און דאָ האָט ער זי אַ שטויס געטהון, און זי האָט דעם בוים בעריהרט. דערזעהט זי פאַר זיך דעם מַלְאַךְ־הַמָוֶת.

„וועה איז מיר! — שרײַט זי פון שרעק — איצט וועל איך פון דער וועלט געהן און גאָט וועט אָדָם'ן אַ נײַע פרוי בעשאַפען". האָט זי באַלד פונ'ם עֵץ־הַדַעַת אַ שטײַנגעל טרויבען געחאַפט, אויסגעדריקט פון איהם פרישען זאַפט און דערלאַנגט אָדָם'ן. „נעהם טרינק — זאָגט זי צו איהם — מײנסט אֶפְשַׁר,

---

1) זינד. 2) לײַכטזיניג, לאָזט זיך גרינג איבערערעדען. 3) אײנער.

אז איך שטארב־אוועק און פאר דיר איז שוין אנגעגרעט א אנדערע חוה? נישטא קיין נייע בעשעפעניש אונטער דער זון!" צי מיינסטו גאר, אז איך וועל שטארבען און דו וועסט זיך לעבען אליין ווי א פרייער פויגעל—„נישט אויף וויסט זיין האט גאט די וועלט בעשאפען, זי זאל בעזעצט ווערען האט ער זי געמאכט". אזוי לאנג איז זי צו איהם צו־געשטאנען, מיט גוטען און מיט בייזען — ביז ער האט אויך געמוזט נעהמען עסען פון עץ־הדעת.

דער פעניקס [1].

חוה האט געגעבען עסען פון דעם ביים אויך אלע בהמות חיות און עופות. אלע האבען זי געפאלגט אויסער איין פויגעל פעניקס. דערפאר האט אויף איהם קיין שליטה נישט דער טויט. טויזענד יאהר לעבט ער, און נאך טויזענד יאהר געהט־ארויס פון זיין אייגענעם נעסט א פייער און פערברענט איהם. בלייבט פון איהם איבער נור ווי אן איי די גרויס. פון דעם וואקסען־ארויס צוריק זיינע אברים און ער לעבט ווידער.

די נייגיעריגע פרוי.

רבי שמעון בן יוחאי דערצעהלט וועגען חוה'ן מיט'ן עץ־הדעת אזא משל:

איינער האט געהאט א פרוי. איינמאל האט ער געבראכט אהיים א פעסיל מיט אויסגעצעהלטע פייגען און ניס. האפט ער א עקדיש, לאזט אריין אינ'ם פעסיל פון אויבען נעבען לאך, פערשפינטעוועט עס, שטעלט עס אוועק אין א ווינקעל, און פערזאגט דערביי דעם וויב: „הערסטו, טאכטער, אלעס וואס אין שטוב איז אין דיין האנד, צו דעם פעסיל אבער אין ווינקעלע זאלסטו זיך נישט דערוואגען אפילו צו־ריהרען". ווי דער מאן איז נור אוועק אין גאס חאפט זי באלד און עפענט דאס פעסיל, שטעקט אהין אריין די האנד— און בעקומט א שארפען ביס פונ'ם עקדיש. געקומען דער מאן פון גאס, טרעפט ער זי ליגען אין בעט אין איין קרעכצען.

— וואס איז דיר אזוינס, טאכטער מיינע? — גיט ער זי א פרעג.

— אוי איך שטארב אוועק! — זאגט זי — איך האב אריינגעשטעקט די האנד אין פעסיל האט מיך א עקדיש א ביס געטהון.

1) א לעגענדארער פויגעל.

— איך האָב דאָך דיר פריהער געוואָרענט — זאָגט ער איהר — אַלצדינג, נאָר צו דעם פּעסיל זאָלסטו זיך נישט צוריהרען.

נאָכ'ן חֵטְא.

נאָכ'ן עסען פונ'ם עֵץ־הַדַעַת האָבען אָדָם און חַוָה דערהערט „גאָט'ס קוֹל טראָגט זיך איבער'ן גאָרטען". זיי האָבען דערהערט ווי די ביימער שושקען זיך: „אָט איז ער, דער גַנָב, אָט געהט ער, דער אָפּנאַרער, דעם בעשעפער זיינעם האָט ער אָפּגענאַרט!" און ווי די מַלְאָכִים שמועסען זיך איבער: „אַ פערפאַלענער! דאָ אין גאָרטען וועט ער שוין נישט בלייבען, ער איז שוין ווי טויט"...

אָנגעוואוירען אַ טרייען דיענער.

„פערשאָלטען זאָלסטו ווערען" — האָט גאָט געזאָגט דעם שלאַנג. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא האָט אויף דעם געזאָגט: אַן עֲבֵירָה! אַ גרויסען בעדיענער האָט די וועלט פערלוירען. וואָלט דער שלאַנג נישט פערשאָלטען געוואָרען, וואָלט זיך יעדער איינציגער פערזאָרגט מיט אַ פּאָריל גיטע שלענג, איינעם וואָלט ער געשיקט קיין צָפוֹן־זייט, איינעם קיין דָרוֹם, צו בעקומען פאַר איהם אין יענע וויטע מְקוֹמוֹת בריליאַנטען און דימענטען און אַלערליי עדעלשטיינער. נאָך מעהר: מע וואָלט דעם שלאַנג איינגעשפּאַנט אין דער אַרבייט, און געפיהרט מיט איהם יעדער וואָס ער בעדאַרף: דער — ערד פאַר'ן גאָרטען, דער — לעהם פאַר זיין איינגעפאַלען הייזיל.

דער ערשטער זון־אונטערגאַנג.

ווען אָדָם האָט דערזעהן דאָס ערשטע מאָל ווי די זון געהט־אונטער, איז אויף איהם אַ שרעק אָנגעפאַלען.

— ווע איז מיר — האָט ער געזאָגט — ס'ווערט פינסטער, די וועלט געהט־אונטער. אָט דאָס קומט אויף מיר דער טויט וואָס איז אויף מיר בעשטימט פאַר מיין חֵטְא.

אַז ס'האָט ווידער אָנגעהויבען שיינען אויף טאָג, האָט ער זיך בערוהיגט און געזאָגט: אַזוי, ווייזט אויס, פיהרט זיך די וועלט, טאָג מיט נאַכט בייטען זיך.

און ער איז אויפגעשטאַנען, גענומען אַ אָקס און געבראַכט אַ קָרְבָּן.

דאָס ערשטע פייער.

דאָס פייער האָט געזאָלט בעשאַפען ווערען נאָך ערב־שבת, אַרויסגע־קומען אָבער אויף דער וועלט איז עס ערשט מוצאי־שבת. גאָט האָט דעמאָלט אָדם'ן אַריינגעגעבען אַ העכערען געדאַנק, האָט ער געבראַכט צוויי שטיינער, געריבען זיי אַזוי לאַנג איינס אינ'ם צווייטען ־ ביז ס'איז פון זיי אַ פייער אַרויס. דערזעהן דאָס, האָט ער געדאַנקט גאָט און געמאַכט די ברכה: בורא מאורי־האש" [1].

די קורצע טעג.

ווען אָדם הראשון האָט בעמערקט, אַז די טעג ווערען וואָס ווייטער אַלץ קורצער, איז אויף איהם ווידער, ווי ביי דעם ערשטען זון־אונטערגאַנג, אַ טויט־שרעק בעפאַלען. „ווערה איז מיר — האָט ער אויסגעשריען — עס רוקט זיך אָן אויף דער וועלט אַ פינסטערניש, די וועלט האַלט אין אונטערגעהן! אָט דאָס איז ער דער טויט, וואָס איז אויף מיר בעשטימט געוואָרען פאַר מיין חטא!" אַכט טאָג דורכאַנאַנד האָט ער פערבראַכט אין פאַסטען און גאָט בעטען.

נאָך תקופת־טבת[2] האָט ער אָבער ווידער בעמערקט ווי די טעג ווערען צוריק וואָס ווייטער אַלץ לענגער. „עס זעהט אויס — האָט ער געזאָגט בע־רוהיגט — אַז די וועלט פיהרט זיך אַזוי, לאַנגע טעג מיט קורצע בייטען זיך".

פאַר פרייד האָט ער געמאַכט אַכט טאָג יום־טוב.

קין און הבל.

קין האָט איינמאָל געזאָגט צו זיין ברודער הבל: קום לאָמיר זיך צו־טהיילען מיט דער וועלט. — „גוט — ענטפערט דער ברודער — איך בין גרייט". נעהמט הבל זיך די שאָף און קין די ערד. און אָפּגעמאַכט האָבען זיי צווישען זיך, אַז איינער מיט'ן צווייטען קעהר זיך מעהר גאָר נישט אָן.

געהט־אַרויס הבל פאַשען די שאָף זיינע, קומט קין און זאָגט מיט אַ בייזער: „הער נור, ברודער, די ערד, אויף וועלכער דו שטעהסט, געהער צו מיר". זאָגט איהם הבל: „און די וואָל, וואָס דו טראָגסט אויפ'ן לייב, איז מיינע". דער שרייט: „פליה אין לופטען!" און דער: „טהו זיך אויס!" אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט — און קין איז אָנגעפאַלען אויף הבל'ן.

אַנטלויפט הבל. לויפט איהם קין נאָך איבער בערג און טהאָל — ביז

1) געלויבט איז דער שעפער פון פייער־ליכט. 2) און מיטען ווינטער, ווען די טעג הויבען־אָן לענגער ווערען.

ער האָט איהם דעריאָגט. פלעכטען זיי זיך איין איינער אין צווייטען — און קין בלייבט ליגען אונטער הבל'ן. הייבט זיך קין אָן צו בעטען: „הבל ברודער, לאָז אָפּ! אויף דער וועלט זענען נור מיר אין צווייען, וואָס־זשע וועסטו דערנאָך דעם טאַטען זאָגען?"... בעקומט הבל אויף איהם רחמנות און לאָזט איהם אָפּ. נעהמט קין און בעפאַלט איהם אונטען־אַרום און הרג'עט איהם. ווי אַזוי־זשע? נישט צו וויסען פון וואַנען די נשמה געהט אַרויס, האָט ער געחאַפּט אַ שטיין און מיט איהם הבל'ן צוקיילט און צובייַלט די הענד מיט די פיס, ביז ער האָט איהם געטראָפען אין האַלז — און דער'הרג'עט.

דערזעהן אַז ער האָט דעם ברודער דער'הרג'עט האָט קין געטראַכט: אַנטלויפען דאַרף איך איצט פון מיין פאָטער און מוטער, ווייל זיי וועלען איהם ניט פון קיינעם נאָר פון מיר פאָדערען; אויסער אונז ביידע איז דאָך קיין אַנדערער אויף דער וועלט נישטאָ. האָט זיך גאָט ברוך־הוא צו איהם בעוויזען און געזאָגט: „רשע, פון די עלטערן דיינע קענסטו אַנטלויפען, פון מיר אָבער וועסטו נישט קענען. „וועט זיך דען אַ מענש בעהאַלטען אין אַ פערבאָרגען אָרט איך זאָל איהם נישט זעהן? — וואו איז הבל דיין ברודער?"

— „בין איך דען אַ היטער פון מיין ברודער?" — דו ביסט דער היטער פון אַלע בעשעפענישען און איצט פאָדערסטו איהם פון מיין האַנד? עס קומט אויס ווי יענער גנב, וואָס האָט גע'גנב'עט זאַכען ביי נאַכט און מ'האָט איהם נישט געחאַפּט. אויף מאָרגען פריה חאַפּט איהם דער טויער־היטער און פרעגט איהם: „זאָג נור, וואָס האָסטו נעכטען ביי־נאַכט זאַכען גע'גנב'עט?" ענטפערט ער איהם: „מילא איך בין מיר אַ גנב, האָב איך זיך מיין אַרבייט געטהון, דו אָבער דאַרפסט דאָך שטעהן און היטען ביים טויער, — וואָס־זשע האָסטו נישט געטהון דיין אַרבייט און נישט געהיט?" אַזוי האָט אויך קין געזאָגט: „מילא איך האָב איהם גע'הרג'עט, דו האָסט דאָך אין מיר אַ יצר־הרע בעשאַפען. אָבער דו, וואָס ביסט דער שומר פון אַלעס, ווי־קומט עס וואָס דו האָסט מיר דערלאָזט איהם הרג'ענען? ניט איך, נאָר דו האָסט איהם אומגעבראַכט; ווען דו וואָלסט צו־גענומען מיין קרבן ווי זיינעם, וואָלט איך צו קיין קנאה נישט געקומען".

— רשע — האָט איהם גאָט געזאָגט — „דאָס קול פון דיין ברודער'ס בלוט שרייט צו מיר פון דער ערד".

עס קומט אויס ווי איינער איז אַריינגעגאַנגען אין אַ פרעמדען גאָרטען און געקלויבען ערד־בעערען און געגעסען. לויפט איהם נאָך דער אייגענטהימער פון'ם גאָרטען און שרייעט: „וואָס האָסטו דאָרט אין דער האַנד?" —

ענטפערט יענער: „גאר נישט!“ זאגט דער איהם: „וואס־זשע זענען די הענד דיינע אזוי פערשמירט?“... אדער ווי איינער וואס געהט־אריין אין א פרעמדע סטאדע און חאפט פון דארט א שעפעלע און פערווארפט עס אויף זיך אונ־טער די פלייצעס. דערזעהט דער בעל־הבית און לויפט איהם נאך און שרייעט: וואס האלסטו דארט?“ „גאר נישט“—ענטפערט ער. זאגט איהם יענער: „וואס־זשע מעקעט דארט אזוינס אונטער דיר?“

זאגט קין:

— האר פון דער וועלט, אויף מיין לעבען האב איך קיין גע'הרג'עטען אין די אויגען נישט געזעהן. האב איך געקענט וויסען, אז פון א קלאפ מיט א שטיין וועט ער אוועקשטארבען? און נאך א זאך: מיין פאטער און מוטער דא אויף דער ערד וויסען דערפון נישט, און דו דארט אויפ'ן הימעל ווי קומסטו צו וויסען?

— נאר איינער — האט איהם גאט א זאג געטהון — די גאנצע וועלט טראג איך אויף זיך...

— די גאנצע וועלט—האט קין אויסגעשריגען—טראגסטו, נור מיין זינד קענסטו נישט פערטראגען! יא, „צו גרויס, נישט צו פערטראגען, איז מיין זינד“.

„האט גאט געמאכט קינ'ען א צעכען“ אויף דעם שטערען און איהם פערשיקט, ער זאל אויף דער וועלט ארומוואנדערען.

וואהין קין איז געקומען האט די ערד אונטער איהם געציטערט. אלע חיות און בהמות האבען דערשראקענע געפרעגט: וואס איז דאס אזוינס? ווער איז אט דער?“

— דאס איז דער קין — האט איינע דער צווייטער געזאגט — דער מערדער פון זיין אייגענעם ברודער, וואס גאט האט איהם אנגעצייכענט: „נע־וָנָד זאלסטו זיין“. קומט מיר וועלען איהם אויפעסען — און האבען זיך צו איהם געלאזט לויפען...

אין דער צייט האבען קין'ס אויגען געגאסען טרעהרען:

וואוהין, א גאט, קען איך פאר דיין געמיטה אנטלויפען,
און וואו בעהאלט מען זיך פאר דיין געזיכט?
הויב איך זיך צום הימעל אויף — דו ביסט דארט,
און לאז איך זיך צום גרונד אראפ — דא ביסטו!

און הבל איז געבליבען ליגען אויף דעם ארט, וואו קין האט איהם גע'הרג'עט, און זיין בלוט איז געווען פערשפריצט אויף די ביימער און שטיינער

ארום אין ארום. און דער הונד, וואס האט זיין שאף געהיט, איז געשטאנען אויף דער וואך, חיות זאלען איהם ניט פרעסען און פויגעל זאלען איהם ניט פיקען. און אדם מיט חוה'ן זענען געזעסען נעבען איהם, האבען בעוויינט און בעקלאגט זייער קינד און ניט געוואוסט, וואס צו טהון מיט זיין טויטען קערפער.

קומט צופליהען א ראב און ברענגט צו טראגען נאך א ראב א טויטען, לאזט זיך מיט איהם אראפ אויף דער ערד, צושארט די זאמד, ביז עס ווערט א טיעף גריבעל,—בעהאלט דארט זיין טויטען חבר און פערשיט איהם מיט ערד.

דערזעהן דאס, האבען אדם מיט חוה'ן אויסגעגראבען א קבר און הבל'ן דארט מקבר געוועזן.

למך.

למך איז געוועזן קין'ס אור־אור־אייניקעל, דער זיבעטער דור. ער איז געוועזן בלינד אויף ביידע אויגען, און זיין קליינער זוהן תובל־קין האט איהם געפיהרט. בלינדערהייד איז ער געוועזן א קינציגער שיסער: ווי דאס קינד האט דערזעהן פון ווייטען א חיה און געזאגט דעם אלטען אויף וועלכען ארט, פלעגט ער באלד אנציהען דעם בויגען, צילען זיך צו יענעם ארט און טרעפען פונקט אין ציעל.

איינמאל דערזעהט דער קליינער תובל־קין עפיס א בעשעפעניש פון ווייטען, זאגט ער דערפון למך'ן. שיסט דער אויס און די פייל טרעפט אין ציעל.

אז זיי זענען צוגעגאנגען נעהענטער צו יענעם ארט, שרייט דאס קינד אויס:

—אוי! ס'איז גאר דערשאסען א מענש מיט א צייכען אויפ'ן שטערען.

האט למך א פאטש געטהון מיט ביידע הענד און אויסגעשריען: „אוי וועה, ס'איז אודאי דער זיידע קין!" ניט וועהענדיג האט ער מיט'ן פאטש געטראפען תובל־קין אין קאפ און אומגערען איהם אויך גע'הרג'עט.

די געפאלענע מלאכים און די ריעזען.

אז די וועלט איז געווארען זעהר זינדיג, איז גאט געזעסען טרויעריג אויף זיין שטול און זיך בעראטען מיט די מלאכים, ווי אזוי צו בעשטראפען די זינדיגע מענשען.

שטעהען-אויף צוויי מַלְאָכִים, שַׁמְחֲזָאִי און עֲזָאֵל, און זאָגען:

— רִבּוֹנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם! אז דו האָסט נור פערטראַכט צו בּעשאַפען דעם מענשען, האָבּען מיר דיר נאָך דעמאָלט געזאָגט, אז ס'איז נישט כְּדַאי [1]— איצט נעהם און פערטיליג אַלע מענשען, עס זאָל פון זיי קיין זֵכֶר ניט בּלייבּען.

— און וואָס וועט זיין מיט דער וועלט?

— גענוג פאַר דיר די היילִיגע מַלְאָכִים אין הימעל.

— ווען איהר, מַלְאָכִים, וואוינט אויף דער ערד, וואָלט איהר אויך ניט געקענט דעם יֵצֶר-הָרָע בּייַשטעהן, און נאָך אֶפְשַׁר געווען זינדיגער פון מענשען.

— פּרוּב אונז, — וועסטו זעהן.

האָט גאָט זיי בּיידע אַראָפּגעוואָרפען אויף דער ערד, און זיי האָבּען אָנגעהויבּען צו זינדיגען.

איינמאָל דערזעהט שַׁמְחֲזָאִי די שעהנע יונג-פרוי אַסְתֵּרָה, איז ער בּאַלד צו איהר צוגעקאָכט געוואָרען און הויבּט זי אָן איינרעדען, זי זאָל זינדיגען.

זאָגט זי איהם: איך וועל דיר ניט פאָלגען, סיידען דו זאָלסט מיר פריהער אויסלערנען דעם שֵׁם הַמְפוֹרָשׁ [2], מיט וועלכען דו הייבּסט זיך אויף אין הימעל.

ווי ער האָט איהר אויסגעזאָגט דעם סוד, האָט זי געזאָגט דעם שפּרוך און אַ רייַנע אַרויף אויפ'ן הימעל.

דערפאַר האָט זי גאָט אַריינגעזעצט אין מַזָל כִּימָה [3] און זי פערוואַנדעלט אין אַ ליכטיגען שטערען.

די צוויי מַלְאָכִים האָבּען נאָכדעם חתונה געהאַט מיט מענשען-טעכטער, און די פרויען האָבּען געבּוירען קינדער-ריעזען. יעדער ריעז פלעגט אויפעסען פאַר אַמאָל טויזענד אָקסען מיט טויזענד פערד און טויזענד קעמלען.

שַׁמְחֲזָאִי האָט געהאַט צוויי אַזעלבע ריעזען-קינדער, איינער האָט געהייסען הִיוָּוא, דער אַנדערער—הִיָּא.

איינמאָל בּייַנאַכט חָלוֹמ'ט זיך זיי בּיידען: הִיוָּוא זעהט אין טרוים אַ

---

1) ווערט. 2) „גאָטס נאָמען", אַז מען רעדט איהם אוים ווי געהעריג, קען מען טהון די גרעסטע וואונדער. דער נאָמען איז אַ גרויסער סוד, וואָס נור מלאכים און גרויסע צדיקים וויסען עם. 3) אַזאַ שטערען-בּילד, אַ גרופּע שטערען.

שטיין, דורכאויס פערשריבען מיט שורות אויסגעקריצטע אותיות. קומט א מלאך מיט א מעסער און קראַצט-אָפּ אַלע שורות און לאָזט-איבער נור פיער ווערטער. און היא האָט געזעהן אין חלום אַ גאָרטען בעפלאַנצט מיט אַלערליי בוימער, קומען מלאכים מיט העק און האַקען-אויס דעם גאַנצען גאָרטען, נאָר פיער בוימער האָבען זיי איבערגעלאָזען.

אויף מאָרגען פריה קומען זיי צו'ם פאָטער און דערצעהלען די חלומות. זאָגט ער זיי, וואָס די חלומות בעדייטען:

— אַ מבול וועט קומען און אַלע מענשען אומברענגען. עס וועט בלייבען לעבען ניט מעהר ווי נח מיט זיינע דריי זיהן.

הויבען זיי אָן צו קלאָגען: אוי ווע, אונזערע נעמען וועלען אויך אויסגעמעקט ווערען פון דער וועלט.

טרייסט זיי שמחזאי:

— האָט קיין יסורים נישט, אייערע נעמען וועלען אייביג בלייבען. אין אַלע צייטען ווען דער מענש וועט פיעל כח אָנווענדען, דיקע קלעצער האַקען, שווערע שטיינער הייבען, אָנגעלאָדענע פלאָטען שלעפען—וועט ער אַלץ אייך דערמאָהנען און שרייען היוואַ! היאַ!

נח און דער מבול.

הונדערט און צוואַנציג יאָהר האָט גאָט געוואָרענט דעם דור המבול זיי זאָלען תשובה טהון, און זיי האָבען ניט געוואָלט הערען, האָט ער געהייסען נח'ן ער זאָל זיך אָנהויבען בויען אַ קאַסטען.

האָט נח גענומען פלאַנצען טענען-ביימער, קומען מענשען צו איהם און פרעגען: וואָס טהוסטו?—ענטפערט ער זיי: אַ מבול וועט קומען און אייך פערפלייצען, — און איך וועל מיר פון די ביימער אויסבויען אַ קאַסטען און געראַטעט ווערען. לאַכען זיי און שפעטען פון איהם. שפעטער זעהען זיי, ווי ער בעגיסט די בוימער און פרעגען ווייטער: צו וואָס? — ענטפערט ער זיי ווי פריהער. שפעטען זיי ווידער פון איהם. אין אַ צייט אַרום זעהען זיי, ווי ער האַקט-אויס די ביימער און אַרבייט זיי אַרום. פרעגען זיי ווייטער: צו וואָס דאַרפסטו עס? ענטפערט ער זיי אַלץ דאָס אייגענע, און זיי גלויבען אַלץ ניט.

און אַז דער מבול איז אָנגעקומען, און זיי האָבען געזעהן, אַז זיי האַלטען ביי'ם אונטערגעהן, זענען זיי געקומען און געוואָלט איבערקעהרען דעם קאַסטען. וואָס טהוט גאָט? שיקט ער צו לייבען מיט לעמפערטען און זיי רינגלען-אַרום דעם קאַסטען פון אַלע זייטען און לאָזען ניט צוטרעטען.

פון אַלע ריעזען איז געבליבען נור איינער — עוג מֶלֶך הַבָּשָׁן. ער האָט זיך איינגעבעטען ביי נח'ן, ער זאָל איהם לאָזען זיצען רייטענדיג אויפ'ן קאַסטען און דערלאַנגען איהם עסען דורכ'ן דאַך־פענסטערעל. דערפאַר האָט ער נח'ן געשוואוירען, אַז ער וועט בלייבען אַן אייביגער קנעכט איהם און זיי־נע קינדער.

אַז דאָס וואַסער איז אָפּגעפאַלען, האָט נח אַרויסגעשיקט דעם ראָב, ער זאָל זעהן, צי איז שוין דאָ טרוקען לאַנד און קומען צוריק מיט אַן ענט־פער. איז דער ראָב אַוועקגעפלויגען און צוריק זיך שוין ניט אומגעקעהרט. אַ נְבֵלָה האָט ער געפונען אויפ'ן שפּיץ באַרג, און פון גרויס שִׂמְחָה פערגע־סען אין זיין שְׁלִיחוּת.

האָט נח אַרויסגעשיקט די טויב, און זי האָט זיך אומגעקעהרט צוריק מיט אַן איילבירט־בלאַט אין מויל, ווי איינער זאָגט:

ליעבער אַ ביטערע בלאַט פון גאָט'ס גנאָד,
איידער זיסע שפּייז פון מענשען'ס גאָב.

שפּעטער האָט שֵׁם בֶּן נח דערציעהלט, ווי זיי האָבען געלעבט אין קאַסטען:

—זעהר פיעל האָבען מיר זיך דאָרט אָנגעליטען, גאָר נישט אויסצו־שטעהן. קיין רוה ביי־טאָג און ביי־נאַכט. יעדען בעשעפעניש בעזונדער גיב צו דער צייט זיין שפּייז, וואָס איהם פּאַסט. דער עסט פּאַרטאָג, ווען דער האָן קרעהט, דער ביי־טאָג און דער—גאָר האַלבע נאַכט. דעם קעמעל גיב שטרוי, דעם עלפאַנט טרויבען־צווייגען, דעם עזעל גערשטען, דעם הערש עפּ־היי, דעם שטרויס גלאָז. איינמאָל האָט מיין פאָטער אַזוי גיך דעם לייב ניט צו־פרידען־געשטעלט, האָט ער איהם אַ שטאַרקען קלאַפּ געטהון, אַז מיין פאָ־טער האָט דערנאָך אַ צייט צו־געהונקען. מיט בלוט האָט ער פון זיי געשפּיגען.

פון חאַמעלעאָן האָבען מיר געהאַט עָגְמַת־נֶפֶשׁ, מיר האָבען ניט גע־וואוסט וואָס ער עסט. איינמאָל שניידט מיין פאָטער אַ מילגרוים, און עס פאַלט־אַרויס אַ ווערעמיל פון אינווייניג, חאַפּט דער חאַמעלעאָן און שלינגט עס איין. פון דעמאָלט־אָן האָבען מיר דעם חאַמעלעאָן אָנגעהויבען שפּייזען מיט ווערעמדיגע קראָפּעווע.

איינמאָל טרעפט מיין פאָטער דעם פעניקס דרימלענדיג אין אַ ווינקע־לע, פרעגט ער איהם: וואָס בעטסטו ניט צו עסען? ענטפערט איהם דער פעניקס: „איך זעה, דו ביסט אַזוי פערטהון, וויל איך דיך נישט בעמיהען”.

דערפאַר האָט איהם מיין פאָטער געבענשט מיט אייביג לעבען און די בְּרָכָה איז מְקוּיָם געוואָרען.

שֶׁקֶר און פְלוּך.

אַז נחַ איז אַריין אין תֵּיבָה, קומט צו איהם דער שֶׁקֶר און בעט ער זאָל איהם אויך אַריינגעהמען. זאָגט איהם נח:

— איך נעהם־אַריין נור פּאָר־פּאָלקען, מאַן און ווייב; בעקום דיין זיווג וועל איך דיך אַריינלאָזען.

נעהמט דער שקר זוכען זיין בעשערטע און בעגעגענט די פלוך. זאָגט ער איהר: זיי מיין פרוי. פרעגט זי איהם: וואָס ועסטו מיר געבען? ענטפערט ער: איך מאַך מיט דיר אָפּ, אַז אַלץ וואָס איך וועל ערווערבען זאָלסטו זיך צונעהמען. איז זי מְרוּצֶה געוואָרען—און זיי זענען אַריין אין קאַסטען.

אַז זיי זענען אַרויס פון קאַסטען, האָט דער שקר אָנגעהויבען צו פּער־דינען, און די פלוך האָט אַלץ בּיסלעכווייז גע'פַּטר'ט.

פרעגט ער זי: וואו איז דאָס גאַנצע האָב און גוטס, וואָס איך האָב פערהאָרעוועט?

ענטפערט זי:

— מיר האָבען דאָך אַזוי אָפּגעמאַכט! וואָס דו ברענגסט אַריין אין שטוב, דאַרף איך צונעהמען!

דערפאַר זאָגט די וועלט אַ ווערטיל:

„וואָס דער שקר געווינט
לאָזט די פלוך אויפ'ן ווינט".

שִׁכּוֹרוּת.

אַז נח איז אַרויס פון תֵּיבָה און גענומען פלאַנצען אַ ווייַנגאָרטען, קומט דער שָׂטָן און פרעגט:

— וואָס פלאַנצסטו דאָ?

— אַ ווייַנגאָרטען.

— און וואָס איז מיט איהם דאָס מעהר?

— זיין פרוכט איז זיס און זיין זאַפט דערפרעהט דאָס האַרץ.

— ווילסטו מיט מיר מאַכען שותפות, וועל איך דיר העלפען פלאַנצען.

— רעכט!

נעהמט דער שָׂטָן און שעכט אַ לעמעלע און בעגיסט דעם וויינשטאָק

מיט'ן בלוט, נאָכדעם שעכט ער אַ לייב, דערנאָך—אַ מאַלפּע און צו לעצט— אַ חזיר און בעשפּריצט דעם ווייַנשטאָק מיט'ן בלוט.

געמיינט האָט ער מיט דעם אָנצווייַזען, אַז אַ מענש טרינקט-אויס דאָס ערשטע גלאָז וויין, איז ער שטיל און גוט ווי אַ לעמעלע. נאָכ'ן צווייטען כּוס ווערט ער שטאָלץ און שטייף ווי אַ לייב, און נעהמט זיך איבער מיט זייַן גבורה. נאָכ'ן דריטען כּוס הייבּט ער אָן צו שפּרינגען און זיך נאַריש מאַכען ווי אַ מאַלפּע. שפּעטער — וואַלגערט ער זיך שוין אין מיסט ווי אַ חזיר.

נמרוד און דער דור הַפְּלָגָה [1].

די העמדליך וואָס גאָט האָט געמאַכט פאַר אָדם מיט חוה אין גן-עדן, האָט נח מיטגענומען אין תּיבה, און נאָך זייַן טויט האָט זיי נמרוד גע'ירש'עט. ווי ער האָט זיי נור אָנגעטהון, און אַלע בהמות חיות און עופות האָבען דער-זעהן אויף איהם די פּראַכטיגע קליידער און דערשפּירט דעם גן-עדן ריח, וואָס שמעקט פון זיי, זענען זיי געפאַלען צו דער ערד פאַר נמרוד'ן. און די מענשען האָבען געמיינט, אַז ער איז אַזוי שטאַרק, דאָס אַלע חיות ציטערען פאַר איהם, האָבען זיי איהם געמאַכט פאַר אַ קעניג.

שטאָלץ אויף זייער קעניג דעם העלד מיט זייַן גבורה, האָבען די לייַט פון זייַן דור פערטראַכט אַ אויפשטאַנד געגען הימעל.

— איינמאָל אין טויזענד זעקס הונדערט זעקס און פונפציג יאָהר [2] — האָבען איינינע פון זיי געזאָגט — בייגט זיך דאָס געוועלב פון הימעל און דאָס אויבערשטע וואַסער רינט-דורך און עס ווערט אַ מבּול. דעריבער דאַרף מען אויסבויען הויכע טורעמס, זיי זאָלען אונטערשפּאַרען דעם הימעל פון אַלע פיער זייַטען ווי פעסטע זייַלען.

אַנדערע האָבען גענומען טַענה'ן: מיט וואָס פאַר אַ רעכט האָט ער פאַר זיך מיט זייַן פּמליא [3] גאָר דעם אויבערשטען הויכען הימעל-שטאָק אָפּגענומען, און פאַר אונז די נידעריגע ערד געלאָזט? אַ הויכען טורעם לאָ-מיר אויסבויען, אויף זייַן שפּיץ אונזערען אַ געמאַכטען גאָט אַוועקשטעלען און איהם אַ שווערד אין דער האַנד געבען: עס וועט הייסען, מיר מאַכען מיט איהם אַ שטרייַט!

---

[1] אַזוי הייסט דער דור, וואָס האָט געבויעט דעם הויכען טורעם אין בבל. [2] אַזוי פיעל יאָהר האָט געדויערט פון זינט די וועלט איז בעשאַפען ביז'ן מבול. [3] פאַמיליע, סוויטע.

האָבען זיי גענומען בויען אַ טורעם אין טהאָל פון בָּבֶל, זיבען טרעפּ האָט ער געהאַט אין מִזְרָח־זייט און זיבען אין מַעֲרָב־זייט. פון איין זייט האָט מען די ציגעל אַרויפגעטראָגען, און פון דער אַנדערער זייט איז מען אַראָפּגעגאַנגען. ווען אַ מענש איז פון געביי אַראָפּגעפאַלען האָט עס קיינעם ניט געאַרט; איז אָבער אַ ציגעל געפאַלען, פלעגען זיי וויינען און קלאָגען: ווען וועט מען אַן אַנדערען אַרויפברענגען אַזוי הויך.

איינמאָל איז אַבְרָהָם פאַרבייגעגאַנגען און געזעהן זייערע שלעכטע מַעֲשִׂים, האָט ער זיי פערשאָלטען, זייער שפּראַך זאָל ווערען צומישט.

און אַזוי איז געשעהן: זיי זענען פערפערעמדט געוואָרען צווישען זיך, און איינער האָט ניט פערשטאַנען וואָס דער צווייטער רעדט: הייסט דער געבען וואַסער—דערלאַנגט יענער איהם אַ ציגעל; זאָגט ער: אַ האַק—גיט ער איהם אַ לאָפּאַטע. — ווערט יענער אין כַּעַס און צופּלעט איהם דעם קאָפּ.

די אָבות.

אַבְרָהָם'ס געבורט.

אַז אַבְרָהָם אָבִינוּ איז געבוירען געוואָרען, האָבען די אַסטראָלאָגען [1] דערזעהן, ווי אַ ליכטיגער שטערען געהט-אויף אין מִזְרָח-זייט און שלינגט-איין אַלע שטערען. זענען זיי געקומען צו נִמְרוֹד'ן און איהם געזאָגט: היינט איז ביי'ם אַלטען תֶּרַח'ן געבוירען אַ זוהן, וואָס וועט אַלע אונזערע געטער צוברעכען און אַלע אונזערע לענדער איינגעהמען.

אויף מאָרגען שיקט נִמְרוֹד צו תֶּרַח'ן: נעכטען ביי-נאַכט איז ביי דיר אַ זוהן געבוירען געוואָרען. גיב איהם מיר אַרויס, איך וועל איהם טויטען, דערפאַר וועל איך דיר אַ פולע שטוב מיט גאָלד און זילבער אָנשיטען.

ענטפערט תֶּרַח די שְׁלִיחִים אַזוי:

— נעכטען האָט איינער צו מיין פערד געזאָגט: לאָז זיך דעם קאָפּ אָפּשניידען, בעקומסטו דערפאַר צעהן מעסטליך גערשטען.—„אַ איינפאַל אַבִּי-סעל! — האָט איהם דער פערד אויף דעם געענטפערט — אָהן אַ קאָפּ, באַר איינער, צו וואָס טויג מיר אינגאַנצען די גערשטען?" — אָהן אַ יוֹרֵשׁ, צו וואָס טויג דעם אַלטען תֶּרַח'ן דאָס גאַנצע גאָלד און זילבער!

נעהמט תרח און בעהאַלט דאָס קינד אין אַ הייל. באַלד האָבען צוויי קוואַלען זיך אין הייל געעפענט, איינער מיט האָניג, דער אַנדערער מיט בוי-מעל, אויף צו נעהרען אַבְרָהָם'ן.

אַז אַבְרָהָם איז אַלט געוואָרען דריי יאָהר, איז ער אַרויס פון הייל.

ווי ער האָט צום ערשטען מאָל דערזעהן די זון, האָט ער געטראַכט ביי זיך: אַפָּנִים דאָס איז דער גאָט, וואָס האָט בעשאַפען הימעל און ערד און

1) שטערענזעהער.

מיך. האָט ער אַ גאַנצען טאָג תּפלה געטהון צו דער זון. אין אָווענד זעהט ער, ווי די זון געהט־אונטער, זאָגט ער צו זיך: דאָס איז ניט קיין גאָט. ביינאַכט זעהט ער די לבנה מיט די שטערען און טראַכט: אפשר איז די לבנה דער איבער־האַר פון גאַר דער וועלט און די שטערען זענען איהרע דינער. האָט ער אַ גאַנצע נאַכט געבעטען צו דער לבנה.

אויף מאָרגען זעהט ער, ווי די לבנה מיט די שטערען זענען אויך פערגאַנגען, — הויבט ער אויף די הענד צום הימעל און זאָגט:

— ניין! ניט די זענען בעשעפער פון דער וועלט. איין גאָט איז דאָ אין הימעל, אַ הויבער־האַר איבער זיי אַלע. איהם וועל איך בעטען און פאַר איהם וועל איך זיך בוקען.

תּרח׳ס געטער.

דער אַלטער תּרח פלעגט מאַכען געטער און פערקויפען זיי אין מאַרק. יעדען טאָג פלעגט ער אַרויסשיקען אַן אַנדער קינד אין מאַרק און מיטגעבען איהם אַ פולען קאָרב מיט געטער, גרעסערע און קלענערע, טייערע און ביליגע.

איינמאָל איז אויסגעקומען צו געהן אין מאַרק מיט׳ן קאָרב געטער אַברהם׳ן, — נעהמט ער זיי אַרויס פון קאָרב און צולעגט זיי אויפ׳ן געשטעל, די גרעסערע — פון אויבען, די מיטעלע — אין מיטען, און גאַר די קליינע — פון אונטען. קומט צו איהם איינער אַ מענש אַ בעיאַהרטער, אָבער נאָך אַ גבר און זאָגט:

— גיב מיר נור, אַברהם׳ל, אַ רעכטען גאָט, אַזוי גרויס און שטאַרק ווי איך אַליין.

ווייזט איהם אברהם דעם גרעסטען, גאַר פון אויבען־אָן, און זאָגט:

— דער וואָס איז העכער פון אַלע, איז שטאַרקער פון אַלע, נאָר מיינע געטער האָבען אַזאַ נאַטור: איידער מען בעצאָהלט דאָס געלד — ריהרען זיי זיך ניט פון אָרט.

בעצאָהלט ער איהם דאָס געלד, נעהמט דעם גאָט און וויל שוין אַוועקגעהן. פרעגט איהם אַברהם: וויפיעל ביסטו אַלט? ענטפערט ער: זיבעציג יאָהר.

זאָגט אברהם: אַז אָך און וועה צו דיין נאַרישען שכל! אַליין ביסטו אַלט זיבעציג יאָהר — און ווילסט זיך בוקען צו אַ גאָט, וואָס איז ערשט פון אונטער דער האַק אַרויס!

נעהמט דער אַלטער און שלײַדערט איהם אַרײַן דעם גאָט אין קאָרב און פאָדערט צוריק זײַן געלד. גיט איהם אברהם צוריק דאָס געלד, און לאָזט איהם אָפּ.

קומט אַן אַלטע פרוי און זאָגט: גיב מיר נור, אַברהם, עפּעס אַ וואָלוועל געטעל, אַזוי קלײַן און געמײַן, ווי איך אַלײַן. ווײַזט ער איהר דאָס קלענסטע, גאָר אונטען, און זאָגט:

— דאָס איז אַקוראַט אָנגעמאָסטען פאַר דיר: אַ קלײַנס, אַ נידעריגס און ליגט אונטער אַלע.

אַז זי האָט איהם בעצאָלט די עטליכע גראָשען, פרעגט ער זי: ווי אַלט ביסטו?

ענטפערט זי: אָ, זעהר אַלט, איך געדענק שוין אַלײַן ניט וויפיעל.

זאָגט ער צו איהר:

— אַ חרפּה און אַ בושה! אַזאַ זקנה ווי דו זאָל זיך ביקען פאַר אַ געטעל פון נעכטיגען טאָג.

ווי די פרוי האָט דאָס דערהערט, נעהמט זי אָפּ צוריק איהר געלד און געהט אַוועק אָהן אַ גאָט. אַזוי האָט אַברהם געטהון מיט אַלע קונים.

אין אָוונד קומט ער אַהײם און ברענגט צוריק דעם גאַנצען קאָרב מיט אַלע געטער.

זאָגען די ברידער צו תרח'ן: דער אברהם טויג לחלוטין ניט צום האַנדעל, מען דאַרף איהם גאָר מאַכען פאַר אַ גלח.

פרעגט אַברהם: וואָס האָט אַ גלח צו טהון?

ענטפערט איהם תרח: אַ גלח דאַרף דערלאַנגען די געטער עסען און טרינקען און זײ בעדיענען.

איז אַברהם געוואָרען אַ גלח.

קומט אַ פרוי און ברענגט אַ שיסעל זעמעל־מעהל, אַ קרבּן פאַר די געטער, נעהמט ער צו דעם קרבן און שטעלט אַוועק אין מיטען קאַמער. דערנאָך נעהמט ער אַ גרויסען שטעקען און צעברעכט מיט איהם אַלע געטער, לאָזט נאָר איבער אײַנעם, דעם גרעסטען, און שטעלט איהם אַרײַן דעם שטעקען אין האַנד.

ווי דער אַלטער תרח איז געקומען און דערזעהן דעם חורבן, צושרײַט ער זיך אויף אברהם'ן און פרעגט מיט צאָרען:

— וואָס איז דאָ געשעהן? ווער האָט עס צעבראָכען אַלע מײַנע געטער?!

ענטפערט איהם אַברהם קאַלט־בלוטיג:

— טאַטע, איך וועל דיר ניט לייקענען! אַ פרוי האָט געבראַכט אַ שיסעל זעמעל־מעהל און איך האָב זיך געפוילט צוטראָגען יעדען גאָט בעזונדער, שטעל איך דעם קרבן אין מיטען צימער און זאָג צו די געטער: נעהמט אייך און עסט און זאָל אייך וואויל בעקומען. האָבען זיי זיך אָנגעהויבען צו קריגען, דער זאָגט: איך וועל עסען פריהער, און דער זאָגט: איך וועל פריהער. איז אָט דער גרויסער אַריין אין רציחה און געכאַפּט אַ שטעקען און זיי אַלעמען צובראָכען.

צובייזערט זיך תרח נאָך שטאַרקער:

— וואָס לייגסטו, שייגעץ איינער! פון וועמען מאַכסטו דאָ געשפּעט? האָבען זיי דען דאָס בכוח?

— וואָס ניין? — ענטפערט אַברהם — טאָ הער־זשע, טאַטע, אַליין וואָס דו רעדסט. ווי באַלד זיי קאָנען גאָרניט טהון, היינט וואָס פאַר אַ געטער זענען זיי?

נעהמט תרח און גיט איהם איבער צו נמרוד'ן אין די הענד. הויבט איהם אָן נמרוד צו שטראָפען:

— ווי קומט עס צו דיר, דעם אַלטען תרח'ס אַ זוהן, זאָל אַזעלכעס טהון? ווייסטו דען ניט, אַז איך בין דער האַר פון גאָר דער וועלט, — ווי־זשע האָסטו זיך געקענט דערוועגען צו צוברעכען די געטער, וואָס איך דיען צו זיי?

ענטפערט איהם אַברהם: אויב דו ביסט דער האַר פון גאָר דער וועלט, — פּרוב מאַכען אַזוי, אַז די זון זאָל אויפגעהן אין מערב־זייט און פערגעהן אין מזרח.

פערטראַכט זיך נמרוד שטאַרק, שטעהט און האַלט זיך ביי דער באָרד און ווייסט ניט וואָס צו ענטפערען.

זאָגט אַברהם צו איהם:

— פערשפּאָרסט צו טראַכטען! ניט דער האַר פון דער וועלט ביסטו, נאָר דער זוהן פון כוש. דו האָסט דיין אייגענעם פאָטער ניט געקענט מציל זיין פון טויט און וועסט אַליין אויך ניט נצול ווערען.

ווערט נמרוד אין כעס און זאָגט:

— פאַר אַזעלכע רייד דאַרף מען דיך פערברענען, נאָר אויב דו בוקסט זיך צום פייער — לאָז איך דיך לעבען.

— אפשר איז גלייכער זיך בוקען צום וואַסער, וואָס פערלעשט דאָס פייער?

— בוק זיך צום וואַסער!
— אפשר צום וואָלקען, וואָס איז אָנגעזאַפּט מיט וואַסער?
— בוק זיך צום וואָלקען!
— אפשר צום ווינד, וואָס צוטרייבט די וואָלקען?
— בוק זיך צום ווינד!
— אפשר גאָר צום מענשען, וואָס בעצווינגט [1]) דעם ווינד אויך?

ווערט נמרוד נאָך מעהר אין כּעס און זאָגט: פערדעד מיר ניט דעם קאָפּ! איך בוק זיך צום פייער, וועל איך דיך אריינוואַרפען אין פייערדיגען קאַלך-אויווען, און זאָל קומען דיין גאָט און דיך פונ׳ם פייער רעטען.

און אַזוי איז געשעהן.

ישמעאל און זיינע פרויען.

ווען שׂרה האָט פערטריבען איהר שטיף-זוהן ישמעאל׳ן מיט זיין מוטער הגר פון געצעלט, האָט אברהם גענומען הגר׳ס לאַנגען שלייער און אָנגעבונדען איהר אויף די לענדען, כּדי ער זאָל זיך נאָכשלעפּען אויף דער ערד, — וועט ער נאָכקוקען זייער שפּור און וויסען דעם וועג, וואָהין זיי זענען אַוועק.

אין דריי יאָהר אַרום האָט ער זיך פערבענקט נאָך זיין זוהן, און אַוועק געוואָהרווערען, וואָס מאַכט ער. האָט איהם שׂרה בעשוואוירען, ער זאָל ניט אַראָפּגעהן פון קעמעל אין יענעם אָרט, וואו ישמעאל זיצט.

האַלבען טאָג איז ער געקומען אין מדבּר פּארן און דערזעהן ישמעאל׳ס פרוי ביי דער טהיר פון געצעלט. פרעגט ער זי: וואו איז ישמעאל?

— אַוועק אין מדבּר מיט זיין מוטער קלויבען טייטלען.

— גיב מיר אַביסעל וואַסער מיט אַ שטיקל ברויט, דען איך בין הונגעריג און דאָרשטיג און מיעד פון וועג.

— ניטאָ ביי אונז פון דיינעטוועגען ניט קיין ברויט און ניט קיין וואַסער.

אברהם האָט זיך געלאָזט צוריק און געזאָגט דער פרוי:

— אַז ישמעאל וועט זיך אומקערען, דערצעהל איהם, אַז אַן אַלטער מאַן איז דאָ געקומען פון לאַנד כּנען און געזאָגט, אַז די שוועל פון געצעלט איז צו נידעריג.

אַז ישמעאל איז געקומען און זי האָט איהם דערצעהלט די מעשׂה, האָט ער פערשטאַנען, אַ די שוועל איז אַ משל [2]) געגען איהר מיט איהרע נידעריגע

1) נעהמט איין, בעהערשט. 2) ביישפּיעל.

מְדוֹת [1], האָט ער זי געָ'גט און גענומען אַן אַנדער פרוי.

נאָך מיט דריי יאָהר שפּעטער איז אַבְרָהָם ווידער אַוועק אין מִדְבָּר, צו זעהן וואָס מאַכט יִשְׁמָעֵאל, און שָׂרָה האָט איהם ווידער בּעשׁוואוירען, ער זאָל דאָרט ניט אַראָפּ פון קעמעל.

קומט ער אין מִדְבַּר פָּארָן און טרעפט יִשְׁמָעֵאל'ס צווייטע פרוי און פרעגט זי:

— וואו איז יִשְׁמָעֵאל?

— אַוועק ווייט אין מִדְבָּר, פיטערען די קעמלען.

— גיב מיר אַ ביסעל וואסער מיט אַ שטיקעל ברויט, דען איך בין הונגעריג און דאָרשטיג און מיעד פון וועג.

האָט זי בּאַלד אַרויסגעטראָגען ברויט מיט וואסער און איהם געגעבען עסען און טרינקען, און אַבְרָהָם האָט זי געבּענשט.

און די בְּרָכָה איז מְקוּיָם געוואָרען. אַז יִשְׁמָעֵאל איז געקומען, האָט איהם די פרוי דערצעהלט, וואָס דאָ איז געשעהן, האָט ער פערשטאַנען, אַז זיין פאָטער איז איהם נאָך ביז היינט געטריי געבּליבען און אין איהם ניִשט פערגעסען.

עֲקֵדַת יִצְחָק [2].

דער שָׂטָן איז געקומען צום אויבּערשטען און איהם געזאָגט: דער אַלטער האָט צום זוהנ'ס אַנטוויינען געמאַכט אַ מאָהלצייט פאַר דער גאַנצער וועלט, און דיר, רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, אַפילו קיין טויב ניט געאָפּפערט.

ענטפערט גאָט: די גאַנצע שִׂמְחָה ביי איהם איז צוליעב דעם קינד, ווען איך הייס איהם אָפּפערען דאָס קינד, וועט ער אויך פאָלגען.

איז גאָט געקומען צו אַבְרָהָם'ן און איהם געזאָגט:

— אַבְרָהָם, דיר שטעהט־פאַר אַ שווערער נִסָּיוֹן. וועסטו איהם ביי־שטעהן?

— פּרוּב, רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם...

— נעהם נור דיין זוהן...

— צוויי האָב איך...

— דעם איין און איינציגען...

— בּיידע זענען בְּנֵי־יְחִידִים ביי זייערע מוטערס.

1) זיטען. 2) דאָס בּינדען יצחק'ן אויפ'ן מזבח פאַר אַ קרבּן.

— דעם, וואָס דו האָסט ליעב...

— איז דען אין אַ פּאַטערס הויז דאָ גרעניצען?

— יצחק'ן! און ברענג איהם פאַר אַ קרבן עולה.

טראַכט אַברהם ביי זיך: וואָס זאָל איך טהון? זאָגען שרה'ן—וועט זי ניט לאָזען: ווייבער האָבען אַ ווייך האַרץ! אַרויס'גנב'נען איהם — האָב איך מורא: ווי זי וועט זיך אַרומקוקען, אַז דאָס קינד איז ניטאָ,—קען זי זיך דאָס לעבען נעהמען. איז ער זיך מיישב, קומט און זאָגט צו שרה'ן:

— מאַך גרייט אַ גוטען מיטאָג, מיר וועלען זיך היינט פרעהען.

— וואָס איז מיט דיר די שמחה?

— אַלע טאָג מעגען מיר זיך משמח זיין. אויף דער עלטער אַזאַ נחת, אַ זוהן...

מאַכט זי גרייט אַ סעודה.

אין מיטען דער סעודה גיט אַברהם אַ זאָג: דו ווייסט, אַלטע, איך צו דריי יאָהר האָב שוין דערקענט דעם בורא עולם [1], און אונזער קינד איז שוין אַ דערוואַקסענער און ער ווייסט נאָך פון גאָר נישט. איך רעכען איהם איצט אַוועקפיהרען ערגיץ אין אַ אָרט, ער זאָל זיך דאָרט לערנען.

— שוין טאַקי צייט. פיהר איהם אַהין געזונדערהייד!

אויף מאָרגען איז אַברהם אויפגעשטאַנען פאַרטאָג, און אַוועק, ווען שרה איז נאָך געשלאָפען, ווייל ער האָט מורא געהאַט, טאָמער וועט זי דער־ווייל חרטה האָבען און דאָס קינד ניט וועלען אָפּלאָזען.

און מיטגענומען האָט ער צוויי יונגען: אֶליעזר'ן מיט ישמעאל'ן, זיי זאָלען היטען די עזלען אין מיטען וועג, און אַליין איז ער אַוועק מיט יצחק'ן צום באַרג מוריה.

האָבעןביידע יונגען אָנגעהויבען צו שפּאַרען זיך. ישמעאל זאָגט: יצחק'ן וועט מען אָפּפערען, — בלייב איך דער עלטסטער זוהן און דער איינציגער יורש! און אֶליעזר זאָגט: דיך האָט דער פאָטער פערטריבען און אָפּגעזאָגט פון ירושה, איך אָבער בעדינען איהם בייטאָג און ביינאַכט,— וועל איך דער יורש זיין. געהט אַרויס אַ בת־קול פון הימעל און רופט אויס: ניט דער וועט ירש'ענען, ניט — יענער!

קומט דער שטן אַנקעגען אַברהם'ן פערשטעלט ווי אַן אַלטער מאַן און פרעגט:

---

1) דעם בעשאַפער פון דער וועלט.

וואוהין גערהסטו?

— איך גערה מתפלל זיין.

— צו וואָס=זשע דאַרפסטו אַ חלף מיט האָלץ און פייער?

— אפשר וועלען מיר זיך דאָרט פערזוימען, וועלען מיר שעכטען און באַקען און עסען.

— אוי דו אַלטער נאַר!—מאַכט צו איהם דער שטן—איך ווייס וואוהין דו גערהסט. קוים צו הונדערט יאָהר דערלעבט אַ קינד — ווילסטו איהם איצט אומברייינגען!

— גאָט האָט אַזוי בעפוילען.

ווייזט זיך דער שטן צו יצחק'ן אין געשטאַלט פון אַ יונגענמאַן און פרעגט:

— וואוהין גערהסטו?

— לערנען תורה.

— לעבעדיגער=הייד, צו נאָכ'ן טויט?...

— וואָס הייסט נאָכ'ן טויט?

— אוי, אַ רחמנות אויף דיר, אַ רחמנות אויף דיין מאַמען! וויפיעל תעניתים האָט זי געביך געפאַסט, וויפיעל טרעהרען פערגאָסען, ביז זי האָט דיך געבוירען! איצט איז דער אַלטער פון זינען אַראָפּ, און פיהרט דיך צו דער שחיטה!

— דעם טאַטענס ווילען איז מסתמא גאָט'ס ווילען—האַקט איהם אָפּ יצחק, און ווענדענדיג זיך צו אברהם'ן זאָגט ער: הער נור, טאַטע, וואָס דער זאָגט!

— ווייס איך, מאַך זיך דערפון נישט אויסען.

ווי דער שטן האָט געזעהן, אַז ער קען זיי ניט איבערערעדען, נעהמט ער און פערוואַנדעלט זיך אין אַ טיעפען טייך און פערצוימט זיי דעם וועג. איז אַברהם אַריין ביז די קניה אין וואַסער און געזאָגט די יונגען: געהט מיר נאָך· דאָס וואַסער אָבער האָט זיך וואָס ווייטער מעהר אויפגעהויבען און אין מיטען טייך האָט עס דערלאַנגט ביז'ן האַלז.

—רבונו=של=עולם!—האָט אברהם אוסגעשריגען אויפהעבענדיג די אויגען צו'ם הימעל—איך גערה אין דיין שליחות, הייליגען דיין נאָמען וויל איך, העלף מיר אַרויס, „באו מים עד נפש" — דאָס וואַסער דערלאַנגט שוין ביז'ן האַלז!

האָט גאָט אָנגעשריגען אויפ'ן טייך—און ער האָט באַלד אויסגעטריקענט. ווייזט זיך דער שטן ווידער צו אַברהם'ן און גיט איהם אַ זאָג: איך האָב אַ קלאָרע ידיעה פון אויבען, אַז דיין גאַנצע מיה איז אַרויסגעוואָרפען.

ס'האָט זיך אָנגעהויבען מיט יצחק'ן און אויסלאָזען וועט זיך עס מיט א שעפס.

ענטפערט איהם אברהם: א ליגנער האָט שוין אזא מזל — ער מעג זאָגען אמת גלויבט מען איהם נישט.

אין דער צייט האָט גאָט א וואונק געטהון צו די בערג וואָס רינגלען־ארום די טהאָל־געגענד, זיי זאָלען זיך צונויפנעהמען און זיך צוזאמענגיסען אין איין בארג, א הויכער שעהנער פלאַץ וואו די שכינה זאָל רוהען.

אויפ'ן דריטען טאָג הויבט־אויף אברהם די אויגען און ווערט ערשטוינט: ער האָט די געגענד ניט דערקענט.

— וואָס זעהסטו דאָרט אין דער ווייט? — פרעגט ער יצחק'ן.

— איך זעה א הויכען שעהנעם בארג מיט א וואָלקען פערשלייערט.

— און איהר זעהט עפּיס? — פרעגט אברהם די יונגען.

— גאָר ניט זעהען מיר, הוילע מדבריות.

— אויב אזוי — זאָגט זיי אברהם — בלייבט איהר מיט'ן עזעל זיצען דאָ...

„און אברהם האָט גענומען דאָס האָלץ פאר'ן קרבן און ארויפגעלעגט אויף זיין זוהן יצחק" — און ס'האָט אויסגעזעהן ווי א פער'משפט'ער צום טויט טראָגט זיין קרייץ־תליה אויפ'ן אייגענעם אקסעל.

ניט־געזעהן אין אברהם'ס האַנד קיין זאך פאר א קרבן, איז א גרויסער שרעק בעפאלען יצחק'ן.

— טאטע — האָט ער מיט א ציטער געפרעגט — דאָ האָסטו האָלץ מיט פייער, און די שעפס צום קרבן וואו איז?

— דו ביסט עס, מיין זוהן, גאָט האָט דיך אויסגעוועהלט.

— אויב אזוי איז גאָט'ס רצון, בין איך גרייט. אויף דער מאמען אבער טהוט מיר וועה דאָס הארץ.

געקומען אויפ'ן אָרט, זאָגט יצחק צו אברהם'ן:

— פאָטער ליעבער! טהו־אָפּ גיכער דיין בעשעפער'ס ווילען און פערברען מיך גוט, און מיין אש גיב אָפּ דער מאמען — וועט עס איהר זיין א אנדענק פון איהר געאָפּפערטען בן־יחיד, איהר איינציגע טרעסט... טאטע, וואָס וועט איהר טהון אויף די עלטערע יאָהרען?

— מיר וועלען עס לאנג ניט אריבערטראָגען — האָט אברהם געענטפערט — מיר וועלען אויך באלד שטארבען. דער גאָט, וואָס האָט אונז ביז איצט געטרעסט, וועט אונז טרעסטען ביז אונזער טויט.

זאָגט יצחק ווייטער:

— בינד מיר הענד און פיס. ווייל די נשמה איז פערשייט און שטעלט זיך אקעגען, און אז איך וועל דערזעהן דעם חלף אויפ׳ן האלז קען איך זיך א צאפעל טהון און בעקומען א מום [1] — וועט דער קרבן פסול ווערען.

האט איהם אברהם געבונדען, און יצחק בעט זיך ווייטער:

— זאג ניט אן דער מוטער, בעת זי שטעהט ביי׳ם ברונען אדער אויפ׳ן דאך, ווייל זי קען זיך נאך פון גרויס צער דאס לעבען נעהמען.

האט איהם אברהם ארויפגעלעגט אויפ׳ן מזבח מיט׳ן פנים ארויף און גענומען דעם חלף אין האנד.

טיעף האט זיך יצחק פערקוקט אין די הויכע בלויע הימלען, און טיעף האבען זיך איינגעקוקט די אויגען פון טאטען אין די אויגען פונ׳ם זוהן. מיט שטילע טרעהרען האט זיך אברהם בעגאסען.

די האנד זיינע, אויפגעהויבען איבער׳ן זוהנ׳ס האלז, האט א ציטער געטהון און דער חלף איז דורכ׳ן שטן׳ס א שטויס פון האנד ארויסגעפאלען. אברהם האט זיך איינגעבויגען איהם אויפצוהייבען — און א ביטער געוויין האט זיך ביי איהם פון הארצען ארויסגעריסען. פערצווייפעלט איז ער מיט׳ן מעסער אין האנד שטעהן־געבליבען, געזוכט מיט די אויגען די שכינה אויף די בערג, אויף הילף פון דארט ארויסגעקוקט.

אין דער מינוט האט זיך דער הימעל געשפאלטען און יצחק האט דורכ׳ן נעבעל [2] דערזעהן, ווי די מלאכים שטעהען שורות־וויז און וויינען מיט פייערדיגע טרעהרען, בעטען רחמים אויף אברהם׳ס בן־יחיד.

באלד איז ארויס א בת־קול און אויסגערופען:

— שטרעק ניט אויס דיין האנד צום קינד, און טהו איהם גארניט!

פרעגט אברהם:

— ווער ביסטו!!

— א מלאך!

— אויב אזו — ענטפערט אברהם — פאלג איך ניט. גאט אליין האט מיר געהייסען: אפפער דיין קינד, — זאל ער אליין קומען און אפרופען זיין בעפעהל.

האט גאט באלד געעפענט דעם הימעל און צושפרייט דעם נעבעל און געזאגט צו אברהם׳ן:

---

1) א שעדיגונג, ווערען א קאליקע אויף א וועלכען אבר. 2) טומאן, נעדיכטע דאמפף אין דער לופטען.

— איך שווער בײַ מײַן נאָמען, אַז פֿאַר דײַן גוטען ווילען וועל איך דיך בענשען און דײַנע קינדער וועלען זײַן ווי די זאַמד בײַ'ם ברעג ים אָהן אַ שיעור און אָהן אַ צאָהל.

זאָגט אַברהם:

— דו האָסט געשוואָרען — שווער איך אויך: איך וועל ניט אָפּטרעטען פֿון דאַנען, ביז דו וועסט ערפֿילען מײַן געבעט! אַז מײַן יצחק'ס קינדער וועלען זינדיגען, און צרות וועלען אויף זיי קומען, זאָלסטו זיך דערמאַהנען די עקידה און פֿערגעבען זייערע זינד און אויסלייזען זיי פֿון אַלע צרות.

ענטפֿערט גאָט:

— דו האָסט דײַנס געזאָגט און איך וועל זאָגען מײַנס: אַז דײַנע אייניקלעך וועלען פֿערזינדיגטע זיך שטעלען פֿאַר מײַן משפט אין ראש־השנה, און וועלען בעטען איך זאָל זיי דעם זכות [1] פֿון עקידה דערמאָהנען, זאָלען זיי בלאָזען מיט דעם שופר.

— וועלכען שופר?

— קוק זיך אום — וועסטו זעהן.

האָט אַברהם דערזעהן אַ ווידער [2], פֿערפּלאָנטעט מיט די הערנער אין אַ צווייג; קוים זיך אַרויסגעריסען, — און ווייטער זיך פֿערפּלאָנטעט פֿון צווייג צו צווייג, פֿון שטרויך [3] צו שטרויך, פֿון בוים צו בוים.

און גאָט האָט געזאָגט צו אַברהם'ן:

— אַזוי וועט מיט דײַנע קינדער פּאַסירען: פֿערפּלאָנטעט אין זינד און פֿערדרעהט מיט אַלע אומות און קעניגרײַכען: פֿון בבל אין מדי, פֿון מדי אין יון [4], פֿון יון אין אדום [5]...

— רבונו של עולם! שוין־זשע וועט עס אַזוי אייביג דויערען?!

— ניין! צולעצט וועלען זיי אויסגעלייזט ווערען בײַ'ם שאַל פֿון דעם ווידער־האָרן:

„גאָט וועט מיט'ן שופר שאַלען,
און ערשײַנען מיט'ן שטורם־ווינד פֿון דרום".

אַבְרָהָם'ס טויט.

אַ טײַערער ברילױאַנט איז געהאַנגען בײַ אַברהם'ן אויף'ן האַלז, ווי אַ

1) פֿערדינסט. 2) באַראַן. 3) קוסט, נידעריג בוימעלע. 4) גריכען־לאַנד 5) רוים.

חולֶה האָט אִיהם דערזעהן, אִיז ער בּאַלד געהֵיילט געוואָרען. אַז אַברהם אִיז געשטאָרבּען האָט גאָט דעם בּרִילִיאַנט אויפגעהאַנגען אויף דער זון. דערִי־בּער פִיהלט זִיך יעדער קראַנקער בּײַטאָג פִיעל בּעסער, ווִי בּײַנאַכט.

סְדוֹם.

דִי מענשען פון סְדוֹם זענען פאַר גרויס וואוילטאָג געווען שלעכטע און זִינדִיגע. קֵיינמאָל האָבּען זֵיי נִישט געווִיסט פון מִיה און פון זאָרג. דאָס לאַנד זֵיירס אִיז געבּענשט געווען מִיט אַלעס גוטס; רײַכע תְבוּאוֹת אויף דִי פעטע פעלדער, גאָלד און זִילבּער בְּשֶׁפַע, דִימאַנטען און בּרִילִיאַנטען אָהן אַ צאָהל, — האָבּען זֵיי פערגעסען אִין רעכט און יוֹשֶׁר, און האָבּען גאָט'ס גערעכטע געזעצען פערקרִימט און פערדרעהט און אויף זֵיירע אֵייגענע שלעכטע און ווִילדע פערבּיטען.

פִיער רִיכטער האָבּען זֵיי געהאַט, אֵיינער האָט געהֵייסען: לִיגנער, דער אַנדערער — שווִינדלער, דער דרִיטער — פעלשער, דער פערטער — דרעהער. האָבּען זֵיי אַרויסגעגעבּען תַּקָנוֹת [1], פול מִיט לִיגען און שווִינדעל, פאַלשקײַט און דרעהערײַ:

אַז אֵיינער האָט אָבּגעהאַקט אַן אויער בּײַ אַ פרעמדען עזעל, האָט מען אִיהם דעם גאַנצען עזעל אַוועקגעגעבּען, בִּיז דער אויער וועט ווִידער אָפּוואַקסען.

אִיז אֵיינער געקומען אִין גערִיכט, זִיך בּעקלאָגען אויפ'ן צווֵייטען, אַז ער האָט אִיהם צובּלוטִיגט, האָט מען אִיהם געזאָגט: צו רְפוּאָה! יענער האָט דִיר געלאָזען בּלוט [2] — בּעצאָהל אִיהם דערפאַר פִיער גִילדען!

דער וואָס פערמאָגט אַיין אָקס, דאַרף פִיטערן דִי רִינדער פון גאַנץ שטאָדט אַיין טאָג, און דער וואָס האָט קֵיין אֵייגענעם אָקס גאָרנִיט, — דאַרף פִיטערן צווֵיי טעג.

אִיז דאָרט געווען אַ יָתוֹם, אַ זוהן פון אַן אַלְמָנָה, וואָס האָט קֵיין אֵייגע־נעם אָקס נִיט געהאַט, — האָט מען אִיהם געהֵייסען פִיטערן דִי שטאָדט־אָקסען צווֵיי טעג. נעהמט ער און צושעכט אַלע אָקסען און רופט אויס:

— דער וואָס האָט געהאַט אַיין אָקס זאָל נעהמען אַיין פעל דער

---

1) רעגעלען, בּעשטומענגען, ווִי אַזוֹי מען דאַרף זִיך אויפפִיהרען. 2) אַמאָ־לִיגע דאָקטוירִים פלעגען זעהר פִיעל „לאָזען בּלוט" פון רְפוּאָה וועגען: שטעלען פּאַווקעס, געהאַקטע בּאַנקעס, אָדער אַזוֹי „צו אָדער לאָזען".

וואָס האָט גאָר קײַן אָקס ניט געהאַט,—זאָל נעהמען צוויי פעל! ווי דאָס פיטערען אַזוי דאָס טהײַלען!

דער וואָס איז אַריבערגעגאַנגען די בריק —האָט געדאַרפט בעצאָהלען פיער גילדען בריק=געלד, און דער וואָס האָט אויסגעמײַדט די בריק און אַריבער דעם טײַך אין וואַסער, האָט געמוזט בעצאָהלען — אַכט גילדען.

אײַנמאָל איז אַהין געקומען דורכ׳ן טײַך אַ וועשער, חאַפּט מען איהם און מען הײַסט איהם בעצאָהלען פיער גילדען בריק=געלד, טַענה׳ט ער:

— איך האָב דאָך די בריק אויסגעמײַדט און געגאַנגען גלײַך אין וואַסער!

— אויב אַזוי, — בעצאָהל=זשע אַכט גילדען.

וויל ער ניט בעצאָהלען,—צובלוטיגט מען איהם און דער שופט שווינדלער הײַסט איהם בעצאָהלען נאָך פיער גילדען פאַר בלוט=לאָזען.

אֱלִיעֶזֶר אין סְדוֹם.

אֱלִיעֶזֶר, אַבְרָהָם׳ס קנעכט, איז אַמאָל געקומען קײַן סדום, האָט מען איהם געשלאָגען און אַוועקגעפיהרט צום ריכטער. זאָגט דער ריכטער: בעצאָהל פאַר בלוט לאָזען. נעהמט אֱלִיעֶזר אַ שטײַן און צובלוטיגט מיט איהם דעם ריכטער און זאָגט:

— די פיער גילדען, וואָס קומען מיר איצט פון דיר—בעצאָהל איהם פאַר מיר, און מײַנע פאָר גראָשען בלײַבען בײַ מיר אין בײַטעל.

נאָך אַ מִנְהָג איז בײַ זײַ געווען: ווער עס האָט פערבעטען אַ פרעמדען גאַסט צום טיש, האָט מען בײַ איהם צוגענומען דעם מאַנטעל, כְּדֵי יעדער זאָל מוֹרא האָבען און ניט אײַנלאַדען קײַן פרעמדע געסט.

אײַנמאָל קומט אליעזר אַרײַן צו זײַ אין גאַסט=הויז און טרעפט די סדום=לײַט זיצען בײַ׳ן מאָהלצײַט און קײנער בעט איהם ניט עסען. זעצט ער זיך אַלײן בײַם עק טיש און זאָגט צו זײַן שָׁכֵן: אַז מען וועט מיך פרעגען וועל איך זאָגען, אַז דו האָסט מיך אײַנגעלאַדען. דערהערט דאָס, האָט זיך יענער דערשראָקען, מע זאָל בײַ איהם דערפאַר דעם מאַנטעל נישט צונעהמען, — שטעהט ער אויף פון טיש, חאַפּט דעם מאַנטעל און אַנטלויפט. אַזוי האָט אליעזר אָפּגעטהון דעם צווײַטען און דעם דריטען און אַזוי ווײַטער,— ביז זײַ זענען זיך אַלע צולאָפען, און די גאַנצע סְעוּדָה איז געבליבען פאַר איהם אײנעם.

אַ בעטעל איז געווען אין סדום פון געסט וועגען. איז דער גאַסט

געווען צו לאַנג — האָט מען איהם אונטערגעהאַקט די פיס; איז ער געווען צו קורץ — האָט מען איהם אויסגעצויגען.

איינמאָל קומט אהין אליעזר, און מען ווייזט איהם אָן דאָס סדום־בע־טעל, ער זאָל זיך דאָרט לעגען שלאָפען. ענטפערט ער:

— זינט מיין מוטער איז געשטאָרבען, האָב איך אַ נדר געטהון, איך זאָל קיינמאָל אויף אַ בעט ניט שלאָפען.

דער סדום'ער מכנים־אורח [1].

איינמאָל איז דורכגעפאָהרען דורך סדום אַ וואַנדערער, וואָס ביי איהם אויפ'ן עזעל איז געליגען צוגעבונדען מיט אַ זיידענער שנור אַ טייערער, פראַכט־שעהנער קאָלירטער טעפּיך. האָט איהם איינער פון די סדום־לייט צו זיך אַ היים אויף נאַכטלעגער איינגעלאַדען. צווי טעג דורכאַנאַנד האָט איהם דער סדום'ער מכנים־אורח נישט אָפּגעלאָזט. אויפ'ן דריטען טאָג אין דער פריה ווען דער גאַסט האָט ענדליך זיך גענומען קלייבען אין וועג אַריין, בעט ער דעם בעל־הבית דעם טעפּיך אַרויסגעבען מיט דער זיידענער שנור און איהם אָפּלאָזען. יענער האָט אויף איהם פערוואונדערט אַ פּאָר אויגען אָנגע־שטעלט, ווי ער וואָלט נישט קלאָר פערשטאַנען פון וואָס האַנדעלט זיך דאָ:

— אַ טעפּיך, זאָגסטו, וואָס פאַר אַ טעפּיך? וועלכער טעפּיך? אַהאַ, איך שטויס מיך אָן, דיר האָט זיך אַוודאי היינטיגע נאַכט אַ טעפּיך גע'חלום'ט. אַ קאָלירטיר, זאָגסטו, נאָך מיט אַ זיידענער שנור דערצו — דאָס איז זעהר אַ גוטער חלום, ליעבער פריינד, עס ווייזט צו גוטען. די שנור בעווייזט אויף לאַנגע יאָהר און דער קאָלירטער טעפּיך בעטייט, אַז גאָט וועט דיר בעשעה־רען אַ טייערען שעהנעם גאָרטען מיט אַלערליי מיני בלומען און פרוכט־ביי־מער. אָט דאָס איז, ליעבער פריינד, דער אמת'ער פתרון [2] פון דיין חלום.

— וואָס פאַר אַ חלום? וועלכער חלום? — שרייט נעביך דער גאַסט — ביי דיר ליגט מיין טעפּיך, אַ אמת'ער טעפּיך, וואָס איך מיט מיינע אייגענע הענד האָב דיר געגעבען בעהאַלטען אויף דער וואָהר.

געהט מען צום ריכטער. אויסגעהערט ביידע צדדים [3], ווענדעט זיך דער ריכטער צום גאַסט מיט די ווערטער:

— דאַרפסט וויסען, ליעבער מענש, אַז אָט דער לייטישער בעל־הבית, וואָס האָט דיך אַזוי שעהן אויפגענומען, איז שוין לאַנג בעוואוסט אין

---

1) געסט־אויפנעהמער. 2) בעשיידונג, אויסדייטונג. 3) זייטען.

אונזער גאַנצען קאַנט פאַר אַ גרויסען מומחה [1]) אויסצוטײַטשען חלומות. און היות ער האָט אַזוי גוט פותר=חלום געווען, ביזטו מחויב איהם צו בעצאָה=לען דערפאַר מזומנ'ע פיער גילדען. דאָס איז על פי דין. און פאַר דעם וואָס דו האָסט בײַ איהם צוויי טעג געגעסען און געטרינקען, איז דער יושר זאָלסט איהם אָפּצאָהלען, וואָס ער האָט זיך אויף דיר געלאָזט קאָסטען, ביז איין גראָשען.

סדום'ער נדבות.

איז אַמאָל אַן אָרימאַן געקומען אין סדום, פלעגט איהם יעדער שענקען אַ רענדעל, אנגעשריבען דערויף זײַן נאָמען בפירוש: פלוני בן פלוני [2]), נאָר קײַן ברויט האָט איהם קײנער נישט געגעבען, און פון שטאָדט האָט מען איהם נישט אַרויסגעלאָזט, ביז ער שטאַרבט פון הונגער. נאָך זײַן טויט פלעגט יעדער קומען און צוריק זײַן רענדעל צו=נעהמען.

דער גזר־דין.

איינע אַ יונג=פרוי האָט אַמאָל רחמנות געהאַט אויף אַן אָרימאַן און איהם דערלאַנגט אַ שטיקעל ברויט, בעהאַלטען אין אַ קרוג מיט וואַסער. אין דרײַ טעג אַרום האָבען די סדום=לײַט דערזעהן, אַז דער אָרימאַן איז נישט אויסגעגאַנגען פון הונגער, האָבען זיי אנגעהויבען נאָכשפּירען און דער=גאַנגען, ווער ס'האָט איהם בײַ'ם לעבען דערהאַלטען. האָבען זיי די יונג=פרוי אויסגעטהון נאַקעט, בעשמירט זי מיט האָניג און געלעגט אַ געבונדענע אויפ'ן דאַך, זענען געקומען בינען און זי צובּיסען אויף טויט.

צוויי מעדליך חבר'טעס האָבען זיך אײנמאָל בעגעגענט מיט זייערע קריגען בײַ'ם ברונען.

— וואָס זעהסטו עפּיס אַזוי שלעכט אויס?—פרעגט איינע די צווייטע.

— נישטאָ קײַן ברעקיל ברויט אין שטוב — ענטפערט יענע — מיר געהען=אויס פאַר הונגער.

האָט גענומען די צווייטע, אנגעפולט איהר קרוג מיט מעהל און זיך מיט יענער מיט די קריגען געביטען. אַז די סדום=לײַט האָבען עס דערשפּירט, האָבען זיי דאָס בּאַרימהערציגע מעדיל געכאַפּט און זי פערברענט.

1) קענער, ווייסער, ספּעציאַליסט. 2) יענער דער זוהן פון יענעם.

דאָס קול פון אָט דעם מעדיל איז געגאַנגען אין הימעל און דערלאַנגט ביז׳ן כּסא־הכּבוד [1].

—איצט—האָט גאָט געזאָגט—קען איך שוין מעהר נישט צוזעהן און שווייגען.

און דעמאָלט איז דער גזר־דין אָנגע׳חתמ׳עט געוואָרען.

לוט׳ם ווייב.

אַז די דריי מלאָכים זענען געקומען קיין סדום, פערשטעלט אין מענש־ליכע געשטאַלטען, און לוט האָט זיי אַריינגענומען צו זיך אין שטוב אויף נאַכט־לעגער, איז זיין ווייב אַוועק צו אַלע שכנים און געזאָגט:

— לייעט מיר, איך בעט אייך, אַ מעסטעל זאַלץ, ס׳האָט מיר פער־פעהלט צום טיש פאַר די געסט וואָס נעכטיגען ביי אונז.

דאָס האָט זי געטהון בכּיוָן [2], כּדי די סדום־לייט זאָלען געוואָהר ווע־רען פון די געסט און זיי בעפאַלען.

דערפאַר איז זי געשטראָפט געוואָרען און אַליין געוואָרען אַ שטיק זאַלץ.

יעקב און עשו.

נאָך אין דער מוטער׳ס בויך האָבען זיך די צוויי ברידער, יעקב און עשו, צווישען זיך געריסען. איז די מוטער רבקה פערביי גאָט׳ס־הויז געגאַנגען האָט זיך יעקב אָנגעהויבען צו צאַפּלען, איז זי פערביי־געגאַנגען אַ הויז פון אַ אָפּגאָט איז עשו געוואָרען פערצאַפּעלט.

פון איין מוטערס בויך זענען ביידע ברודער אַרויס אויף דער וועלט, פון איין ברוסט מילך געזויגען, אין איין הויז ערצויגען געוואָרען און איין שו־לע בעזוכט,—דאָך ווען זיי זענען אונטערגעוואַקסען און דרייצעניעהריגע גע־וואָרען, האָט דער פערשייטער עשו זיך אין פעלד אַוועקגעלאָזט און דער פרומער יעקב איז שטיל אין צעלט געזעסען.

אַזוי וואַקסט אַ הדס מיט אַ שטעכעל אַ צייט צוזאַמען, נישט צו אונ־טערשיידען איינעם פונ׳ם אַנדערען; וואַקסען זיי אונטער — דער שמעקט און דער שטעכט.

יצחק׳ם בלינדקייט.

די חכמים האָבען געזאָגט אַ משל:

1) גאָט׳ס שטוהל, 2) אומזיסטען.

אײנער א גרויסער מאַן האָט געהאַט אַ טײַערען פּאַלאַץ, און די שְׁכֵנִים אַרום פלעגען ברענען הײ און שטרוי און אָנלאָזען דורך די פענסטער אַ פוּ־לען זאַל מיט רויך, — נעהמט ער און פערשלאָגט די פענסטער, דער רויך זאָל ניט קענען צוקומען.

אַזוי האָט גאָט געזאָגט: עֵשׂו'ס װײַבער רויכערען קְטוֹרֶת פאַר דער עֲבוֹדָה־זָרָה און יִצְחָק האָט דערפון גרויס צַער — זאָלען בעסער זײַנע אויגען ניט זעהן.

די בְּרָכוֹת.

די ערשטע נאַכט פון פֶּסַח רופט יִצְחָק עֵשָׂו'ן און זאָגט איהם:

— די דאָזיגע נאַכט איז אַ געבענשטע, די ערשטע פריהלינג־נאַכט, װען עס עפענען זיך די אוצרות פון טוי צו בעפרישען און בעזעפטיגען די פערטריקענטע ערד. די גאַנצע װעלט זינגט אַ לויב דעם בעשעפער. מאַך מיר זיסע שפּײַז—װעל איך דיך בענשען פאַר מײַן טויט.

איז עשו אַװעק אין פעלד פאַנגען װילדם [1], — קומט דער שָׂטָן און שטערט איהם: עשו פאַנגט אַ הירש און בינדט איהם צו צו אַ בוים און געהט פאַנגען נאָך אײנעם, — דערװײַל קומט דער שטן און בינדט־אָפּ דעם ערשטען. ברענגט עשו נאָך אַ הירש און בינדט איהם־צו נאָך שטאַרקער, — ביז ער קומט צום דריטען מאָל, האָט שוין דער שטן װײַטער אָפּגעבונדען. אַזוי האָט ער זיך אָפּגעדרעהט אַ צײַט.

דערװײַל האָט רִבְקָה גענומען עשו'ס טײַערע קלײדער און אָנגעטהון יעקב'ן. דאָס זענען די װאונדער־שעהנע העמדליך, װאָס אָדָם הָרִאשׁוֹן האָט געטראָגען און עשו האָט זײ איבערגענומען בײַ נִמְרוֹד'ן.

געגעבען יעקב'ן אין דער האַנד צװײ געבראָטענע ציגעליך, האָט רבקה דערבײַ געזאָגט: זוהן מײַנער, די דאָזיגע נאַכט איז אַ געבענשטע, די ערשטע פריהלינג־נאַכט, װען די אוצרות פון טוי עפענען זיך, הימעל און ערד זאָגען שירה זײַן ליבען נאָמען. געה נעהם אַ בְּרָכָה בײַ דײַן פאָטער אײדער ער געהט פון דער װעלט.

װי יעקב איז אַרײַן אין די קלײדער, האָט יצחק דערשפּירט דעם רֵיחַ גַּן־עֵדֶן, װאָס שמעקט פון זײ, און יעקב'ן אָפּגעגעבען די בְּרָכוֹת.

שפּעטער, אַז עשו איז געקומען צום פאָטער, האָט זיך מיט זײַן אַרײַנ־

---

1) אַ װילד בעשעפעניש שיסען.

גאַנג דער גיהנם געעפענט און יצחק'ן האָט זיך אויסגעוויזען, ווי דער גיהנם ברענט און עשו הייצט איהם מיט פעך און שוועבעל.

דערציטערט האָט יצחק אויסגעשריען: „וואָס טהוט זיך דאָ אַרום מיר?״ ווען איהם איז קלאָר געוואָרען וואָס דאָ איז פאָרגעקומען האָט ער עשו'ן געזאָגט:

— יאָ, מיין זוהן, דער פאַנגער איז אַליין געפאַנגען געוואָרען!

ווי יעקב האָט אויסגענאַרט די ברכות, האָט זיך עשו אָנגעהויבען צו בערימען, אַז ער וועט איהם הרג'נען. האָט יצחק אַוועקגעשיקט יעקב'ן קיין אַרם-נהרים און איהם מיטגעגעבען פיעל גאָלד און זילבער.

אַז עשו האָט זיך דערפון דערוואוסט, האָט ער געשיקט זיין זוהן אֶליפז'ן, ער זאָל יעקב'ן דעריאָגען, בערויבען און הרג'נען. יעקב האָט דערזעהן פון וויטען, אַז מען יאָגט איהם נאָך, האָט ער אַוועקגעוואָרפען דאָס גאָלד און זילבער, כדי עס זאָל איהם גרינגער זיין צו אַנטלויפען.

אַזוי איז ער געלאָפען ביז חרן. טראַכט ער ביי זיך: איך בין דורכגעגאַנגען פאַר דעם אָרט [1], וואו מיינע עלטערען האָבען גאָט געבעטען, און זיך דאָרט אַפילו ניט אָפגעשטעלט — מען דאַרף זיך אומקעהרען צוריק! איז באַלד די ערד אונטערגעשפרונגען — און ער איז שוין צוריק געווען אין בית-אל. האָט ער מתפלל געווען און געוואָלט זיך לאָזען געהן ווייטער, — זאָגט גאָט: דער צדיק איז געקומען אין מיין גאַסט-הויז, ווי שיקט זיך עס, איך זאָל איהם אָפּלאָזען אָהן נאַכט-לעגער? — איז באַלד די זוהן אונטערגעגאַנגען פאַר דער צייט.

עס קומט-אויס ווי אַ מלך האָט געהאַט אַ גוטען פריינד וואָס פלעגט איהם בעזוכען זעהר זעלטען, איינמאָל קומט ער צו איהם צו-גאַסט, רופט דער קעניג אויס צו זיינע דיענער:

— לעשט אויס די הענגלייכטער מיט אַלע לאָמפען, — מיט מיין ליעבען פריינד וועל איך פערברענגען היימליך [2].

און יעקב האָט אויסגעלעגט הויכע שורות שטיינער אַרום זיך צו בעשיצען זיך פון ווילדע חיות. האָבען זיך די שטיינער אָנגעהויבען צו קריגען פאַר'ן צוקאָפען, דער זאָגט: אויף מיר זאָל דער צדיק לעגען זיין קאָפּ, און דער זאָגט — אויף מיר. נעהמט גאָט און מאַכט פון אַלע שטיינער איין שטיין.

אין שלאָף האָט יעקב דערזעהן אַ חלום: אויף אַ הויכען לייטער פונ'ם

1) בית-אל. 2) שטיל, אינטים.

הימעל ביז דער ערד לאָזען זיך אַראָפּ און אַרויף מַלְאָכִים—די אויבערשטע שָׂרים [1]) פון יענע קעניגרייכען וואָס יעקב׳ס קינדער וועלען שפּעטער ביי זיי אין גָלוּת זיין, און מיט בייזע אויגען האָבען זיי זיין רוה געשטערט. באַלד בעוויַיזט זיך גאָט און פון זיין הויך [2]) זענען די בייזע מַלְאָכִים ווי פליגען זיך צולאָפען.

אַזוי ליגט אין זיין וויגעלע אַ קינד אַ בֶּן־מֶלֶךְ און פליגען זעצען זיך אויף איהם און שטערען זיין שלאָף, בעווייזט זיך די טרייע אַם און בייגט זיך איבער איהם מיט׳ן פאָכער—צופליהען זיי זיך באַלד.

לֵאָה.

לֵאָה האָט געהערט ווי מענשען זאָגען: לָבָן הָאֲרַמִּי האָט צוויי טעכטער און זיין שוועסטער רִבְקָה — צוויי זיהן; דאָס וועט זיין צוויי שִׁדּוּכִים: דער בְּכוֹר וועט נעהמען די עלטערע שוועסטער און דער צווייטער — די יונגערע! פרעגט זיך לאה נאָך:

— וואָס איז דער מעהר מיט׳ן עלטערען?

— אַ רָשָׁע, אַ גַזְלָן!

— און דער יונגערער?

— אַ מענש אָהן חָכְמוֹת, — זיצט זיך אין זיין צעלט און טהוט געטריי זיין זאַך.

האָט זי טאָג און נאַכט געוויינט, וואָס זי דאַרף אַריינפאַלען צו דעם רָשָׁע, ביז זי האָט זיך אויסגעוויינט די אויגען.

דערפאַר איז זי געבענשט געוואָרען מיט זעקס שְׁבָטִים.

יַעֲקֹב ראַנגעלט זיך מיט׳ן מַלְאָךְ.

צוריקגעהענדיג פון לָבָנ׳ען, איז יַעֲקֹב געקומען צום מַעֲבַר יַבּוֹק [3]) און אַריבערגעפיהרט די פרויען און קינדער, שאָף און רינדער און דאָס גאַנצע האָב און גוטס, וואָס ער האָט מיטגעפיהרט. אויף יענעם ברעג טייך זענען געבליבען נאָר עטליכע קליינע ליימענע קריגליך. און יעקב האָט געזאָגט: יעדער חֵפֶץ [4]) דאַרף זיין ליעב, וויַיל עס איז גאָטס גאָב און מענשענס מיה,

1) יעדעס קעניגרייך האָט אַ שר, אַ אויבערהאַר אין הימעל, וואָס שיצט עס. 2) אָטהעם. 3) אַן אָרט אין טייך יבוק וואו דאָס וואַסער איז קליין און מען קען אַריבערגעהן צופוס. 4) זאַך, כלי.

האָט ער זיך אומגעקערט נעהמען די קריגליך. קומט מִיכָאֵל הַמַלְאָך און ראַנגעלט זיך מיט איהם די גאַנצע נאַכט און קען איהם ניט בייקומען. ווי עס האָט אָנגעהויבען בעגינען אויף טאָג, זאָגט מיכאל צו איהם:

— לאָז מיך אָפּ, די מאָרגען־רויט איז שוין אויפגעגאַנגען.

— ביסטו דען אַ גנב, צו אַ גזלן, וואָס דו שרעקסט זיך פאַר דער ליכטיגער שיין?

— איך בעט דיך, לאָז מיך פריי: זעהסט דאָך ווי די מלאָכים פון הימעל קומען כִּתּות־ווייז [1]) און רופען מיך אין הימעל זאָגען שִׁירָה [2]), איך האָב מוֹרָא, אַז זיי וועלען מיך פערברענען מיט'ן הויך פון זייער מויל, פאַר וואָס איך פערהאַלט די שירה.

— בענש מיך וועל איך דיך אָפּלאָזען.

האָט ער איהם געבענשט.

דערווייל האָט מִיכָאֵל'ס כִּתָּה מַלְאָכִים געוואָלט יעקב'ן שעדיגען, האָט גאָט זיך בעוויזען און זיי האָבען זיך דערשראָקען, נאָר דאָס געלענק [3]) פון דיך, איז ביי יעקב'ן אויסגעלינקט געוואָרען. און גאָט האָט געזאָגט צו מיכאל'ן:

— וואָס טהוסטו עס? מיין כֹּהֵן האָסטו געמאַכט אַ מום?

זאָגט מיכאל: רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, דיין כֹּהֵן בין איך דאָך?

ענטפערט גאָט: דו ביזט מיין כֹּהֵן אין הימעל און יעקב — אויף דער ערד.

האָט מיכאל געבעטען דעם מַלְאָך רְפָאֵל, וואָס איז דער מְמוּנֶה [4]) אויף רְפוּאוֹת—איז ער אַראָפּ און איהם אויסגעהיילט.

רִבְקָה'ס טויט.

אַז רבקה איז געשטאָרבען; האָבען די גוטע פריינד אָנגעהויבען צו טראַכטען: ווער זאָל געהן צו איהר לְוָיָה—אברהם איז געשטאָרבען, יצחק זיצט אין שטוב אַ בלינדער, יעקב איז פערוואָגעלט אין דער פרעמד,— נור איין עשו הָרָשָׁע! וואָס וועט מען נאָכזאָגען נאָך איהר מִטָּה? — פערפלוכט זענען דער מוטער'ס בריסט, וואָס האָבען אַזעלכעם אויסגעזויגען!...

1) קומפּאַניעס. 2) זינגען און לויבען גאָט. 3) די צונויפגלידערונג פון די פוס־ביין ביים „בעקען". 4) דער פערוואַלטער, געשטעלט אויף דער און דער אַרבייט.

האָט מען זי אַרויסגעטראָגען בּייַנאַכט און מְקַבֵּר געווען אין דער שטיל.

רָחֵל'ס קֶבֶר.

יעקב האָט רָחֵל'ן מְקַבֵּר געווען אין מיטען וועג, ווייַל ער האָט געזעהן מיט'ן רוּחַ=הַקוֹדֶשׁ [1]), אַז די יודען וועלען געהן אין גָלוּת פּערבּייַ דער מוטער רחל'ס קֶבֶר, וועט זי פאַר זיי בּעטען. און אַזוי איז געשעהן:

אַז נְבוּזַרְאֲדָן דער שעכטמייַסטער פון נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע האָט פערטרי= די יודען אין גלות בָּבֶל און זיי ניט געלאָזען אַפילו זיך אָפּשטעלען צו גע= זעגענען זיך מיט דער טייַערער מוטער רחל, איז זי אויפגעשטאַנען פון קבר און אַרויף אויפ'ן הימעל און געפאַלען פאַר'ן כִּסֵא=הַכָּבוֹד מיט אַ געבּעט:

— רִבּוֹנוֹ=שֶׁל=עוֹלָם! דו ווייסט וואויל, ווי יעקב דייַן קנעכט האָט מיך ליעב געהאַט און אָפּגעדינט פאַר מיר גאַנצע זיעבּען יאָהר; און צו דער חֲתוּנָה, ווען מייַן פאָטער האָט מיך פערבּיטען אויף מייַן שוועסטער לֵאָה, האָבּ איך צוגעזעהן, געליטען און געשוויגען. געדענקט=זשע מיר, דו, גרויסער גאָט, דערבּאַרעמיגער, דעם זְכוּת און לאָז ער איצט בּייַשטעהן מייַנע קינדער.

האָט זיך בּאַלד דערוועקט גאָט'ס רַחֲמָנוּת און ער האָט איהר גע= ענטפערט:

— צוליעבּ'דיר, מייַן טאָכטער, וועל איך דאָס פאָלק ישראל צוריק אומ= קעהרען אין זייער לאַנד.

אָט דאָס זאָגט דער פָּסוּק:

אַ שְׁטִימֶע לָאזְט זיך הֶערֶען הויך,
אַ יָאמֶער, אַ קְלָאג אַ בִּיטֶערֶער—
רָחֵל וֵויינְט אויף אִיהְרֶע קִינְדֶער
און וִויל קֵיין טְרֵעסְט נִיט אָנְנֶעהֶמֶען.

אַזוֹי הָאט גָאט גֶעזָאגְט:

הַאלְט־אָפּ דַיין שְׁטִימֶע פון גֶעוֵויין
און דַיינֶע אויגֶען — פון טְרֶערֶען,
דֶען צו דַיין וֶוערק אִיז דָא אַ לוין,

---

1) היילִיגער גייַסט, נבואָה.

א האפנונג איז פאַרהאַן צולעצט.—
און צוריק וועלען די קינדער
זיך אומקעהרען צו זייער גרעניץ.

יוסף׳ס שענהייט.

יונג און שעהן, בלוט און מילך איז יוסף געוועזן, געבליהט ווי א רויז, און זיין ווירטהין זליכה, פוטיפר׳ס פרוי, האט זיך אין איהם זאט נישט געקענט אנקוקען.

דריי מאל אין טאג האט זי אויף זיך איהרע קליידער געביטען, אין דער פריה, בייטאג און פאר נאכט, און אלץ צוליעב דעם, כדי יוסף׳ס אויגען אויף זיך צוציהען. עס האט זיך איהר אבער דאס נישט איינגעגעבען, האט עס איהר טיעף געקרענקט, און זי איז שטארק אראפ פון פנים.

— וואס זעהסטו עפים אזוי שלעכט אויס?— האבען זי איהרע בעקאַנטע פרויען געפרעגט. דערצעהלט זי זיי. קענען זיי נישט גלויבען. מאכט זי א סעודה און פערבעט זיי צו זיך, זיי זאלען זעהן דעם שעהנעם יוסף מיט זייערע אויגען. ביים טיש האט מען דערלאנגט יעדען פון זיי א מילגרוים מיט א מעסער. רופט זליכה אריין יוסף׳ן צו די געסט, האבען זיי זיך אלע אויף איהם אזוי פערקוקט, אז שניידענדיג די מילגרוימען האבען זיי נישט מערקענדיג זיך איינגעשניטען די פינגער.

יוסף אין מצרים.

פרעה׳ס קעניגליכער שטול האט געהאט איין און זיבעציג טרעפ. און א מנהג איז דארט געוועזן, אז גאר אויבען איז געזעסען פרעה אליין, און אלע הערען און ראט-געבער זענען געשטאנען פאר איהם אויף די טרעפ, יעדערער לויט זיין קענטניש: ווער עס האט געקענט נור איין שפראך איז געשטאנען אויפ׳ן אונטערשטען שטאפעל, ווער עס האט געקענט צוויי שפראך — אויפ׳ן צווייטען, און אזוי ווייטער ביז׳ן זיבעציגסטען שטאפעל, וואהין עס האבען געקענט צוטרעטען נאר די גרעסטע חרטומי[1] מצרים, וואס קענען אלע זיבעציג לשונות.

און אז יוסף האט פותר געוועזן דעם חלום און פרעה האט איהם געמאכט פאר א משנה למלך[2], זענען געקומען די חרטומים און איהם געזאגט:

---

1) שטערען-זעהער. 2) וויצע-קעניג.

— ווי שיקט זיך עס, אז א קנעכט, וואס מען האט איהם פערקויפט פאר צוואנציג זילבער־גראשען, זאל איבער אונז אלעמען געוועלטיגען?

ענטפערט פרעה:

— איך זעה אין איהם קעניגליכע סימנים.

— אויב אזוי דארף ער דאך קענען זיבעציג שפראך?

— מארגען וועלען מיר זעהן, צו וועלכען שטאפעל ער וועט דערלאנגען.

ביינאכט איז דער מלאך גבריאל געקומען צו יוסף׳ן און איהם אויסגעלערענט אלע זיבעציג לשונות.

אויף מארגען קומט ער צו פרעה׳ן און הויבט אן צורייידען אויף אלע זיבעציג לשונות, א שפראך אויף א שטאפעל, א שפראך אויף א שטאפעל, ביז ער איז ארויף גאר אין דער הויך. זאגט איהם פרעה:

— איך בין פרעה, און אהן דיר זאל קיינער ניט טארען א האנד אויפהויבען, נאר אויפ׳ן שטוהל בין איך העכער פון דיר.

הויבט יוסף אן צוריידען אויף לשון־קודש, און פרעה האט ניט פערשטאנען; בעט ער איהם: לערען מיך אויס די דאזיגע שפראך, האט ער איהם געלערענט און ניט געקאנט אויסלערנען. בעט איהם פרעה:

— שווער מיר, אז דו וועסט קיינעם ניט דערצעהלען, ווייל מען קען מיך אראפזועצען פון שטוהל און דיך ארויפזועצען אויפ׳ן העכסטען שטאפעל.

האט יוסף איהם געשוואוירען.

שפעטער, אז יעקב איז געשטארבען, און יוסף איז געקומען מעלדען פרעה׳ן, אז ער וויל געהן מקבר זיין דעם פאטער אין לאנד כנען, האט איהם פרעה ניט געלאזען געהן. זאגט יוסף:

— מיין פאטער האט מיך בעשוואוירען.

— האב חרטה אויף דער שבועה.

— אויב אזוי — ענטפערט יוסף — וועל איך שוין חרטה האבען אויף יענע שבועה אויך.

האט פרעה זיך דערשראקען, אז יוסף וועט אויסזאגען דעם סוד, דאס ער קאן נאך א שפראך מעהר ווי ער, — האט ער איהם שוין געלאזט געהן, און מיטגעשיקט די גרעסטע הערען פון מצרים אויף יעקב׳ס לויה.

יוסף און זיינע ברידער.

יוסף האט זיך געריכט אויף זיינע ברידער, אז זיי דארפען קומען קיין

מִצְרַיִם קויפֶען תְּבוּאָה, האָט ער געזעצט וועכטער בַּיַ אַלֶע טויערען און זֵיֵ אָנגעזאָגט, אַז ווער עס וועט אַרַיַנקומען אין שטאָדט, זאָל מען פערשרַיַבען זַיַן נאָמען און זַיַן פאָטערס נאָמען.

אין אָוועֶנד ברענגט מען אִיהם די צעטלען פון איֵין טויער — געפינט ער דאָרט דעם נאָמען: ראוּבֵן בֶּן יעקב; פון צווייטען טויער — שמעון בֶּן יעקב, און אַזוי ווייטער — צעהן בּרידער אין צעהן בעזונדערע טויערען.

האָט ער געהייסען פערשליסען אַלע שפּיַיכלער פון תְּבוּאָה, נאָר איֵי־נעם געלאָזט אָפען און אַלֵיין דאָרט געזעסען די גאַנצע צַיַט.

געהט אַוועק אַ גאַנצער טאָג—און די בּרידער קומען ניט, נאָך אַ טאָג—ניטאָ זֵיֵ, אַ דריטער טאָג — אַלץ ניטאָ. הייסט ער, מען זאָל זֵיֵ אויפזוכען. געפינט מען זֵיֵ, ווי זֵיֵ דרעהען זיך אַרום איבּער'ן שטאָדט פון מאַרק צו מאַרק, פון גאַס צו גאַס.

און יוסף האָט געוואָלט אויספּרובען, צו האָבּען זֵיֵ חֲרָטָה אויף דעם, וואָס זֵיֵ האָבּען איהם פערקויפט, דעריבּער האָט ער זיך פערפרעמדט און גערעדט מיט זֵיֵ האַרט און שטרענג:

— וואָס טהוט איהר דאָ?

— געקומען קויפען תבואָה!

— פאַרוואָס זענט איהר אַרַיַן דורך צעהן בעזונדערע טויערען?

— אַזוי האָט אונז דער פאָטער אָנגעזאָגט, קיַין עַיִן־הָרָע זאָל אונז ניט שאַדען.

— וואָס־זשע האָט איהר זיך אַרומגעדרעהט איבּער'ן שטאָדט?

— זוכען אַן אֲבֵדָה [1]), וואָס מיר האָבּען פערלאָרען.

— ניכער זענט איהר מְרַגְלִים־שפּיאָנעם, געקומען אויסשפּירען דאָס לאַנד! איך זעה אין מַיַן צויבּער־בּעכער, אַז צוויַ פון אַיַך האָבּען פערוויסט אַ גרויסע שטאָדט.

— וועלכע צוויַ? וועלכע שטאָדט?!

— שִׁמְעוֹן וְלֵוִי האָבּען חָרוּב געמאַכט די שטאָדט שְׁכֶם!

האָבּען זיך די בּרודער שטאַרק דערשראָקען און דערצעהלט, אַז זֵיֵ זענען צוועלף בּרידער, איינער איז ניטאָ, און דער קלענסטער איז געבּליבּען בּיַים פאָטער.

זאָגט יוסף:

---

1) פערלאָרענע זאַך.

— זאָל שמעון בלייבען פאר א משכון, ביז איהר וועט ברענגען אייער קלענערען ברודער — וועל איך אייך דעמאָלט גלויבען.

אויסגעקליבען האָט ער שמעון׳ען, ערשטענס כדי איהם אָבצוטיילען פון לוי׳ן, ווייל זיי ביידע קענען זיך בעראַטען און די שטאָדט בעפאלען; צווייטענס, ווייל שמעון האָט איהם אַריינגעשטויסען אין גרוב פאר׳ן פערקויפען.

זאָגט שמעון צו די ברידער: אַזוי האָט איהר זיך בעגאַנגען מיט יוסף׳ן, אַזוי בעגעהט איהר זיך מיט מיר, און ווילט מיך ניט אַרויסהעלפען.

— וואָס קענען מיר דאָ העלפען?

— טהוט אייך וואָס איהר ווילט, איך וועל שוין אַליין פאר זיך ביישטעהן.

שיקט יוסף צו פרעה׳ן אָנזאָגען:

— גזלנים זענען אָנגעקומען, שיק זיבעציג גבורים אויף שמידען זיי אין קייטען.

ווי די גבורים זענען געקומען, לאָזט שמעון אַרויס א מורא׳דיגען געשריי, אז די צייהן זענען זיי אַרויסגעפאלען פון מויל פאר גרויס שרעק.

גיט יוסף א וואונק זיין זוהן מנשה׳ן ער זאָל איהם איינשטילען, און מנשה האָט איהם דערלאַנגט א יין קלאַפּ, — איז ער שוין געוואָרען שטיל און געלאָזט זיך שמידען און אַריינזעצען אין געפענקניש.

זאָגט שמעון צו די ברידער:

— דאָס איז ניט קיין מצרי׳שער קלאַפּ! איך האָב אין איהם דערפיהלט א היימישען טעם פון אונזער משפחה!

ווען די ברידער האָבען צום צווייטען מאָל זיך געקליבען קיין מצרים נאָך תבואה, און יעקב האָט בנימינ׳ען ניט געוואָלט מיטגעבען, זאָגט ראובן צו איהם:

— אויב איך ברענג איהם ניט צוריק — הרג׳ע מיינע צוויי קינדער.

ענטפערט איהם יעקב:

— בכור שוטה [1]! דיינע קינדער זענען דען ניט מיינע?

קומט יהודה און זאָגט:

— לאָזט בנימינ׳ען, איז ניט מעהר ווי א ספק, טאָמער וועט איהם טרעפען אַן אונגליק; ווען מיר געהען אָבער גאָרניט קיין מצרים, — איז דאָך

1) בכור שוטה הייסט דער מאַמעס ערשטער זוהן; בוכשטאבליך אָבער איז פיטש: עלטסטער נאַר.

געווים, אַז מיר וועלען אַלע אויסגעהן פון הונגער, — איז דאָך גלייכער זיך פערלאָזען אויף אַ ספק, איידער זיצען און וואַרטען אויפ'ן זיכערען טויט. יעקב אָבער האָט אַלץ ניט געוואָלט מסכים זיין. זאָגט יהודה צו די ברודער: לאָזט דעם אַלטען צורוה, ביז עס וועט אויסגעהן דאָס גאַנצע ברויט, — וועט ער ווייכער ווערען.

* * *

צום צווייטען מאָל, אַז מען האָט די ברידער בעזוכט און געפונען דעם זילבערנעם בעכער אין בנימינ'ס זאַק, איז יהודה אין כעס געוואָרען און אָנגעהויבען צו שרייען, — האָט זיך זיין קול געלאָזט הערען פיער הונדערט מייל אַרום און אַרום, ביז דער טויבער חושים בן דן אין לאַנד כנען האָט דערהערט דאָס געשריי און געקומען מיט איין שפרונג קיין מצרים. און פון זייער ביידענס ליאַרעם איז שיער מצרים ניט איבערגעקעהרט געוואָרען.

אַ האָר איז געוואַקסען אויף יהודה'ס האַרצען, און ווען ער קומט נור אַריין אין כעס — שטעלט זיך די האָר קאַפּויר, האַרט ווי אַ נאָדעל, און שטעכט דורך אַלע זיינע מלבושים, און זיין רעכט אויג הויבט אָן צו טרעהרענען מיט בלוט.

ווי יוסף האָט דערזעהן די סימנים פון יהודה'ס כעס, האָט ער אַ קלאַפּ געטהון מיט דער האַנד, — און דער שטיין, וואו ער איז געזעסען, איז אויף ברעקליך צושאָטען געוואָרען.

זאָגט יהודה צו נפתלי: דו ביסט גרינג אויף די פיס, ווי אַ הערש, — לויף און זעה, פיעל מערק איז דאָ אין שטאָדט.

לויפט ער אַוועק און קומט באַלד צוריק מיט אַן ענטפער: צוועלף מערק! — זאָגט יהודה צו די ברידער: איהר נייַן נעהמט זיך יעדער צו איין מאַרק, איך נעהם אויף זיך גאַנצע דריי, און מיר וועלען חרוב מאַכען די גאַנצע שטאָדט. ענטפערען זיי איהם: דאָס איז דיר ניט שכם! מצרים איז דאָס שליסעל פון דער גאַנצער וועלט, אַז מיר פערוויסטען מצרים — וועט די גאַנצע וועלט אונטערגעהן.

האָט זיך יוסף שוין מעהר ניט געקאָנט איינהאַלטען און געהייסען אַלע מצרים אַרויסגעהן, ער האָט געטראַכט ביי זיך: ליעבער זאָלען זיי מיך הרגנ'ען, ווען איך וועל בלייבען אַליין, איידער איך זאָל זיי פערשעמען פאַר די מצרים אין די אויגען, בעת איך וועל זיך לאָזען דערקענען.

טרעט אַרויס יהודה און זאָגט:

— לאָז אונז פריי! ווען ניט, נעהם איך אַרויס מיין שווערד פון שייד און איך מאַך פול גאַנץ מצרים מיט הרוגים!

ענטפערט יוסף:

— אז דו וועסט ארויסציהען דיין שווערד, וועל איך עס דיר ארום־וויקלען ארום האלז!

איז יהודה ווידער שטארק אין כעס געווארען, — נעהמט ער אייזערנע קוילען און צוקייט זיי אויף שטויב און זאגט:

— איצט וועל איך אלע מערק פון מצרים בעפארבען מיט בלוט.

ענטפערט יוסף:

— איך וויים, איהר זייט גוטע פארבער פון שטענדיג אן: אייער ברו־דער'ס העמדעל האט איהר אויך איינגעטונקען אין בלוט און געזאגט: א בייזע חיה האט איהם צוריסען.

האבען זיי אלע אנגעהויבען וויינען און געזאגט: איצט בעקומען מיר די שטראף פאר אונזער אונדערבארעמיגקייט געגען אונזער ברודער.

טרעסט זיי יוסף און זאגט:

— אייער ברודער לעבט, באלד וועט איהר איהם זעהן! ביי די רעד הויבט ער אן צו רופען: יוסף, יוסף, בעוויייז זיך צו דיינע ברידער, זיי ווילען דיך זעהן! קוקען זיי זיך ארום פון אלע זייטען און זעהען גארניט.

שרייט ער אויס:

— איך בין עס יוסף! א סימן: אט רעד איך לשון־קודש!...

שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל!

פאר'ן טויט האט יעקב צונויפגערופען זיינע קינדער און זיי געזאגט: „קומט אהער וועל איך אייך זאגען, וואס מיט אייך וועט אין שפעטערדיגע צייטען פאסירען". געוואלט האט ער זיי ענטדעקען דעם קץ [1]), האט זיך פון איהם די שכינה אפגעטהון [2]). „ווער ווייסט — האט יעקב געזאגט, ביי זיך אראפגעפאלען — אפשר איז, חס־ושלום, אין מיין נאכגעבורט [3]) א פלעק פארהאן, ווי ישמעאל ביי מיין זיידען אברהם און ווי עשו ביי מיין טאטען יצחק". האבען איהם די קינדער אויף דעם געענטפערט:

— שמע, ישראל — הער, פאטער ישראל, ה' אלהינו ה' אחד — גאט אונזער גאט איז איינער. ווי ביי דיר, אזוי ביי אונז אין הארץ, איז ער דער איינציגער.

---

1) דעם סוף, ד. ה. ווען משיח וועט קומען. 2) דער רוח הקודש, ד. ה. פאראויסזעהן וואס שפעטער וועט זיין, איז פון איהם אוועק. 3) קינדער.

בערוהיגט פון די קינדער׳ס ענטפער האט יעקב געזאגט:

— בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ! — געלויבט און געדאנקט זיין ליבער נאמען אויף אייביג!

פיעל הונדערטער יאהרען זענען פון יענער צייט אריבער, און נאך ביז היינט, אלע מאל ווען יודען פערזאמלען זיך פריה און אבענד, הערט זיך אלץ דער זעלבער אלטער אויסרוף:

— שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל — הער דו ישראל, אונזער פאטער דארט אין מְעָרַת־הַמַּכְפֵּלָה, דיין הייליגע צַוָּאָה האלטען מיר פעסט נאך ביז היינטיגען טאג:—ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד!

יַעֲקֹב׳ס קְבוּרָה.

ווען מ׳האט יעקב׳ן געפיהרט מְקַבֵּר זיין אין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, זענען ארויס עֵשָׂו׳ס און יִשְׁמָעֵאל׳ס מַחֲנוֹת מִלְחָמָה האלטען. ווי זיי האבען געזעהן, אז יוסף׳ס קרוין העננט אויפ׳ן ארון, — האבען זיי זייערע קרוינען אויך אויפ־געהאנגען, צוזאמען — זעקס און דרייסיג קרוינען פון זעקס און דרייסיג פירשטען האבען ווי א קראנץ בעהאנגען יעקב׳ס ארון.

אז מ׳איז געקומען צו דער מְעָרַת־הַמַּכְפֵּלָה, האט זיך עֵשָׂו געשטעלטביים אריינגאנג פון היל און ניט געלאזט בעהאלטען, ער האט גע׳טַעֲנָה׳ט:

— דא איז פארהאן ארט אויף פיער פארליך. זיבען ערטער זענען שוין פערנומען: אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, און לֵאָה, — האט שוין יעקב זיין חֵלֶק אָבגענומען! דער אכטער פלאץ קומט מיר!

דערמאהנט מען איהם, אז נאך דער בְּכוֹרָה האט ער זיין חֵלֶק קַרְקַע [1] פערקויפט יעקב׳ן פאר א הויפען גאלד. לייקענט עשו אפ די גאנצע מַעֲשֶׂה און זאגט: וואו איז א בעווייז?

— דאס געשריפטס געפינט זיך אין מצרים.

— ברענגט אהער און ווייזט.

איז געבליבען, מען זאל שיקען דעם פלינקען נַפְתָּלִי קיין מצרים נאכ׳ן געשריפטס! — אין מיטען טומעל שפרינגט אריין דער טויבער חוּשִׁים בֶּן דָּן און פרעגט: וואס ווארט מען?

ווייזט מען איהם אויף עשו׳ן:

— ביז מען וועט ניט ברענגען דעם שְׁטַר־מְכִירָה [2] אויף דער קַרְקַע,— לאזט ער ניט בעגראבען.

1) פלאץ אויפ׳ן בית־עולם. 2) קאנטראקט.

דערהערט חושים ניט, וואס מען זאגט, און שרייט:

— אזוי גאר, דער רשע בעריהמט זיך מיט זיינע הענד די שטארקע, — אט וועל איך איהם ווייזען!

ביי די רעד האפט ער א פלאקען און צוזעצט עשו'ן דעם קאפ.

דאמאלס איז מקוים געווארען דאס וואס די מוטער רבקה האט פאר־אויס נביאות געזאגט: „פאר וואס זאל איך אייך ביידע אין איין טאג פער־לירען?"

צוריקקוועגס ביי יענער גרוב.

צוריקגעהענדיג, נאכ'ן פאטער'ס קבורה, האט זיך יוסף אפגעשטעלט נעבען יענער גרוב, וואוהין די ברידער האבען איהם אמאל אריינגעווארפען. איהם האט זיך געוואלט איינקוקען אין דעם ארט, וואו ס'איז מיט איהם אזא נס געשעהן: פון דער טיעפער גרוב — א משנה־למלך אין מצרים! די ברידער אבער האבען זיך פאר דעם קוק דערשראקען: „ווער ווייסט, אפשר האט זיך אין איהם א שנאה צו אונז ערוועקט, און איצט, נאכ'ן טאטענס טויט, וועט ער זיך מיט אונז אפרעכענען".

— זייט רוהיג — האט זיי יוסף געטרעסט — ווען צעהן ליכט האבען ניט געקענט איינע אויסלעשען, וועט איינע די צעהן געוויס ניט אויסלעשען.

דיִ יודען איִן מִצְרַיִם.

דיִ גְזֵרָה פון וואַסער.

„און ס׳איִז אויפגעשטאַנען איִן מִצְרַיִם אַ נייַער מֶלֶך״ מיִט נייַע גְזֵרוֹת— האָט ער געזאָגט צו זייַן פאָלק:

— „לאָמיִר זיִך קליִגען צו איִהם״ — צו׳ם יודען־העלפער! ער בעצאָהלט מִדָה כְּנֶגֶד מִדָה[1], זאָל איִך דיִ קיִנדער יִשְׂרָאֵל אומברענגען איִן פייַער—וועט ער מיִך בעשטראָפען מיִט פייַער, דורך דער שווערד—וועט ער מיִך בעשטראָפען דורך דער שווערד; בעסער וועל איִך זייִ לאָזען אומקומען איִן וואַסער, וועט מיִר גאָט גאָר ניִט קענען טהון, ווייַל ער האָט שוין איינמאָל פאַר אַלע מאָל געשוואוירען, אַז מעהר קייַן מַבּול ברענגט ער ניִט אויף דער וועלט.

דער רָשָׁע האָט אָבער ניִט פערשטאַנען, אַז דיִ גאַנצע וועלט קען ניִט חָרוב ווערען דורכ׳ן מַבּול, אָבער איין לאַנד — יאָ. ווידער האָט ער ניִט געוואוסט, וואָס דער סוֹף וועט זייַן מיִט דיִ מִצְרִים, אַז ניִט דאָס וואַסער וועט אויף זייִ אָנקומען, נאָר זייִ אַליין וועלען אַרייַן איִן יַם און דערטרונקען ווערען.

האָט ער בעפוילען, מען זאָל אַלע ניי־געבוירענע יודישע יונגליִך אַרייַנוואַרפען איִן טייַך נִילוּס.

און דיִ מוטערס האָבען בעהאַלטען זייערע קיִנדער איִן דיִ קעלערס,— פלעגען דיִ מִצְרִים אַרייַן איִן שטוב מיִט דיִ אייגענע קלײנע קיִנדער און זייִ קנייַפּען, כדי זייִ זאָלען וויינען; ווי דאָס יודישע קיִנד דערהערט פון קעלער אַ קוֹל פון נאָך אַ וויינענדיִג קיִנד, הויבט עס אויך אָן צו וויינען,—געהען דיִ מצרים נאָכ׳ן קוֹל און געפיִנען דאָס בעהאַלטענע קיִנד און וואַרפען עס איִן טייַך אַרייַן.

איִן יענער צייַט איִז איִן היִמעל אַ גרויסער רַעַשׁ געוואָרען.

---

1) מאָס געגען מאָס, ווי דיִ זיִנד—אַזוי דיִ שטראָף.

— גִיכֶער — האָט גאָט צו דִי מַלְאָכִים אויסגערופֶען — געהט שטעלט זִיךְ אַיין פאַר מַיינֶע לִיעבּע קִינדערלִיךְ, אַבְרָהָם, יִצְחָק און יַעֲקֹב׳ס אַייניקלִיךְ, זעהט ווִי מֶע ווארפט זַיי אִין וואַסער אַרַיין!

געשווִינד האָבּען זִיךְ דִי מלאכים פון הִימעל צו׳ם טַייךְ אַראָפּ אַ לאָז געטהון, בִּיז דִי קנִיה אִין וואַסער געשטאַנען, אויף זַיירע פלִיגעל יודִישע קִינדער אויפגעחאַפּט, מִיט זַיי אויף דִי הויכע פעלזען אַרויף. דאָרט פון דִי טרִיקענע פעלזען האָט זַיי גאָט בּרוסטען אַרויסבּעשאַפען, פון וועלכע דִי קִינ־דער האָבּען געזויגען און זִיךְ ערנהערט.

דִי גְזֵרָה פון לֵיים און צִיגעל.

פּרעה האָט דִי יודען אָפּגענאַרט און מִיט פאַלשקַייט זַיי אַיינגעשפּאַנט אִין יאָךְ. צוערשט האָט ער געלאָזט אויסרופען, אַז מִצְרַיִם אִיז אִין אַ סַכָּנָה, ווַייל דִי חַיָלוֹת פון כּוּש קענען קומען און אַיינגעהמען דאָס לאַנד,—דערִיבּער דאַרף מען אויסמויערען פעסטונגען, און ווער עס ווִיל, זאָל זִיךְ שטעלען צו דער אַרבּייט „היינט אומזִיסט, מאָרגען — פאַר געצאָהלט”. ער אַליין אִיז דער ערשטער אַרויס צו דער אַרבּייט מִיט אַ מולטער לֵיים און קנעט־געצַייג. ווִי דִי יודען האָבּען אִיהם דערזעהן, זענען אַלע געקומען צו דער אַרבּייט און זִיךְ געפלַייסט אויסצואַרבּייטען וואָס מעהר צִיגעל. נאָר אַיין שֵׁבֶט לֵוִי אִיז נִיט אַרויס צו דער אַרבּייט — אִיז ער געבּלִיבּען פרַיי. דִי אִיבּעריגע שְׁבָטִים האָט מען שוין נִיט אַרויסגעלאָזען און געפאָדערט פון זַיי אַלע טאָג אַזוי פִיעל צִיגעל ווִיפִיעל זַיי האָבּען אויסגעאַרבּייט דעם ערשטען טאָג.

אַ גאַנצען טאָג זענען זַיי געשטאַנען בּאָרווִיסע און געקנַייטען לֵיים מִיט שטרוי. פלעג זִיךְ דִי שטרוי זַיי אַיינשטעכען אִין דִי פִיס און זַיי צובּלוטִיגט.

רָחֵל, שׁוּתֶלַח׳ס אַייניקעל, אִיז געקומען העלפען אִיהר מאַן טרעטען לֵיים, און טרעטענדִיג, געבּוירען אַ קִינד, אִיז דאָס קִינד אַיינגעזונקען אִין לֵיים, און דִי מצרים האָבּען עס אִין וואַנד אַיינגעמויערט. קומט צושוועבּען מִיכָאֵל הַמַלְאָךְ און נעהמט־אַרויס דאָס קִינד פון מויער און בּרענגט עס פאַר׳ן כִּסֵא־הַכָּבוֹד. אִין דער נאַכט אִיז אָנ׳געחַתְמֶ׳ט געוואָרען דער גְזַר־דִין אויף מצרִים.

אִינ׳ם זְכוּת פון דִי פרומע פרויען.

אִינ׳ם זכות פון דִי פרומע פרויען אִין יענעם דור זענען יודען פון מִצְרַיִם אויסגעלַייזט געוואָרען. פון פאַר טאָג בִּיז שטאָק־נאַכט זענען זַיירע

מאַנען אין פעלד אונטער דער ברענענדיגער זון געשטאַנען, מיט די נאַקיטע פוס לייס געקנאָטען און מיט צובלוטיגטע הענד ציגעל געמאַכט. די רוט פון די אַכזָר'ישע אויפזעהער האָט איבער זייער לייב געסוויטשערט, און בלוטיגער שווייס מיט טרעהרען האָבען ווי זאַלץ אויף זייערע וואונדען געשמאַרצט. אין דער צייט פלעגען זייערע כָּשֵׁר'ע פרויען מיט די קרוגען צום טייך אַרויסגעהן, וואַסער אַהיים אָנשעפּען, האָט זיי גאָט בָּרוּך־הוּא לעבעדיגע פישליך אין די קרוגען צוגעשיקט און ס'האָט זיך האַלב וואַסער אָנגעשעפּט. זענען די פרויען אַהיים געגאַנגען, צוויי טעפּעליך צוגעשטעלט, איינס מיט אָקריפּ און איינס מיט פישליך, און צו די מאַנען אין פעלד אַוועקגעטראָגען, זיי דאָרט אַרומגעוואַשען, די וואונדען מיט בוימאייל אויסגעשמירט, זיי אָנגעהאָדיוועט און אָנגעטרינקען, און צוריק אַהיים געגאַנגען.

און ווען די זעלבע פרויען האָבען בעדאַרפט צו־קינד געהן, האָבען זיי זיך אין פעלד אַוועקגעלאָזט און דאָרט אונטער אַ עפּילבוים די קינדער געבוירען. און גאָט פלעגט אַ גוטען מַלְאָך זיי צושיקען, וואָס פלעגט דאָס קינד אויפנעהמען, ריין אויסבאָדען און אויספוצען עס, ווי אַ טרייע אַם זיך מיט דעם אָפּגעבען, מיט האָניג און בוימאייל עס ערנעהרען. און ווי די מִצְרִים האָבען עס דערשפּירט זענען זיי געקומען אַהין, די קינדערליך פון דער וועלט אומבריינגען, פלעגט אַ נֵס געשעהן און די קינדער זענען אין דער ערד איינגעשלינגען געוואָרען. ברענגען די מצרים אָקסען און צואַקערען דאָס פעלד— האָט עס אָבער זיי נישט געשאַדט. ווי די יונגע גרעזעליך האָבען זיי דערנאָך פון דער ערד אַרויסגעשפּראָצט, און גאַנצע טשערעדעס־ווייז לעבעדיג און פריש אַהיים צו דער מאַמען געקומען.

און שפּעטער, ווען יודישע קינדער זענען דעם יַם איבערגעגאַנגען און גאָט האָט זיך זיי דאָרט בעוויזען, האָבען זיי איהם די ערשטע דערקענט.

— „זֶה אֵלִי!"—האָט יעדעס פון זיי געטייט מיט'ן פינגער—אָט איז גאָט, אָט דער איז ער!

נאָך דער אַרבייט.

בייַנאַכט נאָך דער אַרבייט, האָבען די יודען אויך ניט געהאַט קיין רוּה. די מִצְרִים האָבען זיך בעדינט מיט זיי אין שטוב און אין פעלד. און אויף צו לְהַכְעִיס פלעגען זיי אַרויפוואַרפען די ווייבערשע אַרבייט אויף מאַנסבילען פערשוינען און די מענערשע אויף פרויען: דעם מאַן האָבען זיי געהייסען

קנעטען ברויט, קאָכען און באַקען, און דער פרוי—האַקען האָלץ און אַקערען אין פעלד.

די מאָס איז איבערפולט.

און דאָס אַכזריות פון פּרעה מיט זיינע עֲבָדים האָט אַלץ געשטיגען פון טאָג צו טאָג. האָט ביי וועמען פון די יודישע ארבייטער איין ציגעל צו דער בעשטימטער צאָהל אויסגעפעהלט, האָט מען דאָס אָרט אין מויער מיט זיינם א קינד פערלעגט. די פערשטיקטע קולות פון די איינגעמויערטע קינדער האָבען זיך פון דעם מויער הערען געלאָזט, פון די ווענד זיך געריסען, און ביז'ן הימעל דערגרייכט.

* * *

די לעצטע גְזֵרה איז געווען פון בלוט: פּרעה איז קרעציג געוואָרען, און די חַרטומים האָבען געגעבען א רפואה, ער זאָל זיך מאַכען ביטליך [1] פון מענשען־בלוט. האָט ער בעפוילען, יעדען פריהמאָרגען און יעדען אָווענד אויסקלויבען צוי הונדערט פופציג יודישע קינדערליך, ער זאָל זיך באָדען אין זייער בלוט.

— די מאָס איז איבערפולט—האָט גאָט געזאָגט — א אויסלייזער מוז איך זיי שיקען — און האָט דערצו אויסגעקלויבען משה'ן, זיין טרייען הירט.

משה'ס עלטערן.

עַמרם, משה'ס פאָטער, איז געווען דער גרעסטער מענש פון יענעם דור. ווי פּרעה האָט בעפוילען אריינצוואַרפען די ניי־געבאָרענע אין טייך — האָט עמרם זיך גע'גט מיט זיין פרוי, ווייל ער האָט געזאָגט: גלייכער גאָר קיין קינדער ניט האָבען, איידער דער רָשָע זאָל זיי אומבּרענגען. אויף איהם קוקענדיג, האָבען אַלע יודען זיך גע'גט מיט די פרויען.

זאָגט צו איהם זיין טאָכטער מִרְיָם:

— דיין גְזֵרה איז נאָך ערגער ווי פּרעה'ס: ער האָט גוזר געווען נור אויף זְכָרִים, דו — אויף נְקֵבות אויך; ער איז א רָשָע — קען זיין בעפעהל אָפּגערופען ווערען, דו ביסט א צַדיק — און דיין גְזֵרה וועט פעסט בלייבען.

האָט עמרם צוריקגענומען יוכֶבֶד'ן, געשטעלט א חופּה מיט בְלֵי־זֶמֶר,

---

1) באָד־וואַנעס.

אַהרן מִיט מרים׳ן האָבּעֶן געטאַנצט און מַלְאָכִים אִין הִימעֶל האָבּעֶן זִיךְ געֶפרעֶהט. אויף עמרם׳ן קוקעֶנדִיג, האָבּעֶן אַלעֶ ווִידעֶר חֲתוּנָה געֶהאַט מִיט זייערעֶ פרויעֶן.

משֶׁה׳ם גֶעבּורט.

זִיעבּעֶן חֳדָשִׁים נאָךְ עַמְרָם׳ס צווייטעֶר חֲתוּנָה, אִיז מֹשֶׁה געֶבּאָרעֶן געֶוואָרעֶן. דאָס גאַנצעֶ הויז אִיז דאַמאָלס פול געֶוואָרעֶן מִיט לִיכטִיגעֶר שייַן, — און מִרְיָם האָט נְבִיאוּת געֶזאָגט: דאָס קִינד ווִעט זייַן דעֶר העֶלפעֶר פון יוּדִישעֶן פאָלק.

אִין דרייַ חדשִׁים אַרום, אַז דִי מוטעֶר האָט אִיהם שוין מעֶהר נִיט געֶקעֶנט אויסבּעֶהאַלטעֶן און אַרייַנגעֶלעֶגט אִין קעֶסטעֶל אויף אַרייַנצוואַרפעֶן אִין טייַךְ, פרעֶגט זִי מִרְיָם׳ן: טאָכטעֶר מייַנעֶ, וואו אִיז דייַן נְבִיאוּת? — האָט זִיךְ מרים געֶשטעֶלט בּייַם טייַךְ פון ווייַטעֶן, כְּדֵי צו זעֶהן, וואָס ווִעט ווִערעֶן מִיט אִיהר נְבִיאוּת.

דעֶם טאָג האָט גאָט אַרויסגעֶצויגעֶן דִי זון פון אִיהר שייַד [1], — אִיז פַּרְעה׳ס טאָכטעֶר געֶגאַנגעֶן זִיךְ בּאָדעֶן און געֶפונעֶן דאָס קִינד. און משה האָט נִיט געֶוואָלט נעֶהמעֶן זויגעֶן בּייַ קיין מִצְרִישעֶר פרוי, בִּיז מִרְיָם האָט געֶבּראַכט דִי מוטעֶר יוֹכֶבֶד פאַר אַן אַם.

דִי פּרוב.

נאָכ׳ן אַנטוואוינעֶן האָט יוֹכֶבֶד געֶבּראַכט משֶׁה׳ן אִין פַּרְעה׳ס פּאַלאַץ און אַלעֶ הויפלייַט האָבּעֶן אִיהם זעֶהר לִיעבּ געֶהאַט. פרעה אַליין פלעֶגט אִיהם אויך אָפט אויף דִי העֶנד האַלטעֶן און זִיךְ מִיט אִיהם שפִּיעלעֶן.

אייַנמאָל, שפִּיעלעֶנדִיג, נעֶהמט משה אַראָפּ דִי קרוין פון פרעה׳ס קאָפּ און מעֶסט־אָן אויף זִיךְ. דִי חַרְטוּמִים האָבּעֶן דאָס דעֶרזעֶהן, זאָגעֶן זייַ צו פרעה׳ן: הִיט זִיךְ. פאַר דעֶם קִינד! אַז עֶר ווִעט אויסוואַקסעֶן, ווִעט עֶר בּייַ דִיר דִי מְלוּכָה צונעֶהמעֶן. בּעֶסעֶר טויט אִיהם קלייַנערהייַד.

יִתְרוֹ [2] אִיז אויך צווִישעֶן זייַ געֶוועֶן, האָט עֶר געֶגעֶבּעֶן אַ עֵצָה, מעֶן

---

1) ד. ה. ס'אִיז געווען אַ גרויסע היץ. 2) דער גלח פון מדין, שפעטער— משה׳ם שווער.

זאָל דאָס קינד אַזוי אויספּרובען: בּרענגען צוויי שיסלען, איינע מיט גילדערנע רענדליך און איינע מיט גליהענדע קוילען, וועט ער נעהמען די רענדליך, איז אַ סימן, אַז ער איז קלוג — דאַרף מען איהם טויטען; וועט ער חאַפּען דאָס פייער, איז אַ סימן, אַז ס׳איז אַ נאַריש קינד און קען קיין שלעכטס ניט טהון—דאַרף מען איהם לאָזען לעבען. האָט מען געבּראַכט די צוויי שיסלען, טהוט זיך משה אַ ציה צום גאָלד, — קומט דער מַלְאָךְ גַבְרִיאֵל און שטויסט אָפּ דאָס הענטיל זיינס צום פייער, חאַפּט משה אַריין אַ בּרענענדיגע קויל אין מויל. דערפון איז ער געוואָרען שווער אויף דער צונג.

משֶׁה גערהט־אַרויס צו זיינע בּרידער.

אַז משה איז אויסגעוואַקסען און געזעהן, ווי מען פּייניגט זיינע בּרידער האָט ער נישט געקענט זייער צַער צוזעהן. טיעף האָט איהם אויף זיי דאָס האַרץ געקרענקט און נישט קוקענדיג אויף זיין הויכען ראַנג האָט ער אַליין מיט אייגענע הענד מיטגעהאָלפען זיי אַרבּייטען, ווי וויים ער האָט געקענט זיך בּרידערליך בּעמיהט צו פערלייכטערען זייער שווערען פּיין, דעם אונטערגעשטעלט אַ פּלייצע, יענעם אונטערגעהויבען אַ צו שווערע מַשָׂא, דאָ געקומען צו היִלף אַ שוואַכער פרוי, דאָרט—אַ אַלטען מאַן אָדער אַ יונג קינד. און געטהון האָט ער עס אַלץ אַזוי, גלייך ווי ער איז אויסען גאָר דעם קעניג׳ס טוֹבָה.

דערזעהן אַזאַ גרויסמוטהיג בּענעהמען זיך פון משה׳ן האָט גאָט איהם געזאָגט:

— משֶׁה, דו בּיסט פון קעניגליכען פּאַלאַץ צו די געפּלאַגטע יודען אַרויס און ווי אַ געטרייער ברודער זיך מיט זיי בּעגאַנגען—דערפאַר פערלאָז איך די הויכע הימלען און לאָז זיך פון דאָרט אַראָפּ מיט דיר צו רייִדען.

*
* *

געזעהן ווי זיינע בּרידער פּייניגען זיך טאָג־טעגליך אין דער שווערער אַרבּייט און האָבען קיינמאָל קיין רוה ניט, איז ער געקומען צו פַּרְעה׳ן און געזאָגט: פון שטענדיגער אַרבּייט, אָהן אויפהער, קענען זיי אַלע אויסשטאַרבען, און וועסט פערלירען אַזוי פיעל קנעכט. זאָגט איהם פרעה: טהו, ווי די פערשטעהסט. האָט משה איינגעפיהרט, זיי זאָלען רוהען איין טאָג אין וואָך — שַׁבָּת.

***

די גאַנצע צײַט האָט ער געטראַכט: רבונו־של־עולם! מיט וואָס זענען יודען זינדיגער פֿאַר אַלע פֿעלקער, פֿאַרוואָס קומט זיי מען זאָל זיי אַזוי פֿיעל פּײַניגען?

שפּעטער, אַז ער האָט גע׳הרג׳ט דעם מצרי, און דתן ואבירם האָבען עס דערצעהלט פּרעה׳ן, האָט משה געזאָגט:

— אָכן נודע הדבר, איצט ווייס איך שוין פֿאַרוואָס. עס ווײַזט אויס, אַז גאָט שטראָפֿט מײַן פֿאָלק פֿאַר די זינד פֿון מסר׳ן און לשון־הרע רעדען.

אַנטלאָפֿען.

ווי פּרעה האָט זיך דערוואוסט פֿון דער מעשה מיט׳ן מצרי, האָט ער בעפֿוילען מען זאָל ברענגען אַ שאַרף געשליפֿענע שווערד און משה׳ן קעפּען [1]. איז געשעהן אַ נס, און משה׳ס האַלז איז געוואָרען האַרט און פֿעסט ווי אַ מאַרמערנע זײַל! דער תּליין [2] גיט אַ זעץ איינמאָל, און די שווערד שפּרינגט אָפּ פֿון האַלז און צופֿאַלט אויף ברעקליך! האָט מען געבראַכט נאָך אַ שווערד און נאָך אַ שווערד, איינס שאַרפֿער פֿון אַנדערען, ביז צעהן מאָל, און אַלע זענען צובראָכען געוואָרען און משה׳ן האָט גאָרניט געשאַדט.

האָט פּרעה בעפֿוילען, מען זאָל איהם חאַפּען און בינדען — קומט אַ מלאך און פֿערשטעלט זיך אין משה׳ס געשטאַלט, וויל מען איהם חאַפּען, — דערווײַל אַנטלויפֿט משה, און דער מלאך ווערט אויך באַלד פֿערשוואונדען.

און פֿון פּרעה׳ס שׂרים איז דער געוואָרען בלינד, דער — טויב, דער — שטום.

פֿרעגט פּרעה די שטומע: וואו איז משה? — קענען זיי ניט ענטפֿע־רען; פֿרעגט ער די טויבע — הערען זיי ניט, און די בלינדע — זעהען ניט. אַזוי איז משה אַנטרונען [3] געוואָרען.

אין לאַנד כּוש.

דערווײַל האָט דער מלך פֿון כּוש מלחמה געהאַלטען מיט׳ן מלך פֿון כּתים, און משה איז, אַנטלויפֿענדיג פֿון מצרים, אַרײַנגעפֿאַלען אינמיטען קריעג צווישען ביידע מחנות [4].

---

1) דעם קאָפּ אָפּהאַקען. 2) הענקער, שאַרף־מייסטער. 3) אַנטלאָפֿען, פֿער־שוואונדען. 4) לאַגערען.

האָבּען די חַיָלוֹת פון כּוש איהם געבּראַכט צו זייער מֶלֶך און געזאָגט: ער ווייזט־אויס ווי אַ מְרַגֵל פון די כּתִּים, וואָס איז געקומען אויסשפּירען אונזער לאַגער.

דערצעהלט משה, ווער ער איז און פון וואַנען ער קומט. זאָגט דער מֶלֶך צו איהם: ווי באַלד דו ביסט פון פַּרְעה׳ם הויף און קענסט די חָכְמַת מִצְרַיִם [1]), העלף־זשע מיר איצט אין דער מִלְחָמָה מיט דיינע קלוגע עֵצוֹת, וועל איך דיך גרויס מאַכען. האָט משה איהם געהאָלפען איינעהמען דעם שׂוֹנֵא, דערפאַר האָט איהם דער מֶלֶך געשטעלט העכער איבּער אַלע הערען פון לאַנד און משה האָט געהערשט אין כּוש פערציג יאָהר.

און די הערען זענען בּייז געווען, וואָס אַ פרעמדער הערשט אין לאַנד, נאָר זיי האָבּען איהם גאָרניט געקענט טהון, ווייל דער מֶלֶך האָט איהם געשיצט, און דאָס פאָלק האָט איהם ליעב געהאַט פאַר די גוטע געזעצען, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבען.

נאָכ׳ן קעניגס טויט האָט דאָס פאָלק משה׳ן געקריינט פאַר אַ קעניג,— האָט עם די הערען נאָך מעהר פערדראָסען, און זיי האָבּען שטילערהייד זיך בּעראַטען, מען זאָל איהם טויטען.

אַז משה האָט דערשפּירט, וואָס זיי טראַכטען צו טהון מיט איהם,— איז ער פון דאָרט אַנטלאָפען אין מִדְיָן.

יִתְרוֹ.

דער גרעסטער גַּלָח אין מִדְיָן צו יענער צייט איז געווען יִתְרוֹ. אויף דער עלטער האָט ער זיך אַרומגעקוקט, אַז זיין גאָט איז נישט מעהר ווי אַ שטיק האָלץ און האָט ניט קיין שום מַמָשׁוּת. האָט ער איבּערגעפּרובט און אויסגעדיענט ווי אַן עֲבוֹדָה־זָרָה אין גאָר דער וועלט און געזעהן, אַז זיי טויגען אַלע ניט.

רופט ער צונויף די שטאָדט־לייט און זאָגט זיי: „בּיז היינט האָב איך אייך געדיענט, איצט בּין איך שוין אַלט און שוואַך— קלויבּט אייך אויס אַן אַנדער גַּלָח אויף מיין אָרט״. און בּיי די ווערטער האָט ער זיי איבּערגעגעבּען די געטליך מיט זייער גאַנצען קְלִיפֶּער־געצייג. האָבּען זיי פערשטאַנען, אַז ער לייקענט אין זייער עֲבוֹדָה־זָרָה, האָט עס זיי שטאַרק פערדראָסען און האָבּען אויף איהם אַ חֵרֶם אַרויפגעלעגט: קיינער האָט ניט געטאָרט בּיי איהם

1) מצרים איז פערצייטען געווען בּערוהמט מיט איהר וויסענשאַפט.

אַרבּײַטען, נִיט אויסרעדען מִיט אִיהם אַ וואָרט. האָט ער געדאַרפט אַ הִירט, האָט קײנער צו אִיהם נִיט געוואָלט געהן. דעריבּער האָבּען זײַנע טעכטער געמוזט פִּיטערען דִי שאָף, בִּיז משה אִיז געקומען און זײער אָרט פערטראָטען.

אַ טרײַער הִירט.

אַז משה האָט געפִּיטערט יִתרו׳ס שאָף אִין מִדבָּר, אִיז אײנמאָל בּײַ אִיהם אַ שעפעלע אַנטלאָפען פון דער טשערעדע און ער האָט עס נאָכגעיאָגט און געטראָפען הִינטערן בּאַרג, ווִי עס שטעהט בּײַם טײַך און טרִינקט. זאָגט משה: אָרִים שעפעלע, נִיט געוואוסט האָב אִיך, אַז דו בִּיסט אַזוי דאָרשטִיג, און אומזִיסט דיך געיאָגט און געטרִיבען! אִיצט בִּיסטו נעבִּיך מִיעד, קום, אויפ׳ן אַקסעל וועל אִיך דִיך נעהמען און צורִיק אָפּטראָגען.

אִיז אַרויס א בַּת־קול און געזאָגט:

— דערפאַר וואָס דו האָסט אַזוי פִיעל רַחֲמָנות אויף אַ שטִימע צונג, וועסטו זוכה זײַן צו פִּיטערען מײַנע הײלִיגע שאָף—דאָס פאָלק יִשׂרָאֵל.

דער דאָרנבּוים.

משה האָט זִיך אַרומגעפִיהרט מִיט יִתרו׳ס שאָף אִין דער מִדבָּר, און דאָס האַרץ זײַנס אִיז געווען בּײַ זײַנע געפּײַנִיגטע בּרִידער אִין מִצרַיִם. „וואָס ווערט זײַן מִיט זײ דער סוף—האָט משה פערצווײפעלט געטראַכט—צִי וועלען זײ דאָס אויסהאַלטען, צִי פאַר גרויסע צָרות און פּײַן וועלען זײ אִינגאַנצען פון דער וועלט נִישט אומקומען?"

דאָ האָט זִיך אִיהם גאָט בּעווִיזען אִין פײַער פון אַ דאָרנבּוים.

— משה — האָט אִיהם גאָט געזאָגט — צִי מײנסטו דען, אַז אִיך האָב אִין מײַנע קִינדער פערגעסען? צִי שפִּירסטו נִישט, אַז זײער צַער אִיז מײַן צַער? אָט זעה פון וואַנען מײַן שְׁכִינָה בּעווײַזט זִיך דִיר אִיצט—פון אַ דאָרנ־בּוים: מִיט זײ אִין אײנעם לײַד אִיך, אַ גלײַכער שותּף בִּין אִיך אִין זײער צַער. זעהסטו אָבּער אָט דעם דאָרנבּוים ווִי ער בּרענט און ווערט נִישט פער־בּרענט—צו אִיהם זענען דִי יודִישע קִינדער געגלִיכען: קײַנע צָרות און פּײַן וועלען זײ פון דער וועלט נִישט אומבּרענגען.

משה׳ס שטעקען.

משה׳ס שטעקען פון סאַפִּירען האָט גאָט בּעשאַפען דעם ערשטען פרײַטאָג פאַר נאַכט און אִיבּערגעגעבּען אָדָם׳ן אִין גַן־עֵדֶן. דערנאָך אִיז דער

שטעקען אַריבער פון האַנד צו האַנד צו חֲנוֹךְ, שֵׁם בֶּן נֹחַ, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב — בִּיז יוֹסֵף'ן. נאָך יוֹסֵף'ס טויט האָט מען זיין גאַנץ פאַרמעגען און גוטס אַריבערגעטראָגען אין קעניגליכען שאַץ־קאַמער, דערינען אויך דעם שטעקען.

יִתְרוֹ איז געווען איינער פון די חַרְטוּמֵי מִצְרַיִם, האָט ער חֵשֶׁק בעקומען צום שטעקען, צוגענומען איהם און איינגעפלאַנצט ביי זיך אין גאָרטען. האָט קיין מענש צו יענעם אָרט ניט געקענט צוטרעטען, ביז משה איז אַהין געקומען און דעם שטעקען אויסגעריסען.

אַז יִתְרוֹ האָט דאָס דערזעהן, האָט ער געזאָגט: — אָט דער מענש וועט זויין וואונדער מיט דעם שטעקען און אויסלייזען די יודען פון מצרים.

די זְקֵנִים האָבען זיך אָפּגעטראָגען.

אַז משה מיט אהרנ'ען זענען געקומען'קיין מצרים, האָבען זיי צונויפגערופען די זִקְנֵי־יִשְׂרָאֵל און מיט זיי צוזאַמען געלאָזט זיך געהן צו פרעה'ן, אונטערוועגס האָבען די זְקֵנִים איינציגווייז זיך אָפּגעריקט און בִּגְנֵבָה אַוועק צוריק; ביז מען איז געקומען צו פרעה'ס פּאַלאַץ, איז קיינער ניט געבליבען חוץ משה און אַהרן.

דערפאַר האָט גאָט די זקנים בעשטראָפט:

אויפ'ן באַרג סִינַי, בְּעֵת מַתַּן־תּוֹרָה, האָט גאָט געזאָגט: „משה ואהרן קומט אַרויף פון אויבען, און איהר, זקנים, בלייבט שטעהען דאָרט אונטער'ן באַרג".

משֶׁה און אַהֲרֹן ביי פַּרְעה'ן.

פרעה האָט זיך בערימט אַז ער איז אַ גאָט, און אַלע האָבען איהם גע'חַנְפֶ'ט און זיך צו איהם געבוקט.

דער טאָג, וואָס משה און אהרן זענען געקומען צו איהם, איז געווען אַ קרוין־טאָג, און אַלע מְלָכִים פון מִזְרָח און מַעֲרָב זענען געקומען צו פרעה'ן און בעקרוינט איהם מיט זייערע קרוינען און אויסגערופען, אַז ער איז דער הערשער פון גאָר דער וועלט.

דערווייל קומען פרעה'ס דינער און מעלדען איהם, אַז צוויי אַלטע לייט שטעהען ביים טיר פון פּאַלאַץ.

זאָגט ער: לאָזט זיי, זאָלען זיי פּרובען אַריינגעהן.

דער פּאַלאַץ האָט געהאַט פיער הונדערט טירען און ביי יעדער טיר

זענען געשטאַנען לײבען מיט לעמפּערטען און קײנעם ניט דורכגעלאָזט, ביז מען װעט זײ געבען צו עסען מענשען־פלײש.

אַז משה מיט אַהרנ'ען האָבען זיך געלאָזט אין פּאַלאַץ אַרײַן האָבען די װילדע חַיות זיך אַרום זײ געדרעהט, געלעקט זײ די פֿוס און בעגלײט ביז צו פּרעה'ס שטול.

דערזעהען פֿאַר זיך די מלכים צװײ געטליך־שעהנע זקנים: די געשטאַלטען — װי מַלאָכים פֿון הימעל, דער װאוקס — װי הויכע טענען־בײמער, די אויגען — װי ליכטיגע שטערען, די בערד — װי הענגליך פֿון טײטעל־בײמער, און אין משה'ס האַנד — דער שטעקען פֿון סאַפּיר־שטײן, מיט'ן שֵׁם־הַמְפוֹרָשׁ אויף איהם אויסגעקריצט. מיט גרוים עהרע־פֿורכט פֿאַלען די קעניגען צו דער ערד און בוקען זיך פֿאַר זײ.

און פּרעה זיצט אויפ'ן שטול, קוקט אויף משה ואהרן און װאַרט, זײ זאָלען איהם דערלאַנגען אַ קרוין אָדער װײַזען פּאַפּירען, װעלכער מלך האָט זײ געשיקט פֿאַר שלוחים. צולעצט פֿרעגט ער:

— װער זענט איהר?

— גאָט'ס שְׁלוּחִים.

— װאָס פֿערלאַנגט איהר?

— אַזױ האָט דער יודישער גאָט בעפֿוילען: שיק אַרוים מײַן פֿאָלק,— װעלען זײ מיר דינען אין דער מִדְבָּר.

—װער איז עס אײַער גאָט, װאָס שיקט מיר בעפֿעהלען?—פֿרעגט פּרעה מיט פֿערדרוס און קוקט דערבײַ זײ אין די הענד — װאָס האָט ער מיר קײַן קרוין ניט געשיקט? װאַרט, איך װעל אַרויסנעהמען דעם רײַסטער [1]) פֿון אַלע געטער און זעהן, צי שטעהט ער דאָרט פֿערשריבען.

ברײַנגט מען פֿון אַרכיװ [2]) דעם רײַסטער און פּרעה הויבט־אָן צו לײַענען: דער גאָט פֿון מואָב... דער גאָט פֿון עמון... דער גאָט פֿון צידון.

— זעהט איהר — לאָזט פּרעה אויס — אײַער גאָט איז אין צעטעל ניטאָ.

משה מיט אַהרן האָבען זיך איבערגעקוקט און געשמײכעלט. װי אײנער זאָגט: נאַר אײנער, װי פּאַסט דיר איין צו זוכען אַ כֹּהֵן אויפ'ן בֵּית־הַקְבָרוֹת [3])? װי קומט אַ לעבעדיגער צװישען מֵתִים?

---

1) צעטעל, פֿערצײכניש. 2) די קאַמער, װאו ס'ליגען די אַלטע פּאַפּירען און דאָקומענטען. 3) אַ כהן טאָר ניט געהן אויפ'ן בית־עולם.

— אומזיסט איז דיין מיה — זאגען זיי פרעה'ן — אונזער גאט איז א לעבעדיגער, דער קעניג פון גאר דער וועלט, און ביי דיר אין צעטעל צווישען געטער־מתים וועסטו איהם געוויס נישט געפונען.

— רעכט! — זאגט פרעה — אבער ווער און וואס איז ער, דער גאט אייערער, א יונגערמאן צי א זקן? וויפיעל איז ער אלט? וויפיעל שטעדט האט ער איינגענומען? אויף וויפיעל מדינות געוועלטיגט ער? ווען איז ער אויפ'ן טראהן ארויף?

— ווילסט וויסען ווער אונזער גאט איז—ענטפערען זיי—אט ווער: ער איז דער שטארקסטער און דער אלמעכטיגסטער, זיין קראפט איז פול די גאנצע וועלט, ער איז דער עוויגסטער, געווען פאר אלע וועלטען און אלע וועלטען וועט ער איבערלעבען, ער איז דער איינציגער בעשעפער, בעשאפען האט ער דיך און געגעבען לעבען אלע ברואים. וואס זיינע ווערק זענען, פרעגסטו? אט וואס: ער שפרייט־אויס די הימלען און בעפעסטיגט די גרונדען פון דער ערד, זיין שטימע שלאגט־אויס פלאמען פייער, ברעכט־איין בערג און ברעקעלט פעלזען, זיין בויגען איז פייער, זיינע פיילען — פלאם, זיין שפיז — גלוטה, זיין פאנצער — וואלקענס, זיין שווערד — א בליץ, ער בלאזט־אויף הויכע בערג און טרעט־אויס טיפע טהאלען, הילט־איין די הימלען אין וואלקענס, בעגיעסט די ערד מיט רעגענס און טהוי און בעגרינט זי מיט גראזען און ביימער, ווארפט קעניגען און שטעלט־אויף קעניגען.

— פון אזא גאט — זאגט פרעה — ווייס איך נישט און וויל ניט וויסען. האט ווער פון די געוועלטיגער א בקשה צו מיר, דארף ער מיר א קרוין שיקען.

פרעה'ס הארץ.

„און פרעה'ס הארץ איז נאך הארטער געווארען". „פרעה'ס הארץ"— עס קומס אוים ווי מע דערצעהלט א משל:

דער לייב מיט נאך חיות זענען אמאל געפאהרען אויף א שיף. ווי זיי זענען צוגעפאהרען צום ברעג, קומט זיי דער עזעל אנטקעגען און מאהנט אפצאהל. רופט זיך אן פון די חיות דער פוקס:

— עזות־פנים אײנער! ווי דערוועגסטו זיך צו מאהנען אפצאהל ביים מלך פון אלע חיות?

ענטפערט דער איינגעשפארטער עזעל:

— מעג זיין אפילו דער מלך אליין—איך טהו דאס מייניגע און מאהן.

ווערט דער לייב אין כּעס און צורייסט דעם עזעל און זאָגט צום פוקס: נעהם צולעג איהם גלידער־ווייז.

האָט דער פוקס צושניטען דעם עזעל גלידער־ווייז און פונאַנדער־געלעגט יעדען אֵבר אויף זיין אָרט. אַז ער איז געקומען צום האַרצען האָט ער זיך ניט געקענט איינהאַלטען און עס אויפגעפרעסען.

קומט דער לייב און פרעגט: דאָס האַרץ וואו איז?

ענטפערט איהם דער קליגיטשקער פוקס:

— דאָס האַרץ, זאָגסטו—קיין האַרץ איז גאָר לכתּחלה ניט געווען: וואָלט דער עזעל אַ האַרץ געהאַט, וואָלט ער דאָך ביי דיר קיין אָפּצאָהל ניט געמאָהנט!

וואָלט פּרעה אַ האַרץ געהאַט, וואָלט ער ביים קעניג פון אַלע קעניגען קיין קרוין נישט געפאָדערט.

פון שטעקענס שלאַנגען.

און ווידער שטעהען משה מיט אהרנ׳ען פאַר פּרעה און נאָכאַמאָל פאָדערען זיי פון איהם אין גאָטס נאָמען ער זאָל דאָס יודישע פאָלק בּעפרייען.

זאָגט פּרעה צו זיי: ווייזט אַ מופת, מע זאָל אייך גלויבען.

וואַרפט אהרן דעם שטעקען און ער ווערט אַ שלאַנג.

האָט פּרעה אַרויסגעלאָזט אַ הילּיכדיגען געלעכטער:

— אָט דאָס גאָר! דאָס זענען עס די גאַנצע קונצען פון אייער גאָט! אַ רעכטער סוחר בּרענגט אַ סחורה, וואָס ניט צו קריגען אויפ׳ן אָרט, און איהר בּרענגט כּשוף קיין מצרים. מיר האָבען גענוג אייגענע.

האָט ער געהייסען בּרענגען שול־קינדער, און זיי האָבען אויך זייערע שטעקענס פערוואַנדעלט אין שלאַנגען.

צווישען הירט און וואָלף.

און שווערער איז געוואָרען דער יאָך פון פּרעה׳ן אויף די יודען. קיין שטרוי, האָט ער בּעפוילען, זאָל מען זיי מעהר נישט געבען און פון דער בּעשטימטער צאָהל ציגעל, וואָס זיי דאַרפען צושטעלען, זאָל נישט פעהלען.

קומען די זקנים פערביטערטע צו משה׳ן און שרייען:

— אָ, וואָס האָסטו געהאַט צו אונז? נישט געהאָלפען האָסטו אונז, נאר ערגער געמאַכט. מיר זענען איצט אין דער לאַגע פון יענעם שעפּעלע וואָס דער וואָלף האָט עס פון דער טשערעדע אַרויסגעחאַפּט, קומט דער

הירט זיך איינשטעלען פאַר דעם, פון דעם וואָלפ׳ס מויל עס אַרויסצורייסען, ראַנגעלט ער זיך מיט איהם אַזוי לאַנג, ביז צווישען זיי ביידע ווערט דאָס שעפעלע אויף צוויי צוריסען. אַזוי ווערען מיר צוריסען צווישען דיר מיט פרעה.
קלאָגט זיך משה פאַר גאָט:

— זינט איך בין געקומען צו פרעה׳ן, האָט ער זיי נאָך ערגערע צרות אָנגעטהון.

ענטפערט גאָט:

— די אָבות זענען אַזוי פיעל ליידען אויסגעשטאַנען און קיינמאָל מיר קיין קשיות ניט געפרעגט, און דו קומסט צו מיר מיט טענות! „איצט וועסטו זעהן, וואָס איך וועל פרעה׳ן טהון“—געה בעוויז זיי מיינע וואונדער.

די מכּה „בלוט“.

„און גאָט האָט געזאָגט צו משה׳ן: הייס אַהרנ׳ען ער זאָל נעהמען דעם שטעקען, אַ פאָך געבען איבער די וואַסערען פון מצרים און עס וועט ווערען פון זיי בלוט“ — וואָס עפּיס דורך אַהרנ׳ען, פאַר וואָס ניט דורך משה׳ן אַליין?

דאָס איז דערפאַר, ווייל דאָס וואַסער פונ׳ם טייך נילוס איז משה׳ן קינדרווייס אין זיין נויט געשטאַנען, צווישען טשערעד זיין וויעג־קעסטעלע אויסגעבעהאַלטען. האָט גאָט געזאָגט: משה ס׳איז קיין יושר נישט, אַז דאָס וואַסער זאָל פון דיין האַנד אַ קלאַפּ בעקומען. זאָל דאָס געטהון ווערען דורך אַהרנ׳ס הענד.

און פאַר וואָס איז אויסגעפאַלען דעם וואַסער בעקומען דעם ערשטען קלאַפּ?

דאָס איז דערפאַר, ווייל פרעה מיט די מצרים האָבען זיך איבערגענומען מיט זייער טייך נילוס, איהם שטאַרק פערגעטערט. דאָס גאַנצע מזל־לאַנד האָט זיך אין איהם געוועגט. האָט גאָט געזאָגט: פריהער פאַר אַלעמען לאָז חאַפּען דעם קלאַפּ זייער גאָט.

וויל דער אַלמעכטיגער אַ פאָלק בעשטראָפען, רעכענט ער זיך פריהער אָפּ מיט דעם גאָט זיינעם.

* *
*

און וואו עפּעס אַ וואַסער אין מצרים איז פון דעם בלוט געוואָרען —

אפילו דאָס ביסעל וואַסער אין קרוגעל איז אויך בלוט געוואָרען. אַפילו אַ שפּײַ פון׳ם מצרי איז אויך געווען בלוט.

פון מכּת דם האָבען אַנדערע יודען אַ פערמעגען געמאַכט. דהיינו? אַ מצרי מיט אַ יודען וואָהנען, אַ שטײַגער, צוזאַמען אין איין שטוב. קומט דער מצרי צום פעסיל אַ טרונק וואַסער נעהמען, שעפּט ער אָן אין׳ם קרוגעל בלוט. בײַ׳ם יודען אָבער שעפּט זיך אָן רײַנע וואַסער. זאָגט דער מצרי דעם יודען: גיב מיר אַ טרונק פון דײַן קרוג. ווערט עס בײַ׳ם מצרי אין האַנד אין בלוט פערוואַנדעלט. נעהמען זיי טרינקען צוזאַמען פון איין כּלי — טרינקט דער יוד וואַסער און דער מצרי בלוט. ביז דער מצרי בעלוינט דעם יודען— און דאַמאָלס ערשט בעקומט ער אַ רײַן ביסעל וואַסער.

פּרעש.

נאָך דער מכּה פון בלוט זענען אויף מצרים אָנגעשיקט געוואָרען פרעש. אַלע ווינקעליך פון מצרים זענען מיט זיי פול געוואָרען, און פון זייער קוואַקען איז גאָר נישט געווען אויסצושטעהן. די מילטערס, די טעפּ, די אויווענס האָבען געשווימעלט און געגריבעלט מיט קוואַקענדע פרעש. זיי זענען די מצרים אינוועניג אין די געדערם אַרײַנגעקראָכען, און פון דאָרט האָט זיך אָהן אויפהער, ביז צו׳ם דול ווערען, אַלץ געלאָזט הערען זייער אײַנגעגעסענער „קוואַ־קוואַ״.

מדה כּנגד מדה[1].

יודישע טאַטעס, בײַ וועלכע די מצרים האָבען זייערע קינדער אַוועקגערויבט, אין טײַך אַרײַנגעוואָרפען און אין די ווענט אײַנגעמויערט, — זענען געגען זייער ווילען, געצווינגען געווען אַלס ערציהער בײַ די מצרים דינען, מיט די שונאים׳ס קינדער זיך אַרומפיהרען. האָט גאָט אָנגעשיקט אויף מצרים די מכּת ערוב — אַ געמיש פון ווילדע חיות, וועלכע זענען אין מיטען גאַס אויף קינדער אָנגעפאַלען און זיי אויסגעחאַפּט. דער יודישער ערציהער, וואָס פלעגט מיט די מצרי׳שע קינדער און גאַס שפּאַצירען אַרויסגעהן, האָט זיך אָהן זיי אַהיים אומגעקעהרט.

— וואו זענען די קינדער מײַנע? — בעגעגענט איהם און פרעגט מיט שרעק דער מצרי.

— וואַרט, איך וועל דיר מאַכען אַ חשבון — ענטפערט דער יוד — איינעם האָט אַ לייב צוגענומען, איינעם האָט אַ וואָלף אויסגעחאַפּט, איינעם ווידער — האָט אַ בער אַוועקגעטראָגען, נאָך איינעם האָט אַ לעמפּערט צוריסען,

1) מאָס קעגען מאָס. גלײַך אויף גלײַך.

היינט האָט איינס אַ גיפטיגע שלאַנג אויף טויט אַ ביס געטהון. דאָ האָסטו דיר אַלע דיינע קינדער.

דער האָגעל.

און פּרעה האָט זיך אַלץ גע'עקשנ'ט און די יודען נישט פריי געלאָזען — האָט גאָט אָנגעשיקט אויף מִצְרַיִם אַ שווערען האָגעל און אַ פלאַמענדיג פייער אין מיטען האָגעל. „פייער און האָגעל צוזאַמען" — עס קומט־אויס ווי יענע צוויי לעגיאָנען ביי איין קעניג, וואָס האָבען אין שָׁלוֹם נישט געלעבט, שטענדיג צווישען זיך געריסען, ביז דער אַלגעמיינער שׂוֹנֵא איז אויפ'ן לאַנד אָנגעפאַלען און דער קעניג האָט בעדאַרפט מיט זיין גאַנץ חַיִל אַקעגען איהם זיך שטעלען. האָבען די צוויי לעגיאָנען אויף אַ צייט פערבויגען די קִנְאָה־שִׂנְאָה צווישען זיך און צוזאַמען זיך געלאָזט אויספאָלגען דעם קעניג'ס שְׁלִיחוּת. דאָס איינענע איז דאָ געשעהן ביי'ם האָגעל. פייער מיט וואַסער, די צוויי שטענדיגע שׂוֹנְאִים פון דער נאַטור, זענען אויף אַ ווילע שָׁלוֹם געוואָרען און צוזאַמען אויף גאָט'ס שׂוֹנֵא אָנגעפאַלען. די שטיקער האָגעל האָבען אויסגעזעהן ווי שווערע דורכזיכטיגע אייער מיט פייערדיגע געלכליך אינוועניג. ביי'ם פאַלען האָט זייערע דיקע איז־שאָלעכץ אויף די מצרי'שע פערוואונדעטע קעפּ געפּלאַצט, און דאָס בעפּרייטע פייער האָט זיך באַלד איבער זיי צוגאָסען און אויף קויל זיי פערברענט.

די דריי טעג פינסטערניש.

און אַ געדיכטע פינסטערניש איז אויפ'ן לאַנד מצרים אָנגעפאַלען דריי טעג נאָכאַנאַנד, מ'האָט עס מיט די הענד אָנגעטאַפּט, איז עמיצער אין דעם פינסטערניש געזעסען האָט ער נישט געקענט אויפשטעהן, איז ווער געשטאַנען האָט ער נישט געקענט זיך זעצען, איז ווער געליגען איז איהם אונמעגליך געווען זיך אויפצוהויבען. פאַר די יודען אָבער איז אומעטום ליכטיג געווען. פראַנק און פריי האָבען זיי אַרומגעשפּאַצירט אין די גאַסען פון מצרים, אַריינגעגאַנגען אין די הייזער פון די מִצְרִים און אויסגעזעהן אַלעס, וואָס דאָרט געפינט זיך. דערנאָך, ביים אַרויסגאַנג פון מצרים, ווען גאָט האָט די יודען געהייסען בעטען ביי די מצרים פון זייערע זאַכען אויפ'ן וועג, קומט אַ יוד צו זיין שָׁכֵן דעם מִצְרִי און גיט איהם אַ בעט: אֶפְשַׁר וואָלסטו מיר געגיבען יענע און יענע כֵּלִי, זאָגט איהם דער: איך וואָלט דיר געוויס געגיבען, נאָר איך האָב נישט. זאָגט איהם דער יוד: גיב נור, זיי מוֹחֵל, אַ קוק אויף יענעם

אָרט, דאָרט, שײַנט מיר, װעסטו עס געפינען. טראַכט זיך דער מצרי: ער האָט פערדינט מע זאָל עס איהם גיבען. װאָלטען די יודען נישט געװען גענוג עהרליך געװען, װאָלטען זײ דאָך געקענט אין די פינסטערע טעג דאָס אַלעס אונבעמערקט פרײַ אַװעקנעהמען.

פַּרְעֹה זוכט מֹשֶׁה׳ן.

נאָך דער צעהנטער, שװערסטער מַכָּה בְּכוֹרוֹת [1], האָט זיך פרעה אַװעקגעלאָזט האַלבע נאַכט, רופען משה מיט אַהֲרנ׳ען. אויף טויט דערשראָקען, איז ער אַרומגעלאָפען איבער די הײַזער פון זײַנע שָׂרִים, זײ אויף די פיס אויפגעשטעלט, בײַנאַכט מיט זײ איבער אַלע גאַסען אַרומגעגאַנגען און געזוכט: װאו איז משה? װאו געפינט ער זיך?—ביז יודישע קינדערליך האָבען איהם אָנגעװיזען.

אַרײַנגעקומען צו משה׳ן, שרײַעט פרעה אויס:

— געהט אײַך אַרויס פון מײַן פאָלק, און טאַקי שוין!

— װאָס איז — האָט משה געזאָגט — גַנָבִים זענען מיר, מיר זאָלען זיך בײַנאַכט אַרויס׳גַנְב׳ענען? גאָט האָט אונז בעפוילען נישט איבערצוטרעטען די שװעל ביז אין דער פריה — בײַ דער שײַן פון דער זון װעלען מיר פון מצרים אַרויסגעהן, פראַנק און פרײַ, די גאַנצע װעלט זאָל זעהן.

יוֹסֵף׳ס אָרוֹן.

אין דער צײַט װען יודען זענען געװען פערטראָגען מיט זײערע געפּעק און זיך געגרײט צום װעג, האָט זיך משה בעשעפטיגט מיט׳ן אָרון פון יוסף.

פאַר׳ן טויט האָט יוסף בעשװאוירען די ברידער:

— גאָט װעט אײַך אויפריכטען,—זאָלט איהר מײַנע בײנער מיטנעהמען.

און אַז יוסף איז געשטאָרבען האָבען די חַרְטוּמִים געזאָגט צו פרעה׳ן:

— װילסטו, דאָס פאָלק זאָל דאָ איבערבלײַבען, — בעהאַלט יוסף׳ס בײנער: אָהן זײ װעלען זײ ניט אַװעקגעהן.

האָט מען יוסף׳ס קערפּער אַרײַנגעלעגט אין אַן אײַזערנעם קאַסטען און אַרײַנגעװאָרפען אין טײַך נילוס.

---

1) אַלע בכורים (עלטסטע זיהן) זענען אין מצרים אין איין נאַכט אויסגעשטאָרבען.

איצט אַז ס׳איז געקומען די צייט, איז משה געגאַנגען זוכען יוסף׳ס אָרון, מְקַיֵם צו זיין די צַוָאָה,—האָט קיינער ניט געוואוסט, וואו דער אָרון געפינט זיך.

נאָר די אַלטע שֶׂרַח בַּת אָשֵׁר, וואָס איז געבליבען לעבען פון יענעם דור, האָט משה׳ן אָנגעוויזען אויפ׳ן קעסעל־גרוב ¹) אין מיטען טייך, וואו מען האָט דעם אָרון אַריינגעוואָרפען.

האָט זיך משה געשטעלט ביים ברעג טייך און אויסגערופען:

— יוסף, יוסף! עס איז געקומען די צייט, וואָס דאָס פאָלק ווערט אויסגעלייזט. איצט ווילען מיר מְקַיֵם זיין די שְׁבוּעָה, וואָס דו האָסט בעשוואוירען די קינדער ישראל און מיר קענען ניט! דאָס גאַנצע פאָלק וואַרט אויף דיר, דער וואָלקען־זייל וואַרט, די שְׁכִינָה וואַרט, — און דו פערהאַלסט אַלעמען! ווייזט זיך — איז רעכט, ווען ניט — זענען מיר ריין פון דער שבועה.

באַלד האָבען זיך געוויזען בלעזליך אויפ׳ן וואַסער און דער אָרון איז אַרויפגעשוואומען.

* * *

די חֲכָמִים האָבען געזאָגט אַ מָשָׁל אויף יוסֵף׳ס אָרון:

גַנָבִים זענען אַריין אין אַ וויין־קעלער און אויסגעטרונקען דעם בעסטען קרוג וויין. קומט דער ווירט פון קעלער און זאָגט זיי:

— גוטען אַפעטיט! זאָל אייך וואויל בעקומען! דעם וויין האָט איהר שוין אויסגעטרונקען, — קעהרט מיר אום דעם קרוג און געהט אייך געזונטערהייד.

אַזוי האָט גאָט געזאָגט צו די קינדער יִשְׂרָאֵל:

— יוסף׳ן האָט איהר פערקויפט פון לאַנד כְּנַעַן, קעהרט האָטש אום די ביינער זיינע אויפ׳ן אָרט!

---

1) שטרודעל, וואו דאָס וואַסער קאָכט און דרעהט ווי אַ ראָד.

יְצִיאַת מִצְרַיִם.

דער שלימ׳מזל.

נאָך אַלע צעהן מַכּות האָט פּרעה געמוזט פריי שיקען די יודען פון מצרים. עס דערמאָהנט יענע מַעֲשֶׂה, וואָס ווערט דערצעהלט וועגען דעם שלימ׳מזל׳דיגען קנעכט:

אַ מֶלֶך האָט געשיקט זיין קנעכט אין מאַרק צו קויפען שפּייז, האָט ער איהם געבראַכט אַ פוילען פיש.

האָט דער מלך איהם בעפוילען:

— איינס פון די דריי: עס־אויף דעם פוילען פיש, אָדער בעצאָהל, וואָס ער קאָסט, ווען ניט — בעקומסטו הונדערט שמיץ.

זאָגט דער קנעכט: איך וויל בעסער אויפעסען דעם פיש.

אַז ער האָט אויפגעגעסען אַ האַלבען פיש, האָט איהם אָנגעהויבען צו עקלען, — וואַרפט ער אַוועק דעם פיש און זאָגט:

— גיט מיר בעסער הונדערט שמיץ.

אַז מען האָט איהם אָפּגעצעהלט פופציג שמיץ, האָט ער מעהר ניט געקענט אַריבערטראָגען און בעצאָהלט דאָס געלד.

איז אויסגעקומען: אי פוילע פיש געגעסען, אי שמיץ געחאַפּט, אי געלד בעצאָהלט.

אַזוי איז מיט פּרעה׳ן: ער האָט די יודען ניט אַרויסגעלאָזען מיט׳ן גוטען ווילען, האָט ער בעקומען צעהן מַכּות אין מצרים, זיין פערמעגען פערלוירען, און נאָך אַלעמען דאָך זיי פריי געלאָזען.

ביידע זיך געפרעהט.

גרויס איז געוועזן די שמחה פון יודען ווען זיי זענען בעפרייט געוואָרען, און אַ טייל פון די מצרים האָבען זיך אויך נישט וועניג געפרעהט.

עס קומט־אויס ווי יענער שווער־לייביגער מענש, וואָס איז געפאָהרען אַ ווייטען וועג רייטענדיג אויף אַן עזעל. איהם איז געוועזן שווער צו זיצען, און דעם עזעל — נאָך שווערער צו טראָגען אויף זיך אַזאַ משא. אַז ער איז געקומען אויפ׳ן אָרט און אַראָפּ פון עזעל, האָבען זיך ביידע געפרעהט, און מע ווייס ניט, וועמענס פרייד איז גרעסער.

אַזוי האָבען זיך אויך די מצרים געפרעהט, ווען די יודען זענען בע־פרייט געוואָרען פון גלות, און זיי אַליין — פון מכות.

שפעט זיך אַרומגעקוקט.

באַלד נאָכ׳ן פריילאָזען די יודען האָט פרעה מיט זיינע שרים שטאַרק חרטה געקריגען און זיך דאָס האַרץ אויסגעגעסען: „צי וואָס האָבען מיר עס געטהון?"

עס קומט אויס ווי איינער, וואָס האָט געהאַט אַ פעלד, פול שוט[1] און בראָק[2]. האָט ער עס פערקויפט אַ צווייטען, יענער האָט אָפגערוימט דעם באַרג מיסט און געפונען אונטען אַ קוואַל וואַסער. האָט ער דאָס פעלד בע־פלאַנצט שורות־ווייז ווייַנשטאָקען מיט מילגרוימען און אַלערליי געווירצען, און אינמיטען גאָרטען האָט ער אויסגעבויט אַ טורעם און געזעצט אַ וועכטער.

און אַז דער פריהעריגער בעל־הבית האָט דאָס דערזעהן, האָט ער פערבראָכען די הענד און זיך צווויינט:

— אַזאַ טייערע נחלה האָב איך פון די הענד אַרויסגעלאָזען!

אַזוי איז מיט די יודען: אין מצרים האָבען זיי אויסגעוויזען ווי אַ הויפען בראָק, פערשמירט אין ליים און איינגעריכט אין שמוץ, און אין פרייען מדבר זענען זיי געגליכען געוועזן צו אַ בליהענדען גאָרטען, אַ פרייד אָנצו־קוקען. ווי פרעה האָט זיי דערזעהן בעפרייטערהייד — האָט ער חרטה געהאַט און זיי נאָכגעיאָגט.

---

1) צונויפגעשאָטען באַרג. 2) בראָקליך שטיינער און מיסט.

די יודען ביי'ם ים־סוף.

אַ טויב איז אַנטלאָפען פון אַ שפּאַרבער און זיך געלאָזט פליהען צו אַ פעלזען־שפּאַלט. דערזעהט זי אינוועניג זיצט אַ בייזע שלאַנג. וואָס זאָל זי טהון? אַריינגעהן אַהין — וועט זי די שלאַנג פערגיפטען, אומקעהרען זיך צוריק—וועט זי דער שפּאַרבער צורייסען, — האָט זי אָנגעהויבען צו פּאָכען מיט די פליגלען און ברומען, טאָמער וועט איהר הער דערהערען און קומען זי מציל זיין.

אַזוי איז מיט די יודען: פאָרענט — דער ים, הונטען דער שונא, אַרום און אַרום — וויסטער מדבר!... האָבען זיי אָנגעהויבען שרייען צו גאָט—און באַלד האָט ער זיי געהאָלפען.

קריעת ים־סוף [1].

אַז די יודען זענען געשטאַנען ביי'ם ברעג ים־סוף, האָבען זיך די שבטים אָנגעהויבען צו קריגען. דער זאָגט: זאָל יענער שבט געהן פאָראויס, און יענער זאָגט: זאָל דער געהן פאָראויס, — ביז נחשון בן עמינדב איז דער ערשטער אַריינגעשפּרונגען אין וואַסער, און אַלע נאָך איהם.

און משה איז געשטאַנען די גאַנצע צייט און מתפּלל געווען, זאָגט גאָט צו איהם:

— וואָס שרייסטו צו מיר? הייס דעם פאָלק זאָל ער געהן! הויב אויף די האַנד, שטרעק־אויס דעם שטעקען און שפּאַלט דעם ים!

אַז גאָט האָט געוואָלט דערטרינקען פּרעה'ן מיט זיין חיל איז געקומען דער מלאך עוזאָ דער שר פון מצרים [2] און צוגעפאַלען צו'ם כסא־הכבוד מיט אַ געבעט:

-- רבונו־של־עולם! אַ גנעדיגער גאָט ביסטו דאָך, אַ דערבאַרעמדיגער, און מיט רחמנות האָסטו דיין וועלט בעשאַפען, פאַרוואָס־זשע ווילסטו מיינע קינדער אַזוי שטאַרק בעשטראָפען און זיי דערטרינקען?

האָט גאָט צונויפגערופען די פמליא של מעלה [3] און געזאָגט:

— ריכטעט איהר צווישען מיר מיט עוזאָ'ן, ווער איז גערעכט?

---

1) דאָס צורייסען, צושפּאַלטען דעם ים־סוף (רויטען ים). 2) יערע אומה האָט איהר פאָרשטעהער, אַ מלאך אין הימעל. 3) די הימעלישע פאַמיליע,— דאָס אויבערשטע געריכט פון מלאכים.

און די שָׂרִים פון אַלע זיבעציג אומות זענען געווען מְלִיצֵי־יוֹשֶׁר [1] פאַר די מִצְרִים, אַז זיי קומט ניט אַזאַ האַרבע שטראָף. האָט מִיכָאֵל דער שַׂר יִשְׂרָאֵל באַלד אַ וואונק געטהון גַבְרִיאֵל'ן, — איז ער מיט איין פליה אַוועקגעפלויגען קיין מצרים און געבראַכט אַ שטיק וואַנד מיט אַ יודיש קינד אין דעם איינגעמויערט.

אויף דעם קוקענדיג זענען אַלע מליצי־יושר באַלד אַנשוויגען געוואָרען, און גאָט האָט בעפוילען דעם יַם ער זאָל די מִצְרִים פערפלייצען און דערטרינקען.

האָבען די מַלְאָכִים געוואָלט אָנהויבען שִׁירָה זאָגען,—זאָגט גאָט צו זיי:

— די ווערק פון מיינע הענד זינקען איצט אין יַם און איהר ווילט שירה זאָגען!

זענען זיי אַנטשוויגען געוואָרען.

דערזעהן ווי דאָס וואַסער נעהמט זיי פערפלייצען, האָבען די מצרים געוואָלט די פערד צוריק פערקעריווען, האָבען די שוימענדיגע ווערען בעקומען דאָס געשטאַלט פון היציגע פערד מיט ווייסע געקרייזעלטע גריווען, און די מצרי'שע פערד האָט עס צו זיי מיט קראַפט אין טיעפען יַם געצויגען. האָבען די מצרים אין גרויס שרעק געוואָלט פון די פערד אַראָפּשפּרינגען, האָט עס זיי ווי צוגעשמידט צו די פערד, נישט אָפּצורייסען זיך. און אָט אַזוי צוגעקלעפּט איינס צום אַנדערען, די פערד מיט די רייטער, האָט עס זיי געוויעגט אַרויף און אַראָפּ אויף די ברויזענדע וועלען, ביז דער אָפּגרונד האָט זיי פערשלונגען.

דער שַׂר שֶׁל יָם [2].

די יודען פון יענער צייט זענען געווען פון די קליינע מַאֲמִינִים [3], האָבען זיי געזאָגט: מיר געהען אַרויס פון דער זייט יַם, און די מצרים — פון יענער זייט, און עס וועט זיי גאָרניט שאַדען. זאָגט גאָט צו'ם שַׂר שֶׁל יָם:

— וואַרף־אַרויס די מצרים אויף יענעם ברעג, די יודען זאָלען זעהן, אַז זיי זענען טויט. זאָגט דער שר של ים:

— רבונו־של־עולם! ווען אַ מֶלֶך שענקט זיין קנעכט אַ מַתָּנָה, מאָהנט ער עס דען צוריק?

1) פערטיידיגער, גערעכט געמאַכט. 2) דער מלאך, וואָס האָט צו שאַפען איבערן ים. 3) וועניג געגלויבט.

ענטפערט גאָט:

— דערפאַר וועל איך דיר בעצאָהלען אַנדערהאַלבען מאָל אַזוי פיעל.

— קען דען אַ קנעכט מאָהנען ביי זיין הער?

— דער טייך קישון וועט זיין מיין ערב [1]: דו וועסט אַרויסוואַרפען די מצרים מיט זעקס הונדערט אייזערנע רייטוועגען, און דער טייך קישון וועט פערפלייצען סיסרא׳ן מיט ניין הונדערט רייטוועגען.

שפּעטער, אין דבורה הנביאה׳ס צייטען, אַז סיסרא הרשע איז געקומען מלחמה האַלטען מיט די יודען, און מיטגעבראַכט ניין הונדערט רייטוועגען און גרויסע מחנות חיל מיט אייזערנע שפּיזען, האָט גאָט געגען זיי אַרויסגעלאָזט די שטערען פון הימעל, און יעדער שטערען האָט געשיינט זיבען מאָל שטאַרקער ווי די ליכטיגע זון, ביז די שפּיצען שפּיזען זענען אָנגעגליהט געוואָרען און דערהיצט די חילות. זענען זיי אַריינגעפאָהרען אין טייך קישון זיך אָפּקיהלען, זאָגט גאָט צו׳ם טייך:

— איצט ווער לויז פון דיין ערבות.

באַלד האָט זיי דער טייך קישון פערפלייצט און אין ים אַוועקגעטראָגען דאָרט האָבען די פיש אין וואַסער אָנגעהויבען זאָגען שירה:

גאָט׳ס וואָרט איז אייביג בעגלויבט —
בעזינגט זיין וואַרהייט און זיין אֶמֶת לויבט!

זֶה אֵלִי!

בּרייט האָט זיך דער ים פאַר די יודען געשפּאַלטען, צוועלף וועגען פאַר זיי געעפענט, אַ וועג פאַר יעדען שבט בעזונדער, אָפּגעטיילט איינער פונ׳ם אַנדערען מיט ווענד, ווי גלאָז דורכזיכטיגע, פון די פערגליווערט, הויך אויפגעשטעלטע וואַסערען. האָט אַ קינד אַ טרינק געוואָלט, האָט די מוטער מיט׳ן נאָגעל אין וואַנד אַ קריץ געטהון — און אַ זיס קריסטאָל־ריין שטרעמעלע האָט זיך איהם אין מויל אַריינגעשלענגעלט. בעגאָסען מיט בלענדענדען גלאַנץ און שיין פון גאָטס שכינה, האָבען יודען אויף די טריקענע וועגען מוטהיגע און פרייע אַלץ פאָראויס געשפּאַנט. מיט אַ מאָל האָבען זיי דערפיהלט דעם גרויסען נס, וואָס מיט זיי איז דאָ געשעהן, און אַ הויכע קלינגענדיגע שירה האָט זיך אַרויסגעריסען פון ששים רבוא [2] יודען, ווי פון איין מעכטיגער ברוסט. אַלט און יונג,

---

1) גאַראַנטירער, גוט זיין, אַז דער חוב וועט בעצאָהלט ווערען. 2) זעקס הונדערט טויזענד.

גרויס און קליין האָבען געזונגען, אַ קינד, איינגעשלאָפען אין דער מאַמע'ס שויס, האָט דאָס קעפּילע אויפגעהויבען, און אַ זויג־קינד האָט דער מוטער'ס ברוסט פון מויל אַרויסגעלאָזט, און טײַטענדיג אויף דער שכינה מיט די פינ־גער צוזאַמען מיט אַלע מיטגעזונגען:

— זה אלי — אָט איז אונזער גרויסער גאָט!

די רויב פון ים.

אַז פּרעה האָט זיך געלאָזט נאָכיאָגען די יודען מיט וועגען און רייטער, האָט ער אַלע פערד אויסגעצירט מיט פּערעל און בריליאַנטען, כּדי זיך אומקעהרען צוריק בעקרוינט מיט נצחון און בעשײַנט מיט גרויסער פּראַכט. און אַז גאָט האָט די מצרים דערטרונקען, זענען אַלע פּערעל און בריליאַנטען צוגעשוואומען צו'ם ברעג און די יודען האָבען זיי צונויפגעקליבען. זענען די יודען טאָג־טעגליך געקומען צום ברעג און ניט געוואָלט אָפּטרעטען פון אָרט. זאָגט משה צו זיי:

— איהר מיינט, אַז אַלע טאָג וועט אײַך גאָט פערזינקען פרישע מצרים און אַרויסוואַרפען נײַע אוצרות פּערעל מיט בריליאַנטען?

האָבען זיי אַלץ ניט געוואָלט אָפּטרעטען, ביז משה האָט זיי פון דאָרט מיט געוואַלד אַוועקגעפיהרט.

דִי יוּדֶען אִין מִדְבָּר.

דער מָן.

דער מָן, מִיט וועלכֶען דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ פֶערצִיג יָאהר אִין דער מִדְבָּר גֶעשְפַּייזְט, הָאט גֶעהַאט אִין זִיךְ אַזאַ אייגֶענשַאפְט: ער אִיז צוּגַאנגֶען אִין מוֹיל, אוּן יֶעדֶערֶער הָאט אִין אִיהם גֶעפִיהלט, וועלכֶען טַעַם ער הָאט גֶעווָאלט.

ווִי דִי זוּן טהוּט אַ ווַארִים, ווערט דער מָן צוּגַאנגֶען, אוּן פְלַייצְט טַייכלִיךְ־ווַייז בִּיז׳ן יָם. פְלֶעגֶען קוּמֶען הִירשֶען אוּן הִינדֶען [1] אוּן טְרִינקֶען דעם פְלִיסִיגֶען [2] זִיסֶען מָן. אוּן אַז דִי אוּמוֹת־הָעוֹלָם פַאנגֶען זַיי דערנָאךְ אוּן עֶסֶען זַייער פְלַייש, דערפִיהלֶען זַיי דעם טַעַם פוּן מָן אוּן זָאגֶען:

— וואוֹיל אִיז דעם פָאלק, וואָס הָאט אַזעלכֶעס.

דער מָן פְלֶעגְט ענטדעקֶען פִיעל פֶערבָּארגֶענֶע זַאכֶען:

לְמָשָל, צְווַיי קוּמֶען צוּ משה׳ן זִיךְ מִשְפָּט׳ען ווֶעגֶען אַ קְנֶעכְט: דער זָאגְט: ער אִיז מַיינֶער, דוּ הָאסְט מִיר אִיהם פֶערקוֹיפְט, אוּן יֶענֶער טַעֲנָה׳ט: ניין! דוּ הָאסְט אִיהם מִיט גֶעווַאלד צוּגֶענוּמֶען! זָאגְט משה: מָארגֶען גֶעהְט אַרוֹיס דער פְּסַק.

אוֹיף מָארגֶען בַּיים קְלוֹיבֶּען מָן בֶּעקוּמְט יֶעדֶער הוֹיז־גֶעזִינד גְלַייךְ צוּ מֶעסְטלִיךְ מָן אוֹיף יֶעדֶען קָאפּ, זֶעהְט מֶען, בַּיי ווֶעמֶען עֶס אִיז דָא אַן אִיבֶּעריִג מֶעסְטֶעל — דעם גֶעהֶערְט דער קְנֶעכְט.

---

1) רֶעה־קִיה, אַזאַ אַרְט הִירש. 2) גֶעשְמָאלְצֶען, צוּגַאסֶען ווִי וואַסֶער.

עֲמָלֵק.

די חֲכָמִים האָבּען געזאָגט מְשָׁלִים אויף מִלְחֶמֶת־עֲמָלֵק:

I.

איינער האָט געהאַט אַ צִיטעריגען בֶּן־יָחִיד און איהם געטראָגען אויף די אַקסעל, און וואָס דאָס פערצוויגענע קִינד האָט נור געזעהן מִיט די אויגען, האָט דער פאָטער איהם געמוזט שאַפען:

— טאַטע, קויף מִיר דאָס, יענס — און דער פאָטער קויפט און גִיט און טראָגט איהם ווייטער.

בּעגעגענען זיי אַ בּעקאַנטען — פרעגט דאָס קִינד:

— צִי ווייסטו נִיט אָפּט, וואו איז דער טאַטע?

רופט זיך אָפּ דער פאָטער און זאָגט:

— נאַר איינער! די גאַנצע צייט טראָג איך דיך אַרום און קעבּעל דיך כְּסֵדֶר — לְסוֹף פרעגסטו, וואו בִּין איך?!

בּיי די רעד האָט ער איהם אַראָפּגעוואָרפען פון אַקסעל, — קומט אַ הונד און גִיט איהם אַ בִּיס.

אַזוֹי איז מִיט די יודען: זיי בּעקומען אַלץ, וואָס זיי בּעגעהרען — פלייש פון וואַכטלען, בּרויט פון מָן, וואַסער פון שטיין, צום סוֹף פרעגען זיי: „צִי איז גאָט צווישען אונז פאַרהאַן“,—האָט ער אויף זיי אָנגערייצט עֲמָלֵק’ן.

II.

דער פָּסוּק זאָגט: „געדענק, וואָס עמלק האָט דיר געטהון! ער האָט דיך געטראָפען אין וועג און אָפּגעקִיהלט“ [1].

ס’איז געגלייכען צו אַ זודיגע הייסע וואַנע, וואָס קיינער וואַגט זיך נִיט אַהִין אַריין, נעהמט אַ פערשייטער און שפרינגט אַריין, אַליין זיך אָפּגעבּריהט, אָבּער דאָס וואַסער עטוואָס אָפּגעקִיהלט און אַלע שוועקען זיך שוין דערינען.

אַזוֹי האָבּען אַלע אוּמוֹת געהאַט אָפּשיי פאַר די יודען נאָך פרעה’ס מַפָּלָה, בִּיז עמלק האָט דער ערשטער געוויזען דעם וועג, אַז מען קען זיי בּעפאַלען.

---

1) „קרך“—פון לשון אָפּקִיהלען.

שפּעטער, אַז די מְרַגְלִים האָבּען אויסגעשפּירט אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל און געקומען צוריק אָפּגעבּען אַ בּעריכט, האָבּען זיי געשראָקען יודען מיט די ווערטער: „עמלק זיצט אין די דָרוֹם־שטעדט".

ווי יענם קינד וואָס האָט זיך פערזינדיגט און בּעקומען שמיץ, איז ווען מען וויל איהם שרעקען — דערמאָהנט מען איהם דעם קאַנטשוק.

.III

„גאָט פיהרט מִלְחָמָה מיט עמלק'ן פון דור צו דור" —
איז דער מָשָׁל:
די שלאַנג פערטריבּען —
איהר גיפט געבּליבּען!

שָׁאוּל הַמֶלֶךְ האָט געטויט אַלע עֲמָלֵקִים, נאָר זייער מלך אֲגָג געלאָזען לעבּען, און שְׁמוּאֵל הַנָבִיא האָט אויך איהם צוריסען, — איז שפּעטער אויפגעשטאַנען הָמָן הָאֲגָגִי און געוואָלט אַלע יודען אויסראָטען. הָמָנ'ען האָט מען געהאַנגען, און זיין גיפט איז בּיז אויף היינטיגען טאָג פערבּליבּען.

מַתַּן תּוֹרָה.

.I

אַ שטיק צייט איז אַריבּער פון זינט יודען האָבּען זיך בּעפרייט פון מצרים בּיז גאָט האָט זיי אין דער מִדְבָּר די תּוֹרָה געגעבּען.

אַ מֶלֶךְ האָט געהאַט איין־און־איינציגען זוהן, וואָס איז נור־וואָס אויפגעשטאַנען פון אַ שווערער קרענק. קומט דער פּעדאַגאָג [1] צום מֶלֶךְ און זאָגט: שוין צייט שיקען דעם פּרינץ אין שול לערנען.

ענטפערט דער מלך: ער איז ערשט געגעזען [2] געוואָרען און איז שטאַרק אַראָפּ פון פָּנִים, זאָל ער זיך נאָך אָנטהון וואוילטאָג אַ דריי חֳדָשִׁים בּיז ער וועט רעכט צו זיך קומען.

אַזוי האָט גאָט געזאָגט: מיינע קינדער זענען ערשט אַרויסגעקראָכען פון דער ליים און די רוקענס האָבּען זיי נאָך ניט אויסגעגלייכט פון די שווערע ציגעל, — לאָמיר זיי פריהער קעכלען דריי חדשים מיט מָן און וואַכטלען און פרישען וואַסער פון מִרְיָם'ס בּרונען, — ווען זיי צו זיך קומען, און דערנאָך וועל איך זיי די הייליגע תּוֹרָה געבּען.

1) לעהרער או ערציהער. 2) געזונד געוואָרען, אויסגעהיילט.

.II

אַז די יודען זענען אַרויס פון מצרים, איז צווישען זיי געווען פיעל קאַליקעס פון דער שווערער אַרבייט: דעם איז אַ שטיין געפאַלען פון מויער און די האַנד צוזעצט, דעם האָט אַ ציגעל געטראָפען — און די פיס צעבראָכען. האָט גאָט געזאָגט:

— איך וויל זיי געבען די תורה און מאַכען פאַר „אַ קעניגרייך פון כהנים און אַ הייליג פאָלק", — ווי־זשע קענען כהנים זיין בעלי־מום[1]? — האָט ער באַלד אַ וואונק געטהון צו די מלאָכים, זענען זיי אַראָפּ און אַלעמען אויסגעהיילט.

.III

נאָך בשעת וועלט־בעשאַפען האָט גאָט מיט אַלע בעשעפעניש אַ תּנאי אויסגענומען: ווען יודען אָננעהמען שפּעטער די תּורה — בלייבט איהר אויף ווייטער, אויב נישט — מאַך איך צוריק פון אייך תּהו־ובהו[2].

איינער האָט געהאַט אַ גאָרטען, פערפלאַנצט מיט אַלערליי פרוכט־ביימער: פייגען, ווייַנשטאָקען, מילגרוימען, עפּעל. האָט ער עם איבערגעגעבען אַ פּעכטער, ער זאָל דעם גאָרטען בעאַרבייטען און אָפּהיטען. אין אַ צייט אַרום קומט ער זעהן, וואָס טהוט זיך אין זיין גאָרטען. געפינט ער איהם אינגאַנצען ווילד, פערוואָקסען מיט שטעכלען און דערנער. הייסט ער ברייַנגען אַרבייטער אויסצוהאַקען דעם גאַנצען גאָרטען. דערזעהט ער פּלוצום צווישען די דערנער אַ שעהנע פרישע רויז. גיט ער זי אַ שמעק און דערקוויקט זיך גאָר מיט איהר זיסען ריח. — צוליעב אָט דער רויז — זאָגט ער — זאָל גערעטעט ווערען דער גאַנצער גאָרטען.

אַזוי אויך איז די גאַנצע וועלט צוליעב דער תּורה בעשאַפען געוואָרען. נאָך 26 דורות האָט זיך גאָט אומגעקוקט אויף זיין וועלט און בעטראַכט, וואָס האָט מען דאָרט אויפגעטהון. זעהט ער קין, דור המבול, דור הפלגה. — נישט כדאי! — זאָגט גאָט — אומברייַנגען וועל איך די וועלט. דערזעהט ער אָבער אינמיטען איין פּרעכטיג שעהנע רויז — דאָס יודישע פאָלק מיט דער תורה. — אָט צוליעב זיי — זאָגט גאָט — ווערט געראַטעט די גאַנצע וועלט.

---

1) קאַליקעס, מיט פעהלערען. 2) כאָאָס, לעער און גאָר־נישט.

.IV

אַז גאָט האָט פערטראַכט צו געבען די תורה, האָט ער זי פריהער אַרומגעטראָגען צו אַלע אומות־העולם, און קיינער האָט זי ניט געוואָלט נעהמען:

ער קומט צו די בני אדום [1] — פרעגען זיי:

— וואָס שטעהט דאָרט געשריבען?

— לא תרצח, הרג׳ע ניט!

— ניין, אַזאַ תורה קענען מיר ניט אָננעהמען! די בעסטע ברכה פון אונזער זיידען עשו איז „פון דיין שווערד זאָלסטו לעבען!“

קומט ער צו עמון ומואב — פרעגען זיי אויך:

— וואָס שטעהט דאָרט געשריבען?

— לא תנאף, טרייב ניט קיין אונצוכט!

— אַזאַ תורה קענען מיר ניט אָננעהמען, אונזער גאַנצער יחוס איז דער זיידע לוט מיט זיינע צוויי טעכטער אין דער הייהל.

קומט ער צו די בני ישמעאל — פרעגען זיי ווידער:

— וואָס שטעהט דאָרט געשריבען?

— לא תגנוב, זאָלסט ניט גנב׳נען.

— אַזאַ תורה קענען מיר ניט אָננעהמען, אונזער זיידע ישמעאל איז געוועזען בעריהמט פאַר „אַ ווילדען מענשען, געלעבט פון גניבה און גזילה, זיין האַנד געגען אַלע“...

ביז גאָט איז געקומען צו די קינדער ישראל און זיי האָבען געזאָגט „נעשה ונשמע“—מיר וועלען פאָלגען און הערען.

.V

בשעת די יודען זענען געשטאַנען ביי׳ם באַרג סיני און האָבען געזאָגט „נעשה ונשמע“, צוגעזאָגט „פאָלגען“ איידער זיי האָבען „געהערט“ וואָס מען וועט זיי בעפעהלען, — זענען אַראָפּגעגאַנגען ששים רבוא מלאכים און יעדע־רען אָנגעטהון צוויי קרוינען: איינע פאַר „נעשה“, די אַנדערע—פאַר „נשמע“; אַז די יודען האָבען דערנאָך געזינדיגט און געמאַכט דעם עגל [2], זענען אַראָפּ צווייטמאָל ששים רבוא מלאכים און צוריק צוגענומען די קרוינען.

1) רוים הייסט ביי די חכמי התלמוד—אדום. רוים האָט געוועלטיגט מיט׳ן בלוטיגען שווערד. 2) גאָלדענע קאַלב.

.VI

קיין פויגעל האט ניט געצוויטשערט, קיין פליגעל זיך ניט גערירהרט, קיין וועלע אין ים זיך ניט בעוועגט, מלאכים אין הימעל די שירה איבער-געריסען, שׂרפים דעם „קדוש" ניט פערענדיגט, די גאנצע וועלט דעם אטהעם פערהאפט, — אין דער מינוט ווען גאט'ס שטימע האט א דינער געטהון פון איין עק וועלט ביז'ן אנדערען: „אנכי ה' אלהיך".

.VII

„אנכי ה' אלהיך" — איך בין גאט דיין גאט אין אלע געשטאלטען. אין געשטאלט פון א מעכטיגען גבור אין שטרייט — האט זיך פאר די יודען די געטליכקייט ביי'ם ים בעוויזען, אין געשטאלט פון א ווייזען געניטען לעה-רער אויפ'ן בארג סיני, ווי א יונגלינג שעהן און פריש און לעבענסלוסטיג אין שלמה המלך'ס צייטען, ווי א בארימהארציגער גריי-גרויער פאטער אין די צייטען פון דניאל—„אנכי ה' אלהיך", איינער איז דער יודישער גאט אין אלע געשטאלטען.

.VIII

די צעהן געבאט, ארויסגעהענדיג פון גאט'ס מויל, האבען זיך צושפרייט אויף גאר דער וועלט און מיט יעדען פון זיי האט זי זיך אנגעפולט מיט א זיסען ריח פון בשׂמים, יעדעם געבאט מיט זיין בעזונדערען ריח. און פון איין עק וועלט ביז'ן אנדערען האט געהילכט גאט'ס שטימע, צוברעקעלט זיך אויף זיבעציג טיילען און אויף אלע זיבעציג לשונות זיך הערען געלאזט.

פערציטערט זענען געווארען אלע אומות פון דער וועלט און ערשטוינט זענען שטעהן געבליבען די מלכים אין זייערע פאלאצען. און פון אלע עקען איז מען געקומען צו בלעם'ן, דער נביא פון די אומות אין יענער צייט, און דערשראקענע האט מען איהם געפרעגט: וואס בעדייט עס, אפשר וויל גאט ווידער א מבול ברענגען אויף דער וועלט?

ענטפערט ער זיי: גאט האט שוין איינמאל געשוואוירען, אז ער וועט די וועלט מעהר ניט פערפלייצען.

— אפשר פערפלייצען—נישט, אבער אן אומקומעניש דורך פייער—יא?

— ניין, די וועלט ווערט ניט חרוב, — שטארקער און מעכטיגער ווערט זי —

„אַ גרויסע מאַכט גיט גאָט צו זיין פאָלק" [1].

האָבען זיי אַלע געענטפערט: „בענש גאָט זיין פאָלק מיט פריעדען" [2].

.IX

אַז משה איז אַרויף אויפ'ן הימעל, זענען די מלאָכים געקומען צו'ם אויבערשטען און געזאָגט:

— וואָס טהוט אַ ילוד־אשה [3] דאָ צווישען אונז?

זאָגט ער זיי: די תורה נעהמען.

פרעגען זיי:

— אַ טייערער שאַץ ליגט ביי דיר פערבאָרגען נאָך מיט תתקע"ד [4] דורות פריהער איידער די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען, איצט ווילסטו עס אַוועק־געבען די מענשען־קינדער, און ניט אונז, דיינע טריי קנעכט?

זאָגט גאָט צו משה'ן: גיב דו זיי אַ תשובה.

ענפערט משה:

— איך האָב מורא, זיי וועלען מיך פערברענען מיט'ן הויך פון זייער מויל.

זאָגט גאָט: האַלט זיך אָן ביי'ם כסא־הכבוד און גיב זיי אַן ענטפער.

זאָגט משה:

— רבונו־של־עולם! וואָס שטעהט דען אין דיין תורה? — „איך בין גאָט דיין גאָט, וואָס האָט דיך אַרויסגענומען פון מצרים", — זענט איהר דען, מלאָכים, אין מצרים געווען, פרעה'ן געדינט? דאָס צווייטע געבאָט: „זאָלסט ניט האָבען קיין אַנדערע געטער" — וואוינט איהר דען צווישען גוים געטצענדינער? ווייטער: „שווער ניט פאַלש מיט גאָטס נאָמען" — האַנדעלט איהר דען? „האַלט עהרליך פאָטער און מוטער"—האָט איהר דען עלטערן? ווייטער: „לא תרצח", „לא תגנוב", „לא תנאף" — איז דען קנאה־שנאה ביי אייך דאָ, האָט איהר דען אַ יצר־הרע?

באַלד זענען אַלע מלאָכים געוואָרען משה'ס גוטע פריינד און יעדער האָט איהם געגעבען אַן אַנדער מתנה.

.X

אַז משה האָט זיך אַראָפגעלאָזט פונ'ם הימעל, איז דער שטן געקומען

---

1) אַ פסוק און תהלים. 2) די צווייטע העלפט פסוק. 3) געבוירען פון אַ פרוי. 4) 974.

פאַר גאָט בָּרוּך-הוּא און געפרעגט: הער פון דער וועלט, וואו איז דיין תּוֹרה?

— דער ערד האָב איך זי אָפּגעגעבען — האָט גאָט איהם געענטפערט.

איז דער שָׂטָן אַוועק צו דער ערד און געפרעגט ביי איהר: וואו איז די תּוֹרה?

— „איין גאָט ווייסט קלאָר איהר וועג".

געהט ער צום יָם פרעגען.

— ניטאָ ביי מיר — ענטפערט איהם דער ים.

לאָזט ער זיך צום אָפּגרונד אַראָפּ.

— „ניט ביי מיר איז זי" — ענטפערט דער אָפּגרונד.

קומט דער שטן צוריק פאַר גאָט און זאָגט: רִבּוֹנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם, איך האָב זי אויף דער גאַנצער ערד אויסגעזוכט און ניש׳ט געפונען.

— געה צו עַמְרָם׳ס זוהן — האָט איהם גאָט געענטפערט.

געהט ער צו משה׳ן און פרעגט איהם: די תּוֹרה, וואָס גאָט האָט דיר געגעבען, וואו איז זי?

— מיר? — האָט משה געזאָגט — וואָס בין איך דען, אַז גאָט זאָל מיר געבען זיין תּוֹרה?

— משה — זאָגט גאָט — דו פערלייקענסט גאָר?!

— רִבּוֹנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם — ענטפערט משה — דיין טייערער אוֹצָר, אין וועלכען דו שפּיגעלסט זיך אַלע טאָג, זאָל איך איהם פאַר מיינעם רעכענען?

— פאַר אַזאַ ענִיווּת — זאָגט גאָט — קומט דיר, אַז די מַתָּנָה זאָל זיך אָנרופען אויף דיין נאָמען—„תּוֹרַת משה" וועט זי הייסען ביי׳ם גאַנצען פאָלק.

.XI

די תּוֹרה, וואָס משה האָט גענומען אויפ׳ן באַרג סִינַי איז געווען גע-שריבען מיט שוואַרץ פייער אויף ווייס פייער און איינגעהילט אין פייער. משה האָט געשריבען און די פעדער אָפּגעווישט אין די האָר פון קאָפּ, — דערפון האָט ער זיינע שטראַהלען בעקומען.

דער עגל.

ווען משה איז אַרויף אויפ׳ן באַרג סיני, האָט ער מיט די יודען אָפּגע-רעדט: אין פערציג טאָג אַרום ברענג איך אייך די תּוֹרה. דעם לעצטען טאָג איז געקומען דער שטן און אָנגעמאַכט צווישען יודען אַ גערודער:

— וואו איז משה? וואו קען זיין משה?

— אויפ׳ן הימעל — זאָגען אַנדערע.

— שוין נאָך האַלבען טאָג און נאָך נישטאָ!

— אַוודאי געשטאָרבען.

הויבט מען אויף די אויגען אַרויף צו די וואָלקען. דערזעהט מען עפּיס, ווי אַ מטה טראָגט זיך אין דער לופטען, ווייזט מען מיט די פינגער און מע זאָגט:

— יאָ, מיט משה׳ן, ווייזט אויס, איז טאַקי עפּיס דאָרט געשעהן.

האָבען זיך צונויפגעקליבען פערציג טויזענד מאַן פון ערב רב [1]) און צווישען זיי — צוויי חרטומים יונוס און יומברוס, וואָס האָבען ביי פּרעה׳ן אַלע מופתים געוויזען מיט כשוף. און זיי זענען געקומען צו אַהרנ׳ען און געזאָגט: משה וועט שוין צוריק ניט קומען, — מאַך אונז אַ גאָט! וויל זיי אַהרן איינ־נעהמען מיט גוטע רעד און חור העלפט איהם: — וואַרט נאָך אויף אַ קורצע צייט, ער וועט געוויס באַלד קומען. ווילען זיי ניט הערען. הויבט חור זיך אָן צו בייזערען: האַרטנעקיגע! אַזוי גיך פערגעסט איהר אין משה׳ן מיט אַל־דאָס־גוטס, וואָס ער האָט אייך געטהון! האָבען זיי חור׳ן גע׳הרג׳עט און ווידער צוגעשטאַנען צו אהרנ׳ען:

— מאַכסטו אונז אַ גאָט איז רעכט, ווען ניט טויטען מיר דיך אויך.

פּרובט זיך אַהרן איבערקליגען זיי און זאָגט: „ברענגט די גילדערנע אוירינגליך פון אייערע פרויען און טעכטער“. גערעכענט האָט ער: פרויען זענען פערקאָכט נאָך צירונג און וועלען ניט געבען. און די פרויען האָבען ווירקליך ניט געוואָלט אָפּגעבען דאָס צירונג אויף אַזאַ זאַך. „סטייטש — האָבען זיי גע׳טַעֲנה׳ט — אַזוי גיך פערגעסען אין גאָט און אין זיינע נסים!“ האָבען די מענער אַוועקגעגעבען זייערע אייגענע נאָזבענדער.

און אַהרן האָט אַריינגעוואָרפען דאָס גאָלד אין פייער און געזאָגט:

— רבונו־של־עולם! דו ווייסט דאָך יעדערענס פערבאָרגענע געדאַנקען, — זיי מיין עדות, אַז איך טהו עס איבער גוואַלד.

זענען געקומען די חרטומים און אַריינגעוואָרפען אין שמעלץ־טיגעל אַ טאַפעל מיט כשוף־שפּראַך, אויף איהם אויסגעקריצט: „אָקס — אַרויף“, איז באַלד אַרויס דער עגל און אָנגעהויבען צו מעקען און צו שפּרינגען הין און הער.

דערזעהן דאָס האָט אַהרן גענומען בויען אַ מזבח. ווילען יודען מיט־

1) „מישלינגען“, פרעמדע פעלקער, וואָס זענען אַרויס מיט די יודען צוזאַ־מען פון מצרים.

בויען, לאָזט ער נישט, ס'איז אַ אומ'כּבוד — זאָגט ער — אַז אַ ניט־כּהן זאָל מיטהעלפען. געמיינט האָט ער דערמיט, עס זאָל מעהר דויערען, וועט דערוויילע משה אַראָפּקומען. אַז משה איז אָבער אַלץ נישט געקומען, לעגט אהרן ווידער אָפּ: „מאָרגען איז גאָט'ס יום־טוב".

זאָגט גאָט אויפ'ן הימעל צו משה'ן:

— נידער, וואָס גיכער, דיין פאָלק האָט געזינדיגט.

ענטפערט משה:

— ניין, רבונו־של־עולם, ניט מיין פאָלק זענען זיי, נאָר דיין פאָלק און דיין אייגענס, וואָס דו האָסט אַרויסגעפיהרט פון מצרים.

זאָגט גאָט:

— אָבער געזינדיגט האָבען זיי דאָך, — אַן עגל געמאַכט!

ענטפערט משה ווידער:

— זאָל דער עגל דיר אַ העלפער זיין: דו שיקסט ווינטען, ער—רעגענס, דו לאָזט לייכטען די זון, ער — די לבנה, דו מאַכסט שפּראָצען ביימער, ער — גראָזען.

— משה — זאָגט גאָט — ביסט אויך איינגעגלויבט אין אַזאַ נאַרישקייט!

— אויב אַזוי — ענטפערט משה — אויב דאָס איז אינגאַנצען לויטער נאַרישקייט און עס האָט נישט קיין שום ממשות — „וואָס־זשע גרימט אַזוי דיין צאָרן אויף דיין פאָלק?"

זאָגט גאָט ווייטער:

— נידער פון הימעל, נידער פון דיין גרויסקייט! דיין גאַנצע גדולה איז געוועזען צוליעב'ן פאָלק, ווי באַלד ניט זיי—ביסטו דאָך אויך שוין איבעריג.

באַלד איז משה אָפּהענדיג געוואָרען און מעהר קיין מוטה ניט געהאַט צו רעדען.

ווי ער האָט אָבער געהערט גאָט'ס ווערטער: „לאָז מיך — וועל איך זיי פערטיליגען", טראַכט ער ביי זיך: „ווי באַלד עס ווענט זיך אין מיר—וועל איך ניט דערלאָזען".

און משה האָט אָנגעהויבען מתפּלל זיין, בעטען רחמים פאַר זיין פאָלק. אין אַלע ווינקעליך פונ'ם הימעל האָט ער זיך געוואָרפען און אָנגעקלאַפּט אין אַלע טויערען.

— וואָס שטעלסטו זיך אַזוי איין פאַר זיי?—האָט איהם גאָט געפּרובט

בערוהיגען — זיי וועל איך אומברייננגען און פון דיר וועל איך אויפשטעלען א גרויס פאָלק.

— רבונו־של־עולם — האָט משה אָפּגעוועגדט — אַ שטוהל אויף דריי פיס[1]) קען דיין צאָרן נישט אויסהאַלטען, ווי וועט שוין זיין מיט אַ שטוהל אויף איין פוס? און וואָס וועלען אויף דעם מייגע עלטערן זאָגען: זעהט, אַ שעה־נער פאָלקס־פיהרער, זיך אַליין פערזאָרגט מיט גדולה, און פאַר׳ן גאַנצען פאָלק נישט געזאָרגט!

צום סוף האָט משה גע׳טענה׳ט:

— וואָס וועלען אַלע געצענדינער זאָגען? איין פרעה׳ן האָסטו געקענט בייקומען, אָבער אַנטקעגען איין און דרייסיג מלכים[2]) האָסטו ניט דעם כח ביי צושטעהן, דעריבער האָסטו די יודען אומגעבראַכט.

ענטפערט גאָט: „איך גיב נאָך, לויט דיין בקשה". איצט וועלען די אומות־העולם זאָגען: וואויל דעם תלמיד, וואָס דער רבי איז איהם מודה.

***

ווען משה האָט די שטיינערנע לוחות מיט גאָט׳ס שריפט בעקומען, האָבען זיי זיך ווי לעבעדיגע אַליין געטראָגען און לייכט זענען זיי איהם געוועזען. ווי ער איז אַראָפּ פון בארג און דערזעהן דעם עגל, זענען די הייליגע אותיות פונ׳ם שריפט, ווי אַ מחנה איבערגעשראָקענע פייגעליך, צוריק צו׳ם הימעל געפלויגען און די צוויי שווערע שטיינער האָבען איהם, ווי גופים אָהן נשמות, די הענד געדריקט, ביז ער האָט זיי מיט צאָרן פון זיך אַ שלייַדער געטהון און צובראָכען.

דער משכן.

דער משכן, וואָס יודען האָבען אין דער מדבר געמאַכט, איז פון ברע־טער געבויעט געוואָרען. וואו האָבען זיי דאָרט ברעטער גענומען? נאָך דע־מאָלט ווען יעקב אבינו איז געקומען קיין מצרים, האָט ער געזאָגט צו זיינע קינדער: גאָט וועט אייך אַמאָל אויפריכטען און אויסלייזען פון דאַנען, און ער וועט אייך הייסען בויען אַ משכן אין מדבר, וואו ס׳איז קיין געהילץ ניטאָ, — דאַרפט איהר זעהן אַליין צוגרייטען בעצייטענס.

האָבען זיי באַלד איינגעפלאַנצט טענענבוימער אין גושן, און אַז די

1) דאָס פאָלק אָנגעשפּאַרט אויפ׳ן זכות פון די דריי אָבות. 2) פון לאַנד כנען.

יודען זענען אַרויס פון מִצְרַיִם, האָבען זיי די טענענבױמער אויסגעהאַקט און מיטגענומען, — פון זיי האָט מען געזעגט די ברעטער צום מִשְׁכָּן.

*
* *

וואו אַ „וַיְהִי" איז אַ צָרָה. בײַם ענדיגען דעם מִשְׁכָּן שטעהט אויך: „וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן", וואָס־זשע איז דאָרט געווען פאַר אַ צָרָה?

זאָגען די חֲכָמִים דערויף אַ מָשָׁל:

אַ גרויסער שַׂר האָט געהאַט אַ בײזע פרוי. זאָגט ער איהר: „שטריק מיר אויס אַ פורפור־מאַנטעל". די גאַנצע צײַט, וואָס זי איז געווען בעשעפ־טיגט מיט דער אַרבײַט, האָט זי געשוויגען, ניט געקריגט זיך, ניט געשאָלטען. אַז זי איז פאַרטיג געוואָרען מיט דער אַרבײַט, ברענגט זי איהם דעם מאַנ־טעל — הויבט ער אָן צו קרעכצען. זאָגט זי איהם: איך האָב געטהון דײַן ווילען און אַזוי פיעל מיה געלעגט — איצט קרעכצסטו, וַי וַי?! געפעלט דיר דען די אַרבײַט ניט? ענטפערט ער: דער מאַנטעל איז אַוַדְאי פײַן און שעהן, דו ביסט אָבער איצט שוין ניט פערנומען — וועסטו ווײַטער זיך נעה־מען קריגען ווי אַמאָל.

דער נִמְשָׁל איז:

משה האָט מורא געהאַט, כָּל־זְמַן די יודען זענען געווען פערנומען מיט'ן מִשְׁכָּן איז געווען שטיל, ווי די אַרבײַט האָט זיך געענדיגט, — וועלען זיי ווײַטער אָנהויבען קומען מיט טַעֲנוֹת, ווי זייער שטײגער איז געווען אין מדבר.

*
* *

זיי פלעגען „נאָכקוקען נאָך משה'ן" און הינטען־אַרום איהם בערעדען. איינער זאָגט: „זעה נור אַ קאַרק, זעה נור אַ גידול! קיין וואונדער: ער עסט פון אונזערס, טרינקט פון אונזערס!" און דער צווייטער האַלט איהם אונטער: „וואָס דען? אַ מענש האָט צו שאַפען אויף אַזאַ בִנְיָן, אַזוי פיעל שטיקער גאָלד און זילבער אָהן מאָס און וואָג, אָהן צאָהל און שִׁעוּר — ווילסטו ער זאָל דערפון ניט געניסען?"

דעריבער האָט משה אָפגעגעבען חֶשְׁבּוֹן וואוהין און וויפיעל גאָלד און זילבער האָט ער פערטהון אויף יעדער זאַך בעזונדער.

נאָר פון טויזענד זיבען הונדערט פינף און זיבעציג טאָלער זילבער האָט ער פערגעסען און ניט געוואוסט, וואוהין זיי זענען אַהינגעקומען. הײבט ער אויף די אויגען און דערזעהט — די זילבערנע האָקען פון די זײַלען.

דערמיט האָט משה געענדיגט דעם גאַנצען חֶשְׁבּוֹן און אַלע האָבען געמוזט מוֹדֶה זיין, אַז אַלץ איז ריכטיג ביז'ן לעצטען טאָלער.

מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל[1].

וואַנדערענדיג אין מִדְבָּר האָבען די יודען געהאַט אַ סִימָן, ווען צו געהן און ווען צו בלייבען שטעהן. דער וואָלקען־זייל האָט זיי דעם וועג געוויזען: וואו ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזען—דאָרט האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט, ווי דער וואָלקען האָט זיך אָנגעהויבען ווידער צו ריהרען פלעגט משה זאָגען:

גאָט שטעה־אויף, און דיינע געגנער וועלען זיך צושפּרייטען,
און אַנטלויפען וועלען דיינע פיינד פאַר דיר.

הויבט זיך אויף דער וואָלקען און די מַחֲנֶה פּאַקט זיך איין אין וועג, ווער עס האָט אַן עזעל — לאָדט ער איהם אָן, ווער עס האָט ניט — טראָגט דער וואָלקען זיין האָב און גוטס. ווי זיי ווערען פאַרטיג,—בלאָזט מען אין די טראָמפּייטען און דער שֵׁבֶט יְהוּדָה טרעט־אַרויס דער ערשטער. דער נָשִׂיא[2] — פאָראויס און דער גאַנצער שֵׁבֶט נאָך איהם.

יעדער שבט האָט געהאַט זיין פאָהן מיט זיין העֶרבּ. יעדע פאָהן — מיט איהר פאַרב, לויט'ן קאָליר פון זיין טייערען שטיין אויפ'ן חוֹשֶׁן וְאֵפוֹד:

רְאוּבֵן: דער שטיין — רוּבּין, די פאָהן — רויט, דער הערבּ — „פּייל־בעליך"; שִׁמְעוֹן: דער שטיין—טאָפּאַז, די פאָהן—גרין, הערבּ—די שטאָדט שְׁכֶם; לֵוִי: דער שטיין — היאַצינט, פאָהן — גרויליך־רויט, הערבּ — אוּרִים וְתֻמִּים; יְהוּדָה — סמאַראַגד, פאָהן — הימעל־בּלוי, הערבּ — אַ לייבּ; יִשָּׂשכָר— סַפּיר, פאָהן — טונקעל־בּלוי, הערבּ — זון און לְבָנָה; זְבוּלוּן — דימענט, פאָהן — ווייס, הערבּ — אַ שיף; דָן — אָפּאַל, פאָהן — טיעף־בּלוי, הערבּ—אַ שלאַנג; גָד—קאַרדיעריט, פאָהן—גרוי, הערבּ—אַ מַחֲנֶה; נַפְתָּלִי—אַמעטיסט, פאָהן—העל־וויין פיאָלעט, הערבּ—אַ הינד; אָשֵׁר—אַגהאַט, פאָהן—שוואַרץ, הערבּ—אייל־בּירט; יוֹסֵף—אָניקס, פאָהן—טונקעל־בּרוין בעמאָלט אין צוויי פעלדען איינס נעבען אַנאַנדער פאַר ביידע שְׁבָטִים; אֶפְרַיִם'ס הערבּ—אַן אָקס, מְנַשֶּׁה'ס — אַ בּופעל; בִּנְיָמִין—יאַספּיס, פאַרבּ — רעגען־בּויגען, הערבּ — אַ וואָלף.

דעם גאַנצען וועג געהט דער אָרון פאָראויס, שפּריצט מיט פינקען

---

[1] יודישער לאַגער. [2] פירסט, עלסטער.

פייער פון זיינע צוויי שטאנגען ארויס, פערברענט די שלאנגען און עקדישען און ברענגט־אום די יודישע שונאים.

ווי דער וואלקען־זייל לאזט זיך אראפ, נעהמען באלד די לויים און שטעלען־אויף דעם משכן, און די שבטים רינגלען איהם ארום ווי א גארטעל פון אלע פיר זייטען, צו דריי אין א זייט, און די פראכט־וואלקענס רוהען ארום זיי. משה שטעלט זיך און זאגט: „רוה, גאט, מיט די מיריאדען טויזענדער יודען״. ערשט דעמאלט לאזט זיך אויפ'ן משכן אראפ דער שכינה־וואלקען. מרים'ס ברונען בלייבט שטעהן ביי'ם אריינגאנג פון הויף און די צוועלף נשיאים שטעלען זיך ביי איהם און זאגען שירה:

„ברונען־אויף״ — שאלט צו איהם!
הערען האבען איהם געגראבען,
אדעל־לייט פון פאלק — געהוילט,
מיט די הערשער־שטעק געקריצט״.

שפרינגט דאס וואסער פונ'ם ברונען און גיסט אין קוואלען אויף אלע פיר זייטען, צושפריצט אין שטראמען הין און הער און צושניידט דעם פלאץ טאפעל־וויז מיט וואסער בעגרענעצט, שבט ביי שבט, פאמיליע ביי פאמיליע, און אויסענווייניג פלייצט א ברייטער טייך און רינגעלט־ארום די גאנצע מחנה פון אלע זייטען. די בעוואסערטע ברעגען האבען זיך בעדעקט מיט פעטע, זיסע גראזען, און די פיה האבען זיך נאהענט ארום יודישען לאגער געפויטערט. די אלע טייכליך פלעגען פונקלען, ביי־טאג אפגעשפיגעלט דעם בלויען הימעל און בעגאלדעט פון זונ'ען־שטראהל, ביינאכט בעזילבערט פון לבנה־שיין. פון וויטען אויף וויפיעל מיילען האבען די אומות־העולם דאס מיט גרויס אפשיי געזעהן און פערגאפטע איינס דאס אנדערע געפרעגט:

ווער איז עס די וואס בליקט ארויס,
ווי די מארגען־שיין,
שעהן ווי די לבנה, לויטער ווי די זון,
פארכטיג, ווי די פלאטער־פאהנען 1)?

משה'ס בילד.

די גרויסע וואונדער פון יציאת־מצרים און שפאלטען דעם ים האבען אויפגעריהרט די גאנצע וועלט. דער נאמען פון משה, דעם געטליכען מאן,

1) פאהנען פון מארשירענדע שארען סולדאטען.

איז געוואָרען בעריהמט צווישען אַלע פעלקער אין די ווייטסטע לענדער. האָט זיך איינעם פון די אַראַבישע קעניגען פערגליסט צו האָבען ביי זיך משה׳ס בילד. רופט ער איינעם פון זיינע בעסטע מאַלער, אַ גרויסען קונסטלער, און זאָגט איהם: געה אין דער יודישער מחנה, אין דער מדבר, מאָהל אָפּ פונקטליך דעם פיהרער פון די יודען, משה׳ן, און ברייננ מיר דאָס בילד. ווען דער קינסטלער איז צוריקגעקומען מיט דעם בילד, רופט דער קעניג צונויף אַלע זיינע קליגסטע און געלעהרסטע, גרויסע מְבִינִים אין חָכְמַת־הַפַּרְצוּף[1], זיי זאָלען בעטראַכטען דאָס בילד פון דעם מאַן און נאָך זיין אויסזעהן בעשטימען זיין גייסט און אַרויסגעפינען אין וואָס קען שטעקען זיין געטליכע קראַפט. לאַנג בעטראַכט דאָס בילד, זאָגען זיי דעם קעניג אַזוי:

— דער מאַן, פון וועלכען דאָס בילד איז געמאָהלט, זעהט־אויס צו זיין זעהר אַ גרויסער בַעַל־גַאֲוָה, אַ שרעקליכער אַכְזָר, געלד־גייציג, לָהוט נאָך כָּבוד און נאָך מאַכט, און בִּכְלָל בעזיצט ער די ערגסטע מִדות אין דער וועלט.

ווערט דער קעניג שטאַרק אויפגעבראַכט. סטייטש—שרייט ער אויס— איז דען מעגליך אַז אַזאַ מענש זאָל בעווייזען אַזעלכע וואונדער און זיין אַזוי בעריהמט? איינס פון די צוויי מוז דאָ זיין פאַלש, אָדער דאָס בילד אָדער אייער מְבִינוּת אויף דעם. און דער קעניג האָט בעשלאָסען זיך אַוועקלאָזען אין דער מדבר, אַליין מיט אייגענע אויגען אָנקוקען משה׳ן און דערגעהן דעם אֱמֶת. געקומען אַהין האָט ער באַלד זיך איבערצייגט, אַז דאָס בילד איז טריי קאָפּירט פון משה׳ן, עס פעהלט נישט אַ האָר. איהם איז אָבער דאָך שווער געווען צו גלויבען, אַז זיינע חֲכָמִים, די גרויסע געלעהרטע, אין וועלכע ער איז אַזוי איינגעגלויבט, זאָלען אַזאַ גראָבען טָעוּת האָבען. קומט ער צו משה׳ן אין געלט און דערצעהלט איהם איינגאַנצען די מַעֲשֶׂה. אויסגעהערט דעם קעניג׳ס ווערטער ביז׳ן סוף, זאָגט איהם משה אַזוי:

— גערעכט זענען דאָ ביידע צְדָדִים, אי דער מאַהלער אי די חכמים דיינע. דאַרפסט וויסען, אַז פון דער נאַטור ליגען טאַקי אין מיר אָט די אַלע שלעכטע מִדות, וואָס דיינע חכמים האָבען אין מיין בילד געפונען. מיין גאַנצען לעבען אָבער האָב איך געפיהרט אַ שווערען אינערליכען קאַמפף מיט זיך אַליין, ביז גאָט האָט מיר געהאָלפען און איך האָב אָט די אַלע שלעכטע מִדות בייגעקומען.

קֹרַח.

גאָט האָט משה׳ן בעפוילען: „נעהם די לְוִיִּים און רייניג זיי און זיי

1) די קונסט צו דערקענען אַ מענשען פון זיין אויסזעהן.

זאָלען זיך אָפּגאָלען״; האָט משה אַזוי געטהון, אָנגעהויבען פונ׳ם אָנגעזעהענ־סטען לֵוִי — קרח׳ן. ווי קרח׳ס פרוי האָט דערזעהן זיין גלאַט געגאָלט געזיכט און גלאַנציג קאַהלען־קאָפּ, האָט זי אויסגעשריען:

— וואָס דער משה צוטהוט מיט אייך! ער איז געוואָרען מֶלֶך, דעם ברודער אַהרן — געקרוינט פאַר אַ כּהן־גָדול, אַהרנ׳ס קינדער—פאַר סְגָנִים[1]. ברענגט מען תְּרוּמָה[2] — זאָגט ער — עס געהערט דעם כהן; מַעֲשֵׂר[2] פאַר לְוִיִים — נעהמט ער דערפון ווידער אַראָפּ אַ צעהנט־חֵלֶק פאַר די כֹּהֲנִים; איז איהם נאָך ווענִיג — נעהמט ער אייך די לויים און שערט, ווי שאָף, און גאָלט אייך אָפּ באָרד און קאָפּ־האָר און מאַכט אייך צו שאַנד און צו שפּאָט! טאָמער האָסטו שעהנע האָר — פערגינט ער עס דיר נישט!

זאָגט קרח צו איהר: משה אַליין איז אויך אַ לוי און אויך זיך האָט ער אָפּגעגאָלט. ענטפערט זי: איהם פּאַסט אַלץ, ביי זיין גרויסקייט טראַכט ער זיך: „זיך די האָר און יענעם דעם קאָפּ״.

האָט קרח גענומען געהן פון געצעלט צו געצעלט — און קיינער האָט איהם ניט דערקענט. פרעגט מען איהם: ווער האָט עס דיר אַזוי געטהון? ענטפערט ער: משה! און ניט נור דאָס האָט מען מיר געטהון: נאָכ׳ן וואַשען, שערען און גאָלען גיט מען מיך אַ הויב אין דער לופטען אויף אַלע פיער און געוואָרפען און געוויגט הין און הער — דעמאָלט ערשט האָט מען מיר געזאָגט: ביסט שוין טָהוֹר[3]. און דעם ברודער זיינעם האָט ער אויסגעפוצט ווי אַ חָתָן־בָּחוּר און אַוועקגעזעצט ביים טיר פון אוהֶל־מוֹעֵד[4],—דער היילִיגסטער פון אַלע היילִיגע—כּהן־גדול, די קינדער—סגנים, און די גאַנצע וועלט איז זייערס: תְּרוּמָה—פאַר זיי, מַתְּנוֹת כְּהוּנָּה[5] — פאַר זיי, תְּרוּמַת מעשׂר[5] — פאַר זיי...

און דערביי דערצעהלט זיי דער לֵץ אַזאַ מַעֲשֶׂה׳לע:

-- שטעלט אייך פאָר, נעבען מיר זיצט אַן אָרעמע שְׁכֵנָה, אַן אַלְמָנָה נעביך מיט צוויי יְתוֹמוֹת, און האָט איהר איינגענס אַ שטיקעל פעלד; וויל זי אַקערען — קומט משה מיט אַ בעפעהל: „שפּאַן ניט איין אַן אָקס מיט אַן עזעל צוזאַמען״; נעהמט זי זיך זייען — איז ער ווידער דאָ מיט אַ פערבאָט: „דיין פעלד זאָלסטו ניט זייען כִּלְאַיִם״ (געמישט פערשידענע תבואות).

---

1) סגן כהן, עלטסטער איבער כהנים. 2) אָפּצאָהל „אין נאַטור״ מיט תבוּאָה. 3) ריין געהיילינט. 4) פערזאַמלונגס געצעלט. 5) פערשידענע „נאַטור־אָפּצאָהלען״, ווי ער רעכענט ווייטער.

קומט שניט=צייט — הייסט ער לאָזען לֶקֶט[1], שִׁכְחָה[2] און פֵּאָה[3] פאַר אָרעמע לייט. פיהרט זי אַריין דאָס ביסעל תְּבוּאָה אין שייער — הויבט זיך ווידער אָן אַ נייע צעטיל שטייערען[4]: תְּרוּמָה, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי... אַ בְּרֵירָה האָט זי געהאַט? — גיט זי איהם. איז זי זיך מְיַשֵּׁב, פערקויפט דאָס פעלד און קויפט בעסער פאַר׳ן געלד צוויי שעפעליך: ווי=ניט=ווי טראָגט עס איין אַביסעלע וואָל צו קליידען, אַ ניינעבאָרען לעמעלע. קוים דערהאַרט די צייט פון שערען די שאָף — בָּרוּךְ=הַבָּא, דער כֹּהֵן איז דאָ! די ערשטע רונע[5] וואָל — זאָגט ער — געהערט מיר! אַזוי האָט גאָט בעפוילען: „רֵאשִׁית הַגֵּז[6] זאָלט איהר געבען דעם כֹּהֵן״, — נעהמט זי אַלץ נאָך אָן פאַר ליעב און גיט אַוועק. אין אַ מַזָּל׳דיגער שָׁעָה, די שעפעליך האָבען געבוירען יונגע לעמעלעך — דער כהן איז ווייטער דאָ און פאָדערט די „ערשט=געבוירענע״, — אַזוי האָט גאָט בעפוילען: „יעדער בְּכוֹר זאָלסטו בעשטימען פאַר גאָט״; פלאַצט איהר שוין די געדולד: איך האָב שוין מעהר קיין כֹּחַ ניט דאָס אויסצושטעהן, — בעסער שוין קוילען זיי און אויפעסען! ווי זי האָט די שאָף געשאָכטען, בעווייזט זיך דער כהן ווידער און מאָהנט: דאָס פעדערשטע פיסעל, די באַקען און דעם מאָגען („הזרוע והלחיים והקבה״). שרייט זי אויס: געשאָכטענער=הייד לאָזט מען מיר אויך ניט פריי צו געניסען, — זאָל=זשע דאָס גאַנצע פלייש זיין געהייליגט — חֵרֶם! — אויב אַזוי — זאָגט ער — איז עס אין גאַנצען מיינס! אַ בְּפֵירוּשׁ׳ער[7] פָּסוּק: „יעדער חֵרֶם צו גאָט געהערט דעם כהן״. האָט ער אַלץ פערנומען און די וויסטע אַלְמָנָה מיט איהרע צוויי עלענדע יְתוֹמִים זענען געבליבען זיצען און וויינען...

אָט אַזוי טהוען די הייליגע כהנים און הענגען אַלץ אָן אין גאָט בָּרוּךְ=הוּא!

זענען צו קרח׳ן צוגעשטאַנען צוויי הונדערט מאַן לויים און געקומען זיך אויס׳טענה׳ן מיט משה׳ן. זאָגט ער זיי:

— די אוּמּוֹת=הָעוֹלָם האָבען פיעל געטער, — דאַרפען זיי צו יעדערען אַן אַנדער גַּלָּח, מיר אָבער האָבען נור איין גאָט מיט איין תורה, איין געזעץ,

---

1) זאַנגען, אַראָפגעפאַלען אין אַ זייט פון אונטער׳ן שנייד=מעסער. 2) אַ נאַרב, פערגעסען אין פעלד, טאָר מען זיך ניט אומקעהרען צוריקנעהמען. 3) אין עק פעלד לאָזט מען אַ שטיק ניט אָפגעשניטען — אַלץ פאַר אָרעמע לייט. 4) אָפצאָהלען. 5) געשער וואָל פון איין שאָף. 6) דאָס ערשטע געשער. 7) אויסדריקליכער.

מיט איין מִזְבֵּחַ—און איין כֹּהֵן-גָדוֹל, און איהר זענט צוויי הונדערט מאן און ווילט אַלֶע ניט אנדערש ווי ווערען „אויבער-פריסטער"!...

* * *

און בֶּן פֶּלֶת פון שֵׁבֶט ראובן איז אויך געוועזען אין קרח׳ס באַנדע — האָט איהם די פרוי זיינע אָפּגעהאַלטען:

— וואָס וועט דיר אַרויסקומען? צי דער, צי יענער וועט זיין דער האַר, דו וועסט אַלץ בלייבען צום נאַר.

ענטפערט ער:

— איך בין אָבער מיט זיי אין איין עֵצָה געוועזען און געשוואוירען בלייבען טריי צו זייער בּוּנד?

ענטפערט זי: — איך וועל דיך שוין בעפרייען.

טרינקט זי איהם אָן מיט וויין און לעגט איהם שלאָפען, און אליין זעצט זי זיך ביים אריינגאַנג פון געצעלט מיט צופלאָסענע האַר, ווער עס איז אַהינגעקומען און געזעהן זי מיט אַ אָפּגעדעקטען קאָפּ, האָט שוין זיך ניט בעקענט דערוועגען אריינצוגעהן,—דערווייל האָט קֹרַח בעקומען זיין שטראָף...

מֵי מְרִיבָה [1].

נאָך מִרְיָם׳ס טויט איז דער ברונען, וואָס האָט אין איהר זְכוּת יודען אין דער מִדְבָּר בעלייט און זיי מיט זיינע זיסע וואַסער געקוויקט,—פערשוואונדען געוואָרען. האָבען זיך די דאָרשטיגע יודען אַלע מיט אַ מאָל אַ לאָז געטהון צו משה מיט אַהֲרֹנ׳ען וואַסער פאָדערען. די צוויי ברידער זענען דעמאָלט געוועזען פערנומען מיט דער געשטאָרבענער שוועסטער. דערזעהען זיי די מַחֲנֶה יודען. זאָגט משה צו אהרן: אֶפְשַׁר ווייסטו וואָס בעטייט דאָס פערזאַמלונג? ענטפערט אהרן: זענען זיי דען נישט אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב׳ס קינדער, געוויס קומען זיי אָפּגעבען דעם מֵת אונזערען דעם לעצטען חֶסֶד.

— ניין, ברודער — זאָגט משה — ביזט קיין מֵבִין נישט, אַ פערזאַמלונג צו אַ פערזאַמלונג איז נישט גלייך, זאָל דאָס אַ אָרענטליכע פערזאַמלונג זיין, וואָלטען די שָׂרִים זייערע פאָראויס געגאַנגען. ניט גומל-חסד זיין קומען זיי.

און באַלד האָבען זיך טאַקע געלאָזט טראָגען פון דער מחנה ווילדע געשרייען, זידלערייען; פְּנִים׳ער האָבען געפלאַמט פון כַּעַס, הענד האָבען זיך

---

1) קריעג-וואַסער.

געהויבען אין דער לופטען. משה מיט אהרן זענען דערשראָקענע אַריין צו זיך אין צעלט. ערשיינט באַלד די שכינה און גאָטס שטומע רופט: משה ואהרן, פאָלקס־דינער, אַרויס פון אייער צעלט! מיינע קינדער געהען דאָרט אוים פאַר דאָרשט און איהר זיצט זיך דאָ און טרויערט אויף דער אַלטעטשקער! און משה האָט דורך גאָט'ס בעפעהל צוגעפיהרט די יודען צו אַ פעלז, פון וועלכען ער זאָל מיט זיין שטעקען פאַר זיי וואַסער אַרויסבעקומען. שטעלען זיך יודען אָן אַרום דעם שטיין און באַלד געפונען זיך לֵצים, וואָס נעהמען רעדען אויף משה'ן פאַר'ן עולם:

— וואָס, איהר פערשטעהט דען נישט דעם גאַנצען אָנשטעל? ער אַליין, בֶּן־עַמְרָם, איז געווען ביי זיין שווער יִתְרוֹ אַ פאַסטוך, און פאַסטוכער דאַרפט איהר וויסען, זענען געניטע אין אויפזוכען וואַסער, וויל ער אונז פער־פיהרען צו ערגיץ אַ בעהאַלטענעם קוואַל, און אויסקומען וועט עס, אַז ער האָט כְּלוֹמַר'שט געמאַכט וואַסער זאָל זיך בעוויַיזען. איז ער יאָ אַזאַ בַּרְיָה, לאָז ער פון אָט דעם שטיין גיבען אונז וואַסער.

משה קוקט זיך אום, מיינט יודען זענען אונטער איהם, זעהט ער ווי זיי שטעהען שוין רעדליך־וויַיז אויף די פעלזען און מ'האַלט אין איין טַעֲנֶה'ן. רופט ער זיי צום פעלז, ער וועט זיי פון איהם וואַסער גיבען. זאָגען זיי: ניין, נור פון דעם פעלז וואָס מיר ווילען, ניט פון קיין אַנדערען.

שטאַרק אויפגעבראַכט הייבט משה דעם שטעקען און גיט אַ קלאַפּ דעם פעלז, ביי וועלכען ער שטעהט. האָט דאָס וואַסער אָנגעהויבען געהן טראָפּענוויַיז. מאַכען יודען לֵיצָנוּת: בֶּן־עַמְרָם, וואָס מיינסטו, זויג־קינדער זענען מיר, צי ערשט אַנטוועהנטע?

ווערט משה נאָך מעהר אויפגעבראַכט, גיט מיט'ן שטעקען אַ קלאַפּ דאָס צווייטע מאָל—און באַלד האָט זיך אַ גאָס געטהון שטראָמען וואַסערען, וואָס האָבען דאָס גאַנצע פלאַץ פערפלייצט.

אַהֲרֹן'ם טויט.

אַז ס'איז געקומען אַהֲרֹן'ם צייט צו שטאַרבען, האָט גאָט געזאָגט צו משה'ן: „געה זאָג איהם אָן". איז משה אַוועק גאַנץ פריה און איהם אויפ־געוועקט. פרעגט אַהרן: וואָס טהוסטו דאָ אַזוי פריה?

— איך האָב דיר צו פרעגען עפּיס אַ שַׁאֲלָה אין דער תּוֹרָה. אַ גאַנצע נאַכט האָט עס מיר נישט רוהען געלאָזט.

— וואָס פאַר אַ שַׁאֲלָה?

— איך האָב גראָד פֿערגעסען, נאָר דאָס ווייס איך, אַז ס'איז אין ספר בראשית.

האָבען זיי גענומען לערנען פון אָנהויב אָן. ביי יעדער פּרשה האָט אהרן געזאָגט: וואויל האָט גאָט געטהון, רעכט האָט גאָט געטהון. אַז זיי זענען געקומען צו דער פּרשה פון חוה'ן מיט'ן עץ־הדעת, פרעגט משה:

— און וואָס זאָגסטו, אהרן, וועגען דעם טויט?... איך וואָס האָב בייגעקומען די מלאָכים, דו וואָס האָסט דעם מלאך־המות אָפּגעשטעלט — און אַזאַ סוף! וואָרום וויפיעל האָבען מיר נאָך צו'ם לעבען?

— גאָר אַ קלייניגקייט.

און אַהרן האָט משה'ס מיין דערביי פערשטאַנען און אַלע זיינע אברים האָבען דערפיהלט דעם טויט, און באַלד האָבען די יורען דערזעהן, אַז אהרן'ס וואוקס איז ווי קלענער געוואָרען.

פרעגט משה: ביסט גרייט צו שטאַרבען?

— יאָ! — ענטפערט אַהרן.

זענען זיי אַרויף אויפ'ן באַרג הר־ההר אין דריַיען: משה, אַהרן און אלעזר.

ווי זיי זענען אַרויף, האָט זיך פאַר זיי געעפענט אַ הייהל, און זיי האָבען איינווייניג דערזעהן אַ בעטיל שטעהט געבעט און אַ ליכט ברענט צו־קאָפּענס.

אייגגעהילט אין נעבעל האָט אַהרן גענומען אָפּציהען פון זיך אַ קלייד נאָך אַ קלייד און אלעזר זיין זוהן האָט זיי אויף זיך אָנגעצויגען.

— ברודער אַהרן — האָט משה געזאָגט — זעה, ווען אונזער שוועסטער מרים איז פון דער וועלט געגאַנגען, האָבען מיר ביידע מיט איהר קבורה זיך אָפּגעגעבען. איצט ביי דיין פּטירה [1] שטעה איך מיט אלעזר דיין זוהן. מיט מיר אָבער ווער וועט זיך אָפּגעבען? ווער וועט די האַנד אויף מיינע אויגען לעגען?

ווען אַהרן איז שוין גרייט געווען, זאָגט איהם משה:

— אַהרן, ברודער מיינער, לעג זיך אויפ'ן בעט! — לעגט ער זיך.

— ציה אויס די העֶנד! — ציהט ער אויס.

— פערמאַך דאָס מויל! — פערמאַכט ער.

— שליס צו די אויגען! — שליסט ער צו.

---

1) שטאַרבען.

באַלד איז אַראָפּ די שְׁכִינָה און איהם אַ קוש געטהון — איז זײַן נְשָׁמָה אַרויס.

האָבען משה מיט אלעזר׳ן איהם אָנגעהויבען צו קושען, ביז ס׳איז אַראָפּ אַ וואָלקען און איהם פערדעקט, און אַ בַּת־קול האָט אויסגערופען: געהט אַרויס.

ווי זײ זענען אַרויס — האָט זיך די הײהל אַלײן פערמאַכט.

און דאָס גאַנצע פאָלק איז געשטאַנען אונטער׳ן באַרג און מיט שרעק אַרויסגעקוקט ווען וועלען זײ שוין אַראָפּ. אַז זײ האָבען דערזעהן, ווי משה געהט אַראָפּ מיט אֶלְעָזָר׳ן און אַהֲרן איז ניטאָ, האָט זיך אָנגעהויבען צווישען זײ אַ גערודער. די האָבען געזאָגט: משה האָט איהם גע׳הַרְג׳עט פון קִנְאָה, פאַרוואָס אַלע האָבען איהם בעסער ליעב. אַנדערע ווידער האָבען געזאָגט: אלעזר האָט איהם גע׳הרג׳עט, ווײַל ער האָט געוואָלט גיכער אָפּ׳יַרְשֶׁנ׳ען די כְּהוּנָה.

וואָס האָט גאָט געטהון? ער האָט אַ וואונק געטהון צו די מַלְאָכִים, האָבען זײ געעפענט די הײל און געלאָזט פליהען אַהרן׳ס אָרון אין דער לופטען, האָבען אַלע דערזעהן, אַז אַהרן איז געשטאָרבען.

צײַט אַהרן האָט געלעבט, האָט ער קײנעם ניט אויסגערעדט, ניט אויפגעוואָרפען: „דו האָסט שלעכט געהאַנדעלט, דו האָסט געזינדיגט". וועמען ער האָט בעגעגענט — האָט ער צוערשט געגריסט, מעג זײַן דער שלעכסטער און זינדיגסטער — האָט אַהרן איהם „שָׁלום" אָפּגעגעבען. אַוועקגעהענדיג, פלעגט זיך יענער בעטראַכטען: „טאָמער בעגעגען איך אַהרנ׳ען נאָך אַמאָל, ווי וועל איך איהם קענען קוקען אין די אויגען, איך בין אַזאַ שלעכטער מענש, און ער בעגריסט מיך אַזוי פרײַנדליך — דאָס פלעגט אויף דעם בײזען מאַן גוט ווירקען, ער זאָל זיך אויסבעסערען און מעהר קײן שלעכטס ניט טהון.

זענען צווײ געוועזען צוקריגט, פלעגט אַהרן קומען צו אײנעם און זאָגען: יענער רײַסט אויף זיך די האָהר און בעדויערט שטאַרק, וואָס ער האָט דיך בעלײדיגט; דעם צווײטען ווידער זאָגט ער אויך, אַז יענער נעהמט זיך שטאַרק צום האַרצען און האָט שטאַרק חֲרָטָה אויף דעם מַחְלוֹקֶת, — ביז ער רײַסט אַרויס די שִׂנְאָה פון בײדענס הערצער און זײ ווערען שָׁלום.

אין טהאָל אַרְנוֹן.

דער טהאָל פון אַרנון איז געלעגען צווישען צווײ הויכע בערג. און דער טהאָל איז געוועזען אַזוי שמאָל, אַז ווען אײנער איז געשטאַנען אויפ׳ן באַרג אין אײן זײַט, האָט ער געקענט רעדען מיט׳ן אַנדערען, וואָס שטעהט

אויפ׳ן בארג אנטקעגען. און דער וועג צווישען זיי איבער׳ן טהאל, בארג אראפּ און בארג ארויף, איז געוועזען זיעבען מייל.

די וועגד פון בארג זענען פון איין זייט געוועזען דורכגעלעכערט מיט הייהלען, איינע איבער די אנדערע, און פון אנטקעגענדיגען בארג האבען ארויסגעשטרעקט שטיקער פעלזען, ווי בריסט, פעלז געגען הייל און הייל געגען פעלז.

האבען זיך צונויפגעקליבען חילות אהן א שיעור פון אלע פעלקער און זיך פונאנדערגעזעצט: א טייל אויף די פעלזען, א טייל אין די הייהלען, און געווארט, ביז די יודען וועלען אריינגעהן אין טהאל, — וועלען זיי אלעמען אומ׳הרג׳נען.

האט גאט געטהון א נס און צונויפגעצויגען פון אויבען ביידע זייטען בערג, אז די אויסגעבויכטע [1] פעלזען זענען אריין אין די אויסגעהוילטע לעכער און דערשטיקט און צוקוועטשט סיי די סיי יענע חילות. און די יודען זענען דורכגעגאנגען דעם טהאל ווי אונטער א געוועלב, נישט צו וויסען וואס פאר א נסים זיי איז געשעהן. ערשט דערנאך האבען זיי דערזעהן ווי דער טייך ארנון, וואס פליעסט דערביי טראגט צוריבענע קעפּ מיט הענד און מיט פיס, און זיינע וואסערען זענען רויט פון בלוט. דאס האט ער אויסגעשווענקט דעם שונא פון אלע לעכער אויף דער ליכטיגער שיין, יודען זאלען זעהן די ישועה פון גאט.

עוג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן.

אז די יודען זענען געקומען צום גרעניץ פון אֶדְרֶעִי, האט משה געזאגט:

— לאמיר דא נעכטיגען, און מארגען, אז די זון וועט זיך ווייזען, וועלען מיר געהן איינגעהמען דאס לאנד.

אויף מארגען פריה נעהמט עוג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן און זעצט זיך אויפ׳ן מויער אין דער הויך. האט ער מיט זיין הויכען וואוקס פערשטעלט די זון.

אז משה האט עם דערזעהן פון וויטען, האט ער זיך שטארק דערשראָקען. ער האט געמיינט, אז מען האט איבערנאכט אויסגעבויט אזא הויכען מויער. — זאגט איהם גאט: האב קיין מורא ניט, דאס איז עוג און דו וועסט איהם בייקומען.

---

1) אויסגעשטרעקט, בולט.

און עוג האָט בעקוקט דעם יודישען לאַגער, און געזעהן, אַז ער פערנעהמט דריי מייל, געהט ער און רייסט־אויס אַ באַרג פון דריי מייל און לעגט איהם אַרויף אויפ׳ן קאָפּ, און וויל איהם צו־טראָגען צו מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל און אויף זיי אַרויפוואַרפען און דערשלאָגען אַלעמען מיט איינמאָל.

זענען אָנגעלאָפען מילבען, דורכגעלעכערט דעם באַרג, ווי אַ מיץ[1], — האָט ער זיך אַראָפּגעלאָזט ביז צו עוג׳ס האַלז־און־נאַקען. האָט עוג איהם געוואָלט אַראָפּציהען, זענען ביי איהם פון פאָרענט אויסגעוואַקסען צוויי גרויסע קרומע צעהן און דורכגעשטאָכען דעם באַרג, ווי מיט צוויי האָקען פון ביידע זייטען, אַז ער האָט איהם ניט געקענט אַראָפּנעהמען.

האָט משה גענומען אַ האַק מיט אַ לאַנגען שטיל פון צעהן איילען, און אַליין איז ער געוועזען הויך צעהן איילען און האָט נאָך אַ שפּרונג געטהון אויף צעהן איילען, — און דערגרייכט ביז עוג׳ס קניה און איהם מיט איין קלאַפּ אומגעוואָרפען און דער׳הרג׳עט.

*
* *

אַבּא־שאול האָט דערצעהלט:

אַ קְבָרוֹת־מאַן בין איך געוועזען, איינמאָל בין איך נאָכגעלאָפען נאָך אַ הירש, איז ער אַריינגעלאָפען אין אַ טונעל, בין איך נאָכגעלאָפען דריי מייל און איהם ניט דערגרייכט, און דער טונעל האָט זיך נאָך ניט אויסגעלאָזען. אַז איך בין אַרויס צוריק, האָב איך געזעהן, אַז דער טונעל איז געבויט פון איין ביין, לאַנג אין קיילעכדיג אויסגעהוילט, ווי די לאַנגע קנאָכען פון הענד און פיס, — האָב איך פערשטאַנען, אַז דאָס איז אַ קנאָך פון עוג מלך הבשן.

די קליידער אין דער מִדְבָּר.

רַבִּי אֶלִיעֶזֶר האָט געפרעגט רַבִּי שִׁמְעוֹנ׳ען: וואו האָבען די יודען גענומען קליידער אין דער מִדְבָּר פערציג יאָהר?

ענטפערט ער איהם: די מַלְאָכִים האָבען זיי אָנגעטהון נאָך אויפ׳ן באַרג סִינַי.

— און די קליידער זענען ניט צוריסען געוואָרען?
— ניין! אַזוי שטעהט אין פָּסוק: „דיין קלייד איז ניט אַלט געוואָרען".
— און אַז די קינדער זענען אויסגעוואַקסען?

---

1) קאָלפּאַק, נאַכט־הוט.

— זענען די קליידער מיט זיי געוואַקסען, ווי די שנעק[1]) מיט איהר שייד.
— און מען האָט זיי ניט געדאַרפט וואַשען?
— דער וואָלקען פלעגט זיי רייבען און פוצען.
— ווי זענען זיי ניט פערברענט געוואָרען?
— אַזוי ווי אַמיאַנט[2]); וואָס מעהר מען ברענט איהם — ווערט ער גלאַנציגער און שטאַרקער.
— און קיין אומצוכט האָבען זיך ניט פערפיהרט?
— אַפילו נאָכ'ן טויט האָבען אויך די ווערים צו זיי קיין צוטרעט ניט געהאַט, בפרט לעבעדיגערהייד.
— ווי זענען זיי ניט פערדומפען געוואָרען פון שוויים?
— מרים'ס ברונען פלעגט זיי ברענגען שמעקעדיגע גראָזען און אַלערליי געווירצען, האָבען זיי זיך אין דעם געקויקעלט און דער וואויל־שמעקענדיגער ריח האָט זיך געלאָזט הערען וויים־ווייט.

גענזעהן ווי גאָט גיט זיך מיט זיי אַזוי אָפּ, פוצט זיי און קעבעלט זיי, האָבען די יודען געזינגען די ליעד:

גאָט איז מיין פאַסטוך, וואָס־זשע פעהלט מיר?
אין טיעף־גראָזיגע אָאַזיסען[3]) בעלעגט ער מיך,
ביי רוהיגע וואַסערען פיהרט ער מיך — — —
און געה איך אין ט־אָל פון דער וויסטע
ש־עקט מיך קיין בעז ניט — [illegible]
דען דו ביסט מיט מיר.

דער טויט פון דור המדבר.

נאָך דעם ווי דער דור המדבר, ששים רבוא מאַן, האָבען זיך פער־זינדיגט, האָט גאָט אויף זיי גוזר[4]) געווען, זיי זאָלען אַלע אויסשטאַרבען אין מדבר אין פערלויף פון פערציג יאָהר.

יעדעם יאָהר ערב תשעה־באָב פלעגט משה אויסרופען אין מחנה: געהט גראָבען! האָט יעדער זיך אויסגעגראָבען אַ קבר און דאָרט איבערגע־נעכטיגט. אויף מאָרגען האָט מען אויסגערופען: די לעבעדיגע אָפּגעשיידט

1) שילדקרעט, אַרט טשערעפּאַכע. 2) אַ אַרט אַזבעסט. 3) אַ שטיקעל פלאַץ אין מדבר בעדעקט מיט גראָז און ביימער. 4) בעפוילען.

פון די טויטע! פלעגען בלײַבען אין קבֿרים יעדעס מאָל צו פופצעהן טויזענד און די איבעריגע פלעגען אויפשטעהן געזונד און שטאַרק. אַזוי איז געשעהן פערציג יאָהר[2]), ביז דער אַלטער דור איז אין גאַנצען אויסגעשטאָרבען.

דאָס לעצטע יאָהר האָבען זײַ ווידער אַזוי געטהון און אַלע זענען אויפגעשטאַנען לעבעדיג, האָבען זײַ געמײַנט, אַז מען האָט ניט גוט אויסגערעכענט דעם טאָג, זענען זײַ אויף מאָרגען ווײַטער געגאַנגען נעכטיגען אין די קבֿרים. אַזוי האָבען זײַ געטהון די גאַנצע וואָך. אַז זײַ האָבען געזעהן דעם פונפצעהנטען אָב, דאָס קײַנער שטאַרבט ניט, האָבען זײַ פערשטאַנען, אַז די גזירה איז בטל [2]) געוואָרען, און דעם טאָג געמאַכט יום־טוב.

שפעטער, אַז די יודען זענען געזעסען אין ארץ־ישׂראל רוהיג און פריידליך, איז אײַנער פון די גרעסטע ימים־טובים בײַ זײַ געווען „חמשה עשׂר באָב“ [3]).

בלעם.

מואָב און מדין זענען געווען צוויי פײַנדליכע פעלקער און שטענדיג צווישען זיך מלחמות געפיהרט.

ווי די יודען האָבען זיך דערנעהנטערט צום גרעניץ פון מואָב, האָבען שוין די בײדע בלוט־שונאים צווישען זיך געשלאָסען שלום.

עס קומט אויס ווי צוויי הינט, וואָס פלעגען זיך שטענדיג צופען און רײַסען, ביז אַ וואָלף איז אויף זײַ אָנגעפאַלען — האָבען זײַ זיך שוין צונויפגעפאָרט, און בײדע צוזאַמען אַרויס אַנטקעגען וואָלף.

אַזוי האָט זיך מואָב צענויפגעפאָרט מיט מדין, כדי די יודען בײַקומען און זיך צוטײלען מיט זײער גוטס, ווי דאָס שפּריכוואָרט זאָגט:

שותפות קאַץ און כלב,
אויף שלים־מזל'ס חלב.

און בלק מלך מואָב האָט בײַ זיך געטראַכט:

— זײער פיהרער משה האָט א צײַט מיט יאָהרען פערבראַכט אין מדין, — וועלען מיר פרעגען בײַ די זקנים פון מדין, אין וואָס ליגט זײַן גאַנצער כח. האָט ער בעקומען אַ ענטפער:

— דער כח זײַנער איז נור אין מויל.

---

1) 40 מאָל 15 טויזענד מאַכט־אויס 600 טויזענד. 2) צושטערט, אָפּגערופען. 3) פופצעהן טאָג אין חודש אָב.

— אויב אַזוי—זאָגט בָּלָק — וועל איך אויף זיי אָנשיקען בִּלְעָם'ן מיט זיין מויל, וועט ער זיי פערשעלטען.

האָט זיך גאָט געוויזען צו בלעם'ן און איהם בעפוילען:

— געה ניט!

— וועל איך זיי שעלטען דאָ אויפ'ן אָרט.

— שעלט ניט!

— וועל איך זיי בענשען.

— אויך ניט!

ווי מען זאָגט, אין אַ שפריכוואָרט, צו דער בּיהן:

ניט דיין האָניג,

ניט דיין ביס.

און בִּלְעָם איז דאָך אַוועק און אויסגעבויט זיבען מִזְבְּחוֹת און געוואָלט שעלטען די יודען.

בעוויזט זיך גאָט צו איהם און פרעגט:

— רָשָׁע, וואָס טהוסטו? איך האָב דאָך דיר פערבאָטען?!

ענטפערט ער:

— אָט האָב איך איינגעאָרדנעט זיבען מִזְבְּחוֹת...

עס קומט אויס ווי אַ קרעמער, וואָס האָט אַ פאַלשע מאָס און אַ פאַלשע וואָג און נאַרט די קונים, קומט אַריין דער אויפזעהער פון מארק און חאַפּט איהם ביי דער האַנד ווי ער שווינדעלט:

— וואָס טהוסטו?

— איך האָב דיר, ליעבער הער, שוין אָפּגעשיקט אַהיים אַ פיינע מַתָּנָה.

גאָט לאָזט זיך אָבער ניט אונטערקויפען מיט שוחד[1], — האָט ער איהם פערוועהרט צו שעלטען.

אָבער פון דעם רָשָׁע'ס בְּרָכוֹת זעהט מען, וואָס פאַר אַ קְלָלָה ער האָט אין זינען געהאַט צו געבען, און גאָט האָט עס פערקעהרט אויף אַ בְּרָכָה:

געוואָלט האָט ער פערשעלטען, יודען זאָלען ניט האָבען קיין שולען פאַר קינדער און בָּתֵּי־מִדְרָשִׁים פאַר דערוואַקסענע — און געבענשט:

ווי שעהן דיינע געצעלטען יַעֲקֹב,

דיינע וואוינונגען — יִשְׂרָאֵל!

---

1) בעשטעכונג, חאַבּאַר.

ווידער האָט ער געוואָלט שעלטען, יודען זאָלען זיין וויסט און לעער, דאַר און טרוקען — האָט ער געבענשט:

ווי טייכען געצויגען,
ווי גערטנער ביים טייך,
פייכט, זאַפטיג זיין צווייג.
זיין זאָמען ביי שטראָמען,
ווי בְּשָׂמִים, וואָס גאָט
אַליין האָט געפלאַנצט.
ווי צעדער ביי׳ם קוואַל.

זיי זאָלען ניט געוועלטיגען איבער אַנדערע פעלקער — און ווידער געבענשט:

העכער פון אֲגַג [1]) זיין מֶלֶךְ,
און זיין קעניגרייך דערהויבען.

אַלע בְּרָכוֹת האָבען זיך שפעטער אין גָלוּת ווידער פערוואַנדעלט אין קְלָלוֹת, חוץ איינע — שולען און בָּתֵּי־מִדְרָשִׁים. אין די ערגסטע צייטען זענען יודען געווען וואויל־געלערענטע און פאַר דער תּוֹרָה זיך מוֹסֵר־נֶפֶשׁ [2]) געווען.

געזעהן אַז צו שעלטען איז ער נישט בְּכֹחַ, האָט בִּלְעָם בָּלָק׳ן אַזאַ עֵצָה געגעבען:

— דער יודישער גאָט האָט פיינט אויסגעלאַסענקייט, יודען אָבער זענען לָהוּט [3]) נאָך ליינענע קליידער. נעהם־זשע שטעל־אויף גאַנצע רייהען צעלטען־געוועלבליך און זעץ דאָרט אַוועק פרויען, אַלטע פון דרויסען און יונגע אינוועניג, און לאָזען זיי פערקויפען ליינענע קליידער...

און בָּלָק האָט אַזוי געטהון.

אָפּגעגעסען און אָפּגעטרונקען געהט אַ יוד אויפגעלעגט אַרוים אין מאַרק שפּאַצירען. פערופט מען איהם אין די געוועלבליך: צי דאַרפסטו נישט ליינינע קליידער? זאָגט איהם די אַלטע אַ אֱמֶת׳ע פּרייז און די יונגע — גאָר אַ ביליגע, און מאַכט דערביי חֵן׳עוודיג: זיי היימיש, מיין פריינד, זעץ זיך אַנידער און קלויב זיך אויס וואָס דיין האַרץ גליסט. און באַלד טאַקי בעווייזען זיך דאָרט פלעשליך וויין פון׳ם בעסטען עַמוֹנ׳ישען סאָרט, וואָס צורייצט דאָס בלוט. „ווילסטו אֶפְשַׁר פערזוכען אַ גלעזעל וויין?" — פרעגט

1) דער מלך פון עמלק. 2) דאָס לעבען געאָפּפערט. 3) בעגערען שטאַרק.

זי מיט אַ פריינדליכען שמייכעל. קען ער נישט בײַשטעהן און טרינקט. צינדט זיך אין איהם דאָס בלוט און ער פּרובט זיך מיט איהר ווערען גאָר היימיש. נעהמט זי אַרויס איהר געטיל פונ׳ם שויס און זאָגט: געפעלט איך דיר יאָ, דיען־זשע אויך צו מײַן געטיל. — וואָס הייסט, זאָגט ער, איך בין דאָך אַ יוד! — וואָס מאַכט עס אויס? — זאָגט זי איהם. און עס דערגעהט דערצו ביז ער זאָגט זיך אָפּ אינגאַנצען פון תורת־משה.

אַזוי האָבען די טעכטער פון מדין אַראָפּגעפיהרט די יודען פון רעכטען וועג. און צוליעב דעם זענען פיער און צוואַנציג טויזענד יודען אומגעקומען פון מגפה.

דערנאָך אָבער האָבען יודען אין אַ מלחמה געגען מדין אָפּגעהאַלטען אַ גרויסען נצחון [1], און בלעם, וואָס איז דערווײַל געקומען אין מדינ׳ישען לאַגער געצאָהלט מאָהנען פאַר זײַן עצה, איז אויך צווישען אַנדערע גע׳הרג׳עט געוואָרען. ווי דאָס שפּריכוואָרט זאָגט:

דעם עזעל האט זיך געגליסט הערנער בעקומען –
האָט מען איהם די לאַנגע אויערען אָפּגענומען.

משה׳ם טויט.

„און גאָט האָט צו משה געזאָגט: דער טאָג פון דײַן טויט איז שוין נאָהענט".

„און ווען אויך ער הויבט זיך ביז צו׳ם הימעל אַרויף און זײַן קאָפּ דערלאַנגט דעם וואָלקען... געהט ער פערלוירען און ניטאָ איהם"— געגען וואָס רעדט זיך דאָ? געגען דעם טאָג פון טויט: מעג דער מענש ווי אַ פויגעל אַפילו זיך פליגעל מאַכען און צו׳ם הימעל זיך אויפהויבען—קומט די לעצטע שעה פונ׳ם טויט ווערען די פליגעל זײַנע צובראָכען און ער פאַלט־אַראָפּ.

„און ווען אויך ער הויבט זיך ביז צו׳ם הימעל אַרויף" — דאָס איז משה, וואָס אויפ׳ן הימעל איז ער אַרויפגעשטיגען און מיט די פיס זײַנע די וואָלקענס געטראָטען, און צו מלאכים גלײַך געוואָרען, און מיט גאָט ברוך־הוא פּנים־אל פּנים גערעדט און פון זײַן האַנד די תורה גענומען—ווי באַלד זײַן סוף איז געקומען האָט איהם גאָט געזאָגט: „דער טאָג פון דײַן טויט איז שוין נאָהענט".

---

1) זיענ, אײַנגענומען די מלחמה.

.I

ווען משה האָט געזעהן, אַז דער גְזַר־דִין אויף איהם איז שוין אָנגעְ׳חַתְמ׳ט געוואָרען, האָט ער אַרומגעצייכענט אַרום זיך אַ עִיגוּל[1] און אַליין געשטעלט זיך אינמיטען און געזאָגט: „איך ריהר זיך נישט פון דאַנען, ביז דו וועסט די גְזֵירָה מְבַטֵל זיין”. און אָנגעטהון האָט ער זיך אין אַ זאַק און איינגעהילט זיך אין אַ זאַק און זיך געוואַלגערט אין אַש, און האָט גענומען בעטען רַחֲמִים ביי גאָט בָּרוּך־הוּא, ביז דער הימעל מיט דער ערד און די גאַנצע נאַטור האָבען אָנגעהויבען ציטערען און געפרעגט: „אֶפְשַׁר איז שוין דער ווילען פון גאָט געקומען גאָר זיין וועלט צו בעניייען?”[2] איז אַ בַּת־קוֹל אַרויס און געזאָגט: „נישט געקומען איז נאָך דער ווילען פון גאָט זיין וועלט צו בעניייען, נאָר „אין זיין האַנד איז די זעעל פון אַלע לעבעדיגע”[3]... און גאָט האָט געלאָזט אויסרופען אין יעדען טויער פון יעדען הימעל, משה׳ס תְּפִלָּה זאָל פאַר איהם נישט אויפגענומען און געבראַכט ווערען, ווייל דער גְזַר־דִין זיינער איז שוין אָנגעְ׳חַתְמ׳ט. און ווען דאָס קול פון דער תְּפִלָּה צו׳ם הימעל האָט זיך געשטאַרקט, האָט גאָט גערופען און געזאָגט די מַלְאֲכֵי־הַשָּׁרֵת: „געשווינד לאָזט זיך אַראָפּ און אַלע טויערען פון יעדען הימעל פערשליסט! ווייל משה׳ס תפלה איז געגליכען געווען צו אַ שווערד וואָס רייסט און שניידט און קיינער קען עס נישט אָפּשטעלען. האָט משה געזאָגט פאַר גאָט בָּרוּך־הוּא: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, פאַר דיר איז אָפען און בעוואוסט מיין מִיה און צַער, וואָס איך האָב געליטען איבער די יודען ביז זיי האָבען אָנגעהויבען גלויבען דיין נאָמען; וויפיעל ליידען האָב איך צוליעב זיי איבערגעטראָגען ביז איך האָב ביי זיי פעסט געשטעלט די תוֹרָה מיט מִצְוֹת. געמיינט האָב איך: אַזוי ווי איך האָב זייער צַער און יְסוּרִים געזעהן אַזוי וועל איך זוֹכֶה זיין אויך זייער נַחַת דערלעבען — און איצט ווען די צייט פון נַחַת איז געקומען, זאָגסטו מיר: „דו וועסט נישט אַריבערגעהן דעם יַרְדֵן”—מאַכסטו דאָך פאַר פאַלש דיין אייגענע תורה, וואו דו האָסט געשריבען: „אין זיין טאָג זאָלסטו איהם (דעם טאָג־אַרבייטער) זיין לוין געבען”. שוין־זשע איז דאָס מיין לוין פאַר אַרבייט פון פיערציג יאָהר, וואָס איך האָב זיך אַזוי בעמיהט ביז ס׳איז אַ הייליג און געטריי פאָלק געוואָרען?” ענטפערט גאָט בָּרוּך־הוּא:

---

1) קרייז, רעדיל. 2) ד. ה. פערניכטען די איצטיגע וועלט און בעשאַפען אַ נייע. 3) ד. ה. ער וויל משה׳ן פון דער וועלט נעהמען.

„אַזאַ גְזֵירָה איז פון מיר אַרויס!” זאָגט משה: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, אויב איך קען נישט אַריינגעהן אין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לעבּעדיגערהייד — בּריינג מיך אַהין אַריין טויטערהייד, ווי יוֹסֵף׳ס בּיינער”. ענטפערט גאָט: „משה, ווען יוסף איז קיין מִצְרַיִם געקומען האָט ער זיך דאָרט נישט פערפרעמדט, נאָר אַרויס־געזאָגט אַז ער איז אַ יוד, דו אָבּער האָסט זיך אין מִדְיָן פערפרעמדט: ווען יִתְרוֹ׳ס טעכטער האָבּען דיך פאַר זייער פאָטער מיט׳ן נאָמען מִצְרִי אָנגערו־פען, האָסטו געהערט און זיך נישט וויסענדיג געמאַכט”. זאָגט משה ווידער: „רבּונו־של־עולם, אויב דו ווילסט מיך נישט אין ארץ־ישראל אַריינבּריינגען לאָז מיך זיין ווי די חַיוֹת פון פעלד, וואָס עסען גראָז און טרינקען וואַסער און זעהען די וועלט — אַזוי זאָל איך אויך זיין ווי איינע פון זיי”. זאָגט איהם גאָט: „גענוג שוין!” בּעט משה ווייטער: „רבּונו־של־עולם, אויב נישט, לאָז מיך זיין אויף דער וועלט ווי דאָס פויגעלע, וואָס פליהט אין אַלע פיער עקען וועלט און קלייבּט זיך שפּייז אַלע טאָג — און קומט־צוריק פאַר נאַכט אין זיין נעסט”. „גענוג שוין!”—ענטפערט גאָט.

האָבּען די זון מיט דער לְבָנָה זיך אויפגעהויבּען פונ׳ם ערשטען הימעל אינ׳ם דריטען, אין זְבוּל, און געזאָגט פאַר גאָט בָּרוּךְ־הוּא: „רבּונו־של־עולם, אויב דו וועסט טהון אַ גערעכטען מִשְׁפָּט עַמְרָם׳ס זוהן — וועלען מיר ווידער לייכטען פאַר דער וועלט, אויב נישט—וועלען מיר אויפהערען צו לייכטען”, האָט גאָט אויף זיי געוואָרפען פייערדיגע פייַלען און שפּיזען און זיי געזאָגט: „יעדען טאָג בּוקען זיך צו אייך מענשען און איהר האָט נישט אויפגעהערט צו לייכטען—פאַר מיין כָּבוֹד אַרט אייך נִיט, איצט פאַר׳ן כָּבוֹד פון אַ בָּשָׂר־וָדָם ווילט איהר זיך אַזוי שטאַרק אָננעהמען!”

.II

אַז משה האָט געזעהן, דאָס מען וויל זיך אויף איהם נישט אומקוקען, האָט ער זיך געלאָזט געהן צו הימעל און ערד און זיי געזאָגט: בּעט פאַר מיר רחמים!” זאָגען זיי איהם: „איידער פאַר דיר דאַרפען מיר גאָר פאַר זיך בּעטען, מיר זענען אויך נישט קיין אייבּיגע. אויף אונז איז געזאָגט געוואָרען: „דער הימעל וועט ווי רויך צוגעהן און די ערד ווי אַ קלייד צופאַלען!”

איז ער געגאַנגען צו די שטערען און מזלות און זיי געזאָגט: „בּעט פאַר מיר רחמים”. ענטפערען זיי איהם: „איידער פאַר דיר דאַרפען מיר גאָר פאַר זיך בּעטען, דען אויף אונז איז געזאָגט געוואָרען: „עס וועלען צובּרעקעלט ווערען אַלע הערשאַפטען פון הימעל”.

איז ער געגאנגען צו די הויכע בערג און זיי געזאָגט: „בעט פאַר מיר רַחֲמִים". ענטפערען זיי איהם. „איידער פאַר דיר דאַרפען מיר גאָר פאַר זיך בעטען, דען אויף אונז איז געזאָגט געוואָרען: „די בערג וועלען זיך איינלע־גען און די הִיגלען וועלען צופאַלען ווערען".

איז ער געקומען צום יַם און איהם געזאָגט: „בעט פאַר מיר רחמים". זאָגט איהם דער יַם: „עַמְרָם'ס זוהן! וואָס איז היינטיגער טאָג אַנדערש פון אַלע? דו ביסט דאָך דער זעלבער, וואָס ביזט צו מיר מיט דיין שטעקען גע־קומען און מיך געשלאָגען און אויף צוועלף שטעגען צוטהיילט, און איך האָב נישט געקענט געגען דיר ביישטעהן — און איצט וואָס איז מיט דיר אַזוינס געוואָרען?"

אַז דער ים האָט משה'ן דערמאָהנט, וואָס ער האָט אין זיינע יונגערע יאָהרען אויפגעטהון, האָט ער גענומען שרייען און געזאָגט: „אָ, וואו נעהמט מען ווידער די אַמאָליגע יאָהרען!" ווען איך בין פאַר דיר געשטאַנען בין איך אַ מלך אויף דער וועלט געוועזען, איצט אָבער פאַל איך אויף דער ערד בעטענ־דיג רחמים — און קיינער וויל זיך אויף מיר נישט אומקוקען".

באַלד איז ער אַוועק צו מְטַטְרוֹן שַׂר־הַפָּנִים [1] און איהם געזאָגט: „בעט פאַר מיר רחמים, איך זאָל פון דער וועלט נישט געהן". זאָגט ער איהם: „משה מיין רֶבִּי! אומזיסט איז דיין מיה! אַזוי האָב איך געהערט פון אונטער דעם פאָרהאַנג, אַז דיין תְּפִלָּה וועגען דעם וועט נישט אָנגענומען ווערען".

האָט משה אַרויפגעלעגט די הענד אויפ'ן קאָפּ און געשריען און גע־וויינט: „צו וועמען זאָל איך איצט געהן בעטען רחמים?" און גאָט־ברוך־הוא איז געוואָרען שטאַרק אין צאָרן אויף איהם, ביז משה האָט אויסגעשריען: „גאָט, גאָט, דערבאַרימדיגער גאָט און לייטזעליגער".

איז דער רוח־הַקֹּדֶשׁ [2] באַלד בערוהיגט געוואָרען. זאָגט גאָט צו משה'ן: „משה, צוויי שְׁבוּעוֹת האָב איך געשוואוירען, איינע וועגען יודען אומצובריינ־גען זיי פון דער וועלט, ווען זיי האָבען יענע מַעֲשֶׂה [3] אָפּגעטהון, און איינע וועגען דיר, אַז דו זאָלסט שטאַרבען און אין לאַנד נישט אַריינגעהן. יענע שבועה וועגען יודען האָב איך צוליעב דיר מבטל געוועזען, ווייל דו האָסט פאַר זיי געבעטען, און איצט בעטסטו ווידער, איך זאָל אויך די צווייטע שבועה ברעכען און טהון דיין פערלאַנגען, דו ווילסט ציהען דעם שטריק פאַר ביידע

---

1) איינער פון די גרעסטע מלאכים וואָס שטעהט פאַר גאָט. 2) גאָט'ס הייליגער גייסט. 3) פונ'ם ענל.

עקען — אײנע פון די בײדע שבועות מוז פעסט בלײַבען, קלױב זיך אױס!"

װי משה האָט דאָס דערהערט, זאָגט ער: „רבונו-של-עולם, לאָז פער-לױרען געהן משה און טױזענד זײַן גלײַכען — און קײן נאָגעל פון אײנעם פון פאָלק ישראל זאָל ניט װערען געקרימט!"

און משה זאָגט װידער פאר גאָט: „רבונו-של-עולם, די פּנים װאָס האָבען זוכה געװעזען אױפ'ן הימעל אַרױפגעהן, און דאָס פּנים װאָס האָט די שכינה מקבל-פּנים געװעזען—זאָלען זיך אין ערד װאַלגערען?" זאָגט איהם גאָט: „אַזױ האָב איך בעשלאָסען און אַזױ פיהרט זיך אױף דער װעלט: יעדער דור האָט זײַנע פאָרשטעהער, זײַנע מנהיגים. ביז איצט איז דײַן צײַט געװעזען, איצט איז די צײַט פאר דײַן תלמיד געקומען". זאָגט משה: „רבונו-של-עולם, אױב צוליעב יהושע געה איך פון דער װעלט, װעל איך געהן בײַ איהם אַ תלמיד זײַן". זאָגט איהם גאָט: „אױב דו װילסט -- געה".

III.

איז משה אױפגעשטאַנען און גאַנץ פריה צו יהושע'ס הױז אַװעקגעגאַנגען. און יהושע איז געזעסען און געלערענט. האָט משה זיך אַנידערגע-שטעלט אײַנגעבױגען, די האַנד אױפ'ן האַרצען אַרױפגעלעגט. נאָר די אױגען פון יהושע זענען געװען װי פערשטעלט און ער האָט איהם ניט געזעהן, כּדי משה זאָל דערפון צער האָבען און זאָל זײַן גרײַט זיך צום טױט איבער-צוגעבען.

און די יודען זענען געגאַנגען אין משה'ס געצעלט תורה צו לערנען, פרעגען זײ: „משה רבנו װאו איז?" ענטפערט מען זײ: „גאַנץ פריה נאָך איז ער אין יהושע'ס הױז אַװעקגעגאַנגען". קומען זײ צו יהושע'ס טהיר און זעהען, װי יהושע זיצט און משה שטעהט. פרעגען זײ יהושע'ן: „װאָס איז מיט דיר געװאָרען — משה רבנו שטעהט און די זיצסט!" און אַז יהושע האָט די אױ-גען זײַנע אױפגעהױבען און איהם דערזעהן, האָט ער געשװינד זײַנע קלײדער צוריסען און אָנגעהױבען װײנען און שרײַען: „רבי מײַנער, רבי! פאָטער מײַ-נער, פאָטער!"...

זאָגען די יודען צו משה'ן: „משה רבינו! לערן אונז תורה". ענטפערט ער: „איך האָב אױף דעם קײן רשות [1] ניט". זאָגען זײ איהם װידער: „מיר װע-לען דיך ניט אָפּלאָזען". לאָזט זיך הערען פון הימעל אַ בת-קול: „לערנט

1) ערלױבעניש, רעכט.

בײַ יהושע" — און זײ האָבען אויף זיך מְקַבֵּל געװעזען צו זיצען און לערנען תּוֹרָה בײַ יהושע.

איז יהושע געזעסען אויבען־אָן, משה רעכטס און אהרן'ס קינדער לינקס— און יהושע האָט געלערנט פאַר משה. און ס'איז פון משה'ן אָפּגענומען געװאָרען דער אוֹצָר פון חָכְמָה און צו יהושע'ן אַװעקגעגעבען געװאָרען.

דערנאָך האָבען זײ זיך געלאָזט געהן, און משה איז געגאַנגען אין דער לינקער זײַט פון יהושע. זענען זײ בײדע אַרײַנגעגאַנגען אין אוֹהֶל־מוֹעֵד, האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַ װאָלקען־זײַל און צװישען זײ בײדע אָפּגעטהײלט. און אַז דער װאָלקען־זײַל איז אַװעק—פרעגט משה: „יהושע, װאָס האָט מיט דיר גאָט גערעדט?" ענטפערט איהם יהושע: „װען צו דיר פלעגט זיך גאָט באַװײַזען, האָב איך אַמאָל געװאוסט װאָס אַזױנס ער רעדט מיט דיר?" דאַמאָלס האָט משה אויסגעשריען: „הונדערט מאָל שטאַרבען און נישט אײן מאָל מְקַנֵּא זײַן! הער פון אַלע װעלטען, ביז איצט האָב איך לעבען געבעטען, איצט אָבער איז מײַן נְשָׁמָה דיר אָפּגעגעבען".

װען בײַ משה'ן איז רעכט געבליבען צו שטאַרבען האָט גאָט ברוך־הוא גענומען בעדױערען: „װער װעט זיך פאַר יודען אַרױסשטעלען אין דער צײַט פון מײַן צאָרן? און װער װעט בײַ מיר בעטען רחמים אין דער צײַט װאָס זײ װעלען פאַר מיר זינדיגען?"

IV.

און סַמָאֵל, דער עלטסטער שָׂטָן, האָט יעדע רֶגַע אויף משה'ס נְשָׁמָה אַרױסגעקוקט און געזאָגט: „װען װעט שוין די רגע פון משה'ס טויט קומען, איך זאָל אַראָפּגעהן און בײַ איהם די נשמה נעהמען? װען װעט שוין מִיכָאֵל קלאָגען און איך װעל דעם גרויסען לאַך קענען געבען?"

זאָגט גאָט צו גַבְרִיאֵל'ן: „געה ברענג די נְשָׁמָה פון משה". ענטפערט ער איהם: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! אַקעגען שִׁשִּׁים רִבּוֹא בעשטעהט ער אײנער,— װי קען איך זײַן טויט צוקוקען?"

הײסט גאָט מיכאל'ן: „געה ברענג דו משה'ס נשמה". ענטפערט ער: „איך בין זײַן רֶבִּי געװעזען און ער מײַן תַּלְמִיד—װי קען איך זײַן טויט צוקוקען?"

זאָגט גאָט צו סמאל'ן: „געה דו ברענג די נשמה פון משה". האָט ער באַלד זיך אָנגעקלײדעט מיט צאָרן און אָנגעגורט זײַן שװערד, און זיך אײַנגעהילט אין שרעקליכע רְצִיחָה — און אַװעק צו משה'ן. געפונט ער איהם װי ער זיצט און שרײַבט דעם שֵׁם־הַמְפוֹרָשׁ אויף אַ מְגִלָּה, און זײַן פָּנִים

שייַנט ווי די ליכטיגע זון, און זיין גאַנצעס אויסזעהן איז ווי אַ מַלְאָך פון גאָט. האָט ער מוֹרָא פאַר איהם בעקומען און אַ ציטערניש האָט איהם אָנגעחאַפּט, און האָט קיין מויל נישט געקענט עפענען אַ וואָרט אויסצורעדען. ביז משה האָט זיך צו איהם אָנגערופען:

— רָשָׁע, וואָס בעדאַרפסטו דאָ?

— דיין נְשָׁמָה צו נעהמען בין איך געקומען.

— ווער האָט דיך געשיקט?

— דער וואָס האָט אַלע בְּרוּאִים אויף דער וועלט בעשאַפען.

— אַוועק פון דאַנען, וויַיל גאָט וויל איך לויבען! „איך וועל נישט שטאַרבען, נור לעבען, און גאָט'ס מַעֲשִׂים וועל איך דערצעהלען”.

— „די הימלען דערצעהלען די עהרע פון גאָט”.

— אַנשוויגען ווערען וועל איך זיי הייסען און איך וועל איהם לויבען,— „הערט זיך איין, הימלען, איך וועל רעדען, און לאָז די ערד אויסהערען מיינע ווערטער!”

— די נְשָׁמָה פון אַלע בְּרוּאִים אויף דער וועלט איז אין מיין האַנד איבערגעגעבען.

— מיין כּוח איז גרעסער פון אַלע ברואים אויף דער וועלט.

— אין וואָס בעשטעהט אַזוינס דער כּוח דיינער?

— איך בין עמרם'ס זהון, וואָס האָב שוין אין מיינע קינדער־יאָהרען אין זיך דעם געטליכען כּוח דערשפירט; אָהן מוֹרָא בין איך צום קעניג אין פּאַלאַץ אַריינגעגאַנגען און ביי איהם פון קאָפּ די קרוין אַראָפּגעריסען... און אַז איך בין אַכציג יאָהר אַלט געוואָרען האָב איך אין לאַנד מִצְרַיִם צייכען און וואונדער בעוויזען און שִׁשִּׁים רִבּוֹא פאַר די אויגען פון אַלע מִצְרִים אַרויסגעפיהרט, און דעם יַם האָב איך אויף צוועלף שטיקער צושפּאָלטען, און אויפ'ן הימעל בין איך אַרויפגעגאַנגען און דאָרט אַ וועג אויסגעטראָטען, און מיט מַלְאָכִים האָב איך געשטריטען און זיי מְנַצֵחַ געווען, און די סודות זייערע די מענשען מְגַלֶה געווען, און מיט גאָט בָּרוּך־הוּא האָב איך פָּנִים־אֶל־פָּנִים גערעדט, און די פייערדיגע תוֹרָה פון זיין האַנד מְקַבֵּל געווען און זי דעם פאָלק יִשְׂרָאֵל געלערענט, און מיט סִיחוֹן און עוֹג, די צוויי גִבּוֹרִים פון די אוּמוֹת־הָעוֹלָם, האָב איך מִלְחָמָה געהאַלטען און מיט'ן שטעקען, וואָס אין מיין האַנד, זיי אויף טויט צוקלאַפּט, און אויבען אין הימעל האָב איך די זון און לְבָנָה אָפּגעשטעלט, — ווער נאָך צווישען אַלע בְּרוּאִים פון דער וועלט

קען דאָס אַלץ טהון? אַוועק פון מיר — מיין נשמה וועל איך דיר נישט געבען!״

האָט סמאל זיך אומגעקעהרט און דעם אַלמעכטיגען גאָט ענטפער געגעבען. זאָגט איהם גאָט ווידער: „געה ברענג משה׳ס נשמה״.

האָט סמאל זיין שווערד פון שיידעל אַרויסגעצויגען און ווידער געקומען און זיך פאַר משה געשטעלט. איז משה אויף איהם אין צאָרן געוואָרען און אין זיין האַנד גענומען גאָט׳ס שטעקען, אויף וועלכען דער שם־המפורש איז אויסגעקריצט, און געגען סמאל מיט זיין גאַנצער קראַפט אַרויסגעטרעטען, ביז יענער איז פאַר איהם אַנטלאָפען, און משה איז איהם מיט׳ן שם־המפורש נאָכגעלאָפען, און אַ שטראַהל פון זיינע אויגען האָט ער געוואָרפען און סמאל׳ס אויגען בלינד געמאַכט.

האָט זיך אַ בת־קול געלאָזט הערען: „די שעה איז געקומען, וואָס דו מוזט פון דער וועלט געהן״. זאָגט משה: „געדענק מיר יענעם טאָג, וואָס דו האָסט זיך מיר דאָרט ביים סנה בעוויזען! געדענק מיר יענעם טאָג, וואָס איך בין אויפ׳ן באַרג סיני פיערציג טעג און פיערציג נעכט געשטאַנען! איך בעט דיך, אין די הענד פונ׳ם מלאך־המות זאָלסטו מיך נישט איבערגעבען!״

לאָזט זיך ווידער אַ בת־קול הערען: „ניט שרעק זיך, איך אַליין וועל זיך מיט דיר און מיט דיין קבורה אָפּגעבען״.

זאָגט משה:

— וואַרט מיר ביזאיך וועל בענשען די יודען, וואָס האָבען אַלע מיינע יאָהרען פון מיר קיין נחת געהאַט, צוליעב דעם וואָס נישט אויפגעהערט האָב איך זיי צו וואָרנען און צו שטראָפען.

האָט משה אָנגעהויבען יעדען שבט בעזונדער צו בענשען. אַז ער האָט אָבער געזעהן, דאָס די צייט איז קורץ, האָט ער זיי אַלע אין איין ברכה פערייניגט, און צום פאָלק ישראל אַזוי געזאָגט: „פיעל האָב איך אייך מצער געווען צוליעב דער תורה און די מצוות, — איצט זייט מיר מוחל!״ זאָגען זיי איהם: „אונזער רבי און אונזער הער! אַלעס זאָגען מיר דיר מוחל״! און די יודען זענען אויך פאַר איהם געשטאַנען און געזאָגט: „פיעל האָבען מיר דיך דערצאָרענט און פיעל מיה האָבען מיר אויף דיר אַרויפגעלעגט, — זיי דו אונז מוחל?״ ענטפערט ער זיי: „איך בין אייך מוחל!״

לאָזט זיך הערען אַ בת־קול: „די רגע איז געקומען, וואָס דו מוזט פון דער וועלט געהן״. זאָגט ער: „געבענשט איז דער נאָמען פון דעם וואָס לעבט אייביג!״ און צו די יודען ווענדט ער זיך: „איך בעט אייך, ווען איהר וועט אין

דעם לאַנד קומען זאָלט איהר מיך און די בּיינער מיינע געדיינקען און זאָגען: „ווערה צו עמרם׳ס זון, וואָס איז ווי אַ פערד פאַר אונז געלאָפען און זיינע בּיינער זענען אין דער מִדְבָּר געפאַלען״.

לאָזט זיך ווידער אַ בַּת־קול הערען: „די האַלבּע רֶגַע איז געקומען, וואָס דו מוזט פון דער וועלט געהן״. האָט ער זיינע צוויי אָרעם גענומען און זיי אויפ׳ן האַרצען געלעגט און צו די יודען געזאָגט: „אָט זעהט דעם סוֹף פון אַ בָּשָׂר־וָדָם״...

נאָכדעם איז משה אויפגעשטאַנען און זיך ווי אַ מַלְאָך געהייליגט. און גאָט בָּרוּך־הוּא איז פון די הויכע הימלען אַראָפּגעגאַנגען צו נעהמען די נְשָׁמָה פון משה, און דריי מַלְאָכִים זענען מיט איהם געקומען: מִיכָאֵל און גַבְרִיאֵל און זַגְזְגָאֵל — מיכאל האָט משה׳ס מִטָה אויסגעבּעט, גבריאל האָט אַ לייַנען־קלייד פערשפּרייט צוקאָפּענס און זגזגאל—צופוסענס. און געשטאַנען איז מיכאל פון איין זייט און גבריאל פון דער אַנדערער זייט. זאָגט גאָט צו משה: „משה, פערמאַך די אויגען!״—פערמאַכט ער.—„לעג די הענד דיינע אויף דער ברוסט״—לעגט ער.—„נעהם־צונויף די פּיס!״—נעהמט ער צונויף.

און גאָט בָּרוּך־הוּא האָט צו דער נְשָׁמָה פון משה גערופען און אַזוי געזאָגט: „טאָכטער מיינע, הונדערט צוואַנציג יאָהר האָבּ איך דיר אין משה׳ס גוף בּעשטעלט, איצט איז דיין סוֹף געקומען אַרויסצוגעהן. געה, נישט פערזוים!״

ענטפערט זי איהם: „רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, ווייסען ווייס איך, אַז דו בּיזט דער גאָט פון אַלע גייסטער און דער הער פון אַלע נְשָׁמוֹת; דו האָסט מיך בּעשאַפען און דו האָסט מיך אין משה׳ס גוף אַריינגעגעבּען אויף הונדערט צוואַנציג יאָהר. געפינט זיך דען איצט אויף דער וועלט אַ מעהר ריינער גוף פון משה׳ס? ליעבּ האָבּ איך איהם און וועל פון איהם נישט אַרויסגעהן!״ זאָגט איהר גאָט: „געה־אַרויס און איך וועל דיך אין די הויכע הימלען אַרויפנעהמען און אונטער מיין כִּסֵא־הַכָּבוֹד זעצען נעבּען די כְּרוּבִים און שְׂרָפִים״.

און גאָט בָּרוּך־הוּא האָט משה׳ן אַ קוש געגעבּען און מיט׳ן קוש זיין נְשָׁמָה גענומען.

שׁוֹפְטִים[1] אוּן מְלָכִים.

יִפְתָּח אוּן זַיְין טָאכְטֶער.

יִפְתָּח אִיז גֶעוועֶן אַ פְּרָאסְטֶער נֶפֶשׁ, אַ צְווַייג פוּן אַ גְרָאבֶּען שׁוֹרֶשׁ, אוּן דֶערְפַאר אִיז דוּרְךְ אִיהם זַיְין טָאכְטֶער אוּמְגֶעקוּמֶען. אַוועֶקְגֶעלָאזְט זִיךְ אִין מִלְחָמָה מִיט דִי בְּנֵי־עַמּוֹן, הָאט עֶר אַזאַ נֶדֶר גֶעטְהוּן: אוֹיבּ אִיךְ וועֶל דֶעם פַיְינד בֶּעזִיעגֶען אוּן קוּמֶען אַהֵיים בְּשָׁלוֹם, אִיז דָאס עֶרְשְׁטֶע וואָס ווֶעט מִיר פוּן מַיְין הוֹיז אַקֶעגֶענְקוּמֶען, בְּרַיְינְג אִיךְ דָאס פַאר גָאט אַ קָרְבָּן. פַאר אַזאַ לַיְיכְטזִינִיגְקַיְיט אִיז גָאט אוֹיף אִיהם שְׁטַארְק אוֹיפְגֶעבְּרַאכְט גֶעוועֶן: ווֶער ווַייסְט וואָס אִיהם קֶען אַקֶעגֶען קוּמֶען? אוּן צוּ זַיְין גְרוֹיסֶען אוּמְגְלִיק טַאקִי אִיז אִיהם אַרוֹיס אַקֶעגֶען זַיְין טָאכְטֶער.

דֶערְזֶעהֶן זִי, הָאט יִפְתָּח אָנְגֶעהוֹיבֶּען בִּיטֶער ווַיְינֶען:

— ווֶעה אִיז מִיר, טָאכְטֶער, דוּ הָאסְט מִיךְ נִידֶערְשְׁלָאגֶען. אַ נֶדֶר גֶעטְהוּן הָאבּ אִיךְ אוּן קֶען צוּרִיק דָאס ווָארְט נִישְׁט נֶעהמֶען.

— פָאטֶער גֶעטְרַייעֶר — זָאגְט דִי טָאכְטֶער — וואו אִיז בַּיי יוּדֶען אַזוֹינְס גֶעהֶערְט גֶעווָארֶען, אַז אַ טַאטֶע זָאל זַיְין אֵייגֶען קִינְד פַאר אַ קָרְבָּן בְּרַיְינְגֶען?

— וואָס הֶעלְפְט עֶס, טָאכְטֶער? אִיךְ הָאבּ דָאךְ אַ נֶדֶר גֶעטְהוּן!

— טַאטֶע — זָאגְט ווַייטֶער דִי טָאכְטֶער — אִיז דֶען אַזאַ נֶדֶר חָל[2] אוֹיף לֶעבֶּעדִיגֶע מֶענְשֶׁען? דֶער עֶלְטֶער־זֵיידֶע יַעֲקֹב הָאט אוֹיךְ אַ נֶדֶר גֶעטְהוּן, אַז פוּן אַלֶעס וואָס גָאט ווֶעט אִיהם גֶעבֶּען ווֶעט עֶר דֶערְפוּן גָאט מַעֲשֵׂר[3] גֶעבֶּען, אוּן גָאט הָאט אִיהם גֶעשֶׁענְקְט צְווֶעלְף זִיהן, הָאט עֶר דֶען אֵיינֶעם פוּן זֵיי פַאר גָאט מַקְרִיב גֶעוועֶן?

אַלֶע אִיהרֶע טַעֲנוֹת הָאבֶּען אָבֶּער נִישְׁט גֶעהָאלְפֶען, אוּן זִי אִיז יוּנְג אוּן אוּנְשׁוּלְדִיג פוּן דֶער ווֶעלְט גֶעגַאנְגֶען.

---

1) רִיכְטֶער, אַנְפִירֶער. 2) רוּהט, פַאלְט. 3) אַ צֶעהְנְטוֹיל.

און אויף דעם שריט און בעקלאָגט זיך די הייליגע שכינה: „לעבעדי־גע נפשות גאָר פאַר מיר מקריב זיין? וואו איז דאָס געהערט געוואָרען? ווען איז דאָס געזאָגט געוואָרען? און ווער האָט געקענט אַזוינס גאָר אויפ'ן גע־דאַנק אויפקומען?"

אֶלְקָנָה און חַנָּה.

אֶלְקָנָה, שְׁמוּאֵל'ס פאָטער, האָט פערדינענט ביי גאָט אַזאַ זוהן דורך דעם, וואָס מיט זיין אויפפוהרונג האָט ער נאָך אַ מאָל צוגעצויגען די יודען צו גאָט'ס־הויז אין שטאָדט שילה, פון וועלכען זיי האָבען זיך שוין לאַנג אין די טומלענדיגע צייטען פון די שופטים אָפּגעריסען. פיער מאָל אין יאָהר פלעגט ער עולה־לרגל [1]) זיין קיין שילה, וואו דער הייליגער משכן איז גע־שטאַנען, דריי מאָל ווי די תורה האָט געבאָטען, און נאָך אַ פיערט מאָל מיט זיין פריינען ווילען. און אַלע מאָל האָט ער מיט זיך גענומען די גאַנצע משפחה: ווייב און קינד, ברידער און שוועסטער און איבעריגע קרובים. געקומען אין אַ שטאָדט האָט ער מיט דער גאַנצער שַׁיָרָא [2]) גענעכטיגט אין גאַס. האָט עם אויפגעריהרט אַלע איינוואָהנער, און זיי האָבען געפרעגט: וואוהין געהט מען עם? ענטפערען יענע: „צו גאָט'ס־הויז אין שילה, פון וואַנען די הייליגע לעהרע שטאַמט, וואו מע קען גאָטס אַ וואָרט הערען. אויב איהר ווילט, קומט אויך מיט, ווילען מיר געהן צוזאַמען". חאַפּט־אָן איינינע אַ בענקעניש נאָך גאָט, טרעהרען שטעלען זיך זיי אין די אויגען און זאָגען: „יאָ, מיר געהן מיט אייך!"

געהען־מיט מיט אלקנה'ן איין מאָל פונף הויז־געזינדען, דאָס צווייטע מאָל — צעהן, און אַזוי אַלע מאָל מעהר — ביז די גאַנצע געגענד געהט מיט. אַלע יאָהר ביים־אום אלקנה זיין וועג און געהט דורך אַ נייער געגענד — און ער האָט געבראַכט דערצו, אַז אַלע יודען האָבען ווידער אָנגעהויבען בעזו־כען דעם משכן.

— אלקנה — האָט איהם גאָט געזאָגט — דורך דיר זענען יודען צו־געצויגען געוואָרען צום הייליגען הויז און צו דער הייליגער תורה, פיינער און איידעלער געוואָרען, — דערפאַר וועל איך דיר שענקען אַזאַ זוהן, וואָס ער וועט אַ לעהרער פאַר'ן פאָלק זיין, איהם מדריך זיין אין גוטען וועג, און זיין גייסט פיינער און איידעלער מאַכען.

---

1) אויף יום טוב צופוס געהן. 2) קאָמפּאַניע.

***

חַנָה, אֶלְקָנָה׳ס פרוי, איז געווען אַן עֲקָרָה [1]), פלעג איהר די נעבען־פרוי, פְּנִינָה, אָפט דערמיט שטעכיג בעליידיגען: „זאָג נור, האָסטו שוין פערזאָרגט דעם זוהן דיינעם מיט אַ קאָפּ־טוך, מיט אַ העמדיל, מיט אַ מאַנטעל?“ אין דער פריה פלעג זי איהר זאָגען: „חנה, וואָס נעהמסטו שוין נישט אַרומוואַשען דיינע קינדערליך, שוין צייט אין שולע!“ פאַרנאַכט פלעג זי איהר זאָגען: „חנה, פאָר וואָס געהסטו נישט אַרויס בעגעגנען דיינע קינדער, וואָס קומען פון שולע אַהיים“. ביים טיש, ווען אֶלְקָנָה האָט געטהיילט יעדען זיין חֵלֶק, פלעג פְּנִינָה, אַלץ כְּדֵי חַנָה׳ן צו שטעכען, אַלע מאָל ווייזען אויף אַ אַנדערען פון איהרע קינדער און אַ זאָג געטהון: „אלקנה, פערגעס נישט אין דעם קינד, פערטהייל נישט יענעם“.

חנה איז שטאַרק געווען דערפון געקרייגקט און שטילערהייד, ווען קיינער האָט נישט געהערט, האָט זי אויסגעגאָסען איהר ביטער האַרץ פאַר גאָט:

— רבונו־של־עולם, — האָט זי גע׳טַעֲנָה׳ט — גאָט פון אַלע הערשאַפטען, שוין־זשע זעהסטו נישט דאָס אַרמוטה און פּיין פון דיין דינערין? פון אַזוי פיעל הערשאַפטען, וואָס דו האָסט אויף דיין גרויסער וועלט בעשאַפען, שוין־זשע פערגינסטו מיר נישט אַפילו איין קינד? אַ קעניג וואָס מאַכט אַ רייכען מאָהלצייט פאַר זיין גאַנצער מְדִינָה, צי פּאַסט עס אַז ער זאָל ענטזאַגען דעם איינציגען אָרומאַן, וואָס שטעהט ביי דער טהיר פון׳ם פּאַלאַץ און בעט אַ קליין שטיקעל ברויט?

און אַרויפלעגענדיג די העַנד אויף די בריסטען האָט זי ווידער גע־טַעֲנָה׳ט:

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם, אַלעס וואָס דו האָסט בעשאַפען אין דער פרוי האָט זיך זיין זין און זיין בעשטימטען ציעל: אויגען צום זעהן, אויערען צום הערען, אַ נאָז צום שמעקען, אַ מויל צום רעדען, הענד צום אַרבייטען, פוס צום געהן, בריסט צו קינדער־זויגען, — אָט די בריסטען אָבער אויף מיין האַרצען, זיי צו וואָס טויגען? ווער מען נוטצען זיי? בּאַרימהאַרציגער גאָט, שענק מיר אַ קינד, לאָמיך שפּירען מיין ברוסט אין זיין קליין מיילכעל.

שָׁאוּל.

בְּשַׁעַת גאָט האָט געזאָגט שָׁאוּל׳ן: „געה און שלאָג עֲמָלֵק׳ן און נישט

---

1) קינדער־לאָז.

איבערלאָזען זאָלסטו קיין לעבעדיגען נֶפֶש״— האָט שָׁאוּל געזאָגט: אויב מענשען האָבען זיך פערזינדיגט, פאַר וואָס קומט די בְּהֵמוֹת בעשטראָפט צו ווערען, און אויב גרויסע זענען פערשולדיגט, פאַר וואָס קומט קינדער צו ליידען? לאָזט זיך הערען אַ בַּת־קוֹל: „שָׁאוּל, זיי נישט איבעריג פרום״. און ווען שאול האָט שפּעטער אין אַ צייט אַרום געהייסען אויס׳הַרְג׳נען די גאַנצע כּוֹהֲנִים־שטאָדט נוֹב, איז ווידער אַרויס אַ בַּת־קוֹל: „שָׁאוּל, זיי נישט איבעריג זינדיג״.

און דאָס איז שוין אַ שטענדיגער כְּלָל: ווער ס׳איז צופיעל בַּעַל־רַחֲמִים אויף אַכְזָרִים, ווערט ער צום סוֹף אַליין אַ אַכזר אויף בַּעֲלֵי־רַחֲמָנִים.

*
* *

פאַר דער לעצטער מִלְחָמָה מיט די פְּלִשְׁתִּים האָט שָׁאוּל געהייסען אויפזוכען אין לאַנד אַ צויבערין זי זאָל דעם סוֹף פון דער מלחמה פאָראויס־זאָגען. עס קומט אויס ווי יענער קעניג, וואָס האָט נישט געקענט איבערטראָגען דאָס קרייען פון היהנער, האָט ער בעפוילען מ׳זאָל אַלע הענער ביז איינעם אויסשעכטען. איינמאָל, ווען ער האָט זיך בעדאַרפט אויפהייבען ביי נאַכט אין וועג אַריין, גיט ער אַ פרעג: געפונט זיך דאָ נישט קיין האָהן ער זאָל אונז אויפוועקען ביי נאַכט מיט זיין קרייען? אַזוי האָט אויך מיט שאול׳ן פּאַסירט: ער אַליין האָט אומגעבראַכט אין לאַנד אַלע מִינֵי מְכַשְּׁפִים, און איצט, ווען איהם איז ענג געוואָרען, זוכט ער אַ צויבערין.

דָוִד הַמֶּלֶךְ.

I.

דָוִד דער טרייער פּאַסטוך.

פון די שאָף אַרויס האָט גאָט גענומען דָוִד׳ן אַ פּאַסטוך צו זיין ביי׳ם יודישען פאָלק. וויל גאָט אויפשטעלען אַ פיהרער פאַר זיין פאָלק, פּרובט ער פריהער אויס זיין געטריישאַפט אויף שאָף. אַזוי איז געוועזען מיט מֹשֶׁה׳ן, און אַזוי אויך מיט דָוִד׳ן.

דָוִד אַלס פּאַסטוך פלעג פיטערען זיינע הערדען שאָף אַזוי אויסגערעכענט, אַז יעדען פון זיי זאָל אָנקומען אַזאַ פוטער ווי פאַר איהם איז בעסער און געזונדער. צום אַלעם ערשטען האָט ער אַרויסגעפיהרט גאָר די יונגסטע

אָהן־צייהניגע שעפעליך, זיי זאָלען אָפּעסען דאָס אובערשטע פון גראָז, גאָר דאָס ווייכסטע און דאָס גרינגסטע צום קייען, דערנאָך — די אַלטע שוואַך־צייהניגע צאַפּעס, זיי זאָלען געניסען פון דער מיט גראָז, נאָך אויך גענוג ווייך. צום אַלעם לעצטען — די יונגע דערוואַקסענע שאָף, וואָס זיי מיט זייערע פעסטע צייהן קענען גריזען און וועלען פערדייען אויך דאָס אונטערשטע האַרטע גראָז, נאָהענט בײַם וואָרצעל.

דערפאַר האָט איהם גאָט געזאָגט: דער וואָס קען אַזוי טריי פאַסען זיינע שאָף, יעדען נאָך זיין כּוח — אין זיינע הענד פערטרוי איך מיינע שאָף — מיין פאָלק.

.II

דָוִד און דער בופעל.

ווען דָוִד האָט אַרומגעפיהרט זיינע שאָף אין דער מִדְבָּר, האָט ער זיך איינמאָל אָנגעשלאָגען אויף אַ איינגעשלאָפענעם בופעל. מיינט ער, אַז ס'איז אַ באַרג, לאָזט ער זיך אויף איהם אַרויף, זיצט זיך דאָרט פון אויבען און גיט אַכטונג אויף די שאָף. וואַכט־אויף דער בופעל און גיט זיך אַ שטעל אויף, בלייבט דוד זיצען אויף איהם רייטענדיג גאַנץ הויך צווישען זיינע הערנער. פערלירט זיך דוד און ווייסט נישט פאַר שרעק וואָס צו טהון. שיקט אַהין גאָט אַ לייב, דעם קעניג פון אַלע חיות, דערשרעקט זיך דער בופעל און קניהט פאַר איהם. בלייבט דָוִד אַליין פָּנים אֶל פָּנים מיט'ן לייב. לויפט דערווייל דורך אַ הירש און דער לייב גיט זיך אַ וואָרף נאָך איהם — שפּרינגט דוד אַראָפּ פון'ם בופעל און פיהרט־אַוועק פון דעם אָרט זיינע שאָף.

.III

חָכְמָה און שִׁגָעוֹן.

דָוִד הַמֶלֶך האָט געזאָגט צום אויבערשטען:

— „ווי גרויס די ווערק דיינע, אָ גאָט, מיט חָכְמָה האָסטו אַלץ געמאַכט!" — חכמה איז דאָס בעסטע פון אַלץ, פאַרוואָס־זשע האָסטו אויך בעשאַפען דעם שִׁגָעוֹן אויף דער וועלט?

ענטפערט גאָט: שגעון וועט דיר נאָך אויך אַ מאָל צונוץ קומען.

שפּעטער, אַז דוד איז אַנטלאָפען פון שָׁאוּל המלך, איז ער געקומען צו אָכִיש מֶלֶך גַת.

זאָגט איהם גאָט: וואוהין גיהסטו? ערשט נעכטען האָסטו גָלִית'ן געהרג'עט, זיין שווערד איז ביי דיר אין האַנד און זיין בלוט האָט נאָך ניט אויסגעטריקענט, איצט געהסטו צו אָכיש'ן און גלית'ס ברידער זענען זיינע לייבוועכטער!

ווי דוד איז אַהין געקומען, זאָגען גלית'ס ברידער צו אָכיש'ן:

— טויט איהם, ווי ער האָט געטויט אונזער ברידער גלית'ן.

ענטפערט אָכיש: ער האָט איהם דאָך געטויט אין מלחמה, און ביידע האָבען זיך פּערוואָטען, ווער וועמען וועט בייקומען.

— אויב אַזוי — ענטפערען גלית'ס ברידער — נעהם און טרעט איהם אָפּ דיין קעניגס־שטול: אַזוי האָבען זיי דאָך אָפּגעמאַכט, — אויב דוד נעהמט איין, דארפען אַלע פְּלִשְׁתִּים ווערען זיינע קנעכט.

ווי דוד האָט געזעהן, אַז אָכיש וויל זיי פאָלגען, האָט ער גענומען גאָט בעטען:

— רבונו של עולם, גיב מיר אַביסעל יענם [1].

ענטפערט גאָט: איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז שגעון האָט אויך זיין צייט, ווען ס'איז נוציג פאַר קלוגע לייט.

האָט זיך דוד געמאַכט משוגע און געשריבען מיט קרייד אויף די טיהרען: „אָכיש איז מיר שולדיג הונדערט גילדען, און זיין פרוי — פופציג".

אָכיש'ם פרוי מיט דער טאָכטער זענען אויך געווען משוגע, האָט זיך דוד משוגע געמאַכט אין דרויסען און זיי — אינוועניג, פון זיי אַלעמען איז אָכיש אַליין אויך שיער ניט משוגע געוואָרען — און האָט בעפוילען באַלד דורכטרייבען דוד'ן—און אַזוי אַרום איז דוד פונ'ם טויט געראַטעט געוואָרען.

דאַמאָלס האָט דוד געזאָגט:

„איך לויב גאָט יעדע צייט!" — די צייט פון חָכְמָה אי פון שִׁגָעוֹן.

IV.

האָרְנִים [2] און שפּין.

דָוִד הַמֶלֶך האָט אַמאָל געזעהן, ווי אַ האָרנים נאָגט אַ שפּין. זאָגט ער צו גאָט:

— רבונו־של־עולם! צו וואָס האָסטו בעשאַפען אַזעלכע מיאוס'ע

---

1) שגעון. 2) „אָסאַ", אַזאַ מין פליג, ענלִיך צו אַ בִּיהן, זי בייסט ווי אַ ביהן, נור אָבער ניט קיין האָניג.

בְּרוּאִים אויף דער וועלט? די האָרנים פערדאַרבּט דער בּיהנ'ס האָניג און שטעכט נאָך דערצו. די שפּין זהערט נישט אויף צו וועבען, און קיין קלייד פון איהר איז נישט צו דערלעבען.

ענטפערט איהם גאָט:

— שפּעט נישט פון מיינע בּעשעפעניששען! עס וועט קומען א צייט, ווען דו וועסט דאַרפען צו זיי אָנקומען.

שפּעטער, אַז דָוִד איז אַנטלאָפען פון שָאוּל הַמֶלֶך און זיך בּעהאַלטען אין אַ הייל, האָט גאָט צוגעשיקט אַ שפּין און זי האָט פערצויגען איהר שפּינ־וועבּס איבּער'ן אַריינגאַנג פון הייל.

בּאַלד איז שאול געקומען און געזעהן, ווי די הייל איז פערוועבּט. טראַכט ער זיך: ווען דוד וואָלט געווען אַריין אין הייל, וואָלט ער דאָך דורכ־קריכענדיג צוריסען דאָס שפּינוועבּס, געוויס איז דאָרט קיינער ניטאָ.

איז שאול אַוועק ווייטער און דוד איז ניצול געוואָרען.

ווי ער איז אַרוים פון הייל און דערזעהן די שפּין, האָט ער זי געחאַפּט קושען און געזאָגט:

„געבּענשט איז דיין בּעשעפער און געבּענשט בּיסטו".

דערנאָך, אַז דָוִד איז געקומען אין שָאוּל'ס לאַגער, האָט ער געזעהן, ווי שָאוּל שלאָפט אין געצעלט און אַלע זיינע גִבּוֹרִים שלאָפען אין ראָד אַרום איהם, און אַבְנֵר ליגט בּיי דער טיר מיט אויפגעשטעלטע פיס, איז דָוִד דורכגעקראָכען צווישען אבנר'ס קניע און צוגענומען דאָס קריגעל וואַסער פון שאול'ס צוקאָפּען און געלאָזט זיך געהן צוריק.

דערווייל האָט אבנר אויסגעצויגען די פיס און דוד'ן צוגעדריקט, ווי מיט אַ פּאָר שווערע בּאַלקען.

איז געקומען אַ האָרנים און אבנר'ן אַ בּיס געטהון אין טריט, האָט ער די פיס ווידער אויפגעצויגען, און דוד איז אַרוים פון אונטער זיינע קניע, און ווידער גאָט געדאַנקט פאַר זיינע געטרייע בּעשעפענישען.

V.

דָוִד און מִיכַל.

נאָכדעם ווי דוד האָט זיך בּערוהיגט פון די מִלְחָמוֹת, האָט ער מיט גרויס פּאַראַד איבּערגעפיהרט דעם אָרון מיט די לוּחות אין דער נייער רעזי־דענץ יְרוּשָלַיִם. דאָס גאַנצע פאָלק האָט בּעלייט דעם אָרון, געשאַלט און

געבלאָזען מיט שופרות און טראָמפּעטען און געשפּיעלט מיט אַלערליי מוזי־קאַלישע אינסטרומענטען. דער קעניג אַליין איז געגאַנגען פאָראויס אָנגעטהון אין גין־גאָלדענע קליידער, פרעהליך געקלאַטשט מיט די הענד, און ברייט פונאַנדערגעשפּרייט די פּאָלעס פון זיין קעניג־מאַנטעל, האָט ער דעם גאַנצען וועג פייערליך געטאַנצט און געזינגען. ביי יעדער בעוועגונג האָבען זיינע גאָלדענע קליידער געפלאַטערט, געשעמירירט און האַרמאָניש צו׳ם טאַקט אַרויסגעגעבען זיס־ציטרענדע קלאַנגען. אין ירושלים זענען אַלע דעכער און פענסטער געוועזען בעדעקט מיט פרויען און קינדער, וועלכע זענען אַרויס אויף חידושים אָנצוקוקען די אָנגעקומענע פּראָצעסיאָן מיט׳ן קעניג, וואָס טאַנצט אָהן אויפהער פאָראויס.

מיכל, דעם קעניג׳ס פרוי, איז אויך אַרויס אַקעגען. צוגעזעהן דעם קעניג׳ס אויפפיהרונג האָט עס איהר שטאַרק געהאַרט, און ווען דוד איז דערנאָך מיט איהר אין פּאַלאַץ געקומען, האָט זי גענומען איהם שטעכען מיט איהרע ווערטער:

— אַך, ווי שעהן, ווי פיין דאָס האָט אויסגעזעהן! דער יודישער קעניג האָט זיך היינט זעהר שעהן אַרויסגעוויזען פאַר אַלע דינסטען פון זיינע קנעכט. יאָ, עס פּאַסט טאַקי פאַר שאול המלך׳ס איידעם, אַ גלייכעניש! אין אונזער משפּחה האָבען זיך תמיד אַלע אויסגעצייכענט מיט צניעות, מיט הייליג־קייט. קיינמאָל האָט קיינער ביי זיי נישט אַרויסגעזעהן קיין איין ענטבלויסטען פינגער פון די פיס, און דו האָסט ברייט געעפענט די פּאָלעס און געוואָרפען מיט פיס ווי אַ גאַס־מענש.

דוד האָט איהר אויף דעם געענטפערט מיט שטאָלץ:

— פאַר וועמען האָב איך עס געטהון, אָפּשר פאַר אַ שטערבליכען קעניג? געטהון האָב איך עס לכבוד גאָט, לכבוד דעם קעניג פון אַלע קעניגען! די לייט פון דיין משפחה האָבען געשווינט זייער אייגענעם כבוד און פערבויגען גאָט׳ס כבוד, איך אָבער טהו פערקעהרט: צוליעב גאָט לעג איך אַוועק מיין כבוד. און מכוח דעם וואָס דו זאָגסט „דינסטען״—ניין, נישט קיין דינסטען— „מאַמעס״ זענען זיי, מאַמעס פון יודישע קינדער, איך שטאָלציר מיט זיי!

און וועגען דעם האָט דוד געזינגען אין זיין שיר־המעלות:

— „גאָט, מיין האַרץ האָט זיך נישט געגרויסט״ — ווען שמואל האָט מיך פאַר אַ קעניג געזאַלבט. „און מיינע אויגען האָבען זיך נישט פערריסען״— ווען איך האָב גלית׳ן ביינעקומען. „איך האָב זיך נישט שטאַרק איבערגענומען״—

ווען דו האָסט מיך צוריק אויף מײַן שטוהל אומגעקעהרט [1]. „און זיך נישט גרוים געהאַלטען" — ווען איך האָב דײַן הײליגען אָרון אויף זײַן אָרט געבראַכט. „ווי אַ קלײַן קינד פאַר זײַן מאַמען האָב איך זיך געהאַלטען פאַר דיר"—איך פאַל מיט מײַן אויפפיהרונג בײַ זיך נישט אַראָפּ און שעם זיך מיט דעם נישט, געטהון האָב איך אַלס פון דײַן כָּבוד וועגען.

VI.

דָוִד׳ם האַרפּע.

אַ האַרפּע איז געהאַנגען איבער דָוִד הַמֶלֶך׳ס בעט. אַלע האַלבּע נאַכט פלעגט קומען אַ צָפוֹן=ווינד און שטיל אַרײַנבלאָזען אין דער האַרפּע און זי פלעגט אָנהויבּען אַלײַן שפּיעלען. דאַמאָלס חאַפּט זיך דוד אויף און שטעלט זיך גאָט=לויבען ביז פריה=מאָרגען.

אין דער פריה קומען די חַכְמֵי=יִשְׂרָאֵל און זאָגען:

— אֲדוֹנִי קעניג, דײַן פאָלק יִשְׂרָאֵל דאַרף פַּרְנָסָה.

ענטפערט ער זײ: געהט דערנעהרט זיך אײנער פון צווײטען.

ענטפערען זײ:

„דער לײב ווערט נישט זאַט פון אַ הויפען, די גרוב ווערט נישט פול פון אײגענער זאַמד".

זאָגט ער: געהט לאָזט זיך מיט די חַיָלוֹת אין שלאַכט=פעלד.

פלעגט מען באַלד זיך אַן עֵצָה האַלטען מיט אַחִיתוֹפֶל׳ן, בעראָטען זיך מיט די סַנְהֶדְרִין, פרעגען דעם אוּרִים=וְתוּמִים און אַרויסגעהן אויף מִלְחָמָה.

VII.

דָוִד און יִשְׁבִּי.

גאָט האָט געזאָגט צו דוד׳ן: ביז וואַנען וועסטו בלײַבען נישט בעשטראָפט פאַר דײַן זינד? צוליעב דיר האָט שָאוּל אויסגעהרג׳עט די שטאָדט נוב מיט אַלע כּוֹהֲנִים, צוליעב דיר איז שאול מיט אַלע קינדער און קינדס=קינדער אומגעקומען. קלויב דיר אויס אַ שטראָף: אָדער אַלע דײַנע קינדער זאָלען אומקומען, אָדער דו אַלײַן זאָלסט אַרײַנפאַלען אין שוֹנֵא׳ס האַנד.

---

1) נאָך אַבשלום׳ס אויפשטאַנד.

ענטפערט דוד: בעסער וועל איך ליידען, און מיינע קינדער זאל ניט שאדען.

געהט איינמאל דוד ארויס אין פעלד אויף געיעג.

האט זיך דער שטן פערשטעלט פאר א הירש און דוד האט איהם געיאגט און געיאגט, ביז ער איז אריינגעלאפען אין לאנד פלשתים.

ווי ישבי דער גבור פון פלשתים האט איהם דערזעהן, האט ער געזאגט: אט דער האט אונזער גלית'ן גע'הרג'עט, איצט וועל איך איהם דערפאר בעצאהלען. האט ישבי געחאפט דוד'ן און געבונדען און ארונטערגעדריקט אונטער'ן באלקען פון אייל-טרעטער [1]. איז געשעהן א נס און די ערד פון אונטען איז איינגעפאלען, און דוד איז געבליבען ליגען גאנץ אונטער'ן באלקען.

דער טאג איז געווען ערב-שבת און אבישי בן צרויה, דער עלטסטער פון דוד'ס גבורים, איז געשטאנען און געוואשען דעם קאפ אין פיער טון [2] וואסער. פלוצלונג דערזעהט ער א בלוט'ס-טראפען אין וואסער. „א שלעכטער סימן — טראכט ער זיך — וואס זאל דאס בעדייטען?”. דערווייל קומט צופליהען א טויב און פאכעט ווי א פערצווייפעלטע מיט די פליגעל. באלד האט ער פערשטאנען, אז דוד המלך איז אין א סכנה [3].

קומט ער אין דוד'ס הויז און געפינט איהם ניט.

געהט ער צו די חכמים פרעגען א שאלה:

— לויט דעם געזעץ טאר קיינער ניט רייטען אויפ'ן מלך'ס פערד, ניט זיצען אויף זיין שטוהל, און ניט נוצען זיין רוט [4]. ווי איז אבער אין א סכנה?

ענטפערען די חכמים: בשעת סכנה מעג מען.

האט ער זיך געזעצט אויף דוד'ס מויל-עזעל און די ערד איז אונטער איהם אונטערגעשפרונגען.

אין וועג זעהט ער ערפה, ישבי'ס מוטער, ווי זי זיצט און שפינט. נעהמט זי און ווארפט אויף איהם דאס שפינדעל און וויל איהם שטעכען. פאלט דאס שפינדעל אין א זייט, זאגט זי צו איהם: בחור, דערלאנג מיר דאס שפינדעל, גיט ער איהר אווארף און טרעפט גלייך אין מוח — פאלט זי טויט.

---

1) א מיהל, וואו מען קוועטשט בוימעל פון איילבירטען. 2) טאנען, א פאס פון פערציג עמער, אזוי גרויס איז אבישי געווען. 3) געפאהר. 4) סצעפטער, קעניג'ס שטאק.

אַז יִשבּי האָט אִיהם דערזעהן, טראַכט ער זיך: איצט זענען זיי שוין אין צווייען, וועלען זיי מיך הרג'נען. זאָגט ער אַ שפּרוך און וואַרפט אַרויף דוד'ן אין דער לופטען, דערנאָך שטעקט ער אַריין דעם שפּיז אין דער ערד מיט'ן שפּיץ אַרויף, דוד זאָל אויף איהם אַראָפּפאַלען. האָט אַבישי געזאָגט אַ שם [1]) און דוד איז געבליבען שוועבען צווישען ערד און הימעל.

דערווייל פרעגט אַבישי דוד'ן: ווי קומסטו אַהער?

דערצעהלט ער איהם, וואָס גאָט האָט געזאָגט און וואָס ער האָט גע-ענטפערט.

זאָגט אַבישי: קעהר-אום דיין געבעט, ווי זאָגט מען דאָס:

„זאָלען מיינע אייניקליך האַנדלען מיט שמאַטעס,

אַבּי נישט מיר שאַט עס".

זאָגט דוד: אויב אַזוי, — העלף מיר מיט דיין תּפלה. און אַבישי האָט געזאָגט אַ שם און איהם אַראָפּגענומען. זענען זיי ביידע אַנטלאָפען און ישבּי האָט זיי נאָכגעיאָגט. רופט-אויס אַבישי צו איהם: געה נור פריהער און גראָב-אויס אַ קבר פאַר דיין מוטער. ווי ישבי האָט עס דערהערט איז ביי איהם דער כּוח אָפּגענומען געוואָרען — און אַבישי האָט איהם גע'הרג'עט.

.VIII

דָוִד און זיין תְּהִלִים.

„רבּונו-שֶל-עוֹלָם — האָט דָוִד מִתְפַּלֵל געווען פאַר גאָט — לאָמיך וואוינען אין דיין צעלט אויף אייביגע צייטען".

דוד'ס תְּפִלָה איז מְקוּיָם געוואָרען. ער לעבט אין גאָטס צעלט אייביג. אין אַלע צייטען ביז היינטיגען טאָג לאָזען זיך הערען אין אַלע שוהלען, אין אַלע בָּתֵּי-מִדְרָשִים, די הייליגע מִזְמוֹרים און לויב-געזאַנגען פון דעם פאַסטוך, דעם קעניג, דער „זיסטער יודישער זינגער".

אָפּגעזינגען דעם לעצטען מזמור פון תְּהִלִים איז דוד שטאַרק צופרי-דען מיט זיך אַרויסגעגאַנגען שפּאַצירען אין פעלד ביי אַ טייכעל. רבּונו-של-עולם — האָט ער שטאָלץ אויסגערופען — צי האָט נאָך עמיצער אין דער וועלט, אויסער מיר, אַזוי פיעל לויב-ליעדער פאַר דיר געזינגען?

— איך! — האָט זיך פונ'ם טשערעד אַרויס געלאָזט הערען אַ קוואַקע פון אַ פראָש—נעהם זיך, דוד, נישט איבער, איך זינג פאַר גאָט מעהר פון דיר!

---

1) גאָט'ס נאָמען, אַ שפּרוך.

IX.

דָוִד׳ס טויט.

דוד האָט געבעטען דעם אויבערשטען:

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! זאָג מיר, ווען וועל איך שטאַרבען.

ענטפּערט גאָט: דאָס איז מיין גְזֵרָה, קיין מענש זאָל ניט וויסען זיין ענד[1].

— זאָג מיר חאָטש וועלכען טאָג?

— שַׁבָּת!

— בעסער זונטאָג.

— אונמעגליך!

— פאַרוואָס?

— שבת קומט שוין שלמה׳ס צייט צו קעניגען און איין מלוכה טאָר די צווייטע ניט אָנריהרען אַפילו אויף אַ האָר.

— טאָ זאָל איך שטאַרבען עֶרֶב שַׁבָּת.

— ניין! נאָך איין טאָג, וואָס דו לערנסט תּוֹרָה און זאָגסט שִׁירָה איז מיר טייערער, ווי די טויזענד קָרְבָּנוֹת, וואָס שלמה וועט מיר אָפּפערען.

פון דעמאָלט אָן פלעגט דוד אַלע שבת זיצען און לערנען אַ גאַנצען טאָג, ניט מַפְסִיק[2] געווען אַ מינוט.

דעם לעצטען שבת איז דער מַלְאַךְ־הַמָּוֶת געשטאַנען און ניט געקענט צו איהם צוטרעטען, ווייל ער האָט אַ רֶגַע ניט מַפְסִיק געווען. נעהמט דער מלאך־המות און הויבט אָן צו רוישען מיט די ביימער אין גאָרטען. איז דוד אויפגעשטאַנען און געגאַנגען זעהן, וואָס רוישט דאָרט, — האָט זיך אונטער איהם אַ טרעפּ צובראָכען און ער איז באַלד געשטאָרבען.

שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ.

I.

שְׁלֹמֹה׳ס חָכְמָה.

גאָט האָט זיך בעוויזען צו שלמה׳ן און געפרעגט: וואָס פערלאַנגסטו איך זאָל דיר געבען?

— פערשטאַנד — האָט איהם שלמה געענטפערט.

---

1) סוף, טויט. 2) אויפגעהערט, אונטערגעבראָכען, איבער־געריסען.

בײַ אַ קעניג איז הויז איז געװען אַ געליעבטער יועץ. אײנמאָל זאָגט איהם דער קעניג: דו קענסט בײַ מיר פּועל'ען אַלעס װאָס דײַן הארץ גליסט.

טראַכט בײַ זיך דער יועץ: זאָל איך בעטען גאָלד מיט זילבער — װעט ער מיר געבען. דימאַנטען און בריליאַנטען — װעט ער מיר געבען. בעסער לאָמיך בעטען בײַ איהם די בת־מלכּה פאַר אַ פרוי — און אין דעם געהט שוין אַלעס אַרײַן.

אַזוי האָט אויך שלמה בײַ גאָט ניט קײַן פערמעגען געבעטען, ניט קײַן גבורה, ניט קײַן נצחון אויף די שׂונאים, נור חכמה, די הימעלס־טאָכטער — אַז זי איז דאָ איז אַלעס דאָ.

*
* *

„און שלמה איז קליגער געװען פון אַלע מענשען" —
קעניגען האָבען פאַר איהם געציטערט,
פעלקער און שטאַמען איהם שטײַער געבראַכט,
פיש פון ימים, פויגעל פון הימעל
ציהען זיך מחנות־װײַז צו זײַן קיך,
בהמות און חיות פון פעלדער און װעלדער
שטעהען און בעטען זיך: שחט אונז צו דײַן סעודה.
רײַך און מעכטיג, נחלאות מיט גיטער,
גאָלד און זילבער, אָהן שיעור און אָהן צאָהל.
ענטשײדט רעטענישען, ענטדעקט פערבאָרגענישען,
אין טיעפע סודות דרינגט־אײַן זײַן אויג.
שׂונאים און פײַנד פערװאַנדלען זיך אין פרײַנד,
קעניגען חאַפּען־אויף מיט אָפּשײַ זײַן בעפעהל,
זײַ שטעהען און גאַרען אָנקוקען זײַן געזיכט,
שלינגען מיט דורשט זײַנע קליגע װערטער.
אין װײַטע קעניגרײַכען טראָגט זיך זײַן נאָמען,
זײַן גרויסע מאַכט בעװאונדערען חכמים.
פרום און ערליך, קײַן שלעכטס און קײַן בײז,
װאַרהײַט און גערעכטיגקײַט רינגלען־אום זײַן שטוהל.
הערען און פירסטען שיקען איהם גערן
זיהן און טעכטער פאַר קנעכט און דיענסטען.
דער גרויסער שליסעל ליגט בײַ איהם אין האַנד,

אַלע טויערען פון חָכְמָה עפּענען זיך פאַר איהם.
ער ווייסט די שפּראַך פון חיות און עופות,
פערשטעהט דעם גערויש פון ביימער און גראָזען.
הערשען און אינדען לויפען איהם פאַראויס,
לייבען און טיגרען טראָגען זיין געוועהר.

II.

פאַר־קאָפּ.

אַשְׁמְדַי דער מֶלֶך פון אַלע שֵׁדִים איז אַ מאָל געקומען צו שְׁלֹמֹה׳ן און איהם געפרעגט:

— דו ביסט עס דער שלמה, וואָס מע זאָגט אויף דיר, אַז דו ביסט קלינער פון גאָר דער וועלט?

— איך.

— און דו ווייסט אַלץ, וואָס טהוט זיך אויף גאָר דער וועלט?

— יאָ!

— וועל איך דיר ווייזען אַ זאַך, וואָס דו האָסט קיינמאָל ניט געזעהן.

— ווייז!

האָט אַשמדי אויסגעשטרעקט זיין האַנד ביז אויף יענער זייט ערד, אין לאַנד תֵּבֵל, און דערלאַנגט פון דאָרט אַ מענשען מיט צוויי קעפּ און פיער אויגען. האָט זיך שלמה זעהר דערשראָקען און געהייסען איהם פערשליסען אין קאַמער.

דערנאָך שיקט ער רופען בְּנָיָהו בֶּן יְהוֹיָדָע און פרעגט איהם:

— ווי מיינסטו, געפינען זיך מענשען אונטער אונז אויף יענער זייט ערד?

— אַזוי וואָהר איך לעב, אֲדוֹנִי קעניג, ווי איך ווייס ניט, נאָר געהערט האָב איך פון אַחיתופל׳ן, אַז ס׳איז יאָ פאַרהאַן.

— אֶפְשַׁר ווילסטו, איך זאָל דיר ווייזען אַ מענשען פון דאָרטען?

— ווי קענסטו עס טהון? די ערד האַלט דאָך די טיעף אַ מַהֲלָךְ [1] פון פינף הונדערט יאָהר.

האָט שלמה אַרויסגעפיהרט דעם צווייקעפּיגען מענשען פון קאַמער און איהם בעוויזען.

---

1) אַ שטרעקע צו געהן און פערלויף פון פינף הונדערט יאָהר.

ווי בְּנָיָהו האָט איהם דערזעהן, איז ער געפאַלען מיט'ן פָּנִים צו דער ערד און געמאַכט אַ בְּרָכָה „שֶׁהֶחֱיָינוּ".

פרעגט שלמה דעם מענשען:

— ווער ביסטו?

— א מענש פון קַיִן'ס קינדער.

— ווי הייסט אייער לאַנד?

— תֵּבֵל!

— האָט איהר אַ זון מיט אַ לְבָנָה?

— יאָ!

— ווי געהט אויף די זוהן און ווי פערגעהט זי?

— זי געהט אויף אין אייער מַעֲרָב-זייט און פערגעהט אין מִזְרָח-זייט.

— וואָס טהוט איהר?

— מיר אַרבייטען ערד און פיטערען שאָף מיט רינדער.

— זענט איהר מִתְפַּלֵל?

— יאָ!

— וואָס איז אייער תְּפִלָּה.

— „אַך ווי גרויס זענען דיינע ווערק, גאָט, אַלע האָסטו מיט קלוגשאַפט געמאַכט!"

— ווילסטו צוריק?

— טהו מיר די טובה און קעהר מיך אום אַ היים.

האָט שלמה בעפוילען דעם אַשמדי, ער זאָל איהם צוריקברענגען אין זיין לאַנד.

ענטפערט דער אַשמדי: דאָס וועל איך אייביג נישט קענען.

זאָגט שלמה צום מענשען: מענש, בלייב דאָ, און לעב מיט אונז גלייך.

האָט דאָס מענשיל אָנגעהויבען צו אַקערען און שניידען און איז זעהר רייך געוואָרען.

דערנאָך האָט ער חַתוּנָה געהאַט מיט אַן אָרעמער יְתוֹמָה און זי האָט איהם געבוירען זיבען זיהן: זעקס גערֶאטען אין דער מוטער און דער זיבעטער — אין פאָטער, מיט צוויי קעפ און פיער אויגען.

אַז דאָס מענשיל איז געשטאָרבען, האָבען זיך די זיהן אָנגעהויבען קריגען פאַר דער ירושה. די זעקס זאָגען: מיר זענען זאַלבע-זיבענט, דאַרף יעדערער נעהמען אַ זיבעט-חֵלֶק ירושה, און דאָס יונגע מענשיל טַעֲנֶה'ט: מען דאַרף צוטיילען „קאָפּ אין קאָפּ" — קומט מיר צוויי חֲלָקִים.

זענען זײ געגאַנגען צו שלמה'ן זיך לאָדען. רופט־צונויף שלמה די סַנְהֶדְרִין און פרעגט זײ דעם דין — װײסען זײ ניט.

זאָגט שלמה: מאָרגען זאָג איך אױס דעם פְּסַק [1].

בײנאַכט האָט זיך שלמה געשטעלט גאָט בעטען:

— רבונו־של־עולם! אַז דו האָסט מיך אין גִבְעוֹן געפרעגט: „װאָס פערלאַנגסטו?" האָב איך ניט געבעטען קײן גאָלד און זילבער, נור חָכְמָה האָב איך געבעטען, איך זאָל קענען רעכט מִשְׁפָּט'ען דײן פאָלק יִשְׂרָאֵל. איצט דאַרף איך משפט'ען אײנעם פון קִין'ס קינדער און װײס ניט װי צו פְּסַק'נען. דערלײכט מיר די אױגען, איך זאָל אַרױסטראָגען אַ אֱמֶת'ען פסק!

ענטפערט גאָט: מאָרגען פריה גיב איך דיר אַרײן חָכְמָה.

װי דער מאָרגען האָט אױפגעשײנט, רופט שלמה װידער צונויף די סנהדרין, און זאָגט זײ אַזױ: מען דאַרף אױספּרובען, אױב אײן קאָפּ פיהלט װאָס מען טהוט דעם צװײטען — איז עס אײן מענש. אױב ניט — איז עס צװײ.

הײסט ער ברענגען זודיגע װאַסער און אַרױפשפריצען אױף אײן קאָפּ. הײבט דער צװײ־קעפּיגער אָן צו שרײען:

— אַדוני קעניג, מיר שטאַרבען, מיר שטאַרבען!

האָבען אַלע אַרױסגעזעהן שלמה'ס חכמה און געבליבען פערגאַפט.

III.

דער מִשְׁפָּט מיט דער שלאַנג.

אײנער איז געגאַנגען אין פעלד און געטראָגען אַ קרוג מילך. בעגעגענט איהם אַ דאָרשטיגע שלאַנג און בעט אַ טרונק.

פרעגט ער זי:

— װאָס װעסטו מיר בעצאָהלען פאַר דער מילך?

— איך װעל דיר װײזען אַן אוֹצָר.

אַז די שלאַנג האָט זיך אָנגעטרונקען זאָגט זי צום מענשען: בױג זיך אָן און הױב־אױף אָט דעם שטײן װעסטו אונטען געפינען דעם אוֹצָר.

װי דער מענש האָט זיך אײנגעבױגען, קריכט אַרױף די שלאַנג און פערװיקעלט זיך אַרום זײן האַלז.

1) רעזאָלוציע, אורטהײל.

שרייט דער מענש: וואָס טהוסטו?

ענטפערט די שלאַנג: דערפאַר וואָס דו ווילסט צונעהמען מיין גאַנץ פערמעגען, וויל איך דיך דערשטיקען.

זענען זיי אַוועק צו שלמה'ן זיך לאָדען.

זאָגט שלמה צו דער שלאַנג: קודם קריך אַראָפּ פון האַלז! ווי באַלד דו קומסט צו בית־דין [1]), דאַרפסטו ניט זיין מעהר „מוחזק" [2]) פון איהם.

האָט די שלאַנג געפאָלגט.

— איצט לאָמיך הערען דיינע טענות!

זאָגט די שלאַנג: איך האָב רעכט אויף דעם, גאָט אַליין האָט מיר געבאָטען: „זאָלסט בייסען דעם מענשענס טריט".

— אויב אַזוי — זאָגט שלמה צו דעם מענשען — האָט דיר גאָט בע־פוילען: „צוזעץ איהר דעם קאָפּ".

האָט דער מענש אַזוי געטהון.

דעריבער זאָגט דאָס שפריכוואָרט:

דער בעסטער שלאַנג — צופּלעט דעם קאָפּ.

IV.

דער מִשְׁפָּט מיט די דריי רייזענדער.

דריי רייזענדער, וואָס ס'איז זיי אויסגעקומען אויף שַׁבָּת אין מיטען וועג זיך אָפּשטעלען, האָבען ערב־שַׁבָּת אינאיינעם בעהאַלטען זייער געלד אויף איין פערבאָרגען אָרט. געקומען שבת־צונאַכטס צו דעם אָרט — ניטאָ דאָס געלד. איז יעדער פון זיי דעם אַנדערען חושד, אַז יענער איז דער גנב. קומט מען זיך לאָדען פאַר שלמה המלך; הערט שלמה המלך אויס זייערע טענות און הייסט זיי קומען מאָרגען פריה.

אין דער פריה, ווען זיי זענען ווידער פאַר'ן געריכט געשטאַנען, האָט זיך שלמה המלך צו זיי געווענדט מיט די ווערטער:

— ווי ס'איז צו דערקענען אין אייך, זענט איהר מענשען געניטע, ניט קיין לייַדיגע, האָט אַ ידיעה אין הויות־העולם [3]) — וויל איך אייך דער־צעהלען אַ מעשה, וואָס קען זיך אויף דער וועלט פּאַסירען, און אויסהערען וועגען דעם אייער מיינונג—

1) געריכט. 2) תקיף, האַלטען ביי זיך אַ בעוואָרעניש. 3) וועלט־זאַכען.

אִין אַ שטאָדט עֶרגִיץ, אִין אֵיין הויף, האָבּען צוזאַמען געוואוינט אַ יונג מֵיידִיל מִיט אַ יונגען בָּחור. לִיעבּען זַיי זִיך שטאַרק. מאַכט זִיך אָבּער, אַז זַיי מוזען זִיך שֵׁיידען. פערבּונט מען זִיך מִיט אַ שְׁבוּעָה, אַז אָהן אַ עֶרלויבּענִיש פון דעם צווייטען טאָר קֵיינער פון זַיי נִיט חֲתוּנָה האָבּען. געדויערט אַ שטִיקעל צַייט און דִי עֶלטערען פוּנ׳ם מֵיידִיל פערקְנַס׳ען זִי פאַר אַ אַנדערען יונגענמאַן. אִין דער חוּפָּה=נאַכט, ווען דער חָתָן אִיז צוּ אִיהר אִין צִימער אַרַיין, זאָגט זִי אִיהם: אִיך ווֶעל אַנדערש דַיין פרוֹי נִישט זַיין, סַיידען אִיך ווֶעל אויף דעם עֶרלויבּעֶנִיש בּעֶקומען פון יעֶנעם און יעֶנעם, מִיט וועלכען אִיך בִּין פערבּונדען דורך אַ שְׁבוּעָה. לאָזט עֶר זִי אָפּ. דערנאָך קומט זִי מִיט אִיהר חָתָן צוּ יעֶנעם און לֶעגט אִיהם פאָר: נעֶהם בַּיי מִיר אַוועק גאָלד מִיט זִילבּער וויפִיעל דוּ ווִילסט אַליין און בּונד מִיך אויף פאַר מַיין מאַן. זאָגט יעֶנער: „אַז דוּ האַלסט יאָ אַזוי וואָרט, בּעֶפרַיי אִיך דִיך פון דער שְׁבוּעָה מִיט מַיין גוטען ווִילען און נעֶהם פון דִיר גאָר נִיט. געֶהט אַייך בְּשָׁלוֹם אַהֵיים און לעֶבּט אַייך בּיידע גלִיקלִיך”. געֶהען זַיי צוּרִיק אַהֵיים. אויפ׳ן ווֶעג בּעֶפאַלען זַיי רויבּער. נעֶהמט=צוּ דער עֶלטסטער פון דִי רויבּער דאָס גאַנצע געלד מִיט דער כַּלָּה און ווִיל אִיהר גוואַלד=טהון. בּעֶט זִי זִיך בּיי׳ם אַלטען רויבּער: „רִיהר מִיך נִישט אָן בִּיז דוּ וועסט מִיך אויסהעֶרען”. דערצעֶהלט זִי אִיהם אַלעֶס, וואָס מִיט אִיהר אִיז פאָרגעֶקומען, און לאָזט=אויס מִיט דִי ווערטער: „הַיינט בּערעֶכען זִיך אַליין, אויבּ יעֶנער, וואָס אִיז נאָך גאָר יונג און הַיים=בּלוּטִיג, האָט זַיין יֵצֶר=הָרָע געֶבּראָכען און מִיך נִישט בּעֶרִיהרט, — בִּפְרַט אַזאַ זָקֵן ווִי דוּ. האָבּ גאָט אִין האַרצען, נאַ דִיר אַוועק אִינגאַנצען מַיין גאָלד און זִילבּער און לאָז מִיך אָפּ בְּשָׁלוֹם מִיט מַיין מאַן אַהֵיים”. דער אַלטער, שטאַרק גערִיהרט פון דִי ווערטער, האָט נִישט געֶוואָלט בּיי זַיי קֵיין זאַך נעֶהמען און זַיי אָפּגעֶלאָזט פרַיי.

— אִיצט — זאָגט שלמה צוּ דִי רֵייזעֶנדער — ווִיל אִיך אויסהעֶרען אַייער מֵיינונג, ווער פון דִי אַלע פערזאָנען פערדִיעֶנט דאָ אַ גרעֶסערען שְׁבַח[1].

— נאָך מַיין מֵיינונג — זאָגט אֵיינער — פערדִיעֶנט עֶם דִי כלה, וואָס האָט אַזוי פעֶסט דִי שבועה געהאַלטען.

— אִיך מֵיין — זאָגט דער צווייטער — אַז דער גרעֶסטער שבח קומט דעם מאַן, וואָס האָט געֶבּראָכען זַיין תַּאֲוָה און זִי נִישט בּעֶרִיהרט.

— און נאָך מַיין מֵיינונג גאָר — זאָגט דער דרִיטער — האָט דער רויבּער

1) לויב.

בְּעווִיזֶען אַ גְבוּרָה מֶעהר פון זַיי אַלֶע: אַזאַ אוֹצָר מִיט גאָלד — און אָפּגֶע־גֶעבֶּען צוּרִיק!

— אָט דער אִיז עֶס דֶער גַנָב! — ווַייזט־אָן שלמה המלך אויפ׳ן דרִיטֶען, און בַּאַלד גֶעהֵייסֶען זִיךְ נֶעהמֶען צוּ אִיהם, בִּיז יֶענֶער האָט גֶעמוּזט זִיךְ מוֹדֶה זַיין, וואוּ עֶר האָט דאָס גֶע׳גַנְב׳עֶטֶע גֶעלד בֶּעהאַלטֶען.

.V

דִי חָכְמָה פוּן מִצְרַיִם.

אַז שלמה האָט פֶערקלֶערט צוּ בּוֹיעֶן דעֶם בֵּית־הַמִקְדָש, האָט עֶר גֶע־שִיקט צוּ פַּרְעֹה נְכֹה דֶעם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם.

— שִיק מִיר קִינסטלֶער־מַייסטֶער און אִיךְ וועֶל זַיי גוּט בֶּעלוֹינֶען.

האָט פרעה־נכה צוּנוֹיפגֶערוּפֶען אַלֶע זַיינֶע אַסטראָלאָגֶען [1]) און זַיי גֶעזאָגט:

— ווַייזט מִיר אָן דִי מֶענשֶען, וואָס דאַרפֶען דאָס יאָהר שטאַרבֶּען, וועֶל אִיךְ זַיי שִיקֶען צוּ שלמה׳ן.

ווִי דִי קִינסטלֶער פוּן מצרים זֶענֶען גֶעקוּמֶען צוּ שלמה׳ן, האָט עֶר דֶער־זֶעהן מִיט׳ן רוּחַ־הַקוֹדֶש [2]), אַז זַיי דאַרפֶען דאָס יאָהר שטאַרבֶּען, האָט עֶר זַיי אָנגֶעטהוּן תַּכְרִיכִים און אָפּגֶעשִיקט צוּרִיק צוּ פרעה׳ן מִיט אַ בְּרִיעף:

— אפשר פֶעהלט־אוֹיס פרעה׳ן אוֹיף קבורה־גֶעלד פאַר זַיינֶע מֵתִים, שִיק אִיךְ זַיי אִיהם צוּרִיק מִיט פאַרטִיגֶע תכריכים.

.VI

פַּרְעֹה׳ס טאָכְטֶער.

דִי נאַכט ווֶען שלמה האָט פֶערֶענדִיגט דֶעם בִּנְיָן בֵּית־הַמִקְדָש האָט עֶר גֶעפַייֶערט דִי חֲתוּנָה מִיט פַּרְעֹה׳ס טאָכטֶער, און דִי צווַייטֶע שִמְחָה האָט מִיט אִיהר גרוֹיס פראַכט פֶערדוּנקֶעלט דִי שמחה פוּן חֲנוּכַּת־הַבַּיִת [3]).

אַכצִיג פֶערשִידֶענֶע טֶענץ האָט פרעה׳ס טאָכטֶער אוֹיסגֶעטאַנצט און־טֶער אַכצִיג פֶערשִידֶענֶע נִגוּנִים און אוֹיסגֶעטַייטשט: אַזוֹי זִינגט מֶען פאַר דֶער עֲבוֹדָה־זָרָה, אַזוֹי — פאַר יֶענֶער. אִין דֶער נאַכט האָט גאָט גֶעזאָגט:

---

1) שטֶערֶען זֶעהֶער. 2) הַיילִיגֶער גַייסט, נביאָה. 3) בֶּענַייֶען דאָס הויז.

„איבערדריסיג איז מיר געוואָרען די שטאָדט יְרוּשָׁלַיִם”—און ער האָט פער־טראַכט זי חָרוּב צו מאַכען.

באַלד איז גַבְרִיאֵל הַמַלְאָך אַראָפּ פון הימעל און אַריינגעשטעקט אַ שטאָק ביים ברעג ים, — האָט זיך פון אויבען פערצויגען אַ זומפּ און פער־וואַקסען אַ האַלב אינזעל מיט גראָז. אויף יענעם אָרט איז די שטאָדט רוים [1] אויסגעבויט געוואָרען.

אַ הימעל־בעט האָט פרעה׳ם טאָכטער געלאָזט מאַכען פאַר שלמה׳ן בעצויגען מיט שטאָף פון בלוי־הימעל קאָליר און בעזעצט מיט ברילִיאַנטען, וואָס האָבען געפינקעלט ווי שטערען.

אַז שלמה האָט זיך אויפגעכאַפּט אין דער פריה, און געזעהן איבער זיך די שטערען פון הימעל־בעט, האָט ער געמיינט, ס׳איז נאָך נאַכט — און ווידער איינגעשלאָפען מיט די שליסלען פון בית־המקדש צו קאָפּען.

און די הויף־לייט האָבען ניט געוואַגט איהם געהן וועקען, — ביז זיין מוטער בת־שבע איז געקומען און איהם אויסגעפּאַטשט מיט איהר פאַנטאָפעל און איהם געשטראָפט מיט האַרטע רעד.

.VII

שְׁלֹמֹה׳ם שְׁטוּל.

שלמה האָט געמאַכט אַ שטול פון עלפענביין בעדעקט מיט גאָלד, בעשאָטען מיט פערִיל און בעזעצט מיט טייערע ברילִיאַנטען פון אַלערליי קאָלירען: רויטע רובּינען, בלויע סאַפּירען, לויטערע ברילִיאַנטען, גרינע סמאַראַגדען און אַנדערע טייערע שטיינער.

אויף דער ערשטער טרעפּ ליגט אַ גילדענער לייב און אַנטקעגען— אַ גילדענער אָקס; אויף דער צווייטער טרעפּ — אַ גילדענער וואָלף אַנט־קעגען אַ שאָף, אויף דער דריטער — אַ לעמפּערט אַנטקעגען אַ ציג, אויף דער פיערטער—אַ בער אַנטקעגען אַ הירש; אויף דער פינפטער—אַן אָדלער אַנטקעגען אַ טויב; אויף דער זעקסטער — אַ שפּאַרבער אַנטקעגען אַ שפּער־לינג, אַלץ פון לויטער גאָלד.

אויבען אויפ׳ן קאָפּ פון שטול שטעהט אַ גילדענע מְנוֹרָה מיט אַלעם גרייטען: לייכטער און קנעפּ, צוועגנגליך און פייער־שאַרער, בעכער און בלומען, אַלעס פון גאָלד. זיבען רעהרען געהען־אַרוים פון איין זייט, און אויף זיי

1) דורך וועלכער ירושלים איז דערנאָך חרוב געוואָרען.

אויסגעשניצט די זיבען אָבות[1] פון דער וועלט: אָדָם, נחַ, שֵׁם, אַבְרָהָם, יִצְחָק, יַעֲקב און אִיוב אין מיטען; און אויף דער אַנדערער זייט מְנורָה נאָך זיבען גילדענע רעהרען, און אויף זיי אויסגעשניצט די זיבען חֲסידים[2] פון דער וועלט: לֵוִי און עַמְרָם, משֶׁה וְאַהֲרן, אֶלְדָד ומֵידָד און חור אין מיטען.

אויף דער מנורה—אַ גילדענער קרוג, און אונטען אַ גילדענער בעקען, בּיידע — פול מיט לויטערען שֶׁמֶן־זַיִת[3], פון בעקען גערען אַרויס צוויי גילדענע זאַנגען און אין די זאַנגען — צוויי קאַנאַלען. אויפ'ן בעקען איז אויסגעשניצט עֵלִי הַכּהֵן, אויף די זאַנגען—זיינע צוויי זיהן, חָפְנִי ופִנְחָס, און אויף די קאַנאַלען — די צוויי אַהרן'ס קינדער, נָדָב וַאֲבִיהוּא.

אין בּיידע זייטען שטול, רעכטס און לינקס, שטעהען צוויי גילדענע קאַטהעדערען[4], איינע פאַר'ן כּהֵן גָדול, די צווייטע פאַר'ן סְגַן פון די כּהֲנים, און אַרום שטול — נאָך זיבעציג גילדענע קאַטהעדערען פאַר די זיבעציג זְקֵנים — די סַנְהֶדְרִין.

און צוויי וואַסער־טעכטער[5], האַלב פיש האַלב מענש, זיצען בּיי בּיידע זייטען פון מֶלֶך, ער זאָל אויף זיי אָנלעהנען דעם קאָפּ.

און פיער און צוואַנציג גילדענע וויינשטאָקען, שטעהען פון בּיידע זייטען שטול און בּעדעקען דעם מלך מיט זייער שאָטען, און אַרום שטול שטעהען טייטעל־בּיימער, בּעהאַנגען מיט ווייסען ליינען, און אויף זייערע בּלעטער־קרוינען שטעהען עלפענבּיינענע פּאַוועס, און צוויי גילדענע לייבען, אינוועניג אויסגעהוילט[6] און אָנגעפּיהלט מיט בְּשָׂמִים, שפּריצען געווירציגע רֵיחות, ווען שלמה המלך זעצט זיך אויפ'ן שטול.

ווי שלמה המלך פלעגט אַרויף אויף די ערשטע טרעפּ, — אַזוי האָט זיך בּאַלד אָנגעהויבען ריהרען דער אינוועניגסטער מעכאַניזם[7]. אַ ראָד גיט זיך אַ דרעה און דער לייב שטרעקט אויס אַ פוס פון איין זייט און דער אָקס— אַנטקעגען, און דער מלך לעהנט זיך אָן אויף זיי און געהט־אַרויף העכער. אַזוי איז געווען בּיי אַלע טרעפּ. אויבען האָט איהם דער אָדלער געזעצט אויפ'ן שטול און אָנגעטהון די קרוין אויפ'ן קאָפּ און די גילדענע טויב איז אַראָפּ פון זייל צום אָרון־קודֶשׁ, גענומען אַ סֵפֶר־תּורָה און דערלאַנגט שלמה'ן אין האַנד. און דער כּהן־גדול מיט די זקנים שטעהען־אויף און גיבען־אָפּ שָׁלום, דערנאָך זעצען זיי זיך אויף די ערטער און הויבען־אָן מִשְׁפָּט'ען דאָס פאָלק ישראל.

1) פּאָטער'ס. 2) פרומע. 3) אָלִיוון-אייל. 4) הויכע שטולען.
5) רוסאַלקעס. 6) פּוסט. 7) מאַשינעריע, רעדער-ווערק.

אַ זילבערנע שלאַנג איז געווען אין מעכאַניזם, צונויפגעוויקעלט, ווי אַ פערשרויפטע פעדער [1], און ווען עס זענען געקומען פאַלשע עדות, האָט זיך באַלד די שלאַנג צוּוויקעלט און אַלע פעדער פונאַנדערגעלאָזט — האָבען אַלע רעדער אָנגעהויבען זיך דרעהען און די חיות — רוישען: די אָקסען — מוקען, לייבען—שרייען, לעמפערטען—שאַלען, וועלף—היילען, שעפסען — בלעקערצען, ציגען—טרעלען, בערען—ברומען, הירשען—הירזען, טויבען — מרוקען, שפּאַרבער—קראַקען, שפּערלינגען—פּיפּסען [2], פּאַוועס—לויפען און אָדלער—פליהען. פאַלט־אָן אויף די עדות אַ שרעק און זיי זאָגען דעם אֶמֶת.

פַּרְעה נְכה האָט דעם שטול גענומען געפאַנגען און איהם געבראַכט קיין מִצְרַיִם, און אַז ער האָט געוואָלט זיך זעצען אויפ'ן שטול, האָט דער לייב אויסגעצויגען דעם רעכטען פוס און איהם געגעבען אַ קלאַפּ אין דיך,—איז ער געבליבען אַ הינקעדיגער ביז'ן טויט.

און אַז נְבוּכַדְנֶצַר הָרָשָׁע האָט חָרוּב געמאַכט די שטאָדט יְרוּשָׁלַיִם און שפּעטער מצרים אויך איינגענומען, האָט ער דעם שטול אַוועקגעפיהרט אין בָּבֶל און געוואָלט זיך זעצען אויף איהם,—האָט איהם דער לייב אַראָפּ־געוואָרפען. און אַז דָרְיָוֶשׁ האָט איינגענומען בָּבֶל און אַוועקגעפיהרט דעם שטול אין מָדַי,—האָט שוין קיינער ניט געוואַגט צו זעצען זיך אויפ'ן שטול. און אַז אַלעקסאַנדר מוקדון האָט איינגענומען די גאַנצע וועלט, האָט ער דעם שטול צוריק אַוועקגעפיהרט אין מצרים. און אַז אַגִיפּוֹנוֹס בֶּן אַנְטִיוֹכוֹס האָט חרוב געמאַכט מצרים האָט ער דעם שטול אָפּגעפיהרט אין אַ שיף, איז אַרויסגעפאַלען אַ פיסעל און געבליבען הייננען אויף אַ גילדענער קייט. האָט ער אַראָפּגעבראַכט קינסטלער פון גאַר דער וועלט — און קיינער האָט ניט געקענט פערריכטען, ביז אויף היינטיגען טאָג.

VIII.

מַלְכַּת שְׁבָא.

איינמאָל, ווען דעם מלך שלמה איז געווען אויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען נאָך אַ גוטען כּוס וויין, האָט ער פונאַנדער געשיקט שְׁלוּחִים אין אַלע לענדער אַרום אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל און געלאָזט בעטען אַלע מְלָכִים פון מִזְרָח און מַעֲרָב זיי זאָלען קומען אין זיין פּאַלאַץ און זעהן זיין גרויסקייט.

---

1) ספּרינזשינע. 2) קוויטשען.

דערנאָך האָט ער בעפוילען מען זאָל ברענגען דוד המלך׳ס פידלען און צימבלען, פויקען און פלייטען און שפּילען פאַר זיי. און נאָך האָט ער בעפוילען, מען זאָל ברענגען אַלע בְּהֵמוֹת און חַיּוֹת, עופות און שְׁרָצִים, שֵׁדִים און רוחות, טײַוולען און שרייטעליך, זיי זאָלען פאַר איהם טאַנצען און שפּרינגען. די שרײַבער זיצען און לייענען די רייסטער [1], רופען־אויס יעדען בײַ זײַן נאָמען, און זיי פערזאַמלען זיך און קומען אַלע, ניט געבונדען, ניט געשמידט און נישט געפיהרט פון קיינעם.

האָט מען דורכגעזוכט אַלע פויגעל און דעם אויער־האָן צווישען זיי ניט געפונען, ווערט שלמה שטאַרק אויפגעבראַכט און בעפוילט, מען זאָל איהם ברענגען און בעשטראָפען.

קומט דער אויער־האָן און זאָגט:

— אַדוני קעניג! הער נאָר אוים מײַנע רעד, און לאָזען מײַנע ווערטער דיר אַרײַן אין אויער. שוין דרײַ חֳדָשִׁים אַז ס׳איז מיר אַרײַן אין קאָפּ אַ געדאַנק און האָב אַלץ געוואָלט דערגעהן איין זאַך; קיין ברויט האָב איך ניט געגעסען, קיין וואַסער געטרונקען, און אַלץ בײַ זיך געטראַכט: איך וועל פליהען־שוועבען איבער גאָר דער וועלט, און זעהן צי איז פאַרהאַן אַ לאַנד צי אַ קעניגרײַך, וואָס איז דיר ניט אונטערטהעניג און פאָלגט ניט דײַן געבאָט. האָב איך געפונען אַ ווײַטע מְדִינָה מיט דער הויפּט־שטאָדט קיטור אין מִזְרַח לאַנד. איהר זאַמד איז טײַערער פון גאָלד, און זילבער וואַלגערט זיך אין די גאַסען ווי מיסט. און ביימער וואַקסען דאָרט פון אייביגע צײַטען, געפלאַנצט נאָך אין די ערשטע טעג, ווען די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען, און וואַסער טרינקען זיי פון גַן־עֵדֶן קוואַל. פאַרהאַן דאָרט פיעל חֲיָלוֹת [2], מיט קרוינען אויף די קעפּ, נאָר אָנציהען אַ בויגען [3] קענען זיי זיט, און ווי צו פיהרען מלחמות ווייסען זיי ניט. אַ פרוי געוועלטיגט איבער זיי און איהר נאָמען איז מַלְכַּת־שְׁבָא. דעריבער, אויב די זאַך וועט וואוילגעפעלען דעם מֶלֶך מײַן הער, וועל איך זיך אָנטהון אַ כּוח, און זיך אַוועקלאָזען אין שטאָדט קיטור, אין לאַנד שבא. זייערע מְלָכִים וועל איך שמידען אין שלעסער און זייערע הערשער אין אײַזערנע קייטען — און ברענגען זי צו דיר, אַדוני קעניג.

און די זאַך איז וואוילגעפעלען אין מלך׳ס אויגען. האָט ער געשיקט רופען די קעניגליכע שרײַבער, און מ׳האָט אָנגעשריבען אַ בריעף און אָנגעבונדען אין אויער־האָנ׳ס פליגעל.

1) צעטלען. 2) מיליטער. 3) צו שיסען מיט פײַלען.

אִיז אויפגעשטאַנען דער אויער־האָן און אַרויפגעשװעבט אִין דער הויך, און אַרומגעדרעהט זִיך אִין דער לופטען אַרום און אַרום, זענען אַלע פויגעל אַרײַן צו אִיהם אִין ראָד און זִיך צוצויגען װײַט — דער אויער־האָן פליהט פאָראויס און אַלע ציהען זִיך נאָך. אַזוי זענען זײ געפלויגען און גע־פלויגען, בִּיז זײ זענען געקומען צו דער שטאָדט קיטור אִין מְדִינָה שְׁבָא.

אִין דער פריה געהט אַרויס די מַלְכַּת־שְׁבָא זִיך בוקען צו דער זון און זעהט, אַז ס'אִיז פלוצלונג געװאָרען פִינסטער, װײַל די פויגעל האָבען מִיט זײערע פלִיגעל פערשטעלט די שײַן,—האָט זי צורִיסען אִיהרע קלײדער און געבלִיבען שטעהן פערװאונדערט און פערקלעמט.

האָט זִיך דער אויער־האָן אַראָפגעלאָזען צו אִיהר, — דערזעהט זי דעם בריעף הענגען אויף זײַנע פלִיגעל, בונדט זי אָפּ דעם בריעף און לײענט:

„פון מִיר שלמה המלך.

שָׁלום דִיר און פריעד צו דײַנע הערען!

זײ װיסען, אַז דער אויבערשטער האָט מִיך געמאַכט קעניגען אויף אַלע חַיות פון פעלד און פויגעל און הִימעל און אויף אַלע שֵׁדִים, רוחות און טײַװולען, און אַלע מְלָכִים פון מִזְרָח און מַעֲרָב, צָפון און דָרום קומען געבען מִיר שָׁלום.

אַצונד, אויב דו װעסט װעלען און קומען מִיך בעגריסען, װעל אִיך דִיר אָנטהון כָּבוד מעהר װי אַלע מְלָכִים, װאָס זִיצען בײַ מִיר, און אויב דו װעסט נִיט װעלען און נִיט קומען מִיך בעגריסען, — װעל אִיך אויף אײַך אָנשִיקען מְלָכִים מִיט רײַטער און לעגיאָנען [1]. װעסטו פרעגען: װער זענען עס שלמה'ס מְלָכִים מִיט רײַטער און לעגיאָנען? די חַיות פון פעלד — דאָס זענען די מלכים, די פויגעל פון הִימעל — דאָס זענען די רײַטער, און די שֵׁדִים, רוחות און טײַװולען זענען די לעגיאָנען. זײ װעלען אײַך צושטִיקען און צװערגען אִין אײַערע הײַזער אויף די בעטען, די חיות װעלען אײַך פערצוקען און צורײַסען אויפ'ן פרײַען פעלד, און די פויגעל װעלען אײַער לײַב פִּיקען און אײַער פלײש עסען".

אַז די מַלְכַּת־שְׁבָא האָט איבערגעלײענט דעם בריעף, האָט זי װידער צורִיסען די קלײדער און געלאָזט רופען אִיהרע עלטסטע הערען און ראָטה־געבער און געפרעגט:

— צי װײסט אִיהר נִיט, װאָס פערלאַנגט פון מִיר שלמה המלך?

---

1) מִילִיטער.

ענטפערען זיי: מיר ווייסען ניט פון שלמה המלך און שעצען ניט זיין מלוכה.

נאָר זי האָט זייערע רעד ניט געהערט און זייער ראָטה ניט געפאָלגט. האָט זי געשיקט רופען אַלע שיפס־קאַפּיטאַנען און זעגעלמייסטער, און געלאָזט אָנלאָדען פולע שיפען מיט פּימסען־האָלץ און קאָראַלען, פּערעל און ברילליאַנטען, און געשיקט האָט זי שלמה׳ן זעקס טויזענד יונגליך מיט זעקס טויזענד מיידליך, אַלע — געבוירען אין איין טאָג, אין איין שעה, אַלע פון איין הויך, איין וואוקס, און אַלע אָנגעטהון גלייך אין פּורפּור־וואָהל.

און אַ בריעף האָט זי זיי מיטגעגעבען צו שלמה׳ן:

„פון דער שטאָדט קיטור קיין ארץ־ישראל איז אַ מהלך פון זיבען יאָהר, און איך פערלאַנג צו קומען אין דריי יאָהר צייט".

אין דריי יאָהר אַרום איז זי געקומען, און שלמה האָט בעפוילען, אַז אַרויס אַנטקעגען און בעגעגענען זי זאָל בניהו בן יהוידע, וואָס איז גלייך צום מאָרגען־רויט, וואָס שיינט־אויף אין דער פריה, און צום שטערען נוגה, וואָס פינקעלט צווישען אַלע שטערען און צו אַ רויז ביי׳ם טייך וואַסער.

ווי זי האָט איהם דערזעהן, איז זי אַראָפּ פון איהר רייטוואָגען, ווייל זי האָט געמיינט, אַז דאָס איז שלמה אַליין.

זאָגט בניהו: איך בין ניט שלמה, נאָר איינער פון זיינע דיענער.

ווענדט זי זיך צו איהרע הערען און זאָגט זיי אַ שפּריכוואָרט:

„האָט איהר ניט געזעהן דעם לייב, — זעהט זיין לאַגער־אָרט; האָט איהר דעם מלך שלמה ניט געזעהן — קוקט־אָן זיין שעהנעם בעדיענער".

און בניהו האָט זי געבראַכט צו שלמה׳ן אין גלעזערנעם פּאַלאַץ, האָט זי געמיינט, אַז ער זיצט אין וואַסער און זיך דערשראָקען און אויסגעטהון די שיך.

דערנאָך פרעגט זי דעם מלך שלמה אַ רעטעניש:

פון דער ערד קריכט ער אַרויס,
ווי וואַסער גיסט ער זיך אויס,
און פולט־אָן דאָס גאַנצע הויז.
ענטפערט ער: נאַפט [1].

---

1) נאפט פילט אָן דאָס הויז מיט ליכטיגקייט.

פרעגט זי נאָך אַ רעטעניש:

ווי עס גיט אַ בלאָז אַ ווינד,
בויגט ער איין דעם קאָפּ געשווינד,
און יאָמערט מיט אַ קלאָג;
פאַר רייכע — אַ פּוץ, פאַר אָרעמע — אַ נוץ;
פאַר לעבעדיגע — אַ סוף, פאַר טויטע — אַ שטראָף;
פאַר פויגעל — אַ פרייד, פאַר פיש — אַ פּלאָג.

ענטפערט ער: לײַן [1]!

ווילל זי איהם נאָך אויספּרובען און זאָגט:

— דערקען, וועלכע פון די קינדער וואָס איך האָב דיר געשיקט זענען יונגליך, און וועלכע — מיידליך.

הייסט ער ברענגען ניס מיט געברענטע זאַנגען און וואַרפען פאַר זיי. די יונגליך האָבען אויפגעהויבען די פּאָלעס, און די מיידליך זענען פון נאַטור שעמענדיג—האָבען זיי אויסגעשטרעקט די קאָפּ־טיכלעך.

האָט ער אָנגעוויזען און געטראָפען.

זאָגט די מלכּת שבא:

— איצט זעה איך מיט מיינע אויגען, ווי גרויס דיין חכמה איז.

און זי האָט געשאָנקען דעם מלך טייערע מתּנות און ער האָט איהר אויך געגעבען „אַלץ וואָס זי האָט פערלאַנגט".

IX.

שלמה המלך'ס אָדלער.

אַ גרויסען אָדלער האָט שלמה געהאַט און ווען ער האָט געוואָלט בעזוכען די שטאָדט תּדמור אין דער מדבּר האָט ער זיך אויף איהם אַוועקגעלאָזט רייטענדיג און געקומען אין איין טאָג.

---

1) אַז דער לײַן וואַקסט און דער ווינד בלאָזט — רוישען די שטענגליך און די קעפּליך בויגען זיך. פון פלאַקס וועבט מען פיינע ליינען פאַר רייכע און נראָבען שטאַרקען לייוואַנד פאַר אָרעמע. דער סוף פון יעדען מענשען איז — די תּכריכים. אַז מען בעשטראָפט אַ פערברעכער—הענגט מען איהם אויף אַ שטריק פון פלאַקס. די פויגעל פּיקען די זאָמען־קערנער און פרעהען זיך, און די פיש פאַנגט מען אין נעצען, געפלאָכטען פון פלאַקס.

X.

שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ און דֶער אַשְׁמְדַי.

זיבּען יאָהר האָט שלמה המלך געבּויט דעם בּית־הַמִקְדָשׁ אויפ׳ן שעהנסטען בּאַרג פון יְרוּשָׁלַיִם, אויפ׳ן בּאַרג מוֹרִיָה. פון געזעגטע שטיינער האָט ער אויסגעמויערט די ווענט און אינוועניג בּעשלאָגען מיט געשניצטען צעדער־האָלץ און דורכאויס בּעדעקט מיט לויטער גין־גאָלד. און די גאַנצע צייט האָט בּיי׳ם געבּיי קיין זעג ניט געזעגט, קיין האַק ניט געהאַקט און קיין האַמער ניט געקלאַפּט, און מ׳האָט ניט געהערט פון הַר־הַבַּיִת קיין שום גערויש פון אייזערנע געצייג, ווייל אייזען פערקירצט[1] דעם מענשענס יאָהרען, און גאָט׳ס הויז פערלענגערט די יאָהר.

ווי־זשע האָט מען געזעגט די שטיינער אָהן אייזערנע געצייג?

אַ טייערער בּריליאַנט איז דאָ אויף דער וועלט, וואָס הייסט שָׁמִיר. ער איז האַרטער פון שטאָהל און שאַרפער פון דימענט: מיט אַ דימענט שניידט מען דינע טאָוולען גלאָז, און מיט׳ן שמיר קען מען צושניידען די שטאַרקסטע שטיינער און צושפּאַלטען גאַנצע בּערג.

האָט שלמה המלך צונויפגערופען די חֲכָמִים און אַלטע לייט פון אַלע מְדִינוֹת און שטעדט און זיי געפרעגט: צי ווייסט איהר נישט וואו געפינט זיך דער שמיר?

ענטפערען זיי איהם:

— אֲדוֹנִי קעניג, מיר ווייסען וואויל, אַז גאָט האָט בּעשאַפען די וועלט אין זעקס טעג, האָט ער צולעצט, פרייטאָג פאַרנאַכט, בּעשאַפען נאָך צעהן וואונדערליכע זאַכען, איינס פון די וואונדערליכע זאַכען איז דער שָׁמִיר. מיט׳ן שמיר זענען אויסגעקריצט געוואָרען די צעהן געבּאָט אויף די צוויי לוחות, וואָס משה רַבֵּינוּ האָט בּעקומען פון גאָט אויפ׳ן בּאַרג סִינַי. מיט׳ן שמיר האָט משה רבינו געשליפען די צוועלף טייערע שטיינער פון חוֹשֶׁן וְאֵפוֹד און אויף זיי אויסגעקריצט די נעמען פון אַלע צוועלף שְׁבָטִים. און אַז די יודען האָבען געזינדיגט, איז דער שמיר פון זיי בּעהאַלטען געוואָרען, און איצט ווייסען פון איהם נור שֵׁדִים און רוחות. רוף זיי אַרויס, וועלען זיי דיר זיין אָרט ענטדעקען.

רופט שלמה אַרויס די שדים און פרעגט זיי.

---

1) פון אייזען מאַכט מען שווערדען און מיט שווערדען טויט מען מענשען.

ענטפערען זיי איהם: מיר ווייסען נישט, נאר אשמדי, אונזער גרויסער הערשער, ער ווייסט אפשר יא.

פרעגט ער זיי: וואו האלט זיך אייער אשמדי אויף?

זאגען זיי: אויף יענעם און יענעם בארג. דארט האט ער א ברונען פול מיט וואסער, פערדעקט מיט א שטיין און פערזיגעלט מיט זיין זיעגעל. אלע טאג הויבט ער זיך אויף אין דער הויך און פארשט-אויס דעם הימעל, לאזט זיך אראפ און פארשט-אויס די ערד. קומט צו זיין ברונען און קוקט-ארום דעם זיעגעל, עפענט-אויף, און נאכדעם ווען ער טרינקט זיך אן פערזיעגעלט ער איהם ווידער און געהט אוועק.

רופט שלמה זיין פעלד-מארשאל בניהו בן יהוידע, גיט איהם מיט א קייט מיט א רינג, אויף וועלכען דער שם-המפורש איז אויסגעקריצט, בינדליך וואהל און לאגלען וויין, און שיקט איהם ער זאל ברייננגען דעם אשמדי א געפאנגענעם.

געקומען אויף יענעם בארג, האט בניהו אויסגעגראבען א גרוב אונטער דעם ברונען פון אשמדי, אפגעצאפט אהין דאס וואסער פונ׳ם ברונען און פערשטאפט דעם לאך מיט די בינדליך וואהל. דערנאך האט ער אויסגעגראבען נאך א גרוב העכער פון אשמדי׳ס ברונען, אריינגעלאזט אין ברונען דורך דער גרוב וויין, און דעם לאך אויך פערשטאפט מיט וואהל. פערשאטען ביידע פרישע גריבער מיט ערד, האט בניהו ארויפגעקלעטערט אויף א הויכען בוים צו זעהן פון דארט, וואס דא וועט פארקומען.

קומט דער אשמדי, בעקוקט די חתימה, און זעהט, אז זי איז גאנץ,— הויבט ער אויף דעם שווערען שטיין און טרינקט-אויס דעם גאנצען וויין. פערדרעהט זיך איהם דער קאפ און ער ווערט באלד אנטשלאפען טויט-שכור.

ווי בניהו בן יהוידע האט דאס דערזעהן, שפרינגט ער באלד אראפ פון בוים, ווארפט אויף איהם ארויף די קייט, שמידט איהם הענד און פיס, און האלט-צו פעסט דעם רינג מיט׳ן שם-המפורש.

אז דער אשמדי האט זיך אויפגעחאפט פון שלאף און דערזעהן, וואס בניהו האט מיט איהם געטהון, האט ער אנגעהויבען שרייען מיט א ווילדען קול און גענומען ווארפען-זיך און רייסען די קייט. האט בניהו איהם געוויזען דעם רינג מיט׳ן שם-המפורש און געזאגט: אומזיסט דיין פילדערען, עס וועט דיר גארניט העלפען — דיין הער׳ס נאמען איז אויף דיר!

איז דער אשמדי באלד אנטשוויגען געווארען און אראפגעלאזט דעם קאפ.

זאָגט צו איהם בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע: קום איך וועל דיך פיהרען צו שלמה המלך, מיין הער.

זענען זיי אויפגעשטאַנען און אַוועקגעגאַנגען. בניהו געהט פאָראויס און שלעפט איהם פאַר'ן קייט, און דער אַשמדי געהט נאָך און זאָגט אויף זיך דאָס שפּרוכוואָרט:

דער ווייַן איז אַ שפּעטער,
געטראַנק בערוישט —
לאָזט זיך ווער אין איהם אַריין
קען ער קליג נישט זיין.

געהען זיי פאַרבייַ אַ הויכען פאַלמען־בוים, — טהוט זיך דער אַשמדי אין איהם אַ רייַב און רייַסט איהם אויס. געהען זיי פאַרבייַ אַ רייַכען פּאַלאַץ, טהוט איהם אַשמדי אַ שטויס, קעהרט איהם איבער און וואַרפט איהם־אום. קומען זיי צו אַ געצעלט פון אַן אַלְמָנָה, געהט־אַרויס די אָרעמע פרוי און הויבט־אָן צו בעטען זיך ביי'ם אַשמדי, ער זאָל איהר וואוינונג ניט פערוויסטען, שפּרינגט ער אָפּ צוריק און לינקט זיך אויס אַ פוס. געהט ער ווייַטער און הינקט אויף זייַנע היהנערשע [1] פיס און זאָגט אויף זיך דעם פָּסוק:

ווייַכער שפּראָך,
ברעכט ביין און קנאָך.

דערזעהט ער אַ בלינדער בלאָנדזעט, פיהרט ער איהם אויפ'ן וועג ארויף. דערזעהט ער אַ שִׁכּוֹר בלאָנדזעט, פיהרט ער איהם אויך אויפ'ן וועג אַרויף. דערזעהט ער אַ זעהר פרעהליכע חֲתוּנָה — צוויינט ער זיך.

הערט ער, ווי איינער בעשטעלט אַ פּאָר שיך ביי אַ שוסטער, זיי זאָלען איהם דינען גאַנצע זיבען יאָהר, — הויבט ער אָן צו לאַכען.

דערזעהט ער, ווי אַ כּשוף־מאַכער שטעהט אויף זיין פּלאַץ און צויבערט — הויבט ער אָן צו לאַכען.

בְּנָיָהוּ האָט די אַלע שד'ישע תנועות מיט פערוואונדערונג צוגעזעהן און נישט פערשטאַנען וואָס דאָס בעטייַט. ער האָט אָבער איצט אין וועג נישט געוואָלט אַריין מיט'ן אַשמדי אין לאַנגע שמועסען און דאָס אָפּגעלעגט אויף אַ אַנדערע צייַט.

---

1) שרים האָבען היהנערשע פיס.

אַזוי זענען זיי געגאַנגען און געגאַנגען, וואַלד־איין—וואַלד־אויס, באַרג־אויף — באַרג־אָפּ, זיבען טעג און זיבען נעכט, ביז זיי זענען אָנגעקומען קיין ירושלים.

דריי טעג האָט מען דעם אַשמדי ניט גערופען צו שלמה המלך. דעם ערשטען טאָג פרעגט ער: פאַרוואָס? זאָגט מען איהם: דער מלך האָט נעכטען ביינאַכט געטרונקען צופיעל וויין, — טהוט איהם היינט וועה דער קאָפּ. נעהמט דער אַשמדי צוויי ציגעל און לעגט אַרויף די קלענערע אויף דער גרעסערער. דערצעהלט מען בניהו בן יהוידע, וואָס ער האָט געטהון. זאָגט בניהו: דאָס האָט דער אַשמדי געמאַכט אויפ'ן וואונק, וואָס פאַר אַ רפואה מען דאַרף געבען אונזער מלך, און דער מיין איז: גיט שלמה'ן אויסטרינקען אַ כוס מיט וויין,—וועט עס איהם דעם דול פון קאָפּ אַרויסשלאָגען. האָט מען אַזוי געטהון—און ס'האָט געהאָלפען.

אויף מאָרגען פרעגט דער אַשמדי: פאַרוואָס רופט מען מיך היינט ניט צום מלך? ענטפערט מען איהם: ער האָט נעכטען צופיעל פלייש געגעסען,—טהוט איהם היינט וועה דער בויך. נעהמט דער אַשמדי אַראָפּ איין ציגעל פון דער אַנדערער. דערצעהלט מען בניהו'ן, זאָגט ער: דער אַשמדי ווייזט אויפ'ן וואונק: גיט דעם מלך היינט ניט עסען, — וועט ער געזונד[1] ווערען. האָט מען אַזוי געטהון — און ס'האָט געהאָלפען.

אויפ'ן דריטען טאָג האָט מען איהם אַריינגעפיהרט צו שלמה המלך, נעהמט ער אַ שטעקען, מעסט־אָפּ פיער איילען און גיט איהם אַ וואָרף צו שלמה'ן און זאָגט: נאָכ'ן טויט וועט דיר זיין גענוג פיער איילען ערד, איצט איז דיר די גאַנצע וועלט קאַרג, אַפילו מיך ווילסטו אויך בעהערשען.

ענטפערט איהם שלמה: איך פערלאַנג פון דיר גאָרניט, זאָג מיר נור, וואו איז דער שמיר בעהאַלטען? ווען איך בעקום דעם שמיר און בוי־אויס דעם בית־המקדש, — לאָז איך דיך שוין פריי.

ענטפערט איהם דער אַשמדי: נישט מיר אין האַנד איז דער שמיר פערטרויעט, ער געפונט זיך אין רשות פונ'ם שר של ים, און ער האָט איהם פערטרויט נור דעם אויער־האָן, אַ פויגעל וואָס האַלט וואָרט און ברעכט נישט קיין שבועה. נעהמט דער אויער־האָן דעם שמיר, פערטראָגט איהם אויף אַ הויכען פעלז, וואו אַלעם אַרום איז וויסט און ווילד, לעגט איהם אויפ'ן פעלזענשפיץ, שפאַלט זיך אונטער איהם דער פעלז און עס עפענט זיך אַ טהאָל,

---

1) געזונד.

בריינגט ער זאמען פון געוויקסע אוןווארפט אהין, ווערט דארט א ישוב. און דערפאר האט ער א צונאמען „פעלזען־שפאלטער".

האט שלמה ווידער געשיקט בניהו בן יהוידע און איהם בעפוילען: געה אוועק און געפון דעם נעסט פונ'ם אויער־האן. דארט זאלסטו בעקומען דעם שמיר און איהם מיר בריינגען.

האט בניהו מיטגענומען מיט זיך מענשען מיט נייטיגע כלים דערצו און ווידער זיך געלאזט אין וועג.

געקומען צו יענעם ארט, וואס דער אשמדי האט אויסגעמאהלט, האט ער נאך לאנגען זוכען געפונען דעם נעסט פונ'ם אויער־האן פול מיט יונגע פייגעליך, נור־וואס אויסגעפיקט זיך פון די אייער. און דער אלטער אויער־האן אליין איז אין נעסט דעמאלט נישט געווען, ער איז אוועקגעפלויגען זו־כען שפייז פאר זיינע קליינע קינדערליך. נעהמט בניהו בן יהוידע און דעקט צו דעם נעסט מיט א טאוועל גלאז און אליין בעהאלט ער זיך אונטער א געדיכטען צוויג.

קומט דער אויער־האן צופלויגען מיט א פולען שנאבעל שפייז פאר זיינע יונגע קינדער. זעהן זעהט ער זיי דורך'ן גלאז, נאר דערלאנגען קען ער נים. פיקט ער דאס גלאז מיט'ן שנאבעל, העלפט עס אבער נישט, דאס גלאז איז דיק געווען און אייזען־שטארק, נים דורכצופיקען. נעהמט איהם אן א גרויס רחמנות אויף זיינע הונגעריגע קינדערליך, ער קען אבער גאר נישט העלפען. ווי א פערצווייפעלטער בלייבט ער א ווייליע שטעהן אפהענדיג מיט אראפגעלאזטע פליגעל. פלוצום — א הויב זיך אין דער הייך, אוועק און פון אויג פערשוואונדען.

דויערט נישט לאנג, זעהט בניהו: דער אויער־האן קומט צוריק צופליהען, פאכט פרעהליך מיט די פליגעל און טראגט עפיס אזוינס אין שנאבעל. דאס איז געווען דער שמיר.

אראפגעלאזט זיך ווידער אויף זיין נעסט, האט דער פויגעל אנגעהויבען פיהרען מיט'ן שמיר איבער'ן גלאז, וואס הויבט זיך אן צו שפאלטען. חאפט בניהו א גרויסען שטיין און ווארפט דעם פויגעל אין קאפ. דערשרעקט ער זיך און לאזט פון שנאבעל ארויס דעם שמיר. לויפען־צו בניהו'ס לייט און חאפען עם געשווינד אויף, און פרעהליך אוועק מיט זייער טייערען רויב צו־ריק א היים.

דער אויער־האן, איבערגעבליבען אליין אהן דעם שמיר, האט זיך

שטאַרק צום האַרצען גענומען, פאַרוואָס ער האָט זיין שבועה ניט אויסגע־האַלטען, נעהמט ער און דערוואַרגט זיך אויף טויט.

און מיט דעם שמיר, פונ׳ם אויער־האָן אוועקגענומען, האָט מען געזעגט די שטיינער צום בּנין [1] בּית־המקדש.

זיבען יאָהר האָט געדויערט בּיז דער בּית־המקדש איז אויסגעבּויעט געוואָרען. די גאַנצע צייט האָט שלמה נישט אָפּגעלאָזט דעם אשמדי און געהאַלטען איהם געשמידט אין קייטען.

איינמאָל אין א שמועס האָט בּניהו געפרעגט דעם אשמדי אַן ער־קלערונג, וואָס בּעטייטען די אַלע תּנועות זיינע וואָס ער האָט בּעוויזען אויפ׳ן וועג.

— זאָג מיר—פרעגט ער איהם—ווי קומט עס צו דיר, אַז דו זאָלסט זיך חאַפּען א פערבּלאָנזעטען בּלינדען און א שכּור אויפ׳ן וועג אַרויספיהרען?

— אויף דעם בּלינדען, פערשטעהסטו מיך, האָט מען אויסגערופען אין הימעל, אַז ער איז א אמת׳ער צדיק, און פאַר דעם בּיסעל נחת־רוח וואָס מען וועט איהם טהון בּעקומט מען גרינג עולם־הבּא, האָב איך עס בּיי דיר אויסגעחאַפּט. אויף דעם שכּור ווידער האָט מען אויסגערופען, פער־קעהרט, אַז ער איז א אמת׳ער רשע, און מיט דעם פּיצעל נחת־רוח וואָס ער האָט דורך מיר בּעקומען, איז ער שוין יוצא פאַר זיין לעצט בּיסעל עולם־הבא, וואָס ער וואָלט אפשר געקענט האָבּען.

— פאַרוואָס אַז דו האָסט דערזעהן די פרעהליכע חתונה, האָסטו זיך צוחליפּעט?

— דערפאַר ווייל איך האָבּ געזעהן אונטער׳ן חתן׳ס פּלייצעס שטעהן דעם מלאך־המות, און אָט די כּלה מיט׳ן שעהנעם פּנימ׳ל, וועט גאַנצע דרייצעהן יאָהר פּערוויסט ווערען וואַרטענדיג אויף איהר קליין שוואָגעריל׳ס חליצה.

— פאַרוואָס ווען יענער האָט בּעשטעלט זיך שיך „אויף זיבען יאָהר״, האָסטו זיך צולאַכט?

— איהם אַליין איז נישט געבּליבּען זיבען יאָהר צום לעבּען.

— פאַרוואָס אַז דו האָסט געזעהן דעם מכשף זיצט און צויבּערט, האָסטו זיך צולאַכט?

— פּונקט אויף דעם אָרט אונטער איהם איז געליגען אין דער ערד בּע־האַלטען אַן אוצר. לאָז ער נור בּעווייזען א קונץ און טרעפען פריהער וואָס אונטער איהם געפונט זיך.

1) נעבּוי.

אַז דער בִּנְיָן איז שוין פֿאַרטיג געוואָרען, שיקט שלמה רופען צו זיך דעם אַשמדי און זאָגט איהם:

— באַלד וועסטו שוין פֿריי, נאָר ווייז מיר פֿריהער דיין בְּרִיָה'שקייט, מיט וואָס איז גרויס דיין טייוועלשער כּוֹח.

ענטפערט איהם דער אַשמדי: נעהם פֿון מיר אַראָפּ די קייט, שמיד מיר פֿונאַנדער העַנד און פיס און גיב מיר דעם רינג מיט'ן שם־המפורש,— וועל איך דיר ווייזען מיין בריה'שקייט. האָט שלמה געטהון, ווי ער האָט געזאָגט. נעהמט דער אַשמדי און צולאָזט זיינע פליגעל, האָט איין פליגעל דערגרייכט צו דער ערד און דאָס צווייטע — ביז'ן הימעל. און אויפגעעפענט האָט דער אשמדי זיין מויל און שלמה'ן איינגעשלונגען, און באַלד איהם צוריק אויסגעשפּיגען און פערשליידערט איהם איבער פוסטע וועלדער, איבער וויסטע פעלדער, פיער הונדערט מייל ווייט פֿון יְרוּשָׁלַיִם.

און אַליין האָט דער אשמדי אָנגעטהון די בִּגְדֵי־מַלְכוּת [1] און געזעצט זיך אויפ'ן קעניג'ס שטול פֿון עלפענביין און אָנגענומען שלמה המלך'ס געשטאַלט, קיינער זאָל איהם ניט דערקענען.

נאָר איין זאַך האָט ער ניט געקענט ענדערען: די פיס זענען ביי איהם געבליבען הינהערשע, ווי ביי אַלע שֵׁדִים. האָט ער אָנגעטהון אַ פּאָר לאַנגע זאָקען און זיי געטראָגען אַ גאַנצען טאָג.

אַזוי האָט ער געקעניגט אַ לאַנגע צייט און קיינער האָט ניט בעמערקט, וואָס פאַר אַ איבערקעהרעניש איז דאָ פאָרגעקומען.

* * *

און שלמה האָט זיך אויפגעכאַפּט אין פרעמדען לאַנד, וואו דער אַשמדי האָט איהם פערוואָרפען, ווייט פיער הונדערט מייל פֿון ירושלים. פרעמד און עלענד איז ער אומעטום געווען, אַרומגעגאַנגען איבער די הייזער און געבעטעלט ברויט, און וואוהין ער איז געקומען און געשריען: אֲנִי שלמה— איך בין שלמה המלך!—האָט איהם קיינער ניט געגלויבט. אַלע האָבען פֿון איהם געלאַכט און געמיינט, אַז נישט אַנדערש, ער איז מְשׁוּגָע. און פערשייטע יונגען זענען איהם נאָכגעלאָפען אין די גאַסען, פערוואָרפען איהם מיט שטיינער און נאָכגעשריען: אָט געהט דער משוגע'נער, וואָס זאָגט אויף זיך, אַז ער איז שלמה המלך.

---

1) קעניגליכע קליידער.

ווי משוגע שלמה האָט אויסגעזעהן ביי לייט, ווען ער האָט אַלס אָרומער וואַנדערער נישט אויפגעהערט צו שרייען אני שלמה, — האָבען זיך דאָך געפונען אַמאָל אַזעלכע, וואָס האָבען איהם יאָ געגלויבט.

איין מאָל איז צו איהם געקומען איינער אַ רייכער מאַן און איהם געזאָגט:

— אֲדוֹני קעניג, טהו מיר דעם כָּבוד און קום צו מיר אויף אַ מאָהל־צייט.

האָט ער איהם געבראַכט צו זיך אין הויז און געשאָכטען פון זיינעט וועגען אַ געשטאָפטען אָקס, און דערלאַנגט צום טיש די טייערסטע שפּייזען און געטראַנקען. און אַז שלמה האָט געוואָלט נעהמען עסען, האָט זיך דער רייכער מאַן געזעצט אַנקעגען איהם, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און אַזוי געזאָגט:

— וועה צו די אויגען, וואָס זיי זעהען דאָס! אָט דאָס איז דער גרויסער הערשער שלמה המלך, וואָס זיין נאָמען האָט געקלונגען פון איין עק וועלט ביז'ן אַנדערען? וואו איז זיין גרויסקייט און רייכטהום? וואו איז זיין שטאַרקייט און קלוגשאַפט? — שלמה'ן האָט עס פערנומען ביי'ם האַרצען, געוואָרגען זיך מיט'ן ביסען און אויפגעשטאַנען פון טיש הונגעריג און טרויעריג.

אַ אַנדערס מאָל קומט צו איהם איינער אַ אָרומער און זאָגט: אֲדוני קעניג! טהו מיר אָן דעם כבוד און קום צו מיר אויף מיטאָג. זאָגט שלמה צו איהם: ווילסטו מיר אויך אָפּטהון, ווי יענער און יענער?

ענטפערט ער איהם: „אַן אָרומאַן בין איך און האָב ניט מעהר, ווי שוואַרץ ברויט און אַ שיסעל זויער־קרויט, נאָר גיבען גיב איך עס מיט'ן גאַנצען האַרצען און מיט אַ גוט געמיט". איז שלמה צו איהם געקומען אין שטוב. האָט דער אָרומאַן געבראַכט וואַסער און אָפּגעוואַשען שלמה'ן די הענד מיט די פיס און געזעצט איהם אויבען־אָן און דערלאַנגט צום טיש ברויט מיט זויער־קרויט. און אַליין האָט ער זיך געזעצט נעבען איהם און גענומען טרייסטען שלמה'ן מיט זיסע רעד:

— גאָט האָט געשוואוירען דיין פאָטער דָוד הַמֶלֶך, אַז די מְלוּכָה וועט ניט אָפּגעטהון ווערען פון זיינע קינדער און קינדס־קינדער, און גאָט'ס וואָרט איז אֶמֶת און וואָהר. מיט איין האַנד שטראָפט ער — מיט דער אַנדערער היילט ער. האָף צו איהם און ער וועט געוויס דיר ווידער אומקעהרען צו דיין פריהערדיגען שטאַנד.

אויף די ביידע האָט שלמה המלך געזאָגט דאָס שפּרוכוואָרט:

„בעסער זויער־קרויט אין פריידען
איידער אָקסען־פלייש אין ליידען".

*
* *

אַזוי האָט שלמה המלך זיך געוואָגעלט און געוואַנדערט פון שטאָדט צו שטאָדט, פון דאָרף צו דאָרף, ביז ער האָט זיך דערשלאָגען צוריק קיין ירושלים, געקומען צו די סַנהֶדרין און אויסגעשריען: אֲנִי שלמה! האָבען זיי איהם געזאָגט: נאַר אײנער! שלמה זיצט אין קעניגליכען פאַלאַץ אויף זיין שטול, און דו האָסט זיך איינגערעדט אַ מְשוּגַעַת אין קאָפּ.

אויף מאָרגען איז ער ווידער געקומען און געשריען: אני שלמה! און זיי האָבען איהם ווידער ניט געגלויבט. אַז ער איז אַוועקגעגאַנגען האָבען זיי צו זיך געזאָגט: ער ווייזט-אויס ווי אַ קלאָרער מענש און רעדט אַלץ צו דער זאַך, נור איין נאַרישקייט האָט ער זיך אַריינגעשלאָגען אין קאָפּ, — דאַרף מען די זאַך אויספאָרשען.

אויסגעהערט פון שלמה'ן די גאַנצע מַעֲשׂה מיט'ן אַשמדי, זענען די סַנהֶדרין אַוועק אין קעניגליכען פאַלאַץ און אויסגעפרעגט די הויף-לייט צי האָבען זיי זיך ניִשט צוגעקוקט ווי דעם קעניג'ס פיס זעהען-אויס. ענטפערען יענע, אַז קיינער האָט איהם ניט געזעהן באָרוועסערהייד: בייטאָג טראָגט ער לאַנגע זאָקען און ביינאַכט שלאָפט ער פערשלאָסען אין אַ בעזונדער חֶדֶר.

האָט זיי שלמה געגעבען אַן עֵצָה:

— געהט אַריין פאַרנאַכט אין חדר וואו ער שלאָפט און שיט דאָרט אָן דינעם זאַמד.

האָט מען אַזוי געטהון—און אויף מאָרגען אין דער פריה האָט מען דערזעהן אין זאַמד טריט פון היהנערשע פיס.

האָבען זיך אויפגעקלויבען אַלע גרויסע לייט פון ירושלים און אַוועק-געפיהרט שלמה'ן אין קעניגליכען פאַלאַץ, און דעם אַשמדי האָבען זיי פער-טריבען מיט'ן שם-המפורש אין פוסטע וועלדער און ווּיסטע פעלדער.

און שלמה האָט זיך ווידער געזעצט אויף זיין קעניגליכען שטול פון על-פענביין און געקעניגט אויפ'ן פאָלק ישׂראֵל.

יוֹנָה הַנָבִיא אין פִיש.

גאָט האָט זיך בעוויזען צו יוֹנָה הַנָבִיא און איהם בעפוילען:

— געה און רוף-אויס אין די גאַסען פון נִינְוֵה: אין פערציג טעג אַרום וועט די שטאָדט איבערגעקעהרט ווערען צוליעב איהרע זינד!

האָט יונה געטראַכט ביי זיך אין האַרצען: גאָט איז אַ דערבאַרעמיגער

און אַ לייַטזעליגער. אייַנמאָל האָט ער מיך געשיקט אָנזאָגען, אַז ירושלים וועט חרוב ווערען, און די יודען האָבען תשובה געטהון און גאָט האָט זיי מוחל געווען,—האָט מען מיך גערופען פאַלשער נביא! איצט וועט אין נינוה אויך אַזוי זיין און פרעמדע פעלקער וועלען אויך לעסטערען גאָט'ס שליח, און זאָגען: פאַלשער נביא! דעריבער וועל איך גאָר אַנטלויפען פון גאָט.

איז ער געקומען קיין יפו און אַרומגעגאַנגען צוויי טעג אויפ'ן ברעג פון ים און ניט געפונען קיין שיף.

האָט גאָט געשיקט אַ שטורם-ווינד אויף אַ שיף, וואָס איז שוין געווען אָפּגעשוואומען פון יפו אַ מהלך פון צוויי טעג, און זי פערוואָרפען צוריק אין יפו.

אַז יונה האָט דאָס דערזעהן, האָט ער זיך דערפרעהט און געזאָגט: איצט ווייס איך, אַז מיין וועג איז רעכט פאַר גאָט.

קומט ער צו דער שיף און פרעגט:

— וואוהין פאָהרט איהר?

— צו די אינזלען פון ים, אין תרשיש.

— פאָהר איך אויך מיט אייך קיין תרשיש.

אַז זיי זענען אָפּגעפאָהרען אַ טאָג ברעכט אויס אויף זיי אַ שטורם-ווינד. אַלע שיפען שווימען רוהיג, נאָר אַרום יונה'ס שיף קאָכט דער ים לינקס און רעכטס, און די שיף האַלט ביי אונטערגעהן.

און אויף דער שיף זענען געווען מענשען פון אַלע זיבעציג אומות, האָבען זיי געזאָגט: זאָל יעדער בעטען זיין גאָט און וועמעס גאָט ס'וועט אונז העלפען — דער איז דער אמת'ער גאָט. האָבען זיי אַלע מתפלל געווען יע-דער צו זיין גאָט און קיין איינער האָט ניט געהאָלפען.

קומט דער שיפס-קאַפּיטאַן צו יונה'ן און זעהט ווי ער דרימעלט אין אַ ווינקעל, פרעגט ער איהם:

— פון וועלכען פאָלק ביסטו?

— אַ יוד!

— איך האָב געהערט, אַז אייער גאָט איז גרויס און שטאַרק, — פאַר וואָס-זשע בעטסטו איהם ניט?

ענטפערט יונה: איך ווייס, אַז עס וועט ניט העלפען, ווייל דער שטורם איז נור צוליעב מיר. נעהמט און וואַרפט מיך אַריין אין ים, — וועט ער שטיל ווערען.

האָבען זיי איהם אַראָפּגעלאָזט אין וואַסער ביז די קניה —איז דער ים

באַלד שטיל געוואָרען. הויבען זיי איהם אויף — הויבט דער ים אָן ווידער שטורעמען. לאָזען זיי איהם אַראָפּ ביז'ן האַלז — ווערט ווידער שטיל. נעה־מען זיי איהם אַרויס — און עס שטורעמט ווייטער. האָבען זיי איהם אינ־גאַנצען אַרײַנגעוואָרפען — און דער ים האָט זיך ענדליך אינגאַנצען בערוהיגט.

איז געקומען אַ גרויסער פיש און יונה'ן אײַנגעשלונגען. און יונה איז אַרײַן אינ'ם פיש, ווי אין אַ גרויסען זאַל, און דעם פיש'ס צוויי אויגען האָבען בעלויכטען די זאַל, ווי צוויי גרויסע פענסטער.

און יונה איז אָפּגעווען אין די געדערעם פון פיש צוויי טעג און צוויי נעכט.

אויפ'ן דריטען טאָג זאָגט צו איהם דער פיש:

— איצט איז געקומען די צײַט, איך זאָל אַרײַן צו'ם לויתן אין מויל.

זאָגט יונה: פיהר מיך צו איהם און איך וועל דיך מציל זײַן.

קומען זיי צום לויתן, שרײַט־אויס יונה פון פיש:

— לויתן, לויתן! זיי וויסען, אַז איך בין אַרײַן אין די געדערעם פונ'ם פיש, כּדי אויסצוקוקען דײַן קעניגרײַך. עס וועט קומען אַ צײַט ווען איך וועל דיר לעכערען די צונג מיט אַ האָק און שעכטען דיך צו דער גרויסער סעודה פאַר די צדיקים.

האָט זיך דער לויתן דערשראָקען און אַנטלאָפען פון יונה'ן אויף אַ מהלך פון צוויי טעג.

זאָגט יונה צו'ם פיש: דערפאַר וואָס איך האָב דיך מציל געווען פון לויתן'ס מויל,—בעווײַז מיר אַלץ וואָס געפונט זיך אין די אָפּגרונדען פון ים.

האָט ער איהם אַלץ געוויזען: דעם גרויסען שטראָם, פון וואַנען עס געהען־אַרויס די וואַסערען פון ים אוקינוס און די צוועלף שטעגען פון ים־סוף, וואו די יודען זענען אַריבערגעגאַנגען, יעדער שבט אין אַ בעזונדער שטעג, דאָס אָרט פון וואַנען עס געהען־אַרויס אינדען און וואַלען פון ים, און די זײַלען, אויף וועלכע די וועלט שטעהט, דעם גיהנום און די שאול־תחתיה[1]. לסוף האָט ער איהם געוויזען דעם גרונד־שטיין פון דער וועלט אַרײַנגעזעצט אין תהום[2] אַקוראַט אונטער'ן בית־המקדש, און קורח'ס קינדער שטעהען אויפ'ן שטיין און זענען מתפלל.

זאָגט דער פיש צו יונה'ן: איצט שטעהסטו אונטער גאָט'ס פּאַלאַץ, שטעל זיך גאָט בעטען, וועט ער דיר העלפען.

האָט יונה מתפלל געווען צו גאָט:

---

1) די אונטערשטע אָפּטיילונג און גיהנום. 2) אָפּגרונד.

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם! דו וואַרפסט און הויבסט, טויטסט און מאַכסט לעֶ־בעֶדיִג, איִצט האָסטו מיִך אַראָפּגעוואָרפעֶן און איִך האַלט בײַ׳ם שטאַרבעֶן — הויב מיִך אויף און לאָז מיִך לעֶבעֶן.

און גאָט האָט זײַן תְּפִלָּה ניִט אָנגעֶנומעֶן — ביִז עֶר האָט געֶזאָגט:

— מײַן נֶדֶר וועֶל איִך בעֶצאָהלעֶן: אַז משיח וועט קומעֶן, וועֶל איִך שעֶכ־טעֶן דעֶם לִוְיָתָן צו דעֶר סְעוּדָה פאַר צַדִיקִים.

האָט באַלד גאָט אַ וויִנק געֶטהון דעֶם פיִש, עֶר זאָל יונה׳ן אויסשפּײַ־עֶן אויף דעֶר יַבָּשָׁה.

מְרוֹדַאךְ בֶּן בַּלְאַדָן.

מְרוֹדַאךְ־בַּלְאַדָן דעֶר מֶלֶךְ פון בָּבֶל איִז געֶוועֶן געֶוואוינט צו אָנבײַסעֶן אַלעֶ טאָג נײַן איִן דעֶר פריִה און נאָכדעֶם שלאָפעֶן ביִז דרײַ בײַטאָג.

און אַז יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא האָט דעֶם מֶלֶךְ חִזְקִיָהוּ געֶוויִזעֶן אַ מוֹפֵת [1] און די זון האָט זיִך אָפּגעֶדרעֶהט צוריִק אויף צעֶהן שָׁעָה, איִז מרודאך אויפגעֶ־שטאַנעֶן נאָך מיִטאָג און געֶזעֶהן, אַז ס׳איִז עֶרשט פאַר טאָג; האָט עֶר געֶ־מײַנט, אַז עֶר איִז אָפּגעֶשלאָפעֶן אַ טאָג מיִט אַ נאַכט, און געֶוואָלט אויס־הַרְגִ׳נֶען אַלעֶ זײַנעֶ קנעֶכט, פאַר וואָס זײַ האָבעֶן איִהם ניִט אויפגעֶוועֶקט צו דעֶר צײַט.

זאָגעֶן זײַ: אֲדוֹנִי קעֶניִג! מיִר זעֶנעֶן ניִט שולדיִג.

— ווער דעֶן איִז שולדיִג?

— דעֶר טאָג! די זוהן האָט זיִך אומגעֶקעֶהרט צוריִק.

— און ווער האָט עֶס אַזוי געֶמאַכט?

— דעֶר יודיִשעֶר גאָט. עֶר איִז שטאַרקעֶר פון אַלעֶ געֶטעֶר!

האָט באַלד מרודאך געֶשיִקט מַתָּנוֹת צו חזקיהו המלך מיִט אַ בריִעף: „פריִעד צו חזקיה׳ן, פריִעד צו יְרוּשָׁלַיִם און פריִעד צו׳ם גרויסעֶן גאָט פון יִשְׂרָאֵל”.

ווי עֶר האָט אָפּגעֶשיִקט דעֶם בריִעף, האָט עֶר זיִך בעֶטראַכט: ניִט רעֶכט האָב איִך געֶטהון! צועֶרשט געֶגעֶבעֶן שָׁלוֹם חזקיה׳ן, דעֶרנאָך דעֶר שטאָדט יְרוּשָׁלַיִם און גאָט — צולעֶצט.

איִז עֶר אויפגעֶשטאַנעֶן פון שטול און געֶמאַכט דרײַ טריִט, אומצו־קעֶהרעֶן די שְׁלוּחִים, און איִבעֶרגעֶשריִבעֶן דעֶם בריִעף:

---

1) וואונדער.

„שָׁלוֹם דעם גרויסען גאָט, שָׁלוֹם דער שטאָדט יְרוּשָׁלַיִם און שָׁלוֹם חִזְקִיָהוּ׳ן״.

האָט גאָט געזאָגט:

— דו האָסט געמאַכט דריי טריט פון מיין כָּבוֹד וועגען, דערפאַר וועל איך פון דיינע קינדער קריינען דריי מְלָכִים, וואָס וועלען געוועלטיגען פון איין עק וועלט ביז׳ן אנדערען: נְבוּכַדְנֶצַר, אֱוִיל־מְרוֹדַאךְ און בֵּלְשַׁצַּר.

מְנַשֶּׁה און יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא.

אַז מְנַשֶּׁה האָט געשטעלט אַן אָפּגאָט אין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, איז יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא געקומען און איהם אָנגעהויבען צו שטראָפען:

— אַזוֹי האָט גאָט געזאָגט: וואָס גרויסט איהר זיך מיט׳ן בית־המקדש? הימעל און ערד זענען צו קליין פאַר מיר, היינט וואָס פאַר אַ הויז קענט איהר פאַר מיר בויען? נבוכדנצר וועט קומען און פערברענען דאָס הויז און אייך פערטרייבען אין גָלוּת.

איז מְנַשֶּׁה געוואָרען אין כַּעַס און געהייסען זיינע קנעכט: חאַפּט איהם! איז ישעיה אַנטלאָפען אין וואַלד און זיי — נאָך איהם. אַז זיי האָבען איהם דעריאָגט, האָט ער געזאָגט אַ שֵׁם — און איז איינגעשלונגען געוואָרען אין אַ צעדערבוים, נאָר די פראַנזען פון זיין מאַנטעל האָבען אַרויסגעשטעקט פון דרויסען. האָט מנשה געהייסען ברענגען האָלצזעגערס און זיי האָבען גענומען אונטערזעגען דעם בוים, און בלוט האָט געשפּריצט פון שטאַם. ווי די זעג האָט דערגרייכט צו יְשַׁעְיָה׳ס מויל, איז זיין נְשָׁמָה אַרויס, ווייל ער האָט געזינדיגט מיט׳ן מויל און געזאָגט: „איך זיץ צווישען אַ פאָלק מיט אומריינע ליפּען״.

מְנַשֶּׁה׳ם טויט.

אַז דער מֶלֶךְ פון בָּבֶל האָט געפאַנגען מְנַשֶּׁה׳ן האָט ער איהם געשמידט און אַריינגעוואָרפען אין אַ קופּערנעם קעסעל מיט לעכער און אונטערגעהייצט פון אַלע זייטען. האָט מנשה אָנגעהויבען מִתְפַּלֵל זיין צו אַלע אָפּגעטער, ניט דורכגעלאָזען קיין איינציגע עֲבוֹדָה־זָרָה, און איז ניט געהאָלפען געוואָרען. צולעצט האָט ער זיך דערמאָהנט, ווי זיין פאָטער חִזְקִיָהוּ פלעגט לייענען דעם פָּסוּק: „אַז דיר וועט ענג ווערען און אַלע צָרוֹת וועלען דיך טרעפען, וועסטו זיך אומקעהרען צו דיין גאָט״ — האָט ער געזאָגט:

— איך וועל פרובען! ענטפערט ער מיר — איז רעכט, ווען ניט איז א סימן, אז אלע געטער זענען גלייך.

האבען די מלאכים גענומען צושליסען אלע פענסטער פון הימעל, זיין תפלה זאל ניט דערגרייכען, און געזאגט האבען זיי צו גאט:

— דו הער פון אלע וועלטען! דער מענש וואס האט געשטעלט אן אפגאט אין בית־המקדש, — ווי קען תשובה [1] איהם העלפען?

— אויב אזוי — ענטפערט גאט — פערשליסט איהר דאך די טירען פאר יעדער בעל־תשובה [2].

וואס־זשע האט גאט געטהון? ער האט אויסגעהוילט א דורכגאנג אונטער'ן כסא־הכבוד [3], — איז אהין אריין מנשה'ס תפלה און אנגענומען געווארען.

יהויקים און יכניה.

אז יהויקים מלך יהודה האט געמאכט א אויפשטאנד געגען נבוכדנצר מלך בבל, איז נבוכדנצר געקומען חרוב מאכען ירושלים און געבליבען שטעהן אין דפני, דער פאר־שטאדט פון אנטיוכיה. זענען די סנהדרין צו איהם געקומען און געפרעגט:

— איז שוין דען געקומען די צייט אז ירושלים זאל חרוב ווערען?

ענטפערט ער: ניין! נאר יהויקים האט אין מיר מורד [4] געווען, גיט מיר איהם איבער, — וועל איך מיר אוועקגעהן.

זענען זיי געקומען צו יהויקים'ען און איהם געזאגט, וואס נבוכדנצר פערלאנגט, פרעגט ער זיי:

— איז דען אזוי דער דין? מעג מען דען ארויסגעבען א נפש פאר א נפש? עס שטעהט דאך אין דער תורה: „אן אנטלאפענעם קנעכט זאלסטו ניט ארויסגעבען צו זיין הער"!

ענטפערען זיי איהם:

— מפקיר [5] זיין איין מענשען כדי מציל צו זיין א גאנצע שטאדט — מעג מען! דיין עלטער־באבע האט אויך אזוי געטהון: ווען דוד המלך האט בעלאגערט די שטאדט תקוע, האט די קלוגע פרוי פון תקוע געזאגט: „שבע

---

1) חרטה. 2) דער וואס האט חרטה אויף זיינע זינד. 3) גאט'ס שטול.
4) זיך צובונטעוועט. 5) לאזען הפקר, ניט בעשיצט.

בֶּן בִּכְרִי האָט דיך געשאָלטען — ווארפען מיר דיר אַרויס זיין קאָפּ, און טרעט־אָפּ פון שטאָדט".

און יהויקים האָט ניט געפאָלגט, און זיך ניט איבערגעגעבען מיט'ן גוטען ווילען, האָבען זיי איהם געשמידט און אַראָפּגעלאָזען פון מויער אויף אייזערנע קייטען.

און נְבוּכַדְנֶצַר האָט זיין טויטען קערפּער אַרומגעפיהרט איבער די שטעדט פון יְהוּדָה, געשניטען זיין פלייש שטיקליך־וויַיז און געוואָרפען פאַר הינט, און דערמיט איז מְקוּיָם געוואָרען די רעד פון יִרְמְיָהוּ הַנָבִיא, אַז „ער וועט בעגראָבען ווערען ווי אַן עזעל" — וואו ווערט אַן עזעל בעגראָבען? אין די געדערעם פון הינט.

און נְבוּכַדְנֶצַר האָט געקרוינט יְכָנְיָה'ן אויף יְהוֹיָקִים'ס אָרט און זיך אומגעקעהרט קיין בָּבֶל. זענען די שטאָדט־לייט איהם אַרויס אַנטקעגען און געפרעגט: וואָס האָסטו אויפגעטהון?

האָט ער געענפערט:

— יהויקים האָט אין מיר מורד געווען, — האָב איך איהם געטויט און יכניה'ן געזעצט אויף זיין שטול.

ענטפערען זיי איהם מיט אַ שפּריכוואָרט:

„אַ גוט הונטעל פון אַ שלעכטער צווייג
האָט נאָך נישט געזעהן קיין אויג".

האָט ער זיי געפאָלגט און ווידער אַוועק קיין יְרוּשָׁלַיִם. און די סַנְהֶדְרִין זענען איהם אַרויס אַנטקעגען צום פאָר־פּלאַץ [1]) פון אַנְטִיוֹכְיָה און געפרעגט:

— איז דען געקומען די צייט ירושלים זאָל חָרוּב ווערען?

ענטפערט ער: ניין! איך וויל נור בונדען יכניה'ן און זעצען איהם אין געפענגניש.

און אַזוי האָט ער געטהון.

* *
*

רַבִּי פְּרֵידָא'ס זיידע האָט אַ מאָל ביי'ם טויער פון ירושלים געפונען אַ מענשען־שאַרבען, וואָס אויף איהם איז געווען אָנגעשריבען: „דאָס און נאָך עטוואָס".

האָט ער דעם שאַרבען מְקַבֵּר געווען, איז ער ווידער אַרויסגעשפּראָצט

1) אַ פרייער פּלאַץ, הינטער'ן שטאָדט.

פון דער ערד. האָט ער פערשטאַנען, אַז דאָס איז דער שאַרבען פון יהויקים'ן, ווי יִרְמְיָה האָט אויף איהם נְבִיאוּת געזאָגט: „ווי אַן עזעל וועט ער בעגראָ־בען ווערען. פערשלעפּט און פערוואָרפען אויף יענער זייט טויער פון ירושלים".

טראַכט ער ביי זיך: ער איז פאָרט אַ מֶלֶךְ, איז עס ניט קיין דֶרֶךְ־אֶרֶץ[1], מען זאָל איהם מְבַזֶה[2] זיין. האָט ער דעם שאַרבען איינגעוויקעלט און בעהאַלטען אין אַ קאַסטען.

און די פרוי זיינע האָט געזעהן וואָס ער טהוט און דערצעהלט די שְׁכֵנוֹת. זאָגען זיי איהר: „דאָס איז געוויס דער שאַרבען פון זיין ערשטער פרוי! ער קען זי אַלץ ניט פערגעסען". נעהמט זי דעם שאַרבען און פערברענט איהם אין אויבען.

אַז רַבִּי פְּרֵידָא'ס זיידע האָט עס דערזעהן האָט ער געזאָגט: אָט דאָס מיינט די אויפשריפט — „דאָס און נאָך עטוואָס".

[1]) פאַסינג, אַנשטענדיג. [2]) שענדען.

דער חורבן פון ערשטען בית־המקדש.

דער הונגער.

נבוכדנצר'ס חיל האט לאנג בעלאגערט ירושלים און דער הונגער איז אלע מאל שטארקער און שטארקער געווארען. טויט־הונגעריגע האבען די רייכסטע טעכטער פון ציון זיך אין די מערק ארומגעבלאנקעט, איינע בעגעגענט די אנדערע און פרעגט: „ווי קומסטו דא אין מארק, ווייל דו לעבסט האסטו דאך די שוועל פון דיין הויז ניט איבערגעטראטען?" און יענע ענטפערט: „וואס זאל איך פון דיר לייקענען, די פלאג פון הונגער איז זעהר שווער, — ניט אריבערצוטראגען". נעהמען זיי זיך פאר די הענד און געהען ארום צוזאמען איבער'ן שטאדט זוכען עטוואס צו עסען און געפינען ניט.

און פערשמאכטע נעהמען זיי ארום די זיילען און פאלען טויטע אין יעדען ווינקעל.

און די זויגעדיגע קינדערליך זייערע קריכען ארום אויף אלע פיער, ביז יעדעס קינד געפינט זיין מוטער, קלעטערט עם ארויף, נעהמט אריין אין מויל די ברוסט און וויל זויגען, ציהט זיך קיין מילך ניט און די יונגע קינדערליך געהען־אויס אין דער מוטער'ס שויס.

ירמיה הנביא.

אין דער צייט האט גאט בעפוילען ירמיה'ן:

— שטעה־אויף און געה קיין ענתות און קויף־אפ דאס פעלד ביי חנמאל דיין פעטער [1].

---

[1]) דערמיט האט איהם גאט געמיינט גיבען נאך א האפנונג, אז אויב יודען וועלען תשובה טהון וועט די גזירה פונ'ם חורבן צוריקגענומען ווערען, און דער ישוב אין לאנד וועט זיין ווי פריהער.

ווי יִרְמְיָה איז אַרויס פון יְרושָׁלַיִם איז אַראָפּ אַ מַלְאָך פון הימעל אויפ'ן מויער פון שטאָדט, איינגעבראָכען זי מיט אַ שטוים פון די פיס און דערביי אויסגעשריען:

— זאָל דער שׂוֹנֵא אַריין אין דעם הויז, וואָס זיין הער האָט עס פערלאָזען, און זאָל עס צורויבען און פערוויסטען; זאָל ער אַריין אין דעם ווייגאָרטען, וואָס דער היטער האָט עס אויף הֶפְקֵר געלאָזען, און זאָל איהם צוהאַקען און פערדאַרבען. און אַז ער וועט וועלען זיך בעריהמען מיט זיין נִצָחוֹן — וועט מען איהם זאָגען:

— אַ צושטערטע שטאָדט האָסטו צושטערט, אַ טויט פאָלק גע'הַרג'עט, און אונטערגעצונדען אַ פערברענט הויז.

די שְׂרֵפָה.

און די פיינד זענען אַריין אין שטאָדט און אויסגעבויט אַ בִּימָה [1] אויפ'ן הַר-הַבַּיִת [2]). איז אויסגעקומען דאָס אָרט, וואו שלמה המלך פלעגט זיצען און בעראָטען זיך מיט די זְקֵנִים, ווי דעם בֵּית-הַמִקְדָשׁ צו בעפוצען, — דאָרט האָבען די שׂוֹנְאִים געהאַלטען אַן עֵצָה, ווי פערברענט מען איהם.

ווי זיי זיצען אַזוי און בעראָטען זיך, דערזעהען זיי, ווי פיער מַלְאָכִים נידערען אַראָפּ און האַלטען אין די הענד פיער פלאָמען פייער, און די מלאָכים האָבען אונטערגעצונדען אַלע פיער ווינקלען.

אין דער צייט זענען די לְוִיִּם געשטאַנען אינוועניג און געזאָגט שִׁירָה. און ווי זיי זענען געקומען צו'ם פָּסוּק: „גאָט זאָל זיי די שׂונאים בעצאָהלען זייער לוין און אויסראָטען זיי פאַר זייער שלעכטס", — זענען די שׂונאים אָנגעקומען.

ווי דער כּוֹהֵן-גָדוֹל האָט דערזעהן, אַז דער בית-המקדש ברענט, איז ער אַרויף אויפ'ן דאַך און יונגע כּוֹהֲנִים נאָך איהם גרופּעס-וויז מיט די שליסלען פון בית-המקדש אין די הענד. און זיי האָבען אויסגעשטרעקט די הענד צו'ם הימעל און געזאָגט:

— רִבּוֹנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם! אַזוי ווי מיר האָבען ניט זוֹכֶה געווען צו בלייבען טריייע היטער פון דיין הייליג הויז, נעהם-זשע צו ביי אונז די שליסעל!

איז אַרויס אַ האַנד פון הימעל און צוגענומען אַלע שליסעל.

און די שׂונאים האָבען געחאַפּט דעם כּוֹהֵן-גדול און געשאָכטען איהם

[1] עסטראַדע. [2] דער באַרג פון בית-המקדש.

בײַ'ם מִזְבֵּחַ, אויף דעם אָרט וואו ער פלעגט מַקְרִיב זײַן דעם קָרְבַּן תָּמִיד [1].

דעם כּוֹהֵן־גָדוֹל'ס טאָכטער האָט אַנטלויפענדיג געזעהן, וואָס מען טהוט מיט איהר פאָטער און אָנגעהויבען צו וויינען און קלאָגען, האָט מען זי געחאַפּט און אויך געקוילעט און ס'האָט זיך צונויפגעמישט זייער ביידענס בלוט.

ווי די לְוִיִם האָבען דערזעהן, אַז דער בֵּית־הַמִקְדָשׁ ברענט, האָבען זיי פערנומען זייערע פידלען און פלייטען און אַרײַנגעשפּרונגען אין פײַער.

און די יונגע פרויען, וואָס וועבען די פָּרוֹכֶת'ען, האָבען פערנומען זייער וועב־געצײַג און אויך זיך אַרײַנגעוואָרפען אין פײַער און פערברענט געוואָרען.

צִדְקִיָהוּ הַמֶלֶךְ.

און צִדְקִיָהוּ מיט זײַנע קינדער האָבען זיך געלאָזט לויפען דורך אַ טו־נעל, וואָס האָט זיך געצויגען אונטער דער ערד פון קעניגליכען פּאַלאַץ ביז די סטעפּעס פון יְרִיחוֹ.

דערווײַל האָבען די כַּשְׂדִים דערזעהן אַ הירש און איהם גענומען נאָכיאָגען, איז ער געלאָפען גלײַך איבער'ן טונעל און זיי נאָך איהם — ביז צו די סטעפּעס פון יריחו און האָבען זיך אָנגעשטויסען מיט צדקיהו'ן און זײַנע קינדער אין דער רֶגַע, ווען זיי זענען אַרויס פון אונטער דער ערד.

האָט מען זיי געחאַפּט און נְבוּזַרְאֲדָן דער שעכט־מײַסטער האָט זיי אָפּ־געשיקט צו נְבוּכַדְנֶצַר'ען.

בעט זיך צדקיהו פאַר נבוכדנצר: הַרְג'ע מיך פריהער, איך זאָל ניט זעהן מײַנע קינדער'ס טויט, און זיי בעטען: טויט אונז פריהער, מיר זאָלען ניט זעהן, ווי דו פערגיסט אונזער פאָטער'ס בלוט.

און נבוכדנצר האָט אַזוי געטהון: פריהער האָט ער זיי געשאָכטען, דערנאָך האָט ער צדקיהו'ן אויסגעשאָכטען די אויגען און זיי פערברענט אין אויבען, און איהם אַליין האָט ער געבראַכט געשמידט אין בָּבֶל.

און אויף דעם האָט דער מְקוֹנֵן געקלאָגט:

„עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָה" — אָט אויף וואָס איך וויין: וואו איז זײַן מוטה געוועזן? וואו איז זײַן דרײַסט הינגעקומען? געזעהן ווי מע נעהמט איהם אויס־שטעכען די אויגען און קיין מוטה אין זיך נישט געפונען דעם קאָפּ אין וואַנד

[1] וואָס מע פלעגט יעדען טאָג מקריב זײַן.

צושמעטערען, זיך אַליין דאָס לעבען נעהמען און דער פּיינד זאָל זיך איבער איהם ניט לוסטיג מאַכען.

ירמיה נאָכ׳ן חורבן.

אַז ירמיה איז אַרויס פון ענתות און געלאָזט זיך געהן צוריק קיין ירושלים, האָט ער דערזעהן פון ווייטען, ווי אַ רויך געהט פון בית־המקדש — און געטראַכט אין האַרצען: אפשר האָבען די יודען תשובה געטהון און ברענגען איצט קרבנות? איז דאָס אפשר דער רויך פון קטורת?

איז ער אַרויף אויפ׳ן מויער און דערזעהן, ווי דער בית־המקדש ליגט אין הויפען אַש און פערברענטע שטיינער — האָט ער אָנגעהויבען צו שרייען און קלאָגען: „אָ גאָט, דו האָסט מיך פערפיהרט און איך האָב זיך געלאָזט פערפיהרען!״ [1]

לאָזט זיך ירמיה געהן ווייטער, געהט און קלאָגט:

„מיט וועלכען וועג זענען זיי אַוועק, די זינדיגע,
מיט וועלכען שטעג זענען זיי אַוועק, די עלענדע, —
וועל איך געהן און אומקומען מיט זיי אינאיינעם״.

געהט ער מיט׳ן וועג און זעהט, ווי דער שטויב איז נאַס, בעשפּריצט מיט בלוט, בויגט ער זיך איין און זעהט טריט פון קליינע קינדער, וואָס מ׳האָט געפיהרט געפאַנגען, — פאַלט ער אויף דער ערד און קושט די טריט זייערע. געהט ער ווייטער און דעריאָגט אַ גרופּע בחורים, געבויגען דעם האַלז אין אייזערנע שטאַנגען, — טהוט ער אַריין זיין קאָפּ אין שטאַנג און העלפט זיי שלעפּען דעם יאָך, קומט נבוזראַדן און נעהמט איהם צו פון דאָרט.

זעהט ער, ווי גרויסע זקנים געהען געשמידט אין שווערע קייטען, — פאַלט ער צו צו זיי מיט׳ן קאָפּ. קומט נבוזראַדן און רייסט איהם אָפּ פון זיי. געהט מען צושיידטע און מע ווייגט איינער אויפ׳ן אַנדערען קוקענדיג.

אַזוי האָט ער זיי בעגלייט ביז׳ן טייך פּרת. דאָרט האָט ער זיך מיט זיי צוזעגענט אומצוקעהרען זיך צו די חורבות פון ירושלים, צו טרייסטען די וואָס זענען דאָרט געבליבען.

ווי די פערטריבענע האָבען געזעהן, אַז ירמיה שיידט זיך אָפּ פון זיי, האָבען זיי אָנגעהויבען צו וויינען:

---

1) מיט דעם וואָס גאָט האָט איהם געשיקט קויפען אַ פעלד אין ענתות.

— יִרְמְיָה אונזער פאָטער, אויף וועמען לאָזטו אונז?

ענטפערט זיי ירמיה:

— הימעל און ערד זענען מיינע עדות, אַז ווען איהר ווײַנט אַזוי איין מאָל אין ציון [1]) — וואָלט איהר איצט ניט פערטריבען געוואָרען.

מיט אַ פערוויסטיגט האַרץ גערט ירמיה צוריק קיין ירושלים. אויפ'ן גאַנצען וועג זעהט ער ליגען צווייגען אוןגעריסענע פון זײַנע ברידער פינגער פון הענד און פון פיס און אַנדערע אָפגעהאַקטע גלידער, קלויבט ער זיי צערטליך אויף אייינציגווייס און בעהאַלט זיי אין זײַן קלייד, ווייַנט אויף זיי און קלאָגט: קינדער מײַנע, פאַר וואָס האָט איהר מיך נישט געפאָלגט איידער דער פינסטערער טאָג איז אָנגעקומען? גערט ער ווייטער און זעהט פאַר זיך די קעפּ פון די בערג בעדעקט מיט אַש פון פערברענטע דערפער, די שענסטע טהאָלען פערוויסט און פערפינסטערט. און אַ גרויסע קלאָג-ליעד האָט זיך אַרויסגעריסען פון ירמיה'ס האַרצען און לאַנג האָט זי זיך געלאָזט הערען צווישען די בערג און טהאָלען.

* * *

מיעד און צובראָכען — דערצעהלט ירמיה — בין איך בײַנאַכט אָנגעקומען ביז די בערג וואָס אַרום ירושלים און האָב זיך פאַר זיי אַ פערצווייפעלטער אָפּגעשטעלט. הויב איך אויף די אויגען און דערזעה, אויפ'ן שפּיץ באַרג זיצט אַ פרוי געקליידט אין שוואַרצען מיט צוואָרפענע האָר. זי קלאָגט און פרעגט: „ווער וועט מיך טרויסטען?"

קום איך נאָהענט צו איהר און זאָג: ביסטו אַ פרוי — רעד מיט מיר, ביסטו אַ רוח — ווער פערשוואונדען.

ענטפערט זי: דו דערקענסט מיך דען ניט? איך בין דאָס די מוטער פון זיבען קינדער. מײַן מאַן איז אַוועק אין ווײַטע לענדער און ווי איך זיץ און וויין נאָך איהם, קומט מען מיר אָנזאָגען: „די שטוב איז אײַנגעפאַלען און דער'הרג'עט דײַנע זיבען זיהן" — ווייס איך ניט אויף וועמען זאָל איך מעהר קלאָגען און רײַסען די האָר פון קאָפּ.

זאָג איך איהר: דו ביסט ניט בעסער פון דײַן מוטער ציון — זעה ווי זי ליגט דאָ פערוויסט, און ווילדע חיות פיטערען זיך אויף איהר פלאַץ.

ענטפערט זי: די מוטער ציון דאָס בין איך דאָך.

זאָג איך איהר: דײַן פלאָג איז גלײַך צו איוב'ס פלאָג: ער האָט פערלוירען זײַנע זיהן און טעכטער, האָב און גוטס — דו אויך, ער איז געבליבען

1) ד.ה. ווען איהר נעהמט זיך מײַנע שטראָף-רעד צום האַרצען.

ליגען אויפ'ן מיסט און געוואלגערט זיך אין אש — פון דיר איז אויך געוואָרען אַ באַרג אַש און אַ הויפען מיסט. און אַזוי ווי גאָט האָט איוב'ן געטרייסט — וועט ער דיך אויך אַ מאָל טרייסטען.

דער טרויער פון די אָבות.

בשעת דער בית-המקדש איז חרוב געוואָרען, האָט זיך ירמיה אַוועק-געלאָזט צו דער מערת-המכפלה, אויפריהרען דאָרט די אָבות פון זייער רוה, זאָלען זיי קומען פאַר גאָט און איינשטעלען זיך פאַר זייערע קינדער. גע-קומען אַהין, קלאַפט ער אָן אין דער מערה: אָבות פון דער וועלט, שטעהט-אויף, ס'איז געקומען אַ צייט, וואָס מע דאַרף אייך האָבען פאַר גאָט. פרעגען זיי דערשראָקענע: „וואָס האָט זיך אַזוינס געטראָפען, ירמיה?" ענטפערט ער: „גאָט ווייסט", ווייל ער האָט מורא געהאַט זיי אויסזאָגען, זיי זאָלען איהם נישט פאָרוואַרף מאַכען: ירמיה, פאַרוואָס האָסטו דערלאָזט דערצו? אין דיינע יאָהרען זאָל זיך אַזוינס מיט אונזערע קינדער טרעפען!

געהט ירמיה פון דאָרט אַוועק און שטעלט זיך ביים ברעג ירדן און שרייט: „בן-עמרם! בן-עמרם! שטעה-אויף, ס'איז געקומען אַ צייט וואָס מע דאַרף דיך האָבען פאַר גאָט". לאָזט זיך הערען פון יענער זייט ירדן משה'ס קול: „וואָס האָט זיך אַזוינס געטראָפען, ירמיה, צו וואָס רופט מען מיך?" ענטפערט ירמיה: „גאָט ווייסט".

געהט-אַוועק משה צו זיינע אַלטע בעקאַנטע נאָך פון מתן-תורה אָן, צו די מלאכי-השרת, און פרעגט ביי זיי: „דיענער פון הימעל! צי ווייסט איהר נישט וואָס דאַרף מען מיך האָבען פאַר גאָט? וואָס איז אַזוינס געשעהן?" זאָגען זיי איהם: „בן-עמרם! ווייסטו דען נישט אַז דער בית-המקדש איז חרוב און יודישע קינדער זענען פערטריבען". חאַפּט משה און צורייסט זיינע בגדי-כבוד, וואָס גאָט האָט איהם אָנגעקליידעט, לעגט די הענד אויפ'ן קאָפּ און לאָזט זיך געהן מיט אַ יאָמערליך געוויין ביז ער קומט צו די אָבות. דער-זעהן איהם, האָבען זיי אויך באַלד צוריסען זייערע קליידער, געשאָטען אַש אויף די קעפּ, און אינאיינעם זיך געלאָזט געהן מיט אַ יאָמער, ביז זיי זענען געקומען צו די וויסטע טויערען פון ירושלים. געהט מען פון טויער צו טויער, בעטראַכט דעם חורבן און מע קלאָגט ווי אויף אַ מת, וואָס ליגט נאָך פאַר די אויגען.

„רבונו-של-עולם — האָט אברהם ביטער געקלאָגט און גע'טענה'ט — מיט וואָס האָבען זיך מיינע קינדער אַזוינס פערזינדיגט? פאַר וואָס קומט

עֶם מִיר אַזאַ בִּזָיוֹן?״ ווִי דִי מַלְאָכִים הָאבֶּען אִיהם דערזעהן הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אויסגעֶשטעֶלט שורות־ווייז, ווִי בַּיי אַ אָבֵל, און אַלעֶ אִינאייִנעֶם אִיבּעֶראַנייִם מִיט אַ בִּיטעֶרעֶן געֶווייִן אויסגעֶבּראָכעֶן.

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם — הָאבֶּען זֵיי געֶזאָגט — זעה, דייַן בּעֶלִיעבּטעֶר אַבְרָהָם אִיז אִין דייַן הויז געֶקוּמעֶן, קוּק זִיךְ־אוּם אויף אִיהם, הער־אויס זייַנעֶ טַעֲנוֹת.

מִיט אַ טִיעֶפעֶן רַחֲמָנוּת האָט גאָט אַ קוּק געֶטהון אויף אַברהם׳ן און געֶזאָגט: „אַברהם, אִיךְ ווייִס, גרויס אִיז דייַן צַעַר, אָבּעֶר אויךְ גרויס אִיז דִי זִינד פון דייַנעֶ קִינדער, זֵיי הָאבֶּען עוֹבֵר געֶוועֶן [1] אויף דער תּוֹרָה, אַלעֶ אִיהרעֶ הייִלִיגעֶ אוֹתִיוֹת אִיבּעֶרגעֶטראָטעֶן. לאָז די תּוֹרה אַלייִן קוּמעֶן און זייַן אַן עֵדוּת.

בַּאלד קוּמט דִי תּוֹרה פַאר גאָט און ווִיל עֵדוּת זאָגעֶן. זאָגט אִיהר אַברהם: „טאָכטער מייַנעֶ, ווִי שעֶמסטו זִיךְ נִישט פַאר מִיר? געֶדעֶנק דעֶם טאָג, ווען גאָט האָט זִיךְ מִיט דִיר אַרוּמגעֶטראָגעֶן אִיבּעֶר אַלעֶ אוּמוֹת און קייַנעֶ פון זֵיי, אַחוּץ מייַנעֶ קִינדעֶר, האָט דִיךְ נִישט געֶוואָלט אָננעֶהמעֶן. און אִיצט, אִין׳ם טאָג פון זייעֶר אוּמגלִיק, בִּיסטו געֶקוּמעֶן אַקעֶגעֶן זֵיי עֵדוּת זאָגעֶן!״ דעֶרהעֶרט דאָס, האָט זִיךְ דִי תּוֹרה אָפּגעֶרִיקט אִין אַ זייַט און נִישט געֶרעֶדט קייַן וואָרט.

— אויבּ אַזוֹי — זאָגט גאָט — לאָזעֶן אייִנצִיגווייַס קוּמעֶן דִי צווייִ און צוואַנצִיג אותיות פון דעֶר תּוֹרה און עֵדוּת זאָגעֶן.

טרעֶט־אַרויס דעֶר אַלֶף. „אַלֶף אייִנעֶר—זאָגט אִיהם אַברהם—דוּ, דעֶר עֶרשטעֶר פון אַלעֶ אותיות, טרעֶטסטו אַרויס אַקעֶגעֶן מייַנעֶ קִינדעֶר אִין׳ם טאָג פון זייעֶר אוּמגלִיק? געֶדעֶנקסט דעֶם טאָג, ווען גאָט האָט זִיךְ אַנטפּלעֶקט אויפ׳ן בַּארג סִינַי און אָנגעֶהויבּעֶן מִיט דִיר דאָס עֶרשטעֶ פון דִי צעֶהן געֶבּאָט: „אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ—אִיךְ בִּין גאָט דייַן גאָט״. ווער האָט דִיךְ דעֶמאָלט אָנגעֶנוּמעֶן אַחוּץ מייַנעֶ קִינדעֶר?״ ווערט דעֶר אַלֶף פעֶרשעֶמט און רוּקט זִיךְ אָפּ שטִיל אִין אַ זייַט.

טרעֶט־אַרויס דִי בֵּית. זאָגט אִיהר אַברהם: „טאָכטעֶר, מִיט דִיר הייבּט זִיךְ אָן דעֶר עֶרשטעֶר פון דִי פִינף חוּמָשִׁים—בְּרֵאשִׁית—ווער אויסעֶר מייַנעֶ קִינדעֶר לעֶרעֶנט זֵיי אַזוֹי פלייַסִיג?״—רוּקט זִיךְ דִי בֵּית אויךְ אָפּ אִין אַ זייַט. נאָכדעֶם האָט שוֹין קייִנעֶר פון דִי אִיבּרִיגעֶ אותיות נִישט געֶוואָלט אַרויסטרעֶטעֶן.

---

1) אִיבּערגעטראָטען, נִישט געהאַלטען.

דאָ הויבּט אַבְרָהָם ווידער אָן צו טַעֲנָה'ן פאַר גאָט :

— רִבּוֹנוֹ־שֶׁל־עוֹלָם ! דו האָסט מיר געשענקט צו הונדערט יאָהר אַ זוהן, און ווען אין זיינע בעסטע און בּליהענדסטע יאָהרען, האָסטו מיר בּעפוילען : „בּריינג איהם מיר פאַר אַ קָרְבָּן", האָבּ איך פערבּויגען מיין פאָטערליכע געפיהלען און בּין געווען גרייט צו טהון דיין רָצוֹן—שוין־זשע ווערסטו מיר דעם זְכוּת נישט געדיינקען ? שוין־זשע ווערסטו זיך איצט נישט דערבּאַרמען אויף מיינע קינדער ?

הויבּט דערנאָך אָן יִצְחָק צו טענה'ן :

— רבּונו־של־עולם ! ווען מיין פאָטער האָט מיך אויפ'ן מִזְבֵּחַ אויפגעבּראַכט, האָבּ איך מיט מיין אייגענעם ווילען זיך בּונדען געלאָזט, דעם האַלז אונטער דעם שעכט־מעסער אויסגעשטרעקט — שוין־זשע ווערסטו מיר עס נישט געדיינקען ? שוין־זשע ווערסטו זיך נישט דערבּאַרמען אויף מיינע קינדער ?

טרעט־אַרויס יַעֲקב און טענה'ט :

— רבּונו־של־עולם ! צוואַנציג יאָהר האָבּ איך שווער געאַרבּייט אין לָבָן'ס הויז, אַוועק פון איהם האָט מיך בּעגעגענט עֵשָׂו הָרָשָׁע און געוואָלט מיין גאַנץ הויזגעזונד אומבּריינגען, האָבּ איך זיך אינגאַנצען אַוועקגעלעגט פאַר זיי, דאָס לעבּען זיך איינגעשטעלט ; איצט, נאָך אַזוי פיעל צַער פון גִדוּל בָּנִים [1]), נאָכדעם וואָס איך האָבּ זיך מיט זיי, ווי אַ היהן מיט איהרע יונגע עופ'ליך אַרומגעפיהרט און אויף די פיס געשטעלט, — זאָלסטו זיי אַלע צו'ם שוֹנֵא אין האַנד איבּערגעבּען? ווי שעפעליך צו דער שְׁחִיטָה אַוועקפיהרען ? שוין־זשע וועט מיין גאַנצע מִיה פערפאַלען ווערען ? שוין־זשע ווערסטו זיך נישט דערבּאַרמען אויף מיינע קינדער ?

טרעט־אַרויס משה און טַעֲנֶה'ט :

— רבּונו־של־עולם! בּין איך נישט געווען קיין טרייער פאַסטוך בּיי יודען? בּין איך נישט געלאָפען פאַר זיי ווי אַ פערד אין דער מִדְבָּר פערציג יאָהר ? און צום סוף, אַז די גליקליכע שָׁעָה איז געקומען ווען זיי האָבּען בּעדאַרפט אַריינטרעטען אין געוואונשטען לאַנד, האָסטו אויף מיר גוזר געווען : מיינע בּיינער זאָלען אין דער מִדְבָּר בּלייבּען. איצט אָבּער, ווען זיי ווערען פון זייער לאַנד פערטריבּען, איז מען מיך געקומען רופען צוקוקען דעם אומגליק און העלפען וויינען און קלאָגען ? „פון נַחַת קיין האָר, און דעם צַער בּיז גאָר"!

---

1) קינדער אויפהאָדיווען.

און דאָ זאָגט משה צו ירמיה׳ן: קום מיט מיר, לאָמיך געהן זעהן, ווער וועט עס אויף זיי זיין האנד אַרויפלעגען.

לאָזען זיי זיך געהן נאָך די שפורען פון די פערטריבענע, און זיי שלאָגען זיך אָן אויפ׳ן וועג אין די טויטע קערפער פון גע׳הרג׳עטע און געפאַלענע, ביז זיי קומען צו די טייכען פון בָּבֶל. דערזעהען די פערטריבענע משה׳ן, דערפרעהען זיי זיך און זאָגען איינער צו׳ם אַנדערען: „אָט געהט בֶּן־עַמְרָם, ער איז אויפגעשטאַנען פון זיין קֶבֶר, געקומען אונז אויסלעזען פונ׳ם שונא׳ס הענד”. זאָגט משה מיט גרויס צער: „ניין, קינדער מיינע, איך האָב איצט קיין מאַכט נישט, איין גאָט וועט אייך העלפען” — און משה איז צוריק זיין וועג געגאַנגען. אַ יאָמער פון פערצווייפלונג האָט מיט אַמאָל אויסגעבראָכען „ביי די טייכען פון בבל” און דער וועה־געשריי האָט הימלען געשפאַלטען.

קומט משה צוריק צו די אָבות, פרעגען זיי איהם: וואָס האָבען די שונאים מיט אונזערע קינדער געטהון? זאָגט משה: אַ טהייל גע׳הרג׳עט, אַ טייל געבונדען די הענד אַרונטער, אַ טהייל פערשמידט אין אייזערנע קייטען, אַ טהייל אויסגעטהון נאַקעט, אַ טהייל זענען אויפ׳ן וועג געפאַלען און זייער פלייש איז שפייז פאַר חַיות און פויגעל, און די איבעריגע ליגען פערשמאַכטע, הונגעריגע און דאָרשטיגע אַקעגען דער ברענענדיגער זון. דערהערט דאָס, האָבען זיי אַלע צוזאַמען אָנגעהויבען וויינען און קלאָגען: „אוי, וואָס איז געוואָרען מיט אונזערע קינדער!”

אין דער מינוט האָט זיך אויפגעחאַפט די מוטער רָחֵל און איז געקומען פאַר גאָט.

— רִבּונו־שֶׁל־עולָם — האָט זי אויסגעשריען — דו ווייסט דאָך דעם אֱמֶת, אַז דיין קנעכט יַעֲקב האָט מיך מיט אַ גרויסער ליעבע געליעבט, פאַר מיר האָט ער זיבען יאָהר דעם טאַטען געדיענט, און פון דעסטוועגען, ווען מיין פאָטער האָט מיך צו דער חֲתוּנָה אויף מיין שוועסטער פערביטען, האָב איך מיינע געפיהלען פערצוימט און האָב עס אין דער שטיל פאַר ליעב אָנגענומען, און איך בין דאָך געווען נישט מעהר ווי אַ מענש, בלוט און פלייש,— בִּפְרַט דו, וואָס לעבסט אייביג, זאָל דיך אַזוי פערדריסען פאַר אַ נישטיגע עֲבודָה־זָרָה, האָלץ און שטיין? דו, דער גרויסער בַּעַל־רַחֲמִים, זאָל זיך נישט דערבאַרמען אויף מיינע קינדער?!

פון דער מוטער רָחֵל׳ס ווערטער האָט זיך דערוועקט גאָט׳ס דערבאַרימקייט און ער האָט טרעסטענד געזאָגט: צוליעב דיר, רחל, וועל איך אומקעהרען די יודישע קינדער צוריק אין זייער לאַנד.

און אויף דעם זאָגט דער נָבִיא ירמיה:

אַ שטומע לאָזט זיך אין דער הויך הערען,
אַ קלאָג, אַ בּיטער געוועין,
רָחֵל יאָמערט אויף איהרע קינדער,
וויל זיך נישט טרייסטען...
האַלט־אָפּ דיין שטומע פון געוויין,
דיינע אויגען פון טרעהרען.
פאַרהאַן אַ לוין פאַר דיין פערדיענסט,
פאַרהאַן אַ האָפנונג פאַר דיין צוקונפט —
דיינע קינדער וועלען זיך אומקעהרען
צוריק אַהיים אין זייער גרעניץ.

זְכַרְיָה הַנָּבִיא׳ס בְּלוט.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה האָט געזאָגט:

אַן אַלטער מאַן פון ירושלים האָט מיר דערצעהלט:

אין דעם טהאָל האָט דער שעכט־מייסטער נְבוּזַרְאֲדָן אויסגעהַרג׳עט צוויי הונדערט און עֶלֶף רִבּוֹא [1] מענשען און אין ירושלים האָט ער אויסגעשאָכטען פיער און נײַנציג רבּוא מענשען אויף איין שטיין, און זייער בלוט האָט פערפּלייצט און דערגרייכט ביז זְכַרְיָה הַנָּבִיא׳ס בלוט.

זעהט נבוזראדן, ווי זכריה׳ס בלוט האַלט אין איין זידען.

פרעגט ער: „וואָס איז עס פאַר אַ בלוט?" זאָגען יודען: „דאָ האָט זיך פערגאָסען בלוט פון אַ קָרְבָּן". האָט ער געבּראַכט בלוט פון שאָף און רינדער און פערגליכען און באַלד דערקענט, אַז דאָס איז אַן אַנדער בלוט.

זאָגט ער זיי: „דערצעהלט איהר מיר איז רעכט, ווען ניט — שינד איך אייך דאָס לייב מיט אייזערנע קאַמען". האָבען זיי זיך מוֹדֶה געווען: אַ נָבִיא האָבען מיר געהאַט, וואָס פלעגט אונז שטענדיג שטראָפען פאַר אונזערע זינד, — האָבען מיר איהם גע׳הַרג׳עט, איצט איז שוין אַוועק אַ צייט מיט יאָהרען און זיין בלוט רוהט ניט.

זאָגט ער: איך וועל איהם איינשטילען.

האָט ער געבּראַכט די גרויסע און די קליינע סַנְהֶדְרִין און זיי געשאָכטען אויפ׳ן בלוט — און ס׳האָט זיך ניט איינגעשטילט, געקוילעט בחורים

---

[1]) מירִיאַד, צעהן טויזענד.

און בתולות—און ניט איינגעשטילט, געשאָכטען שוהל־קינדער—און אַלץ ניט איינגעשטילט. האָט נבוזראַדן אויסגעשריען:

— זכריה, זכריה! די בעסטע פון זיי האָב איך אומגעבראַכט, איז דיר דען ליעב איך זאָל אַלעמען אומברענגען?

האָט באַלד דאָס בלוט אויפגעהערט צו זידען.

אין דער מינוט האָט זיך אין נבוזראַדן׳ס האַרצען דערוועקט אַ געדאַנק פון תשובה: „אויב צוליעב איין נפש איז אַזוי, היינט וואָס־זשע קומט שוין מיר דערפאַר וואָס איך האָב אַזוי פיעל נפשות אומגעבראַכט?”

איז ער אַנטלאָפען, אָפגעשיקט אַהיים אַ צוואה און אַליין זיך מגייר געווען.

דאָס אַכזריות פון ישמעאל׳ס קינדער.

נבוכדנצר האָט געטריבען די יודען קיין בבל הויל־נאַקעטע, די הענד פערבונדען אַרונטער, און די פיס געשמידט אין אייזערנע קייטען.

אַז זיי זענען דורכגעגאַנגען פערביי די בני־ישמעאל [1]), האָבען זיי געבעטען די עלטסטע: „טהוט מיט אונז די גנאָד און פיהרט אונז צו צו אונזערע ברידער, די קינדער פון פעטער ישמעאל”. האָבען יענע געפאָלגט.

און די בני־ישמעאל זענען אַרויס אַנטקעגען און דערלאַנגט זיי צו׳ם עסען געזאַלצענע הערינג און ברויט מיט ליאַק [2]). אַז זיי האָבען אָפגעגעסען האָבען די בני־ישמעאל אַרויסגעטראָגען גרויסע לאָגלען, אויסענווייניג פייכט, פון אויבען שטאַרק פערקניפט, און אינווייניג — אָנגעבלאָזען.

און די אונגליקליכע האָבען פון גרויס דאָרשט מיט די צייהן געביסען די שנירלעך פון די פערקניפטע לאָגלען, ביז זיי האָבען זיי געעפענט, איז דער ווינט אַריין אין די געדערעם און זיי זענען געפאַלען טויט מיט געשוואָלענע בייכער.

רבי יוחנן זאָגט, אַז די מעשה האָט זיך געטראָפען מיט אַכטציג טויזענד כהנים יונגע לייט, וואָס זיי האָבען זיך דורכגעריסען, יעדער פון זיי מיט אַ גילדענעם פאַנציר, דורך נבוכדנצר׳ס חילות און זיך צוגעשלאָגען צו די בני־ישמעאל.

ביי די טייכען פון בבל.

דעם גאַנצען וועג האָט נבוכדנצר געטריבען די געפאַנגענע, ערגעץ זיך ניט אָפגעשטעלט, ער האָט זיך געטראַכט: „זייער גאָט קוקט־אויס, זיי

1) ישמעאל׳ס קינדער 2) הערינג־זאַפט, זאַלץ־וואַסער.

זאָלען תּשובה טהון, כּל־זמן זיי זענען נאָך אין ארץ־ישׂראל — וועט ער זיי בעפרייען און אונז טויטען, ווי ער האָט אַמאָל געטהון מיט סנחריב מלך אשור".

ווי די שׂוֹנאים זענען געקומען צו די טייכען פון בבל און געזעהן, אַז זיי האַלטען שוין די יודען ביי זיך אין האַנד אין איינענעם לאַנד, האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט רוהען.

האָבען די זיך צוזעצט אין איין זייט צו עסען און טרינקען, און יענע פון דער אַנדערער זייט — וויינען און קלאָגען.

שיקט נבוכדנצר רופען די לויִם און הייסט זיי שפּיעלען צו׳ם עסען מיט די כּלי־זמר פון בּית־המקדש.

שטעהען די לוים, קוקען איינער אויפ׳ן אַנדערען און זאָגען:

—ניט גענוג וואָס מיר האָבען דעם בית־המקדש חרוב געמאַכט דורך אונזערע זינד, זאָלען מיר נאָך שפּיעלען מיט די היילינע כּלים פאַר אָט דעם נ י ש ט ?

האָבען זיי זיך בעראָטען און צוהאַנגען די האַרפען אויף די ווייַדען [1] ביי׳ם ברעג.

דערנאָך האָט יעדערער אַרייַנגעלעגט די האַנד אין מויל און אַליין זיך אָפּגעביסען די גראָבע פינגער, כּדי דער רשע זאָל זיי ניט נויטען צו שפּיעלען.

אָט דאָס דערצעהלט דער פּסוק:

בּיי די טייַכען בּבל׳ם
זענען מיר געזעסען און געוויינט,
אויף די ווייַדען דאָרט
אונזערע האַרפען אויפגעהאַנגען.
דען דאָרט האָבען די פּיינגער
געפאָדערט פון אונז ליעדער
און די הענקער—
פרייד־געזאַנג.
ווי קענען מיר גאָט׳ס ליעד
זינגען אויפ׳ן פרעמדען לאַנד ?

— ווי קענען מיר זינגען — האָבען זיי געזאָגט צו די שׂוֹנאים — זעהט אונזערע הענד, שטאַרק ווי אייזען זענען זיי געוועזען, איצט זענען ביי זיי די פינגער אָפּגעהאַקט —

א י ך נשיר—ווי־זשע קענען מיר שפּיעלען ?

1) ווערבעס.

בענקעניש.

„דאָס אַלעס אַז איך דערמאָהן זיך צוגעהט זיך אין מיר מיין האַרץ״— אַזוי קלאָגען זיך פערבייינקט און זייער ליעד די פערטריבענע לוים און נאָמען פון די כנסת=ישראל — „רבונו=של=עולם! איך דערמאָהן זיך די רוהיגקייט און דאָס זיכערהייט פון מיין פריהעריג לעבען אין מיין אייגען לאַנד. איצט איז עס אַלעס פערשווינדען, און איך וויין און קרעכץ און בייינק: אוי, ווי קעהרט מען=אום צוריק די פריהעריגע גליקליכע צייט, ווען דער בית=המקדש איז נאָך געשטאַנען אין זיין גאַנצען פראַכט און גלאַנץ, און דו, אונזער גרויסער גאָט, האָסט זיך אַראָפּגעלאָזט אין איהם פון דיינע הויכע הימלען און דיין הייליגע שכינה האָט אויף מיר גערוהט. אומות=העולם האָבען צוגעזעהן מיין כבוד און מיר מקנא געווען. אין אַ שווערער מינוט, ווען די זינד האָבען מיר אויפ׳ן האַרץ געדריקט, איז געווען פאַר וועמען רחמים צו בעטען; איך האָב זיך צו דיר, פאָטער אין הימעל, געווענדעט און דו האָסט מיר באַלד געענטפערט. איצט אָבער, וועה איז מיר, צו שאַנד און צו שפּאָט בין איך געוואָרען. פינסטער און וויסט ווערט מיר אויף דער נשמה, ווען איך געה פערביי דיין הויז און איך זעה ס׳איז פון איהם אַ חורבה געוואָרען, אָפּגעשטאָרבען איז דאָרט אַלעס און אַ שטילער טרויער שוועבט=אַרום אין יעדען ווינקעל. ערשט ווי לאַנג איז דאָס אָרט אַזוי בעלעבט געווען פון פייערליכען גאָטעסדיענסט, דאָ האָבען אַברהם׳ס קינדער קרבנות געבראַכט, דאָ האָבען די כהנים פון זייער בימה מיט פערשפּרייטע הענד דאָס פאָלק געבענשט, דאָ זענען געשטאַנען די כאָרען און די קאַפּעליעס פון לוים, און הייליג פאַר גאָט געזונגען און געשפּיעלט — איצט שפּרינגען דאָ, אויף דעם אָרט, ווילדע שאַקאַלען אַרום, און זייער היילען לאָזט זיך הערען איבער דער גאַנצער געגענד״.

און נאָך קלאָגט די כנסת=ישראל: „רבונו=של=עולם, אויף וואָס איך בין איצט איבערגעקומען, וואָס איך בין געווען פריהער און וואָס פון מיר איז איצט געוואָרען: אַמאָל פלעג איך דריי מאָל אין יאָהר עולה=לרגל זיין, בעשיצט אינ׳ם זיסען שאָטען פון דיינע פליגעל, גלייכע וועגען האָבען זיך דורך גרינע פעלדער פאַר מיר געצויגען און שורות ביימער האָבען מיט געדיכטע צווייגען מיין קאָפּ פערדעקט, און איצט בין איך פערריקט אינ׳ם

---

1) געגאַנגען קיין ירושלים אויף די דריי גרויסע ימים=טובים: פּסח שבועות און סוכות.

פינסטערען שאָטען פון פרעמדע קעניגרייכען. מיין וועג איז פערלעגט מיט שטיינער און בעוואָקסען מיט דערנער און אָהן אַ שוין קוים וואָס איך געה אַ מיעדער אונטער דער ברענענדיגער זון! אַמאָל האָבען די וועגען אָהן אויפהער גערוישט ווי וואַסערפאַלען, טאָג מיט נאַכט האָבען זיך איבער זיי יום־טוב׳דיג גאַנצע מַחֲנוֹת געצויגען, מיט קערב פון בִּכּוּרִים אויפ׳ן קאָפּ, און מיט פרעהליכע ליעדער און געזאַנגען אין מויל. און איצט—אַנשוויגען זענען געוואָרען די וועגען, מיט אַ שטומען צַער שלעפּ איך זיך אום איבער זיי הין און הער און קען פאַר זיך קיין אָרט ניט געפינען״.

נֶחָמָה[1].

„נַחֲמוּ, נַחֲמוּ עַמִּי״ — טרעסט, טרעסט מיין פאָלק! מיך טרעסט, מיין פאָלק, זאָגט גאָט. איך, אייער גאָט, נאָך מעהר ווי איהר, נויטיג מיך אין טרעסט. בעזיצט איינער אַ הויז און רוֹצְחִים קומען און פערבערענען עס, ווען ריהרט עס מעהר אָן ווי דעם בַּעַל־הַבַּיִת אַליין? פערמאָגט איינער אַ שעהנעם גאָרטען און רויבער בעפאַלען און פערדאַרבען איהם — ווער פיהלט נאָך אַזוי דעם צַער ווי דער אייגענטהימער זעלבסט? איהר זענט דאָך מיין גאָרטען, דער בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ איז דאָך מיין הויז, און אַז דער שׂוֹנֵא איז געקומען, מיין פאָלק פערטריבען און מיין הויז פערברענט, ווען, אויב ניט מיך, קומט פריהער פאַר אַלעמען טרעסטען?—טרעסט־זשע מיך, טרעסט מיך מיין פאָלק!

* * *

„אָסָף׳ס אַ געזאַנג — אַזוי הויבט זיך אָן אַ מִזְמוֹר אין תְּהִלִּים — גאָט, פעלקער זענען אַריין אין דיין בעזיץ״.

„אָסָף׳ס אַ געזאַנג״—ווי הייסט? „אָסָף׳ס אַ געוויין״, „אָסָף׳ס אַ קלאָג־ליעד״ — וואָלט דאָ בעדאַרפט זיין. נאָר אָט וואָס דאָס געזאַנג בעטייט: אַ קעניג האָט אַמאָל אַ חוּפָּה־צימער איינגעאָרדענט פאַר זיין זוהן, האָט ער עס בעפוצט מיט די שעהנסטע געמעלדע, בעהאַנגען מיט די בעסטע טעפּיכער, און מיט זיין פראַכט און גלאַנץ האָט דאָס צימער יעדענס אויג פערנומען. דער זוהן אָבער איז אַראָפּ פון גלייכען וועג. ווערט דער קעניג אויפגעבראַכט, חאַפּט און רייסט־אַראָפּ די שעהנע טעפּיכער און צוברעכט די חוּפָּה־שטאַנגען.

1) טרעסט.

צוגעזעהן דאָם — נעהמט דער ערציהער פונ׳ם קעניג׳ם זוהן אַ פלייט און שפּיעלט. וואונדערען זיך אַלע, ווי הייסט? דער קעניג האָט אַ תּל פון דעם זוהנ׳ם חופּה־צימער געמאַכט — און דער זיצט גאָר און שפּיעלט! זאָגט יענער: יאָ, דערפאַר שפּיעל איך טאַקי, וואָס דער קעניג האָט אויסגעגאָסען זיין גאַנ־צען צאָרן אויף דעם זוהנ׳ם חופּה און נישט אויף דעם זוהן אַליין.

דאָס זעלבע בעטייט אויך דאָס געזאַנג פון אָסף׳ן. גרוים איז געווען דער חורבן, פערברענט איז גאָט׳ס הויז, פערוויסט זענען געוואָרען זיינע הייליגע פּלאַצען, דאָך לאָז חאָטש בלייבען די איינציגע טרעסט, וואָס גאָט האָט זיין גאַנצען צאָרן אויף שטיין און האָלץ אויסגעגאָסען און נישט אויף זיין פאָלק ישׂראל.

צווישען ערשטען און צווייטען בית־המקדש.

חירם מלך צור׳ס לופט־שלאָס אין מיטען ים.

„מענשען־זוהן — האָט גאָט געזאָגט צו׳ם נביא יחזקאל — געה אין מיין נאָמען און זאָג דעם הערשער פון צור, חירם׳ן: אומזיסט שטאָלצירט דיין הארץ, איינרעדענדיג זיך: אַ גאָט בין איך, ווי אַ גאָט האָב איך מיך בעזעצט אין מיטען די ימים״.

חירם מלך צור האָט זיך זעהר איבערגענומען מיט דעם וואונדערליכען פאַלאַץ וואָס ער האָט פאַר זיך אין מיטען ים, אויף אַ הויכען פעלז אויסגעבויט, און געמאַכט האָט ער איהם אַזוי: אויף פיער ריעזיג־הויכע אייזערנע זיילען, אין מיטען ים אַריינגעשטעקטע, האָט ער אויסגעבויט אַ קינציגען זיבענשטאָקיגען געוועלבטען פאַלאַץ, אינ׳ם געשטאַלט פון זיבען הימלען מיט זייערע ליכטער, מיט אַ פראַכט־שטוהל, הייליגע חיות, דינערען און בליצען, קאָמעטען און מעטעאָרען. דער ערשטער הימעל — אַ גלעזערנער, 500 אויף 500 איילען די גרוים, פון וועלכען ס׳האָבען אַרויסגעשיינט אַ זון בייטאָג און אַ לבנה מיט שטערען ביינאַכט. איבער איהם נאָך זעקס הימעל־געוועלבען, איינער העכער און גרעסער פונ׳ם אַנדערען, יעדער פון אַ אַנדער מעטאַל; דער צווייטער פון אייזען, אויף וועלכען ס׳האָבען זיך מיט קינצען גרויסע שטיינער הילכיג געקויקעלט און פלאַצענדיג אַרויסגעלאָזט פון זיך קולות ווי דינערען; דער דריטער פון בליי, דער פיערטער פון צין, דער פינפטער פון קופער, דער זעקסטער פון זילבער, איינגעפאַסט מיט פערעל, דימאַנטען און בריליאַנטען, און גאָר דער לעצטער, דער זיבעטער, פון גאָלד. אויף איהם האָט חירם איינגעאָרדענט פאַר זיך אַ שטוהל מיט הייליגע חיות און כרובים,

איבער וועלכע עס זענען געהאַנגען די טייערסטע פייער־רויטע איידעל־שטיינער. דורך אַ קונץ פלעג דער הימעל ציטערען לייכט הין־און־הער, און די פינקעלדיגע איידעל־שטיינער האָבען שעמערירט און ס׳האָט אויסגעזעהן ווי בליצען און מעטעאָרען פליהען אין דער לופטען.

זאָגט גאָט צו יחזקאל׳ן: „מענשענ־זוהן, געה זאָג חירם׳ן, וואָס נעהמסטו זיך איבער, ביסט דאָך נישט מעהר, ווי אַ פרויען־קינד?״

זאָגט יחזקאל: ווי קען איך קומען צו איהם אין זיין לופט־שלאָס?

האָט גאָט אַרויסגעלאָזט אַ שטאַרקען שטורמווינד, האָט ער אָנגעחאַפּט יחזקאל׳ן פאַר זיינע לאָקען, אויפגעהויבען אין דער לופטען, און איהם אוועקגעשטעלט פאַר חירם׳ן. דערזעהן פאַר זיך פלוצום דעם יודישען נביא, איז חירם דערציטערט געוואָרען.

— ווער האָט דיך אַהער אַרויפגעבראַכט?—פרעגט ער אַ דערשראָקענער.

— גאָט האָט מיך אַהער געבראַכט. ער האָט מיר בעפוילען דיר אַזוי צו זאָגען: חירם, וואָס נעהמסטו זיך איבער, ביסט דאָך נישט מעהר ווי אַ פרויען־קינד?

זאָגט חירם: אֱמֶת, איך בין אַ פרויען־קינד, אָבער ווי אַ גאָט וועל איך לעבען אייביג אין דעם פּאַלאַץ: גאָט זיצט אין מיטען די ימים, איך אויך ווי ער; גאָט וואוינט אין זיבען הימלען, — איך אויך...

אַ סוף האָט אָבער חירם געהאַט זעהר אַ מיאוס׳ען. גאָט האָט אויף איהם געבראַכט נבוכדנצר׳ן, וועלכער האָט איהם פון זיין שטוהל אַראָפּגעוואָרפען, פון זיין לייב שטיקליך געשניטען, געטונקען זיי אין עסיג און איהם אַליין געגעבען אויפעסען, ביז ער איז מיט דער מיתה־משונה געשטאָרבען.

און חירם׳ס וואונדערליכער פּאַלאַץ איז אָט וואו אַהינגעקומען: גאָט האָט אונטער איהם די ערד צושפּאַלטען, און איינגעזונקען דאָרט, ליגט דער פּאַלאַץ בעהאַלטען פאַר די צדיקים לעתיד־לבוא [1].

דָנִיאֵל און די שלאַנג.

נבוכדנצר האָט געדיענט צו אַ שלאַנג און בעריהמט זיך פאַר דָנִיאֵל׳ן:

— זעה ווי שטאַרק די שלאַנג איז, וויפיעל מען גיט איהר צו עסען—שלינגט זי אַלץ איין.

זאָגט דניאל: גיב מיר רְשות, וועל איך זי אָפּשוואַכען.

---

1) אויף יענער וועלט.

האָט ער איהם געגעבען.

האָט דניאל גענומען שאַרפע אייזערנע נעגעל [1], איינגעוויקעלט אין שטרוי און געוואָרפען פאַר דער שלאַנג. די שלאַנג האָט די שטרוי איינגע-שלונגען, און די נעגעל האָבען איהר געלעכערט די געדערעם.

חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה.

אַז נבוכדנצר האָט חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה אין קאַלך-אויבען אַריינגע-וואָרפען, האָט זיך יוּרְקְמִי, דער מַלְאָך פון האָגעל, געשטעלט פאַר'ן אויבער-שטען און געזאָגט:

— רִבּוֹנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם! לאָז מיך געהן אָפּקיהלען דעם אויבען.

זאָגט צו איהם גַבְרִיאֵל: דאָס וועט ניט זיין קיין גרויסער וואונדער— דו ביסט דער מלאך פון האָגעל, און אַלע ווייסען, אַז וואַסער לעשט פייער; איך בין אָבער דער מלאך פון פייער, וועל איך געהן און ווייזען דעם אוי-בערשטען'ס גבורה, אַז דער אויבען וועט זיין אינוועניג קיהל, אויסענוועניג אַזוי הייס גליהענד, אַז די געצען-דיענער פון דרויסען וועלען פערברענט ווערען. און אַזוי איז געשעהן.

*
* *

אַז חנניה, מישאל ועזריה זענען אַרויס פון קאַלך-אויבען, האָבען זיך אויפגעקליבען אַלע אומות פון גאַר דער וועלט, מיט פעראַכטונג געפּעטשעלט יודען איבער'ן פּנים און זיי בעשפּיגען פון קאָפּ ביז פיס.

— שעמען מעגט איהר זיך, אַזאַ שטאַרקען גאָט האָט איהר—און בוקט זיך צו'ם געצען-בילד!

חנניה, מישאל ועזריה האָבען נישט געוואוסט וואוהין היינצוטהון זיך פאַר בושה, צו-געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט: „גערעכט ביזטו גאָט, און אונז בלייבט נור זיך צו שעמען".

—אין אַזאַ שפּייעכץ—האָט דער תנא רבי יְהוֹשֻׁעַ געזאָגט — קען מען דערטרונקען ווערען.

---

[1] צוועקעס.

נס פורים.

.I

אחשורוש׳עס סעודה.

אַ מנהג איז געווען אין פרס, אַז אויף אַ גרויסער סעודה האָט מען געשטעלט אַ גרויסען כוס, וואָס האַלט פינף אַכטעל עמער, און יעדער גאַסט האָט געמוזט אויסטרינקען אין גאַנצען, ער מעג אפילו פון זינען אַראָפּ. דער-פון פלעגען די שענק-מייסטערס רייך ווערען: ווער ס׳האָט ניט געקענט טרינ-קען, האָט זיך שטילערהייד ביי זיי אויסגעקויפט מיט געלד.

דאָס מאָל האָט אחשורוש בעפוילען, מען זאָל דעם גרויסען כוס ניט שטעלען, כדי „קיינעם ניט נויטען" און „טהון יעדענס ווילען".

זאָגט גאָט צו איהם: רשע איינער! ווי קומסטו צו טהון יעדענס ווילען? אַז צוויי שיפען שווימען אין ים, איינע בעט אויף אַ צפון-ווינד, די צווייטע אויף אַ דרום-ווינד, קען זיי דען איין ווינד טרייבען? מאָרגען קומען צו דיר צוויי מענשען, מרדכי און המן, וועסטו פאַר ביידע מיט אַמאָל ניט קענען יוצא זיין, נור דעם — דערהויבען, יענעם — הענגען. יעדען צופריעדען שטעלען — דאָס קען נור איין גאָט אַליין.

.II

בגתן ותרש.

בגתן ותרש זענען ביידע געווען פון טרסים-לאַנד. אַז מרדכי איז אַריינ-געטרעטען אין הויף, האָבען זיי זיך בעראָטען צו פער׳סמ׳ען אחשורוש׳ן כדי מען זאָל זאָגען: כל-זמן ס׳איז ניט געווען קיין יוד אין הויף, איז גאָר-ניט געשעהן, ווי נור אַ יוד האָט זיך אַהער אַריינגעדרעהט, האָט מען שוין אַריינ-געטהון גיפט אין מלך׳ס שאָהל.

גערעדט האָבען זיי אויף טרסיש-לשון און געמיינט, אַז קיינער פער-שטעהט ניט. זיי האָבען ניט געוואוסט, אַז מרדכי איז פון די סנהדרין, וועלכע מוזען קענען אַלע זיבעציג לשונות.

.III

ווי מיט די אויבערשטע, אַזוי מיט די אונטערשטע.

„האָט מען אויפגעהאַנגען זיי ביידע (בגתן ותרש) אויף אַ בוים..."
„נאָכדעם האָט דער קעניג גרויסגעמאַכט המנ׳ען".

אויף דעם נאָהענטען שְׁכֵנוּת פון די צוויי פְּסוּקִים דערצעהלט רַבִּי אַזאַ מָשָׁל:

דער לייב האָט פערבעטען אַלע בְּהֵמוֹת צו זיך אויף אַ מאָהלצייט און געמאַכט פון זייערט־וועגען אַ געצעלט פון לייבען־פעל. נאָכ'ן עסען בעטען זיי דעם פוקס, ער זאָל זיי זינגען, זאָגט דער פוקס: אויב איהר וועט מיר מיטהעלפען און נאָכזינגען—זינג איך פאָר. זאָגען זיי: רעכט!

הויבט ער אויף די אויגען צו די לייב־פעל און זאָגט:

וואָס מיר האָבען אויף די אויבערשטע געזעהן,
וועט מיט די אונטערשטע אויך געשעהן.

אַזוי האָט מָרְדְּכַי געזאָגט: וואו בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ הענגט, דאָרט וועט הָמָן אויך זיין.

.IV

הָמָן'ס גְּדוּלָה.

אַנדערע חֲכָמִים האָבען געזאָגט אויף הָמָנ'ס גְּדוּלָה די דאָזיגע מְשָׁלִים:

איינער האָט געהאַט אַ פערד מיט אַן עזעל און אַ חַזִיר. יענע צוויי האָט ער גענעבען צו עסען מיט אַ מאָס, און דעם חזיר—אָהן אַ מאָס.

פרעגט דער עזעל: פאַרוואָס קומט עס אונז? מיר אַרבייטען דאָך און דער שוויין טהוט גאָרניט.

ענטפערט איהם דאָס פערד: ס'וועט קומען די צייט — וועסטו זעהן.

ווי ס'איז געקומען חַגָּא קאַלענדאַ, האָט מ'גֶן דעם שוויין געשאָכטען.

אַזוי איז המנ'ען: פריהער אַן עֲלִיָּה [1], דערנאָך אַ תְּלִיָּה.

*
* *

דעם מלך'ס קוטשער האָט געשאָלטען דעם פרינץ.

זאָגט דער מלך: הַרְג'נען אַ קוטשער איז אַ קלייניגקייט. איך וועל איהם פריהער מאַכען פאַר אַ שטאַל־מייסטער, דערנאָך פאַר אַ הויף־מייסטער — און ערשט דעמאָלט בעשטראָפען.

.V

הָמָן'ס אונטערנעהמען.

אַ פויגעל האָט זיך אויסגעפלאָכטען אַ נעסט ביים ברעג פון יָם, קומט אַ כוואַליע און פערפלייצט איהם.

---

[1]) דערהויבונג.

שטעלט ער זיך ביים ברעג, נעהמט אָן אַ פולען שנאָבעל וואַסער און גיסט אויף דער יַבָּשָׁה, און נעהמט אַ פולען שנאָבעל זאַמד און שיט אין יַם.

קומט אַ אַנדער פויגעל און פרעגט: וואָס טהוסטו?

ענטפערט איהם יענער: איך וועל ניט אָפּטרעטען פון אָרט, ביז איך פערשיט דעם ים און פערפלייץ די יַבָּשָׁה.

זאָגט ער איהם: שׁוֹטֶה איינער, וואָס דו קענסט שוין אויפטהון מיט דיין נאַרישען שנאָבעל?

אַזוי האָט גאָט געזאָגט צו המנ'ען:

— איך האָב געוואָלט אויסראָטען דאָס פאָלק ישׂראל און איך ניט געקענט, ווילסטו זיי „פערטיליגען, הרג'נען און פערלירען"—מעגסט זיין זיכער, וועסט פריהער דיין קאָפּ פערלירען איידער פון זיי וועט אַ האָר געמונערט ווערען.

.VI

הָמָן'ס מְסִירוּת.

„און הָמָן איז געקומען פאַר אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ'ען" מיט זיינע מְסִירוֹת אויפ'ן יודישען פאָלק. אַ מָסוּר אויף יודען — האָט רָבָא געזאָגט — איז המן געווען אַ געניטער ווי ניט קיינער. אַלעס ביז האָט ער אויף זיי אויסגערעדט פאַר אחשורוש'ען, און געזאָגט: „שוין צייט זיך אַ נעהם־טְהוּן צו זיי". יאָ — זאָגט איהם אַחשורוש — זיי האָבען אָבער אַ שטאַרקען גאָט, וואָס שטעלט זיך פאַר זיי איין.

זאָגט המן: זיי האָבען זיך שוין פון איהם דערווייטערט, זיינע געבאָט היטען זיי נישט.

— ס'איז אָבער נאָך דאָ צווישען זיי עהרליכע און פרימע.

— ס'איז „איין פאָלק", איינער נישט בעסער פונ'ם אַנדערען, אַלע מוז מען אומברייגגען.

— צי וועט אֶפְשַׁר נישט ווערען דורך דעם אַ גרויסער חָלָל [1]) אין דער מדינה?

— זיי זענען „צוזייעט און צושפּרייט", עס וועט זיך נישט אָנזעהן.

— די קרוין וועט דורך דעם אַ סַך פערלירען.

1) לאָך, לעדיג פּלאַץ.

— אונפּרוכטבּאַר זענען זיי פאַר דער קרוין. דאָס איז אַ פאָלק אַ אָנ־שיקעניש אויף דער גאַנצער מְדִינָה, מְשוּנֶה־ווילד זענען זייערע מִנְהָגִים און מיט קיין פאָלק לעבּען זיי זיך נישט איין, מישען זיך נישט מיט אונז מיט׳ן עסען און טרונקען און זענען זיך מיט אונז נישט מְתַחֵתֵן, זיי האָבּען אונז פיינט און פעראַכטען אונז פונ׳ם קלענסטען ביז׳ן גרעסטען. פון דער וועלט תֵּירוּצִים זוכען זיי אויס, כְּדֵי אויסצומיידען די דינסט פון קעניג און נישט ערפיהלען זיינע געזעצען. דאָ איז ביי זיי שאַבּאַש [1], דאָ — יום־טוב. עפּיס אָהן אַ שִׁיעוּר יָמִים־טוֹבִים: פֶּסַח, שָׁבוּעוֹת, סֻכּוֹת, ראש־הַשָּׁנָה, יום־כִּפּוּר...

— רָשָׁע! — האָט גאָט דערביי געזאָגט — גרוים איז ביי דיר אין די אויגען זייערע ימים־טובים. וואַרט, אָט באַלד בּעקומסטו די מַפָּלָה, וועט זיי צו־קומען נאָך איין יום־טוב, גאָר אַ נייער.

*
* *

צוויי שְׁכֵנִים זענען געווען. איינער האָט געהאַט אַ בּאַרג אויף זיין פעלד, דער אַנדערער — אַ גראָבּען. דער טראַכט: ווען איך האָב דעם בּאַרג — פערשיט איך דעם גראָבּען, און יענער טראַכט: ווען האָב איך אַזאַ גראָבּען, — רוים איך אָפּ דעם בּאַרג. איינמאָל טרעפען זיי זיך ביידע, זאָגט איינער: פערקויף מיר דיין בּאַרג. ענטפערט דער: נעהם אומזיסט.

אַזוי האָט המן געבּאָטען אַחשורוש׳ען צעהן טויזענד צענטנער זילבּער, און דער האָט איהם געזאָגט: ווילסט, האַלט דאָס געלד פאַר זיך און טהו מיט די יודען וואָס דו ווילסט.

VII.

די גְזֵירָה.

„האָט מען גערופען די קעניגליכע שרייבּער, האָבּען זיי אָנגעשריבּען בּריעף און מ׳האָט זיי צושיקט". און אַזוי האָט מען געשריבּען אין די בּריעף:

אַלע פעלקער, נאַציאָנען און שפּראַכען, אייער פריעד זאָל וואַקסען! זייט וויסען אַז געקומען איז פאַר אונז אַ מאַן, נישט פון אונזער אָרט און נישט פון אונזער לאַנד, פון עֲמָלֵק׳ס שטאַם איז ער, אַ גרויסער יַחְסָן, הָמָן איז זיין נאָמען. בּעט ער ביי אונז איין קלייניגקייט: איין פאָלק, זאָגט ער, איז דאָ צווישען אונז, אַ נישטיגס, פעראַכטעט פון אַלע פעלקער, אָבּער פול מיט חוּצְפָּא [2] און דערצו זעהר אַ שעדליכס, וואו אַ צָרָה זענען זיי אין דערמיט, זיי לאַכען אונז אויס און אונזער אומגליק איז פאַר זיי אַ שִׂמְחָה. זיי בּעטען

[1]) שבת. [2]) עזות.

תָּמִיד אויף אונזער מַפָּלָה און גאַרען צו זעהן נְקָמָה אין אונז. און ווי אונדאַנקבאַר דאָס פאָלק איז! דאָס ווייזט זיך קלאָר אַרויס פון זייער גאַנצער געשיכטע. אָט זעהט וואָס זיי האָבען געטהון מיט'ן קעניג פון מצרים, מיט דעם אָרומען פַּרְעה, נעבּיך: אַזוי פריינדליך ווי ער האָט זיי אויפגענומען, בּעזעצט זיי אינ'ם שעהנסטען טהייל פון זיין לאַנד, זיי געשפּייזט אין די הונגער־יאָהרען און זיי אויסגעהאַלטען מיט אַלעם גוטען. פאַר דעם האָט ער בּיי זיי געבּעטען, זיי זאָלען אויסבּויען פאַר איהם נור איין פּאַלאַץ, האָבען זיי בּאַלד זיך גענומען אויסדרעהען מיט שווינדלערייען: „לאָז אונז אָפּ, זאָגען זיי, אויף אַ דריי טעג אין דער מִדְבָּר, אונזער גאָט דינען דאָרט, דערנאָך קעהרען מיר זיך ווידער צוריק. אַגַב, זאָגען זיי, טהו אַ געפעליגקייט און אַנטליי אונז אַבּיסעל גאָלד מיט זילבּער מיט קליידער,—אַנטלייט מען זיי פונ'ם שעהנסטען און בּעסטען, לאָדט יעדער פון זיי אָן עטליכע עזלען מיט פרעמד האָבּ־און־גוטס—און מע מאַכט פְּלֵיטָה. יאָגט זיך פַּרְעה מיט זיין מַחֲנֶה נאָך די שווינדלער, מיינט אָפּצוראַטעווען זיין פערמעגען. וואָס־זשע מיינט איהר, האָבּען זיי איהם אָפּגעטהון? האָבען זיי בּיי זיך עפּיס איינעם אַ מאַן משֶׁה בֶּן עַמְרָם, אַפָּנִים אַ גרויסער מְכַשֵּׁף, חאַפּט ער עפּיס אַ מין שטעקען, זאָגט־אָפּ אַ מין שפּרוך, גיט אַ קלאַפּ איבּער'ן יַם, טריקענט־ער אויס, געהען זיי איהם איבּער פּאַראויס טרוקען, און פּרעה מיט זיין גאַנצער מַחֲנֶה, נאָך זיי, זענען געגאַנגען אַלע צום גרונד. אָט מיט וואָס זיי האָבען אָפּגעצאָהלט פאַר זיינע אַלע טובות!

און וואָס האָבען זיי אָפּגעטהון דעם עלטער זיידען, דעם גרויס'ן עֲמָלֵק? אַז ער האָט ניט געקענט ליידען די שרעקליכע עַוְלָה, וואָס איז אָפּגעטהון געוואָרען פּרעה'ן, און איז געגען זיי אַרויסגעטראָטען, שטעלט משה אַרויס אַקעגען איהם זיינעם אַ תַּלְמִיד יְהוֹשֻׁעַ־בִּן־נוּן, אַ מענש אַן אַכזר, אָהן אַ פונק רַחְמָנוּת, מיט אַ גאַנצער מַחֲנֶה וואוילע יונגען, ווער ווייסט זיי דאָרטען, צי מְכַשְּׁפִים צי גִבּוֹרִים. און משה אַליין האָט גענומען דעם געוויסען שטעקען אין דער האַנד, זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ שטיין, און געזאָגט עפּיס אַ שפּרוך — זענען פּלוצום די מַחֲנוֹת פון עמלק'ן ווי אָפּהענדיג געוואָרען און געפאַלען טויט בּיז איינעם. נאָכדעם זענען די לייט בּעפאַלען אויף סִיחוֹן וְעוֹג, די בּעוואוסטע וועלט־גִבּוֹרִים, ריזען, וואָס קיינער האָט נישט געוואַגט אָנצוהייבען זיך מיט זיי, און ס'איז גאָר נישט צו'ם פערשטעהן, ווי אַרום די יודליך האָבען זיי בּייגעקומען!

מיינט איהר דאָס איז גאָר? דער זעלבּער יהושע פיהרט זיי אַוועק אין לאַנד כְּנַעַן, הַרְג'עט־אויס איין און דרייסיג מְלָכִים און צוטהיילט זייער לאַנד

צווישען זייניגע. און אַפילו די גבעונים, מיט וועלכע זיי האָבען שלום געשלאָסען, האָבען זיי אויך נישט געשוינט און געמאַכט זיי בייַ זיך פאַר קנעכט. און אַז דער שטאַרקער סיסרא מיט זיינע חילות איז דערנאָך געגען זיי אַרויסגעטראָטען, האָבען זיי איהם עפּיס אַזוינס אָפּגעטהון — און דער טייַך קישון האָט פערפלייצט אַלע זייַנע מחנות און זיי פערטראָגען אין גרויסען ים אַרייַן.

דער ערשטער קעניג זייערער, שאול, איז בעפאַלען מיט רציחה איינעם פון מייַנע זיידעס, אַ קעניג פון עמלק, און אומ'ברחמנות'דיג אומגעבראַכט הונדערט טויזענד רייַטער אין איין טאָג, מ'האָט נישט געשוינט קיינעם, אַפילו פרויען מיט קליינע קינדער. און דעם געקרוינטען גרייַז-גרויען אַגג, מייַן גרויסען זיידען, האָט זייער אַ נביא צושניטען און פאַר פויגלען זייַן פליייש געוואָרפען. ס'איז גאָר נישט צו'ם בעגרייפען פון וואַנען אַזאַ כּוח האָט זיך צו זיי גענומען.

נאָכדעם איז פון זיי אַ נייַער קעניג אויפגעשטאַנען, דוד בן ישי, אַ ווילדע בריה, ער האָט דורם געוויען אַלע פעלקער וואָס אַרום איהם, אַ תּל-עולם פון זיי געמאַכט. זייַן זוהן שלמה, האָט פאַר זיי אויסגעבויעט אַ הויז, בית-המקדש הייסט עס בייַ זיי, ווער ווייסט זיי וואָס אינוועניג האָט זיך דאָרט אָפּגעטהון? מאַכט זיך אַ מלחמה, לויפען זיי באַלד אַהין, טהוען-אָפּ אַ מין כּשוף, געהען-אַרויס און מאַכען חרוב די וועלט. פרעגט זיי אָבער, האַלטען זיי זיך פאַר לייַטישער און פייַנער פון אַלע פעלקער, וואו אַ גוטע מעלה איז נור בייַ זיי, קיינער אין דער וועלט קען זיך צו זיי נישט גלייַכען.

ס'איז אָבער געקומען אויף זיי אויך אַ צייַט, זייער גאָט איז געוואָרען אַלט און שוואַך, זייער כּשוף-מאַכערייַ האָט פערלוירען דעם כּוח, און דער גרויסער נבוכדנצר מלך בבל האָט פערוויסט זייער לאַנד, פערברענט זייער בית-המקדש און פערטריבען זיי צווישען אונז. מייַנט איהר, זיי האָבען געענדערט זייער מיאוס'ע טבע? נישט אויף אַ האָר! דאָס זעלבע עזות, די זעלבע גאוה און איבערנומען זיך, און חאָטש זיי זענען בייַ אונז אין גלות, פעראַכטען זיי אונז, שפּעטען פון אונזער אמונה און קענען אונז נישט אָנקוקען.

איבער דעם אַלעמען איז בייַ אונז געבליבען, איינמאָל פאַר אַלעמען, פּטור צו ווערען פון דער אומה. מיר האָבען געוואָרפען גורל, ווען זיי אומצוברייַנגען פון דער וועלט, איז אויסגעפאַלען אויף דעם דרייַצעהטען טאָג אין חודש אדר. אָט דאָס זענען מיר אייַך איצט מודיע דורך די בריעף, איהר זאָלט זייַן גרייט צו דער רעכטער צייַט. ווער עס קען אָנציהען אַ בויגען — זאָל ער איהם אָנציהען, ווער עס קען נעהמען אַ שווערד אין דער האַנד —

זאָל נעהמען, און אַלע מיט אַמאָל אין איין טאָג זאָלט איהר בעפאַלען די יודען, אויסראָטען זיי, פערטיליגען, פערניכטען אַלט און יונג, פרוי און קינד, עס זאָל פון זיי נישט בלייבען קיין שָׂרִיד וּפָלִיט".

*
* *

שטאַרק צופריעדען מיט די גע'חתמ'עטע בריעף אין דער האַנד איז הָמָן אַרויס פונ'ם קעניג'ס פּאַלאַץ, און ער מיט זיין חַבְרַיָא [1] האָבען זיך געלאָזט געהן אַהיים זעהר אויפגעלעגט. מָרְדֳכַי, ביי'ם קעניגס-טויער אויף דער וואַך, האָט דאָס בעמערקט. דערזעהט ער פון וויטען דריי יודישע קינדער געהען פון שולע אַרויס, לויפט ער זיי נאָך. המן מיט זיינע לייט האָבען זיך אָפּגעשטעלט, נייגיריג צו וויסען, וואָס וועט דאָ פאָרקומען. אָפּגעשטעלט די קינדער, פרעגט מרדכי ביי איינעם פון זיי: קינד מיינס, ביי וואָס פאַר אַ פסוק האָסטו זיך היינט אין שולע אָפּגעשטעלט? ענטפערט דאָס קינד הויך אויף אַ קול: „פאָרכט דיך נישט פאַר אַ פּלוצלינגען שרעק און פאַר אַ דונערשלאַג פון שלעכטע, וואָס רוקט זיך אָן". זאָגט דער צווייטער זיין פּסוק: „בעטראַכט אַ ראָטהה און עס וועט ווערען צו נישט, רעדט זיך אָפּ אַ בעשלוס און עס וועט נישט קומען צו שטאַנד, דען גאָט איז מיט אונז". רופט זיך אָפּ דער דריטער מיט זיין פסוק: „ביז דער עלטער בין איך אייער גאָט, און ביז די גרויע האָר טראָג איך אַלץ איבער, איך מאַך, און איך טראָג, און איך לייד און איך רעטע".

אַז מָרְדֳכַי האָט דאָס דערהערט האָט זיין געזיכט אָנגעהויבען שיינען פאַר פרייד. פרעגט איהם הָמָן: וואָס אַזוינס האָבען די קינדער געזאָגט, וואָס דו פרעהסט זיך אַזוי? זאָגט מרדכי: אַ גוטע בְּשׂוֹרָה האָבען מיר די קינדער-ליך אָנגעזאָגט: איך זאָל זיך נישט שרעקען פאַר דיינע שלעכטע אויפטהוען געגען אונז. ווערט המן בעז און זאָגט: אויב אַזוי וועל איך צו'ם ערשטען אומברייינגען טאַקי די קינדער.

*
* *

אַז אחשורוש האָט אַרויסגעגעבען דעם בעפעהל, מען זאָל אַלע יודען אויס'הרג'ענ, איז אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא אַוועקגעלאָפען צו די אָבות, און אויסגע-שריען:

[1] קאָמפּאַניע.

— הײליגע אָבות! הימעל און ערד װײנען און קלאָגען און די גאַנצע װעלט ציטערט — און איהר ליגט גאָר רוהיג!

פרעגען זײ: װאָס איז געשעהן?

ענטפערט ער: אַ גזרה איז אַרױס אויף יודען, מען זאָל אַלע אויסראָטען.

זאָגען די אָבות: װי באַלד אַז דער גזר־דין איז שוין אָנגע׳חתמ׳עט, װאָס קענען מיר שוין העלפען?

האָט אליהו זיך געװענדעט צו משה רבינו און געזאָגט: אַ דו הירט[1] געטרײער! פיעל מאָל האָסטו זיך אײנגעשטעלט פאַר יודען און אָפּגערופען די גזרות אויף פערדאַרבען זײ, װאָס װעסטו איצט זאָגען בײ אַזאַ צרה?

פרעגט משה: צי איז פאַרהאַן אײן צדיק אין דעם דור?

זאָגט אליהו: פאַרהאַן, מרדכי הײסט ער.

— אויב אַזױ — זאָגט משה — זאָל ער דאָרט מתפלל זײן און איך דאָ, װעלען מיר אָפּבעטען.

זאָגט אליהו: װאָס קען שוין העלפען, אַז די בריעף מיט דער גזרה זענען שוין אויפגעשריבען און אָנגע׳חתמ׳עט?

ענטפערט משה: אויב ס׳איז געחתמ׳עט מיט לײם — װעט אונזער תפלה אָנגענומען װערען. אויב מיט בלוט — איז פערפאַלען.

זאָגט אליהו: מיט לײם!

— געה־זשע זאָג מרדכי׳ן ער זאָל מתפלל זײן.

* * *

אַז המן האָט אַנידערגעשטעלט די תליה, איז ער אַװעק און געטראָפען מרדכי׳ן, װי ער זיצט און לערענט מיט צװײ און צװאַנציג טױזענד קלײנע יונגעליך, אַלע מיט אַש אויף די קעפּ און זעק אויף די לענדען, אַלע פאַסטען און װײנען.

האָט המן זײ געשמידט אין קײטען און געזעצט װעכטער נעבען זײ און געזאָגט: מאָרגען װעל איך זײ פריהער אויסקױלען, דערנאָך — מרדכי׳ן אויפהענגען!

זענען געקומען זײערע מוטערם און געבראַכט זײ ברױט און װאַסער — האָבען זײ ניט געװאָלט עסען, און זײ האָבען גענומען די ספרים און אַװעק־געגעבען מרדכי׳ן און געזאָגט: מיר האָבען געמײנט, אַז מיר װעלען האָבען

1) פאַסטוך.

לאַנגע יאָהר צוליעב דעם זכות פון דער תּורה, איצט, אַז מיר האָבען ניט זוכה געווען — נעהם־צו ביי אונז די ספרים.

האָבען די מוטערס אָנגעהויבען וויינען פון אויסענווענינ און די קינדער פון אינווענינ, און זייער קול האָט דערגרייכט צום הימעל.

פרעגט גאָט: וואָס איז עס פאַר אַ געשריי, ווי פון ציקעליך מיט לעמעליך?

זאָגט משה: דאָס איז ניט קיין ציקעליך, ניט קיין לעמעליך, — די הייליגע שאָף זענען עס, די קליינע קינדערליך פון דיין פאָלק ישׂראל, וואָס מאָרגען דאַרף מען זיי צוקוילען ווי שאָף.

באַלד האָט זיך דערוועקט גאָט׳ס רחמנות און ער האָט צובראָכען די חתימות און צוריסען די בריעף.

VIII.

המנ׳ם מפּלה.

„אין יענער נאַכט איז געשטערט געוואָרען דעם קעניגס שלאָף". אייגענטליך האָט אין דער נאַכט קיינער מיט קיין אויג ניט צוגעמאַכט:

אסתּר איז געווען פערטראָגען מיט די הכנות צו דער סעודה פאַר אחשורוש מיט המנ׳ען, מרדכי האָט געפאַסט און געקלאָגט און מתפּלל געווען פאַר גאָט, המן איז געווען בעשעפטיגט מיט דער תּליה, וואָס ער האָט געגרייט פאַר מרדכי.

זאָגט גאָט צו׳ם מלאך פון שלאָף: מיינע קינדער געפונען זיך אין אַזאַ אומגליק, און דער רשע שלאָפט זיך רוהיג ביי זיך אין בעט! גיה פערטרייב פון איהם דעם שלאָף.

לאָזט זיך אַראָפּ דער מלאך, שטעלט זיך אַוועק איבער אחשורוש און רודערט ביי איהם אין האַרצען: דו אונדאַנקבאַרער, גיה דאַנק־אָפּ דיין רעטער.

— „האַ, וואָס איז — בעאונרוהיגט זיך אחשורוש — וועמען בין איך שולדיג אַ דאַנק?" — „און באַלד האָט ער געהייסען ברייננען דעם ספר־הזכרונות".

נעהמט דעם קעניג׳ס שרייבער, המן׳ס זוהן, און הייבט־אָן לייענען פאַר׳ן קעניג די שריפטען. קומט ער צו דער מעשׂה, ווי מרדכי האָט גערעטעט דעם קעניג פון בגתן ותרש. חאַפּט ער און קעהרט גיך איבער דאָס בלאַט און וויל לייענען ווייטער. קעהרט זיך אָבער דאָס בלאַט פון זיך אַליין איבער צוריק און ווידער וואַרפט זיך איהם אין אויג יענע מעשׂה. בלעטערט

ער ווייטער איבער, ווערט אחשורוש אויפגערעגט: ביז וואנען — זאגט ער— וועסטו אלץ בלעטערען, לייען כסדר [1]. „איך קען עס נישט לייענען", — זאגט המנ'ס זוהן. פלוצום הייבען זיך די ווערטער אן צו לייענען ווי פון זיך אליין.

ווי דער קעניג האט דערהערט מרדכי'ס נאמען האט ער זיך בערו-היגט און ס'האט איהם אנגעהויבען נויגען צו'ם שלאף. פארטאג, ווען ער איז איינשלאפען, זעהט ער אין חלום, ווי המן שטעהט איבער איהם מיט א שווערד אין דער האנד און וויל איהם טויטען. אין דער מינוט האט מען אנגע-קלאפט אין טויער, חאפט זיך אויף דער קעניג פון שלאף און פרעגט א דער-שראקענער: ווער איז דארט? זאגט מען איהם: המן שטעהט אין הויף. „ניין, ס'איז נישט קיין חלום, טראכט זיך אחשורוש — ס'איז אן אמת" — און זאגט: לאז ער אריין!

ווי המן איז נור אריין, גיט דער קעניג א פרעג: וואס זאל מען טהון דעם מענשען וואס דער מלך פערלאנג זיין כבוד? טראכט זיך המן: „דאס מיינט מען מיך, מע דארף זאגען וואס מעהר".

— הער קעניג — זאגט המן — דעם מאן דארף מען אנטהון דאס קע-ניגליכע קלייד, אויפזעצען אויף דעם קעניג'ס פערד, אנטהון די קעניגליכע קרוין... ווי דער קעניג האט דערהערט „די קרוין", האט זיך איהם אנגעהוי-בען בייטען די פארב אין פנים. „אט איז דער פתרון פון דעם חלום—טראכט ער זיך—ער האט חשק צו מיין קרוין", און קוים איינגעהאלטען דעם כעס זאגט ער: „גיך נעהם און טהו דאס אלעס מרדכי'ן".

— הער קעניג — האט המן געשטאמעלט פאר ערשטוינונג — וואס פאר א מרדכי?

— מרדכי דעם יודען.

— איין מרדכי איז דא ביי יודען?

— דעם, וואס זיצט אין קעניגליכען טויער.

— דעם מרדכי? — זאגט המן — צי וועט עס אפשר נישט זיין פאר איהם צופיעל, איך מיין ער וועט זיך בעגנוגען מיט עפים ווייניגער: א שטעד-טיל איהם שענקען, צי א טייכיל.

דא האט שוין דער קעניג זיך נישט געקענט איינהאלטען און

1) אויגס נאכ'ן אנדערען.

אויסגעשריגען ווי אַ צורייצטער לייב: „קיין האָר זאָלסטו נישט פערפעהלען פון דעם אַלעמען וואָס דו האָסט פריהער געזאָגט!”.

און דער קעניג רופט־אַריין הַתָךְ און חַרְבוֹנָה און בעפעהלט זיי: געהט מיט איהם און זעהט אַכטונג געבען ער זאָל קיין האָר נישט פערפעהלען...

הָמָן איז געשטאַנען צוטומעלט, העגד און פיס האָבען איהם געציטערט, די אויגען איינגעגראָבען אין דער ערד, נישט געזעהן פאַר זיך די שיין און נישט געוואוסט, וואָס מיט איהם טהוט זיך. אין דרייען איינגעבויגען איז ער אַריין אין קעניגליכען שאַץ־קאַמער, גענומען די קעניגליכע קליידער מיט אַלע רעגאַליען, פון דאָרט איז ער אַ צומישטער און אַ דערשלאָגענער אַריין אין שטאַל, אָנגענומען דעם שעהנסטען קעניגליכען פערד פאַר דער גאָלדענער צוים, און אָנגעלאָדען מיט די קעניגליכע קליידער אויף די אַקסעל—איז ער אַוועק צו מָרְדֳכַי.

ווי מָרְדֳכַי האָט דערזעהן הָמָנ׳ען מיט׳ן פערד, זאָגט ער זיינע תַּלְמִידִים: „אַנטלויפט, קינדער, רעטעט זיך גיכער פונ׳ם אומגליק, דער רָשָׁע געהט צו אונז!” זאָגען זיי: „פון דיר וועלען מיר זיך נישט אָפשיידען, אינאיינעם געלעבט, אינאיינעם שטאַרבען”.

פערוויקעלט זיך מָרְדֳכַי אין זיין טַלִית און פערטיעפט זיך אין תְּפִלָּה צו גאָט.

הָמָן איז דערווייל צוגעגאַנגען נאָהענט, געשטאַנען און געוואַרט. ווי מָרְדֳכַי האָט געענדיגט זיין תְּפִלָּה זאָגט הָמָן צו איהם: מָרְדֳכַי הַצַדִיק, אַבְרָהָם׳ס אייניקעל, וואַרף אַראָפּ פון זיך דיין זאַק און אַש און טהואָן דעם קעניגס קלייד און זעץ זיך רייטען אויפ׳ן קעניגס פערד.

ענטפערט איהם מרדכי פערביטערט: הָמָן הָרָשָׁע, עֲמָלֵק׳ס אייניקעל, וואַרט אַ ווײַלע, לאָז מיך אויסטרינקען פריהער דעם ביטערען כּוֹס און דערנאָך וועסטו מיך אַוועקפיהרען צו דער תְּלִיָה.

— ניין, מרדכי הצדיק—זאָגט המן—פון אייביגע יאָהרען טרעפען זיך מיט אייך גרויסע נִסִים. דער קעניג אַליין האָט מיך געשיקט צו דיר, ער פערלאַנגט דיין כּבוֹד. שטעה־זשע אויף און ערפיל דעם קעניג׳ס ווילען: טהואָן דאָס קעניגליכע קלייד און רייט אויף דעם קעניגליכען פערד.

פערשטאַנען אַז דאָ איז בֶּאֱמֶת מיט איהם אַ גרויסער נֵס געשעהן, זאָגט מָרְדֳכַי צו הָמָנ׳ען: קוק מיך אָבער אָן, איך בין דאָך אויסגעוואַלגערט אין אַש, אינגאַנצען פערשמירט און פער׳חֲשֵׁכ׳ט, ווי־זשע קען איך אויף זיך אָנציהען דאָס קעניגליכע קלייד? איך מוז זיך פריהער ווי געהעריג אַרומוואַשען

און אַרומשערען. שיקט המן נאָך אַ באָדער און ראַזירער, איז נישט געווען צו בעקומען. נעהמט המן אַליין און פיהרט מרדכי'ן אין באָד, און דאָרט האָט ער אונטערגעגורט די לענדען און פערקאַטשעט די אַרבעל און זיך געשטעלט וואַשען און פוצען מרדכי'ן, אויסגעשמירט איהם דאָס לייב מיט די בעסטע בוימלען און בשמים. דערנאָך האָט ער געשיקט גיך צו זיך אין הויז ברייננגען פון דאָרט אַ שער און גענומען אַרומשערען מרדכי'ן. הערט מרדכי ווי המן זיפצט בשעת מעשה. פרעגט ער איהם: וואָס בעטייט דיין זיפצען? ענטפערט המן: אַז אָך און וועה, אויף וואָס איך, דער ערשטער מיניסטער ביי אחשורוש'ן, בין איצט איבערגעקומען—אַ באָדער און אַ שערער געוואָרען. זאָגט מרדכי: יאָ, המן, דאָס רעדיל דרעהט זיך איבער, געדיינקסט דעם טאַטען דיינעם, איך האָב איהם גאַנץ גוט געקענט, ער איז געווען אַ שערער אין יענעם דאָרף אַזעלכע צוויי און צוואַנציג יאָהר; דוכט זיך, אַז די שער איז טאַקי פון זיין געצייג.

פאַרטיג געוואָרען מיט'ן פוצען און אָנקליידען, זאָגט המן: איצט, מרדכי, זעץ זיך אויפ'ן פערד.

— איך בין אַלט—זאָגט מרדכי—און אָפּגעשוואַכט פון תענית. איז זיך המן מכניע [1], בייגט זיך אָן פאַר איהם נידריג, און מרדכי שטעלט זיך אויף איהם און קריכט אַרויף אויפ'ן פערד.

רייט מרדכי איבער די גאַסען און המן געהט פאָראויס, פיהרט דאָס פערד פאַר'ן צוים און רופט-אויס: „אַט אַזוי טהוט מען דעם מאַן וואָס דער קעניג פערלאַנגט זיין כבוד!". פון ביידע זייטען זענען מיטגעגאַנגען זיבען און צוואַנציג טויזענד בחורים פון קעניגס הויף, געטראָגען גאָלדענע כוסות אין דער רעכטער האַנד און זילבערנע בעכער אין דער לינקער האַנד, און אַלע מאָל אויסגעשריען: „אַט אַזוי טהוט מען דעם מאַן וואָס דער קעניג פער-לאַנגט זיין כבוד!". אַלע איינוואוינער זענען אַרויס אַקעגען מיט ברענענדיגע פאַקעלען אין די הענד, און די גאַנצע שטאָדט האָט גערוישט פון פייער-ליכע אויסרופען און לויב-ליעדער מרדכי'ן.

המנ'ס טאָכטער האָט אַרויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער און דערזעהן דעם פאָטער אין אַזאַ שענדליכער לאַגע, האָט זי זיך אַראָפּגעוואָרפען פון דער הויך אויף דער ערד און געפאַלען טויט.

1) לענט זיך אונטער.

און המן האָט זיך דעם טאָג צוריקגעקעהרט אַהיים אַ פיער־פּאַכיגער בַּעַל־מְלָאכָה: אַ בּעדער, אַ שערער, אַ קוטשער און אַ הערָאלד.

הָמָן׳ם תְּלִיָה.

אין דעם טאָג וואָס המן האָט בעדאַרפט, לויט אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׳ס בעפעהל, געהאַנגען ווערען, איז ער אַריין צו זיך אין גאָרטען און אַ היבשע צייט אַרומגעדרעהט זיך ווי אַ צומישטער צווישען די שורות הויכע אַלט־געוואַקסענע ביימער. פּלוצום שטעלט ער זיך אָפּ אין מיטען גאָרטען און פערקוקט זיך לאַנג אויף די בעקאַנטע ביימער, ווי איינער זאָגט: אַלטע גוטע פריינד מיינע, אויף וועמען פון אייך וועט המן, דער עלטסטער און גרעסטער פון אַלע שָׂרים אין פָּרַס און מָדַי, מאָרגען הענגען? אויף דעם גיט אַ ווינטעל אַ בלאָז און אַ לייכטער געריוש לויפט־דורך צווישען די ביימער, ווי זיי וואָלטען צווישען זיך אַ געשפּרעך געפיהרט:

— ניט אויף מיר, ניט אויף מיר! — האָט זיך אַ טרעסעל געטהון דער וויינשטאָק און מיט זיינע בלעטער די שטיינגלען טרויבען פערשטעלט — פון מיר נעהמט מען וויין פאַר דעם היילינען מִזְבֵּחַ, קען איך דעם רָשָׁע אויף זיך ניט פערטראָגען.

— ניט אויף מיר, ניט אויף מיר! — גיט אַ ציטער דער איילבירט — פון מיר נעהמט מען בּוימעל צו דער מְנוֹרָה.

— איך וויל אויך ניט! — מורמעלט דער פייגענבוים — מיט מיינע בלעטער האָט זיך אָדָם וְחַוָּה געקליידעט און מיינע זאַפטיגע פרוכט געהען אויף בִּכּוּרִים [1].

— אויף מיר אַוַדַאי ניט — וואַרפט זיך אָפּ דער פּאַלמענבוים מיט זיינע ברייטע לוּלָבִים — אָט דער רשע, אַ שטעכיגע צווייג פון אַ קרומען דאָרנשטאַם, זאָל הענגען אויף מיין גלייכען שלאַנקען שטאַם, צו וועלכען די יודישע קינדער זענען געגליכען! ניין, איך וויל ניט!

— און איך וויל אויך ניט! — שאָקעלט זיך אָפּ דער אֶתְרוֹג — מיט מיינע שעהנע צאַרטע פרוכט פרעהט מען זיך יום־טוב פאַר גאָט.

— און איך אויך ניט! — זאָגט דער הֲדַס — דער זאַנפטער רֵיחַ פון מיינע צווייגען זענען געשאַפען צו׳ם ערקוויקען און ערפרישען.

---

1) די ערשט־צייטיגע פרוכט, וואס יודען פלעגען פיהרען קיין ירושלים.

— אונטער מיר — זאָגט דער אייכענבוים—ליגט דבורה, רבקה׳ס אם, בעגראָבען.

— צו מיינע פרוכט זענען די צדיקים געגליכען—זאָגט דער מילגרוים.

— אויב אזוי — זאָגט דער צעדערבוים — זאָל מען איהם אויף מיר אויפהענגען. איך פאַס פאַר איהם ווי אָנגעמאָסטען, ווייל ער האָט מיך צו-געגרייט פון מרדכי׳ס וועגען, און אז ער האָט די תליה פאַרטיג געמאַכט האָט ער זיך צוגעמאָסטען.